SCRIPTORES

RERUM GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
RECUSI.

RICHERI HISTORIARUM
LIBRI IIII.

EDITIO ALTERA.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1877.

RICHERI

HISTORIARUM

LIBRI IIII.

IN USUM SCHOLARUM

EX

MONUMENTIS GERMANIAE HISTORICIS
RECUSI.

EDITIO ALTERA.

RECOGNOVIT GEORGIUS WAITZ.

HANNOVERAE
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1877.

HANNOVERAE, TYPIS CULEMANNORUM.

**Richerus*, ut ipso tradente discimus, Sancti Remigii extra muros Remenses monachus[1], patrem habuit Rodulfum, Ludovici Transmarini regis militem * et consiliarium. Pater 'consilio commodus, facundia simul et audacia plurimus, unde et rex admodum ei consuescebat et apud eum saepissime consultabat,' inter alia quae patravit, anno 949. Lauduni capiendi ordinem in consilio regis proposuit et ipse dux feliciter executus est[2], atque a. 956. Gerbergae reginae vindex Montem Castriloci, Hannoniae caput, noctu expugnavit et Ragenerum, qui reginae injurias intulerat, uxore et liberis inde ablatis, ad satisfaciendum reginae coegit[3]. Tali patre editum et Lothario rege, qui ultimus Karolorum dignitatem regiam inter bella civilia et externa haud infeliciter sustinuit, adultum, Richerum studio regii generis et patriae amore flagrasse et primam rerum publicarum et artis militaris notitiam domi consecutum esse, haud est quod mireris. Ultimis Odelrici archiepiscopi annis[4], vel quod potius credam Adalberone archiepiscopo, monasterium Sancti Remigii intravit, ubi sub Rodulfi abbatis disciplina 'ab egregio magistro Gerberto litteris instructus, artibus liberalibus studium advertit diversasque philosophiae partes edoctus et classicis Romanorum scriptoribus, philosophis, poetis, historicis, cosmographis imbutus, ut de monacho sperari poterat, sanctis patribus etiam et canonibus ecclesiasticis legendis operam dedit[5]. Erat tunc Remorum urbs ut inter Galliae civitates ab antiquo clara et primatu praesulis insignis, ita Adalberonis regimine nobilitata eoque non minus exemplis quam doctrina animis moribusque juvenum formandis valida. Richerus igitur bonitate et ingenio amicitiam Gerberti sibi comparavit, 'viri', ut ejus verbis utar, 'magni ingenii ac miri eloquii, quo tota Gallia acsi lucerna ardente vibrabunda refulsit'. Qui cum intimis

* SS. III, p. 561.
* p. 562.

1) Prologus operis et lib. IV, 50. 2) II, 87—91. 3) III, 6—10. 4) Certe haud ante annum 966; nam Flodoardum non novisse videtur; cf. prologum. 5) I, 3. Hieronymus et Sulpicius memorantur, III, 46 sqq. auctores classicos a Gerberto adhibitos recenset. Sallustium diligenter legit eiusque verbis non raro usus est.

Adalberoni archiepiscopo a consiliis esset, atque itineribus, epistolis et magisterio summis in Gallia, Germania et Italia viris familiaritate jungeretur, optimam juveni rerum sui temporis cognoscendarum et perspiciendarum facultatem dedit. Medias tamen inter turbas, quae Karolorum casum et novi regni initia comitabantur, Richerus arti medicae se addixit, quam quo studio sit amplexus, ex plurimis morborum descriptionibus operi insertis[1] *colligitur. Anno* 991. *mense Martio ab amico Heribrando, medico, Carnotensi clerico, litteris et legato arcessitus, Carnotum adiit, ubi apud magnae liberalitatis et scientiae virum Hippocratis aphorismos et librum de concordia Hippocratis Galeni et Suriani studiosius evolvit; cujus itineris molestias ipse exposuit*[2]. *Paulo post cum, Arnulfo, Adalberonis successore, deposito, Gerbertus regum Hugonis et Rotberti, discipuli sui, favore archiepiscopatum Remensem suscepisset, Richero historiae Gallorum conscribendae auctor factus est. Quod quidem munus 'ob summam quam afferre videbatur utilitatem et materiae ubertatem eo animi nisu suscepit, qua jubentis mira benivolentia se pertrahi' dicit*[3], *triennioque absolvit. Siquidem annis* 995. *et* 996. *litteras ad Gerbertum*
*p. 563. *operi praefixas,* **librum I. et libri II. capita* 1—78, *quibus historia usque ad annum* 948. *perducitur, conscripsit, reliqua libri II. capita, librum III. et IV. historiam annorum* 948—995. *complexos, annis* 996—998. *addidisse et tum quoque totum opus retractasse ultimamque ei manum admovisse videtur*[4].

Consilium et rationem operis ipse praefatus ita prodit: Bella a Gallis patrata variosque eorum tumultus ac diversas negotiorum rationes ad memoriam reducere scripto specialiter propositum est. Si qua vero aliorum efferantur, ob incidentes rationes, quae vitari non potuerunt, id evenisse putetur. *Initium operis ab eo tempore sumsit, quo Hincmarus annalibus suis finem dederat*[5]. *Et cum per centum amplius annos librum deducendum proponeret, Julii Caesaris exemplo a divisione Orbis et descriptione Galliae populorumque eam incolentium exorsus*[6], *historiam Odonis et Karoli IV*

1) e. g. I, 11. 13. 18. 49. 56. 65. II, 37. 46. 59. 99. 103. III, 13. 96. 109. IV, 5. 24. 50 sqq. 94. 2) IV, 50. 3) Prologus. 4) Hae inde efficio, quod, cum prior operis pars atramento fusco, reliqua inde a capite 79. libri II. nigriori, quo et correctiones et additamenta prioris partis, conscripta sint, eadem atramenti diversitas in notitiis historicis offenditur, quae ultimae codicis paginae a Richero illatae, praecipua annorum 995. et 996. facta atramento fusco et vix legendo, quali in prima parte operis occurrit, reliqua annorum 996—998. nigriori quali reliqua operis et correctiones conscripta sunt, exhibent. 5) Prologus. 6) Lib. I, 1—3.

regum usque ad a. 920.[1] *ex fontibus, si Flodoardi historiam Remensem excipias, unde pauca tantum mutuatus est, nobis inaccessis proponit; historiam Karoli IV, Rotberti, Rodulfi, Ludovici et initia Lotharii inde ab a. 920. usque ad a. 965. ex Flodoardi annalibus*[2] *et [historia Remensi*[3]*, fortasse*[4] *etiam] fontibus nobis ignotis concinnavit, denique regna Lotharii*[5]*, Ludovici V, Hugonis et Rotberti*[6] *ab a. 969. usque ad a. 995. historico nullo adjutus, adhibitis tamen chartis nonnullis archivi Sancti Remigii*[7] *atque Gerberti*[8] *historia concilii Remensis et synodi Mosomensis, conscripsit. Quod quo consilio quave fide fecerit, collatis cum historia fontibus ejus qui hodieque extant, perspicietur. Igitur cum non annales sed historiam Gallorum scribendam sibi proposuisset, Flodoardi libro adhibito, 'non verba eadem, sed alia pro aliis longe diverso orationis schemate disposuit*[9]*, satisque lectori fieri arbitratus est, si probabiliter*[10] *atque dilucide breviterque omnia digessisset'. Certe neminem latebit nec reprehendi potest, Richerum plurima a Flodoardo prolata omisisse, reliqua saepe ita disposuisse, ut ordo rerum gestarum multo melius intelligeretur*[11]*, additisque suis omnia ita digessisse, ut plane nova probabilisque narratio evaderet; nec tantum indulgendum, sed gratulandum est, quod pro varia qua excelluit doctrinae copia res a Flodoardo interdum non nisi verbo attactas amplius exposuit, ita ut vel ea pars operis, quae ex uno Flodoardo fluxit, commentarii*[12] *perpetui a viro insigni scripti vices quodammodo expleat; ignosci potest, quod Flodoardum nonnunquam haud bene intellexit*[13]*; at acri censura animad-*

1) I, 4—19. 2) I, 19. usque III, 21. Cf. prolog. [ubi haec postea addita sunt. Codice usus est qualis in editione SS. III. signo 3 indicatur; cf. II, 66. — Flodoardi chronicon plenius, etiam res ante a. 919. gestas complectens, ipsi ad manus fuisse, Guadet in editione sua I, p. XXIII. proposuit. Idem etiam Wittich, Forschungen III, p. 125, statuere videtur]. 3) II, 78. 4) [In dubium hoc vocavit Reimann, De vita et scriptis Richeri p. 17 sqq. Cf. vero Wittich l. l.]. 5) III, 22—109. 6) Liber IV. 7) III, 29. 30. 8) IV, 73. 9) Prologus; — e. g. I, 49. Flodoardi locum *Warnarius comes ibi, equo cui sedebat occiso, captus et interemptus est,* Richerus ita exprimit: *Warnerius comes ibi, equo occiso quo vectus ferebatur, decem vulneribus perfossus interierit.* I, 51: *rex inter humeros sauciatus,* ubi Flodoardus *rex ibi vulneratus* scribit. 10) Vox ambigua ab ipso adhibita [de cuius sensu cf. III, 50. 59]. 11) e. g. II, 27. 43. 12) e. g. I, 64. commendationis usus exponitur; I, 60. 61. consecratio, I, 62. Lauduni captio, II, 45. Remorum obsidio. 13) e. g. I, 50, ubi reversos e pugna Nortmannos insulam ingressos esse scribit, cum Flodoardus id a Nortmannis Rodomensibus factum narret; ibidem regem Rodulfum insulam expugnasse dicit, quod, rege in pago Bellovacensi morante, Heriberto comiti debetur; II, 82. synodos S. Vincentii Laudunensem et Trevirensem confundit.

*p. 564. *vertendum, quod non semel *a Flodoardo recedens, in bellorum descriptione aut permagnos*[1] *aut multo majores quam Flodoardo teste novimus*[2] *pugnatorum aut occisorum numeros refert, quod Gallis victoriam immeritam*[3] *attribuit, immo Flodoardum undecim millia trecentos quadraginta quinque in parte Rotberti, in parte Karoli septem millia centum et duodeviginti caesos scripsisse dicit*[4], *ubi Flodoardi codices et editiones omnes*[5] *nonnisi haec verba:* multis ex utraque parte cadentibus *legunt. Quod ut veritati aperte contrarium nec ulla excusatione obvelandum, ita leve tamen vitium videbitur, si alium locum intuearis, quo se in licentiam viro candido, qualem historiarum scriptorem esse decet, plane indignam, partium studio et vanitate abripi passus est. Nam cum operi ad finem perducto secundam manum admoveret, eam libri primi partem, quae de rebus Karoli cum Belgis et duce eorum Giselberto agit, ita retractare non erubuit, ut Belgicae loco Germaniam et pro Giselberto Heinricum scriberet, quo scilicet Germaniam Karolo eo tempore subjectam fuisse simularet; quod ab Ekkehardo Uraugiensi, qui nostrum evolverat, receptum, cum reliquis omnibus testimoniis repugnaret, ad nostra usque tempora scrupulum saltem historicis injecit, nec nisi authentico reperto explicari potuit. Talibus Richerum patriae ultra quam ferri potest studiosum et vanae gloriae, quae vel in Napoleonis nuntiis*[6] *indignationem populorum incurrit, deditum experti, si totum opus caute legendum, nec ullo ejus loco nisi fundamentis ejus bene perspectis utendum esse censemus, nihil ultra justum et verum statuere videbimur. Et vel primis libris praeter ea quae Flodoardi auctoritate nituntur plura nostro propria inesse, quibus fidem praestare fas sit, ultro fateor. Pertinere eo videntur historia Odonis regis, praecipue narratio de victoria apud Montem Panchei*[7], *licet nulla ejus in annalibus Vedastinis, Abbone vel Regione mentio occurrat, in historia Karoli et Rodulfi notitiae de rebus Belgicis*[8] *ex antiquo fonte derivatae, sed supra adulterationis notatae, narrationes de Haganone, de captione Karoli*[9], *de rebus Nortmannorum*[10], *et pauca alia*[11],

1) e. g. I, 62. 8000; I, 44. primo 5000 scripsit, tum 6000, deinde 10000. 2) I, 49. plus quam 800 Flodoardus, 960 Richerus; I, 51. Flodoardus 1100, Richerus 8000; II, 85. occisi plus quam 560 Richerus, quadraginta Flod. Annales. 3) I, 49. victoria de Nortmannis reportata, castrorum incensio, 3000 Nortmanni occisi Flodoardo repugnant. 4) I, 46. 5) a. 923. Alteram Flodoardi editionem vel aliud fortasse eius opus nobis incognitum hic minime in calculum venire posse, quae sequuntur demonstrant. 6) *bulletins.* 7) I, 4—18. 8) I, 20. 23. 24. 34. 35—41. 9) I, 14—16. 21. 22. 10) I, 28—33. 11) e. g. I, 63.

multa[1] *in historia Ludovici IV, cui et Richeri patrem a consiliis fuisse diximus, et cujus extrema ipse fortasse puer vidit. In hac igitur operis parte ita procedendum est, ut, adhibito Flodoardo, primum quid ei debeatur aut nonnisi pro commentario ejus habendum sit intelligatur, deinde reliquorum in fidem, auctoris vaniloquentiae ac nimii patriae studii ratione habita, inquiratur. Qua via licet eorum quoque, quae ex fontibus nobis incognitis fluxerunt, auctoritas aliquotiens infringatur*[2], *ea tamen ad historiam saeculi decimi intelligendam plurimum conducere reperies. Altera operis pars, libri III. capita 22—110. et librum IV. complexa, praecipuam sibi laudem comparabit, quippe qua auctor suum tempus et res, quas ipse expertus fuerat aut a Gerberto, operis scribendi suasore, didicerat, candide, perspicue et accurate conscripsit. Laudi accedit, quod animum Karolorum studiosum vel post exitium eorum servavit; nam licet Adalberonem et Gerbertum secutus, regum novorum auctoritatem agnosceret*[3], *et tyranni vocabulum, quo antea rebelles et desertores*[4] *Karoli et Ludovici nuncupare solitus fuerat*[5], *inde ab Hugonis coronatione in Karolum transferret*[6], *ejus tamen causae justitiam minime celavit*[7], *et Adalberonis Laudunensis episcopi proditionem narratione ipsa quam acerrime fieri poterat reprehendit. In conciliis ad Sanctum Basolum et Mosomensi scribendis cum Gerberto in universum congruit, quaedam a Gerberto omissa*[8] *profert, omnia tamen, ut operis institutum poscebat, bene concepta succincte exposuit. Acta ab utroque inserta paucissimis et nullius momenti vocibus discrepant, ubi cujusnam auctoritas praevaleat, haud liquet.*

Opus igitur ad lancem appensum auctorem ostendit benevolum, gravem, sagacem, varia eruditionis specie instructum, rerum in causas inquirere solitum, hominum et rerum qui ad historiam sui temporis facerent bene gnarum, quique Romanorum exemplo historiam scribere didicisset. Prae aliis etiam sui aevi scriptoribus peritia artis bellicae[9] *et locorum*[10] *quibus res gestae sunt insignis, iis describendis operam dedit. Errores nimio gloriae patriae studio et vani-*

1) e. g. II, 1—5. 16—20. 30—35. 51—59. 87—90. 93. 94; in principio Lotharii III, 6—10. 2) e. g. II, 30 sqq. ad caedem Wilhelmi Nortmannorum ducis Ottoni Magno imputandam unius Richeri auctoritas non sufficit. 3) Rotbertum, Gerberti discipulum, etiam novisse videtur; laudat eum IV, 13. 4) I, 46. 5) e. g. II, 27. 6) IV, 18. 7) IV, 39. 8) Guidonis episcopi orationem IV, 63 [quam fictam putarim]. 9) Cf. descriptiones pugnarum et machinarum bellicarum I, 8 sqq. II, 10. 35. 45. III, 8. 103—107. IV, 17. 19. 22. 10) e. g. III, 101. Virduni situs.

tati tribuendi[1]. *Ordo in universum temporis decursum secutus, nonnunquam studio rerum connectendarum turbatur. Oratio dilucida, brevis, vigore et simplicitate placet.*

Richerus, opere usque ad mensem Junium anni 995. *perducto, scribendi finem fecit, notatis tamen praecipuis annorum* 996, 997. *et* 998. *eventibus, ita ut eum his quoque conscribendis animum advertisse pateat. Quo tempore Gerberto ad sedem Ravennatem et anno sequenti pontificatus Romani ad apicem promoto, an Richerus opus transmiserit, dubitari potest. Certe autographus liber non ita comparatus est, ut archiepiscopi summive pontificis manibus traditum facile existimem; descriptum autem fuisse, ignoramus. De Richero quoque amplius nihil constat, praeter quod, studio ejus librum legis Salicae, qui hodie in bibliotheca regia Parisiensi numero* 4789. *insignitus extat, bibliothecae Sancti Remigii Remensis illatum, inscriptio vetus tradit*[2].

Historia autographa saeculo XI. bibliothecae monasterii
*p. 566. *S. Michaelis *Babenbergensis ab Heinrico II. imp. conditi inter primos ejus fortasse libros illata, cum aliis libris Gerberto et Richero notis in catalogo Ruotgeri intra annos* 1112—1123. *confecto recensetur*[3], *ibique annis* 1098—1101. *ab Ekkehardo Uraugiensi*[4], *et quadringentis annis post a*

1) Alios etiam re haud bene perpensa commisit; e. g. I, 3. Karolum patre obeunte biennem, I, 12. anno 893. quindennem facit; III, 109. Lotharii annos non accurate computat. 2) *Liber sancti Remigii studio . . . n . . . ris richer . .* 3) Schannat, Vindem. I, 52. 4) Cf. Arch. VII, 470. 471. Ekkehardus, contra morem suum in exscribendis aliis scriptoribus probatum, Richeri textu satis libere utitur, nec tantum alia verba sententiasque, sed bis, in historia scilicet Haganonis et Giselberti, diversam plane narrationem, eo tamen animo iisque verbis quae Richero quam maxime conveniant, profert. Coniici igitur posset, eum alia operis editione usum fuisse; sed nullum alterius codicis vestigium extat. Nam codicem nostrum iam ante annum quidem 1611. in ecclesia metropolitana Babenbergensi adservatum, saeculis anterioribus, et fortasse post magnam illam monasterii S. Michaelis devastationem quae a. 1453. contigit, eo translatum esse oportet, cum in catalogo bibliothecae metropolitanae antiquiori ad saeculum XII. vel XIII. pertinente, quem Cl. Iaeck in Okenii Iside a. 1829, p. 1237. et 1238. evulgavit, nulla Richeri mentio facta sit. Trithemius codicem nostrum et Ekkehardum ante oculos habuit; nec vereor, ne quis fabulam de malefica et Ranthei equa, Haganonis apud eum historiae insertam, ex Richero haustam fuisse opinetur, cuius a scribendi ratione aeque ac animo, superstitionibus minime obnoxio, abhorret. Talia Flodoardo convenire possent. Hugo etiam Flaviniacensis Karoli captionem et Gerberti disputationem cum Othrico aut a nostro aut ab alio scriptore qui nostrum exscripserat accepit, SS. VIII, p. 365. 367; econtra Hugo Floriacensis nostrum minime novit, et Gesta pontificum Remensium ab

Trithemio[1] *exscripta, tum in bibliothecam capituli translata, anno* 1611. *marginibus heu praecisis membranae illigata, et nostro demum saeculo bibliothecae publicae Bambergensi illata est. Cujus thesauros cum Boehmero nostro comite mense Augusto anni* 1833. *perlustrarem, oblatus est nobis inter codices historicos liber magna sui parte lectu difficilior, cujus in fronte manu recenti inter alia legebatur:* Richerii Monachi Senensis ord. S. Benedicti libri IV. Historiae (Achery spicil. T. II. III. non convenit). *In primo quoque folio manu saeculi XVI. scriptum erat:* Historia Richfri monachi. *Primo intuitu vetustate operis perspecta, mox primis etiam lineis haud sine maximo gaudio scriptorem saeculi decimi hucusque ineditum, et cujus tantum nomen a Trithemio proditum fuisset, agnovi, quem ut describerem a V. Cl. Iaeck, qui magno litterarum commodo bibliothecae ditissimae praeest et summo in rem Germanicam favore studiis nostris suffragatur, facillime impetravi. Prodit igitur jam liber, tenebris quibus per octingentos amplius annos tegebatur evolutus, atque inter historicorum medii aevi praecipuos locum suum ipse sibi vindicaturus. Atque ut de codice, unde nobis provenit, uberius dicam, ipsa littera, cujus specimina in editione majore adjecimus, prodente, saeculo decimo exeunte, annis scilicet* 996—998, *scriptus fuit. Membrana magna ex parte palimpsesta, forma pro diversis quaternionibus diversa, in universum tamen quae dicitur in* 4° *longiori sive octavo; quaterniones sex numeris signati, quorum primus constat foliis* 1—8, *schedula* (2[b].), *quae* Ant Philonium ad catarrum *in fronte inscribitur, inserta, secundus foliis* 9. 12—16, *insertis* 10. *et* 11, *tertius foliis* 17—22, *quartus foliis* 23—28, 30, 32, *insertis* 29. *et* 31, *quintus foliis* 33. 38—44, *insertis* 34—37, *sextus foliis* 45, 46, 48, 52, 54—57, *insertis* 47, 49—51. *et* 53. *Scriptura in prima operis parte major, inde a folio nono decrescit, in nonnullis paginis praecipue p.* 49. *et* 50. *valde exigua, in aliis injuria temporum tam pallida, ut haud sine difficultate *legatur. Est, ut opus ipsum prodit, autographum Richeri, totumque ejus manu non solum finitum sed et recognitum. Quod quidem patet ex multis cum vocabulis tum sententiis, eodem atramento, quo scribi coeperant, deletis atque aliis vocibus et sententiis eadem scribendi serie substitutis. Cujus rei exempla cum textus infra edendus praebeat, hic tantum advertendum erit, auctorem in recognoscendo etiam opere complura majoris momenti im-* * p. 567.

eo memorata historiam Arnulfi et Gerberti multo diversam ab ea quae hic legitur exhibuerunt. 1) In Chron. Hirsaugiensi et libro de origine Francorum.

mutasse, ita ut vocabula, sententias, immo et paginas eraderet eisque alia substitueret. Quod praecipue locum habuit in quaternione primo, cujus atramenti pallor ab atramento nigriori auctoris opus suum recognoscentis valde distat, fol. 2, 5, 6, 7, 8, *ubi etiam vocabulo Gisleberti, comitis Belgici, nomen Heinrici, ducis Saxoniae, substituit. In secundo quaternione fol.* 9. *et* 10. *multa immutavit, fol.* 10. *et* 11. *eademque plurimum correcta et nigriori atramento scripta inseruit; in quarto quaternione fol.* 33. *initium secundae paginae erasit, fol.* 34—37. *inseruit, fol.* 38. *pauca immutavit. In sexto demum quaternione foliis* 49. 50. *et schedula* 51. *insertis, narrationem de itinere suo Remis Carnotum et historiam synodi in monasterio S. Basoli habitae, necnon scedula* 53. *inserta sex lineas narrationi pugnae inter Conanum et Fulconem commissae addidit. Vere igitur, si ullius unquam auctoris, Richeri autographum nobis relictum esse, apparet.*

Liber in paginae 55'. *linea octava desinit; multo majore paginae parte una cum pagina* 56. *vacua relicta, paginae* 56'. *alia plane manu litterae Gerberti inscriptae sunt; pag.* 57. *vacat, pagina* 57'. *Richeri iterum manu praecipua continuandae historiae capita diverso tempore inscripta praebet.*

Jam superest, ut de editionis consilio et ratione paucis moneam. Opere quanta diligentia fieri potuit exscripto, textum, qualis ultimus auctori placuit, exprimendum duxi, adjectis, quantum propter evanidam scripturae faciem concessum erat, prima lectione, quam verae sententiae sistendae saepe plurimum efficacem superiora docuerunt. Capitum distinctionem ab auctore ipso profectam sed nonnunquam praetermissam, ubicumque ex ipsius sententia necessaria videbatur, institui; inscriptiones in margine positas retinui, numeros adjeci. Loca obscura aut unius alteriusve litterae abscisione lacera conjectura probabili ductus explevi.

G. H. Pertz.

His primi editoris, qui librum feliciter detexit feliciusque descripsit et edidit, verbis pauca adjicienda habeo. Codicem iterum quam accuratissime contuli, sed pauca tantum eaque levia in ipso historiae textu emendanda inveni. V. b. m. Pertz vero priorem lectionem non constanter enotavit, ea tantum exhibens quae majoris momenti ei videbantur. Quo factum est, ut minus accuratam codicis imaginem traderet. Nam quam saepissime quae chartae intulerat vel calamo dare inceperat Richerus postea emendavit, mox inter scribendum, ita ut singulas tantum litteras deleret vel verborum ordinem mutaret, mox posteriori, nec uno tempore, ita ut

nonnunquam bis vel ter ad eundem locum rediret. Quae si quantum studium sermoni adhibuerit ostendant, ipsum, ut supra dictum, veritatem parum curasse probant. Neque omnia ipsius manu exarata esse putarim. Menda enim occurrunt, litterae omissae vel mutatae et quae sunt ejusmodi, quae amanuensi potius quam ipsi auctori tribuenda videntur. Etiam litterarum ductus non ubique idem. Sed certe omnia ipse Richerus revisit, ita ut jure codicem autographum dicas. Liber quamvis emendationibus scateat, oratio quidem continua servata est. Lacunae quas aliquoties deprehendis bibliopegae potius quam auctoris culpae tribuendae videntur; schedulae vel folia quaedam post inserenda desunt; idem fortasse alibi statuendum est, ubi Ekkehardus exscripsit quae nunc in codice frustra quaeruntur[1]. *In quo conficiendo cum Richerus diutius occupatus esset et non semel deleret quae scripserat eaque modo alio loco insereret, modo prorsus nova adderet, factum est, ut rerum ordo turbaretur; neque, ut supra expositum est, ab eis abstinuit quae historiam aperte corrumperent et foedarent. Quae cum ita sint, non valde mirandum, etiam Flodoardi et Gerberti, quos secutus est auctores, narrationes minus fideliter esse exscriptas, quin arbitrarie ita mutatas, ut sua substitueret et a vera historia longe recederet; id quod annotationibus adjectis exposui. Quare laudi Richero supra tributae detrahendum esse, jam alii recte mihi exposuisse videntur, ad quorum commentationes lectores remissos velim*[2]. *Hoc loco monuisse sufficiat, Pertzii editionem repetitam esse Parisiis* 1845. *a J. Guadet, qui versionem Gallicam et adnotationes quasdam adjecit; tertiam postea ab A. M. Poinsignon cum versione emendata et commentario, curante academia Remensi, a.* 1855. *publici juris factam; Germanicam vero versionem Karoli de Osten-Sacken cum praefatione W. Wattenbachii (Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. X. Jahrh. Vol. X.) Berol.* 1854. *Ex quibus quaedam in adnotationes nostras sunt translata; alia ab iis sumta qui res a Richero traditas accuratius exposuerunt.*

G. Waitz.

1) SS. VI ,p. 6. de alio codice cogitavi; quod probarunt Reimann p. 41, qui recte monuit, priores tantum duos libros ab Ekkehardo exscriptos esse, nec Trithemium posteriores cognovisse, qui opus Richeri laudet 'in duos libros divisum'; Wittich, Forschungen III, p. 131. Nunc potius de foliis aliquot iterum descriptis cogitarim. Fragmentum historiae Francicae, Forschungen III, p. 145, editum minus recte Richero tribuere ausus sum. 2) Cf. Wilmans, Jahrbücher Otto III, p. 175 sqq.; Reimann, De Richeri vita et scriptis, Olsnae 1845; Wattenbach, in praef. ad versionem Germanicam p. XIII sqq., et Geschichtsquellen I, p. 300 sqq.; Maurenbrecher, De historicis decimi seculi scriptoribus p. 70 sqq.

*Gallorum congressibus in volumine regerendis imperii * tui, pater sanctissime Gerberte[a], auctoritas seminarium dedit. Quam, quia summam utilitatem affert, et rerum materia sese multiplex[b] prebet, eo animi nisu complector, qua iubentis mira benivolentia pertrahor. Cuius rei initium a vicino ducendum existimavi[c], cum[d] res multo ante gestas divae memoriae[e] Hincmarus, ante te in pontificatu 8[us] *, suis annalibus copiosissime annexuit. Tantoque superiora lector ea inveniet, quanto a nostri opusculi exordio per eius regesta sese attollet[f]. Et hoc inquam, ne Karolorum aliorumque frequens in utroque opere repetitio operis utriusque ordinem turbet. Ubi enim rerum ordo non advertitur, tanto nitentem error confundit, quanto a serie ordinis[g] errantem seducit. Unde cum hic atque illic sepe Karoli, sepe Ludovici notae offeruntur, pro tempore auctorum prudens lector reges aequivocos pernotabit. Quorum temporibus bella a Gallis saepenumero patrata variosque eorum tumultus ac diversas negotiorum rationes ad memoriam reducere scripto specialiter propositum est. Si qua vero aliorum efferantur, ob[h] incidentes rationes, quae vitari non potuerunt, id evenisse putetur. Sed ** si ignotae antiquitatis ignorantiae[i] arguar, ex quodam Flodoardi presbiteri Remensis libello me aliqua[k] sumpsisse non[i] abnuo[i], at[i] non verba quidem eadem, sed alia pro aliis longe[l] diverso orationis[m] scemate disposuisse[i], res ipsa evidentissime demonstrat. Satisque lectori fieri arbitror, si[n] probabiliter atque dilucide breviterque[i] omnia digesserim[o]. In dicendo enim[p] recusans effluere, plurima succincte expediam. Ac totius exordium narrationis aggrediar, breviter facta orbis divisione, Galliaque in partes distributa, eo quod eius populorum mores et actus describere propositum sit.

fol. 1.
p. 568.

EXPLICIT PROLOGUS.

*) Hincmarus ante te septimus Remorum metropolitanus 1.
**) Sed — digesserim *in inferiore margine* 2.

a) G. *codex.* b) x *evanuit.* c) ducere volui 1. d) m *evanuit.* e) d. m. *cod.* f) exordio — sese *in loco raso,* attollet *in margine.* g) *in marg.* h) per 1. i) *post add.* k) quidem *add. sed del.* l) prestantiore *corr.* diversissimo *corr. iterum* longe diverso. m) ordinationis *corr.* orationis. n) cum *corr.* si. o) dixerim *corr.* digesta sint *corr. it.* digesserim. p) quoque 1.

* fol. 1'.

1. *Divisio[a] orbis.

Orbis itaque plaga, quae mortalibus sese commodam prebet, a cosmographis[1] trifariam dividi perhibetur, in Asiam videlicet, Africam et Europam. Quarum prior, a septentrione per orientis regionem usque in austrum extrinsecus oceano disterminata, interius a Ripheis montibus usque ad terrae umbilicum, Thanai, Meothide Mediterraneoque ab Europa distinguitur. Ab umbilico vero usque in austrum Nilo fluvio ab Africa est seclusa. Africam vero et Europam, exterius quidem ab austro in septentrionem oceano circumdatas, Mediterraneus[b] interiectus discriminat. Ab Asia vero interius earum alteram Nilus[c], alteram vero Mediterraneum Thanaisque ac Meotis, ut dictum est, seiungunt. Quarum singulae cum proprias habeant distributiones, Europae tamen partem unam, quae Gallia a candore[2] vocatur, eo quod candidioris speciei insigne eius oriundi preferant, in suas diducere partes ratum duxi.

* p. 569.

*2. Istius Galliae per partes distributio.

Gallia[3] ergo et[d] ipsa[d] in tria distincta est, in Belgicam, Celticam, Aquitanicam. Quarum prior Belgica a Rheno, qui Germaniam ab oceano determinat, quae multarum gentium ferax a germinando nomen accepit[4], exporrigitur usque in fluvium Matronam. Ab* utroque vero latere, hinc quidem Alpibus Penninis, inde vero mari vallatur, cuius circumfusione insula Brittannica efficitur. Celtica autem** a Matrona per longum in Garunnam distenditur; cuius*** latera oceani Brittannici et insulae Brittannicae limites habent. Quicquid vero a Garunna distenditur† in Pireneum, Aquitanica appellatur, hinc†† Rhodano Ararique atque inde Mediterraneo conlimitans. Constat itaque, totius Galliae spatium ab oriente quidem Rheno, ab occidente Pyreneo†††, et a septentrione mari Brittannico, ab austro vero Mediterraneo cingi.

*) Ab — efficitur *in marg.*
**) autem hinc Matrona, inde Garunna abluitur 1.
***) cuius — habent *in marg.*
†) d. in Hiberum, qui Hiberiae regioni nomen indidit, usque in oceanum 1.
††) hinc provinciae Lugdunensi *corr.* Rhodano Ararique atque inde Med. c. *in marg.* 1. †††) Hybero 1.

a) *Haec capitum argumenta in cod. semper in margine scripta sunt maioribus plerumque litteris.* b) *litterae eus vix legi possunt;* Mediterraneum interjectum *P.* c) Nilos *corr.* Nilus. d) *post add.*

1) Cf. Orosii l. I, c. 2. 2) Ex Isidor. Etym. XIV, 4, 25. 3) Cf. Caesar I, 1, quem hic sequitur Richerus, neque tamen postea sibi constat, Aquitaniam ad Ligerim usque extendens. — Cap. 2. 3. Ekkehardus in historia Pippini et Karolomanni maiorum domus regiae, SS. VI, p. 158, exscripsit. 4) Isidor. l. l.

3. Mores Gallorum.

Omnium ergo Galliarum populi innata[a] audatia[a] plurimum efferuntur, calumniarum impatientes. Si incitantur, cedibus exultant, efferatique inclementius adoriuntur. Semel persuasum ac rationibus approbatum vix refellere consuerunt. Unde et Hieronimus[1]: 'Sola', inquit[b], 'Gallia monstra non habuit, sed viris prudentibus et eloquentissimis semper claruit'. Praeter haec *quoque Belgae rebus disponendis insigniores, *fol. 2. robore atque audatia non impares. Maxima quaeque magis ingenio quam viribus appetunt[c]. Et si ingenio in appetendis cassantur, viribus audacter utuntur. Cibi etiam potusque adeo parci. Celtae vero ac Aquitani consilio simul et audatia plurimi. Rebus seditiosis commodi[d]. Celtae tamen magis providi. Aquitani vero precipites aguntur plurimumque in ciborum rapiuntur appetitum. Quod sic est eis innatum, ut preter naturam non appetant. Hinc et Sulpicius[2]: 'Edacitas', inquit[b], 'in Grecis gula est, in Gallis natura'. Hos* omnes populos, etsi[e] natura feroces, [f]ab antiquo fere per[g] omnia prospere egisse, et cum[h] pagani essent, historiae[i] tradunt. Post vero a [sancto Remigio[k]] baptizati, adprime[l] clara[m] semper victoria emicuisse[n] feruntur. Quorum[o] quoque primus rex christianus Clodoveus fuisse traditur**. A quo per succedentia tempora imperatoribus[p] egregiis res publica gubernata fuisse dinoscitur, usque ad Karolum, a quo historiae sumemus initium.

4. Quod ob infantiam et principum dissidentiam[q] pyratae Gallias[q] irruperint[q].

Hic patrem habuit Karlomannum*** regem[3], avum vero paternum Ludovicum cognomento Balbum, abavum[r] autem Karolum Calvum, Germanorum atque Gallorum imperatorem egregium. Biennis adhuc patrem amisit; matre† vix per quadriennium superstite. Ob cuius infantiam[4] cum regnorum

*) Hos — christianus *in marg.* 2.
**) vir audax et strenuus et quo nullus post eum pietate bellisque umquam magis enituit *add. Ekk.*
***) Karl. — Ludov. *in loco raso* 2.
†) m. paulo ante amissa 1.

a) *e corr.* b) *post add.* c) appetent *corr.* appetunt. d) accommodi *Ekk.* e) s etsi *absc.* f) . . . ric *deletum.* g) p. o. *absc.; locum Ekkehardo adhibito restituit P.* h) um pa *absc.* i) ae tra *absc.* k) *quaedam absc.;* sancto Remigio (S. R.) *suppl. ex Ekk. P.* l) adpri *absc.*; contra omnes gentium exterarum impetus clara s. atque illustri v. *Ekk.* m) a semper *absc.* n) emicu *absc.* o) Horum pr. 1. p) imp. — dinoscitur *primum post* sumemus initium *cum his in loco raso scripta.* q) tiam, alli, rint *absc.* r) ab *et* autem *e corr.*

1) Ep. 60. adv. Vigilant. 2) Dialog. I, 4. 3) Immo Hludowicum Balbum, ut prius scripserat. 4) Richerum haec minus recte tradere, vix est quod moneamus; Ekkehardus ea exscripsit p. 180.

principes nimia rerum cupidine sese preire contenderent, quisque ut poterat rem dilatabat. Nemo regis[a] provectum[b],
* p. 570. nemo *regni tutelam querebat. Aliena adquirere summum cuique erat. Nec rem suam provehere videbatur, qui alieni aliquid non addebat. Unde et omnium concordia in summam discordiam relapsa est. Hinc direptiones, hinc incendia, hinc rerum pervasiones exarsere[c]. Quae cum immanissime agitarentur, piratae[1], qui Rhodomensem provinciam incolebant, quae est Celticae Galliae pars, ad rerum immanitatem incitantur. Haec gens ab insulis oceani septentrionalis[d] remo-
* fol. 2 b. tioribus diu ante exierat. *Et[e] per maria errando classe[d] devecta, summam hanc Galliarum partem attigerat. Saepe quoque eam armis impetivit, saepe etiam a terrae principibus devicta occubuit. Quod cum multoties inter sese moverent, visum fuit Galliae primatibus, ut dono regum haec provincia ei conferretur[2]; ita tamen, ut, idolatria penitus relicta, christianae religioni se fideliter manciparet necnon et regibus Galliarum terra marique fideliter[d] militaret[f]. Huius provinciae metropolis Rhodomum esse dinoscitur, sex tantum urbibus, Baiocis videlicet, Abrincanto, Ebrocis, Sagio, Constantiae, Liscio[3], vim suae dominationis intendens. Hanc itaque ex antiquo a[d] piratis[d] possessam[g] esse, manifestum est. Sed paterna tunc[d] sevitia ducti[h], in principes dissidentes moliri conantur. Unde et latrociniis ac discursionibus Brittanniam minorem, quae est Galliae contigua atque militans, infestare aggrediuntur. Reique occasionem nacti, fidem pe-
* fol. 2. cont. nitus abrumpunt ulteriusque procedunt in Galliam. *Ac circumquaque palantes, longe lateque diffunduntur, feminarum, puerorum, pecudum ceterarumque rerum non modicam predam abducentes. Recipiuntur[i] vero cum his omnibus secus Sequanam loco qui Givoldi fossa[4] nuncupatur. Ac idem sepius aggressi, Galliae Celticae partem, quae Sequanae Ligerique fluviis interiacet, quae* et Neustria nuncupatur,
* fol. 2'. totam pene insectati sunt[k]. *Hisque[l] animo inerat, interiores Galliarum partes irrumpere earumque gentes aut a finibus pellere aut gravissimis substituere tributis. Id etiam ante[d]

*) q. et N. n. *add.* 2.

a) regis *corr.* eius, *post restituit* 2. b) commoda 1. c) exarsere — exierat 2 *in loco raso.* d) *post add.* e) Et — in Galliam *in schedula post adjecta.* f) —rent *corr.* —ret. g) possessa est *corr. ut ed.* h) ducti — Galliam *in loco raso aliis deletis.* i) recipiunturque 1. k) *plura erasa.* l) His 1.

1) i. e. Normanni, qui tunc nondum Rotomagum adepti erant. 2) De pacto cum Rollone duce a. 911. facto loqui videtur, rerum gestarum ordinem valde turbans. Quod hoc loco post inserto factum esse patet. 3) Hodie Bayeux, Avranches, Evreux, Séez (prope Alençon), Coutances, Lisieux. 4) Géfosse; cf. Prudentii annales a. 856.

fieri, quam in consensum principes revocarentur, accelerabant. Huiusmodi dissidentia pecunias Galliarum sese asportaturos, certissime rati. Quorum[a] impetus Catillo[1] principe ferebatur. Principes tanta barbarorum ignominia confecti, de pace habenda per legatos inter sese admodum quaerunt. Nec diu morati, iure obsidum in unum consulturi conveniunt. In quo conventu, sapientium usi consilio, fidemque pacti, in concordiam maximam rediere; contumelias a barbaris iniectas ultum ire parati. Et quia Karolus vix adhuc triennis erat[2], de rege creando deliberant; non ut desertores, sed ut in adversarios indignantes.

5. Regis genus atque[b] fortuna.

Anno[*, c] itaque incarnationis dominicae[c] 888. [2. Kal.[c]] 888. Febr.
Mart.[3] quinta feria communi decreto Odonem, virum militarem ac strenuum, in[*] basilica sancti ....[d, 4] regem creant. Hic patrem habuit ex equestri ordine Rotbertum, avum vero paternum Witichinum, advenam Germanum[5]. Creatusque rex, strenue atque utiliter omnia gessit, preter quod in militari tumultu raram componendi lites potestatem habuit[**]. Nam pyratas signis collatis intra[e] Neustriam septies fudit ac in fugam novies compulit[***]. Atque hoc fere per quin-
quennium[†]. Quibus repulsis, fames valida subsecuta est[6], 889.
cum triennio terra inculta remanserit. Iam enim mensura frumenti quae sedeties ducta modium efficit decem dragmis veniebat. Gallinatius quoque quatuor dragmis; ovis vero tribus unciis; atque vacca iabo[7] tollebatur. Vini nulla coemptio erat, cum, vinetis ubique succisis, vix eius aliquid

*) Anno — feria *et mox* in bas. sancti *add.* 2.

**) eo quod milites *(post add.)* mediocri interdum subdi contempnerent *post add.*

***) immo et a finibus Galliarum penitus eliminavit *post add.*

†) biennium 1.

a) Q. i. C. p. f. *in marg.* b) a *absc.* c) *absc.* d) *locus vacuus.* e) i. N. *post add.*

1) Ita fortasse nomen Germanicum Wulf (Ulf) reddit auctor. 2) Karolus mense Septembri a. 879. natus erat, et infra cap. 12. anno 893. quindennis dicitur. 3) Ita legendum esse, Ann. S. Germani, SS. IV, p. 3, ostendunt; cf. Dümmler, Ostfr. Reich II, p. 316 n. 4) Odo secundum Ann. Vedast. in palatio Compendiensi, igitur in capella B. Mariae virg. coronatus est. Cf. Odonis Electio, LL. I, p. 554. 5) Cf. hac de re v. Kalckstein, Robert der Tapfere p. 111 sqq.; A. de Barthelemy, Les origines de la maison de France, Révue des questions historiques XIII, p. 108 sqq., qui Richeri fidem nimis audacter impugnavit; Rioult de Neuville, Robert le Fort, sa famille et son origine. Toul 1873, cuius librum non vidi. 6) Cf. Ann. Fuldenses a. 889. et Ann. Vedast. 892. 7) Iabus est deunx. — Haec dubiae fidei esse, facile est intellectu.

habebatur. Rex interea per loca*, quae piratis irruentibus aditum prebebant[a], munitiones exstruit ac in eis militum copias ponit. Ipse cum exercitu in Aquitaniae partes sece-
*fol. 3. dens, non ante se rediturum proponens, *quam supradicta modii frumentarii mensura duabus dragmis veniret, gallinatius vero denario atque ovis duabus itidem dragmis, vacca vero tribus unciis venumdaretur.

*p. 571. *6. Pyratae Brittanniam impetunt ac devastant.

Interea rege apud urbem Anitium[1] rem publicam procurante, pyratae a finibus Neustriae** pulsi, eum ad[b] interiora Aquitaniae concessisse[c] dinoscunt. Confluunt itaque ac classem parant atque Brittanniam repentini irrumpunt. Brittanni repentino barbarorum impetu territi, saevientibus cędunt. Cuique vitam tantum salvare satis fuit. Rerum
890. suarum ereptionem nemo quaerebat. De vita solummodo agitabant. Unde et suis fere omnibus derelictis, pyratae passim rapiuntur. Quaeque commoda asportant ac cum multa rerum preda nullo renitente redeunt. Tam felici ergo successu ęlati, per exteriores Brittanniae fines secus Andegavum Aquitaniam irrumpunt multaque depopulatione terram devastant. Abducunt viros ac mulieres puerosque. Quorum provectiores in utroque sexu obtruncant. Pueros servituti mancipant, feminas vero quae formosae videbantur prostituunt.

7. Odo rex[d] contra pyratas[d] exercitum[d] parat.

Sed nonnulli vario eventu elapsi, profugio salvati sunt. A quibus dum exagitarentur, mox Odoni[e] regi relata fuere. Qui rerum magnitudine motus, quotquot ex Aquitania potuit,
892. [f]edicto regio congregari precepit milites peditesque. Ex Provintia quoque, quae Rhodano et Alpibus marique ac Gothorum finibus circumquaque ambitur, Arelatenses ac Aurasicanos[2] habuit. Sed et ex Gothia Tholosanos atque Nemausinos[3]. Quibus collectis, exercitus regius in decem milibus equitum, peditum vero sex milibus erat. Procedit itaque secus Briddam[b, 4], sancti Iuliani martiris castrum[b], iter agens. Sanctumque regiis donis veneratus, Arvernicum pagum ingreditur. Huc iam hostes advenerant ac castrum quod Mons
*fol. 3'. Panchei[5] dicitur vehementi hostilitate premebant. *Rex prin-

*) l. maritima 1. **) Franciae 1.

a) prebuerant 1. b) *post add.* c) secessisse 1. d) x, pyra, reltum *absc.* e) O. c. *plerumque.* f) ex *del.*

1) Le Puy, prope fontes Ligeris. 2) Incolae pagi cuius caput Orange. 3) Haec omnia dubiae fidei sunt. 4) Brioude. 5) Montpensier, e sinistra Elaveris prope Aigueperse, infra Clermont.

cipibus[a] Francorum atque Aquitanorum stipatus, licet ancipiti deliberatione, tamen belli dispositionem apud eos pertractabat, illos[b] ad pugnam hortans ac eorum magnanimitatem ex natura plurimum attollens. Aliis quoque gentibus eos esse potiores tam viribus quam audatia et armis, memorabat; eorum quoque maiores pene totum[c] orbem debellasse ipsumque caput orbis Romam immaniter attrivisse[d]. Unde et oportere paternam animositatem in filiis renovandam, asserebat[e], ut patrum magnanimitas filiorum[f] virtute commendaretur.

8. Impetus Odonis regis in pyratas, bellique qualitas.

Quibus dictis cum persuasisset, utpote vir audax ac violentus, cum 16 milibus signis illatis barbaros aggreditur[g. 1]. Sed peditum copias premittit[h] atque ex eis primum impetum infert. Ipse cum equitatu succedens, peditum fortunam opperiebatur. Nec minus et barbari acies ordinaverant ac indivisi adversarios excipere cogitabant. At regii pedites hostibus directi, primo certamine sagittas iaculantur; densatique, [i]lanceis obversis, in illos feruntur. Excepti vero a barbaris, plurimi dilabuntur, non tamen preter adversariorum ruinam. Nam et eorum alii precipitati, alii vero quam plures sauciati sunt. Post pedites vero et regius equitatus succedit ac acies hostium, copiis peditum divisas, multo nisu irrumpit. Sternitque, ut fertur, 13000, paucis fuga salvatis. Et cum iam potiretur victoria spoliisque diripiendis instaret, barbarorum 4000, quae insidiose in abditis latuerant, ex obliquo viarum irruere. Qui cum gradivo incessu propinquarent, armorum luce ab observatoribus cogniti sunt. Factoque signo, exercitus in unum redit. Rex multo plures advenire arbitratus, suos hortatur stipatores, ut priores animos resumant, immo et non amittant; decus pro patria mori egregiumque pro christianorum defensione corpora morti dare, multis sermonibus asserens. *Exercitus itaque densatus, licet anterioris belli vulneribus aeger, tamen obvenire non distulit. *fol. 4.

9. Ingo ex mediocribus[k] regis signifer[k] bellum ingreditur[k].

Et cum agitaretur, quis regium signum efferret, eo quod in tanta nobilium manu nullus sine vulnere videbatur, idque omnes evitarent, e medio omnium Ingo prosilit, ac militatum sese offerens, inperterritus dixit: ‘Ego ex mediocribus regis agaso[2], si maiorum honori non derogatur, signum regium

a) Fr. pr. 1. b) eos 1. c) toto *corr.* totum. d) *linea fere erasa:* . . . . expugnasse. e) memorabat 1. f) in *del.* g) aggressus est 1. h) premisit 1. i) *ante* lanceis *vocabulum erasum.* k) ibus, nifer, gre *absc.*

1) De hac pugna alibi nihil legitur. 2) i. q. marescalcus.

892. per hostium acies efferam. Nec fortunam belli ambiguam
expavesco, cum semel me moriturum cognosco'. Ad haec
Odo rex: 'Nostro', inquit, 'dono ac principum voluntate
signifer esto'. Ille signum excipiens[a], agmine densato cir-
cumseptus incedebat. Factusque cunei militaris acumen,
hostes vibrabundus ingreditur. Precipitantur barbari vires-
*p. 572. que amittunt[a]. At regius exercitus rediens, *iterum irrumpit
sternitque. Tercioque adortus fere omnes opprimit. Ex[b]
quorum tumultu cum aer densatus multo pulvere pinguesce-
ret, Catillus* cum paucis per caliginem fuga sese surri-
puit atque in dumetis sese abdidit. Qui cum lateret, a victo-
ribus passim palantibus repertus atque captus est, suisque[c]
qui secum[d] latuerant[d] gladio transfixis, post spolia direpta
Odoni regi oblatus est.

10. Tiranni[e] baptismus et[e] interfectio[e].

Utiliter ergo patrata victoria, rex tirannum captum se-
cum Lemovicas ducit. Ibique ei vitae ac mortis optionem
dedit; si baptizaretur, vitam, sin minus, mortem promittens.
Tirannus mox absque contradictione baptizari petit. Sed
Iun. 11. dubium, an fidei quicquam habuerit. Quia ergo pentecostes
instabat sollempnitas[1] ac episcoporum conventus regi aderat,
ab episcopis ei triduanum indicitur ieiunium. Die vero con-
stituta cum in basilica sancti Marcialis martiris[f] post episco-
porum peracta officia in sacrum fontem ab ipso rege exci-
piendus descenderet iamque trina inmersione in nomine
Patris et Filii et Spiritus sancti baptizatus esset, Ingo ante
signifer, gladio educto, loetaliter eum transverberat ac fon-
*fol. 4'. tem sacratum vulneris effusione immaniter cruentat[g]. *Rex
tantum facinus indignans, principibus frementibus, homicidam
rapi ac trucidari iubet. Ille, gladio proiecto, fugiens, sancti
Marcialis aram complexus est; indulgentiam ab rege ac pri-
matibus postulans atque loquendi locum multis clamoribus
petens. Et iussu regio de commisso facinore responsurus
sistitur. Orsusque sic ait[h]:

11. Oratio Ingonis pro se apud regem et principes suasorie habita.

'Deum voluntatis meae conscium testor, nihil mihi fuisse
carius vestra salute. Vester amor ad hoc me impulit. Ob

*) rex barbarorum 1.

a) *e corr.* b) E. q. *e corr.* c) suisque gladiis transfixis et (?) spoliis direptis 1. d) m, la, t *absc.* e) i, et, o *absc.* f) *in loco vacuo relicto* 2. g) at *e corr.* h) coepit 1.

1) Nonnisi autumno a. 892. Odonem in Aquitaniam perrexisse, tradunt Ann. Vedast. l. l.

vestram salutem in has me miserias precipitavi. Pro omnium vita tantum periculum subire non expavi. Grande quidem est gestum negotium, sed maior est negotii utilitas. Regiam maiestatem me laesisse quidem non abnuo, sed multa commoda in facinore comparata assero. Consideretur[a] auctoris animus, animadvertatur etiam futura[b] facinoris utilitas. Tirannum captum metus causa baptismum petiisse, adverti, eumque, postquam dimitteretur, pluribus iniuriis vicem redditurum suorumque stragem gravissime ulturum. In quem, quia futurae cladis causa visus est, ferrum converti. Haec est mei facinoris causa. Haec me ad scelus impulit. Hoc ob regis suorumque salutem peregi. Et utinam morte mea patriae libertas rerumque tranquillitas consequantur! Sed si occidor, ob regis primatumque salutem occisus videbor. Cogitet iam quisque, an pro huiusmodi mercede ei[b] militandum sit, et an pro fide servata tali habendus[c] sit retributione. Ecce capitis et pectoris laterisque recentia vulnera! Patent precedentium temporum cicatrices dispersique per reliqua corporis membra livores. Quorum assiduis doloribus confectus[d], nihil post tot mala nisi mortem malorum finem exspecto'. Qua[e] conquestione alios ad benivolentiam traxit, alios vero ad lacrimas impulit. Unde et milites pro eo agentes, regem demulcent et ad pietatis clementiam suadent; nihil regi prodesse asserentes, si suorum *quispiam intereat; immo in tiranni occisione gaudendum, vel quia vitae datus sit, si fidelis decessit, vel quia eius insidiae penitus defecerint, si in dolo baptismum susceperit. Quibus rex animum temperans, tumulato barbaro, Ingonem in gratia resumit. Et insuper castrum quod Blesum[1] dicitur ei liberaliter accommodat, eo quod is qui castri custodiam agebat in bello pyratico occisus esset. Eius quoque uxorem derelictam dono regio in matrimonio Ingo[b] sibi accopulat[f]. Regis exinde ac principum gratia admodum usus, prospere ac feliciter omnia gerebat. Verum id in brevi. Nam vulnerum sanies male a cirurgis amputata, cum sub recutita superficie tumorem intrinsecus operaretur, nimio humoris reumatismo plus[b] biennio vexatus[g], in lectum decidit. Unde et intercluso reumate penitus intumuit. Sicque toto erisipilato corpore, vitam amisit, Gerlonem filium parvum superstitem relinquens. Qui ab rege tutori commissus, patrimonium cum matre possedit.

892.

*fol. 5.

a) ergo *del.* b) *post add.* c) h. s. re *e corr.* d) *in marg. add.*, post *e corr.*, tot malis confecto *corr.* tot mala. e) Que conquestionis vis *corr.* Q. c. f) copulat 1. g) voto *del.*

1) Blois.

12. Promotio[a] Karoli[b] in regem[a].

Interea rex a Lemovica urbe dimotus, Echolisinam[1] petit ac ibi quaeque gerenda disponit. Nec multo post petens Petragoram[2], nobilium causas quae litibus agitabantur ibi aequissime ordinat, plurimum* de communibus omnium causis apud optimates pertractans. Quibus cum foret admodum intentus ibique per aliquot tempora sese moraturum proponeret, Fulco Remorum archiepiscopus de Karoli[b] pro-
*p. 573. motione in regnum *apud Belgas tractabat. Videbatur etenim
893. tunc, quod presens oportunitas huic rei aliquam commoditatem[c] pararet[d]. Idque plurimum[e] persuadebat Neustriorum absentia**. Etenim[f] cum rege in partibus Aquitaniae tunc[g] detinebantur. Suadebant quoque multiplices adolescentis quaerimoniae. Iam enim quindennis de regni amissione apud amicos et domesticos gravissime conquerebatur. Regnumque
*fol. 5'. paternum repetere multo conatu moliebatur. *Ei ergo omnes Belgicae principes et aliquot Celticae summopere favebant. Horum quoque consensus sub Remensi metropolitano sacramenti iure firmatur. Ac tempore statuto conveniunt, ex Belgica[3] quidem Coloniensis, Trevericus atque Maguntinus metropolitani cum suis diocesaneis episcopis[h] aut eorum probabilibus[i] legatis; ex Celtica vero Remorum predictus metropolitanus cum aliquot[e] suis diocesaneis, Laudunensi videlicet, Catalaunico atque Morinensi. Anno***[k] autem incarnationis
Ian. 28. dominicae[k] 893. [5. Kal.[l]][4] Februar., die dominica, collecti[e] Remis in basilica sancti Remigii Karolum quindennem regem creant ac in urbe purpuratum more regio edicta dare constituunt. Et ex Celtica quidem paucissimi eius partes sequebantur. Ex Belgica vero ei omnes addicti sunt. Ab illis enim devotissime exceptus, per omnes[m] eorum urbes et oppida[n] humanissime deductus est.

*) Pl. de privatis, multumque de comm. 1.

**) qui Sequanae Ligerique fluviis interiacent *add.* 1. Etenim — detinebantur *in marg. inferiori.*

***) Anno — dominica, Remis, creant — redit (c. 13) 2 *vel in marg. vel in loco raso.* (Collectique *pergebat* 1).

a) tio, em *absc.* b) K. *c. plerumque.* c) *e corr.* d) *vocab. erasum.* e) *post add.* f) profecti *del.* g) adhuc 1. h) necnon reliquis (?) *post add. sed del.* i) probabiles 1. k) An, domini *absc.* l) 5. Kal. *jam absc.* m) per o *absc.*; *primum* in omnibus e. urbibus ... oppidis *scriptum erat.* n) et opp *absc.*

1) Angoulême. 2) Périgueux. 3) Hlotharii regnum tunc temporis Arnulfo paruisse constat, igitur hi tres archiepiscopi Karolum minime regem sibi elegerunt. 4) Hunc diem Karoli diplomata indicant; diem purificationis s. Mariae (Febr. 2) minus recte Ann. Vedast.; cf. Böhmer Reg. Kar. p. 178.

13. Odonis[a] reditus ab Aquitania[a] eiusque obitus.

Quod factum Odo rex comperiens[b], ab Aquitania redit. Urbemque Turonicam petens, sanctum[c] Martinum donis regalibus honorat. Sicque Parisii[d] receptus, sanctos martires Dionisium, Rusticum et Eleutherium magnifice donat. Tandem fluvio Matrona remenso, Belgicam ingreditur. Ac oppido receptus quod dicitur Fara[1], pre nimia[e] anxietate insomnietatem pati coepit[2]. Quae cum nimium succresceret, mentis alienationem operabatur. Superantibusque humoribus, anno[f] regni sui 10, ut quidam ferunt mania, ut alii frenesi, 898.
finem vitae accepit. Tumulatur[g] vero cum[g] multo suorum Ian. 1.
lamento in basilica[h] sancti[g] Dionisii martiris.

14. Mores Karoli.

Karolus itaque rex creatus, ad multam benivolentiam intendebat. Corpore prestanti, ingenio[3] bono simplicique*. Exercitiis militaribus non adeo assuefactus. At litteris liberalibus admodum eruditus. In dando profusus, minime avarus[i]. Duplici morbo notabilis, libidinis intemperans ac circa exsequenda iuditia paulo neglegentior fuit. Galliarum principes ei animo ac sacramento annexi sunt. Necnon et Rotbertus, Odonis regis defuncti frater, vir industrius atque audatia plurimus, sese militaturum regi accommodat**. *Quem *fol. 6.
etiam rex Celticae ducem preficit ac in ea omnium gerendorum ordinatorem concedit[4]; eius fere*** per quadriennium consilio utens eique admodum consuescens. A quo per Neustriam deductus†, urbibus atque oppidis ab eo receptus est. Urbemque Turonicam petens, plurima auri atque argenti talenta sancto Martino liberaliter impertit. A cuius servitoribus pro sese fieri deprecationes postulans, perpetim cotidianas obtinuit. Inde quoque omnibus obtentis rediens, Belgicam repetit ac sanctum Remigium donis egregiis honorat. Et sic

*) Cui etiam in[k] primis adolescentiae annis pax atque tranquillitas rei publicae, concordia suorum, commoditas privatorum grata fuere. Id[l] vero in brevi 1.

**) Rex ergo principibus stipatus ac multo suorum obsequio inclitus, more regio leges condit ac decreta edicit. Rotbertum quoque r. 1.

***) E. plurimum c. 1.

†) quae est Celticae pars *add.* 1.

a) O(donis), ta *absc.* b) rei magnitudine permotus *deleta.* c) sancto Martino 1. d) Parisio 1. e) a. n. *corr.* n. a. f) a. r. s. 10 *add.* 2, *eisdem verbis infra post* Tum. v. *deletis.* g) Tum. — mart. *in marg.* Tu, cum, m, sc̄ *absc.* h) loco qui dicitur 1. i) *ita* 2; parcus 1. k) a 1. l) Id v. in b. *post add.*

1) La Fère. 2) Quam plurima hic omissa esse, vix est quod moneamus. 3) Sallustium Cat. c. 5. imitatur. 4) Hoc in dubium vocat Barthelemy l. l. p. 134 sqq.

898. Rotberto Gallia[1] Celtica collata, in Saxoniam*[,2] secedit. Cuius urbes sedesque regias lustrans, cum oppidis nullo renitente obtinuit. Ubi** etiam Heinricum[a], regio genere inclitum ac inde oriundum, ducem omnibus preficit. Sarmatas[b,3] absque prelio subditos habuit. Anglos[c] quoque ac reliquos transmarinorum populos mira benivolentia sibi[d] adegit. Vix tamen[e] per decennium[e]. Et forte felicissimus per omnia fuisset, si in uno nimium non errasset.

15. Nimia[f] Karoli[f] dilectio[f] erga Haganonem[f].

Nam cum multa benignitate principes coleret, precipua tamen beatitudine Haganonem habebat, quem ex mediocribus
*p. 574. potentem effecerat; adeo ut magnatibus quibusque *longe absistentibus, ipse regio lateri solus haereret, pilleum etiam a capite regis sepissime sumptum palam sibi imponeret. Quod etiam multam regi intulit labem[g]. Etenim primates id ferentes indignum, regem adeunt ac apud eum satis[h] conqueruntur, hominem obscuris parentibus natum regiae dignitati multum derogare, cum acsi indigentia nobilium ipse tamquam consulturus regi assistat; et nisi a tanta consuetudine cesset, sese a regis consilio penitus discessuros. Rex dissuasionibus his minime credulus, a dilecto non cessit.

16. Indignatio[i] Rotberti[i] in Haganonem[i].

Interea Belgicae[k] urbibus[l] atque oppidis firmissime optentis, in*** Celticam redit ac urbe Suessonica recipit sese[4]. Huc ex omni Gallia principes confluunt. Huc etiam minores† multo favore conveniunt††. Inter quos cum Rotbertus

*) *ita* 2. Belgicam 1.
**) Ubi — preficit 2 *in inferiori margine, aliis erasis.*
***) Celticam, rec. sese 2 *in loco raso; fortasse* Aquas *scriptum fuit.* cum paschalis sollemnitas immineret, Aquisgrani palatio rex sese recepit. Huc *Ekkeh.*
†) mediocres *Ekkeh.*
††) conveniunt; assunt et duces, ex Saxonia quidem Heinricus, ex Gallia Ruotpertus. Cottidie secus fores regii cubiculi manent,

a) Heinrico *corr.* Heinricum. b) quoque *del.* c) Anglorum *del.* d) militare 1. e) V. t. p. d. *in marg.;* en, nium *absc.* f) ia, K(aroli), io, H(aganonem) *absc.* g) calamitatem 1. h) s. inde 1. i) natio, tberti, anonem *absc.* k) *in loco raso;* Galliarum *Ekkehardus, qui haec exscripsit.* l) finibus 1.

1) Haec usque *praeficit* Ekkehardus Uraug. in hist. Heinrici exscripsit; cf. praef. 2) Hic et in sequentibus lectio prior cum praesenti collata, auctorem, insano quodam gentis studio abductum, Belgis Saxones, Gisleberto Heinricum substituisse, docet. Fides talibus ab Ekkehardo Uraugiensi exscriptis omnino neganda, et historicis ad antiquam lectionem infra adnotatam redeundum est. — Cf. Wittich, Forschungen III, p. 105 sqq., et Jahrb. Heinrich I. p. 28. 3) i. e. Slavos 4) Cf. Flodoard. a. 920, qui huic narrationi materiam praebuit.

in maiore gratia apud regem sese haberi putaret, utpote quem ducem in Celtica omnibus prefecerat[1], cum rex in[a] palatio sedisset, eius iussu dux dexter[b], Hagano quoque ei levus pariter[c] resedit. Rotbertus vero[d] dux tacite indignum ferebat, personam mediocrem* sibi aequari magnatibusque preponi. At iram mitigans, animum dissimulabat, vix regi pauca locutus. Celerius ergo surgit, ac cum suis consilium confert. *Quo collato, regi per legatos suggerit, sese perferre non posse sibi Haganonem aequari primatibusque anteferri; indignum etiam videri, huiusmodi hominem regi haerere, et Gallorum nobilissimos longe absistere. Quem nisi in mediocritatem redigat, sese eum crudeli suspendio suffocaturum. Rex dilecti ignominiam non passus, facilius se omnium colloquio quam huius familiaritate posse carere, respondit. Quod nimium Rotbertus indignatus, cum optimatibus plerisque iniussus[e] Neustriam petit ac Turonis sese recipit; multam ibi de regis levitate indignationem[f] habens; plurima etiam, ut in se transfundatur rerum summa, apud suos caute pertractans. Quamvis**·[g] etenim regi[g] faveret, non[g] mediocriter tamen[g] ei regnum invidebat[g], cum sibi post[g] fratrem hereditandum[g] magis videret. Nonnulla quoque moliebatur[h] in Fulconem Remorum metropolitanum, qui regem a cunabulis educaverat atque in regnum promoverat[2]. Videbatur etenim, quia, si is solum deperiret, facilius refundi in sese regnum potuisset. Id etiam apud Balduinum Morinorum principem[3] admodum agitabat. Hic enim ab eo*** persuasus, eius partes iam[i] rege deserto sequebatur.

920.

*fol. 6'.

cottidie egressum regis a penetralibus aulae prestolantur. Cum vero nullum eis ab rege responsum per dies quatuor daretur, Heinricus id molestissime ferens, dixisse fertur, aut Haganonem quandoque cum Karolo regnaturum, aut Karolum cum Haganone ad rerum mediocritatem deventurum; indignansque rege inconsulto discessit. *Ekkehardus*[4].

*) ignobilem 1.

) Quamvis — videret 2 *in marg.* *) *ita* 2; a Rotberto 1.

a) in p. *post add.* b) *e corr.* c) *add.* 2. d) v. d. t *in loco raso* 2. e) *post add.* f) querimoniam 1. g) Q, r, non, men, vi, po, dit *absc.* h) *ita* 2; moliens 1. i) *add.* 2.

1) Cf. c. 14. 2) Fulconis caedem rebus Haganonis perperam coniungi, iam annorum ordo satis demonstrat. Cf. de ea Ann. Vedast. 900, p. 209. 3) Flandriae comitem. 4) Fabulae huius, licet genio Richeri optime conveniat, nullum in codice vestigium, nec eam a Richero profectam esse, narratio infra cap. 20. de causa inimicitiae Heinrici ostendit. P. Cf. Forschungen III, p. 145; Jahrb. Heinrich I. p. 30; et praef. Equidem Ekkehardum, qui haec apertis verbis eidem Gallico historiographo tribuit, ex quo alia multa quae apud Richerum leguntur descripsit, in folio assuto iam deperdito invenisse putarim. Quae vero c. 20. traduntur antea scripta fuisse oportet, ideoque cum his pugnare vix dici possunt. W.

899. ## 17. Interfectio Fulconis archiepiscopi.

Quo rex comperto in Balduinum fertur, ac multa obsidionis vi castrum Atrabatum ab eo aufert atque cum tota sancti Vedasti abbatia Fulconi predicto metropolitano concedit[1]. At post aliquot tempora metropolitanus ob itineris longinquitatem fratrumque[a] incommoditatem[a] Altmarum comitem accersiens[b], abbatiam sancti Medardi, quam ipse comes tenebat, ab eo accipit, et pro ea abbatiam sancti Vedasti cum castro Atrabato, rationibus utrimque habitis, ei impertit.
900. Unde[c] et ad nimiam pertrahitur Balduinus crudelitatem. Multaque affectus anxietate, ad ultionem penitus sese convertit. Amicitiam ergo circa metropolitanum simulat. Per legatos quoque multam benivolentiam mandat[d] fidemque spondet. Illud tamen multa suorum[e] curiositate observat, utrum privatus an cum copiis regis palatium petere consuescat, privatum multo nisu impetere cupiens. Haec dum sic haberentur, pro regiis causis contigit, episcopos Belgicae apud regem congregari. Unde et metropolitanus accersitus, cum iter accelerare pararet, incautus cum paucis festinabat. Cui mox affuit quidam Winemarus cum cohorte a Balduino missus*. Metropolitanus cum esset cum paucis, a cohorte cum suis interceptus est. Nulli[f] fugae locus patuit. Omnes
*fol. 7. circumvallantur[g] atque impetuntur[h]. *Admodum *utrimque
*p. 575. dimicant. Utrimque fusi procumbunt. Winemarus metro-
900. Iun. 16. politanum adortus, lancea inermem transfigit[i] atque inter suos septem vulneribus sauciatum precipitat. Cui cum adhuc ictus intenderet[k], quidam suorum, multo episcopi[l] amore ducti, super eum procumbunt. Qui cum eo mox transfixi atque occisi sunt. Quatuor tantum fuga labuntur[m], qui rei negotium Remis demonstrant. Tunc vero magna militum manus ab urbe mox cum armis educta, adversarios persequi conatur. Sed eis elapsis, dominum occisum cum suis colligunt atque[n] multo doloris lamento Remos deportant, cum sacerdotibus sacerdotem plurimo dignitatis obsequio condentes.

18. Winemari[o] interitus[o].

Interea[3] collectis apud regem episcopis, talia mox referuntur. Quod etiam omnibus nimium animi incussit dolorem.

*) et omnium quos terra sustinet sceleratissimus[2] *add.* 1, *del.* 2.

a) f. i. *in marg., ubi* fra, mo *absc.* b) rationibus habitis *add.* 1, *del.* 2. c) Unde — Multaque 2. . . . . nimium incussit Balduino animi dolorem. Nimiaque 1. d) spondet 1. e) *post. add.* f) in primis *post add., del.* 2. g) circumvallati sunt 1, a. i. *post add.* h) Winemarus metropolitanum adortus lancea inermem transfigit *add. iam hoc loco* 1, *del.* 2. Siquidem u. *pergit* 1. i) tranfigit c. k) et e *corr.* 2. l) *in loco raso* 2. m) *ita* 2; ..... ereptis 1. n) ac cum 1. o) e, in *absc*

1) Haec ex Flod. Hist. Rem. IV, 10. sumta sunt. 2) Verba Sallusti Iug. c. 14. 3) Flod. l. l.

Rex ipse in lacrimas dissolutus, de casu pontificis[a] adeo[b] conquestus est. Episcopi quoque in fratris morte et coepiscopi multa commiseratione condoluere[c. 1]. Initoque consilio, Winemarum cum[d] suis complicibus horribili anathemate damnant. Qui in brevi deficiens, insanabili ydropis morbo a Deo percussus est. Ventre itaque turgidus, exterius quidem lento igne, interius vero immani incendio urebatur. Ingens tumor pedum non deerat. Verenda vermibus scaturiebant[e]. Crura tumentia ac lucida; anelitus fetidus. Viscera etiam paulatim per colum diffluebant. Super[f] haec omnia sitim intolerabilem sustinebat. Appetitum vero comedendi aliquanto habebat, sed cibi illati fastidium inferebant. Insomnietatem iugem patiebatur. Omnibusque factus intolerabilis[g], omnibus [horrori[g]] habitus est. Itaque amici atque domestici ab eo dimoti sunt, multo eius corporis fetore confecti; in tantum ut nullus medicorum saltem medendi causa ad eum accedere posset. Quibus omnibus dissolutus, omni christianitatis communione privatus, a vermibus ex parte iam consumptus, flagiciosus ac sacrilegus ab hac vita pulsus est.

19. Promotio[h] Herivei in[h] episcopatum[h].

Sepulto vero domno Fulcone metropolitano, Heriveus, vir spectabilis et palatinus, episcoporum consensu et Remensium conibentia in pontificatu regis donatione succedit. Quorum uterque quanta utilitate quantaque religione in aecclesia Remensi floruit, si quis ad plenum[i] dinoscere[i] cupit[i], legat librum[k] Flodoardi presbiteri[2], quem ab urbe[3] condita de eiusdem urbis episcopis uberrime descripsit. Adepto[4] quoque Heriveus pontificatu, multa fide regem sequebatur, desertoribus adeo infestus. *Erlebaldum[5] Castricensium[6] comitem, qui res sui episcopii pervaserat et oppidum quod vocant Macerias[7] obtinebat, more aecclesiastico prius quidem ut resipiscat ammonet, post vero anathemate damnat. Qui cum sibi nec damnatus satisfaceret, in eum cum multis militum copiis fertur, oppidumque multa obsidione per quatuor ebdomadas vehementer adurget. Erlebaldus continuam non ferens impugnationem, clam ab[l] oppido cum aliquot suorum

*fol. 7'. 920.

a) amici 1. b) *ita* 2; admodum 1. c) doluere 1. d) c. s. c. *in loco raso.* e) *ita* 2; scaturriebant 1. f) Super — patiebatur *post* accedere posset *scripta, uc sunt relata.* g) rabilis — Itaque *e corr.*; horrori *suppl. P.* h) tio, in, tum *absc.* i) si — cupit *in marg.*; enum, e, cupit *absc.* k) *vocabulum erasum.* l) de *corr.* ab.

1) A. 900. Iuli 6, Remis congregati, Mansi, Conc. IX, p. 481. 2) IV, c. 11. 3) scil. Remensi. 4) Cf. Flodoardi Ann. a. 920. 5) *Erlebaldum — concesserat* ex Flodoardi Ann. a. 920, quos in sequentibus usque ad caput libri III, 21. saepius exscripsit, multis tamen additis vel mutatis. 6) Ad Mosam, ubi postea comitatus Réthel. 7) Mézières.

920. dilabitur. Qui vero remanserant victi, portis mox patefactis, metropolitano cedunt. Eisque eiectis, suos ibi deposuit ac de toto pago Erlebaldum profugum disturbavit.

20. Ad Renum[a] mutua petitio[a] ac comitis[a] Erlebaldi[a] occisio.

Rex in pagum Warmacensem, locuturus Heinrico Transrhenensi, concesserat[1]. Huc quoque Erlebaldus comes advenit, apud regem deploraturus, a Remensium metropolitano sese immaniter habitum. Heinricus apud regem de* rerum dispositionibus fidelissime satagebat. Cui rei cum admodum intenderet, Germanorum Gallorumque iuvenes linguarum[b] idiomate[b] offensi, ut eorum mos est, cum multa animositate maledictis sese lacessire[c] coeperunt. Consertique gladios exerunt, ac se[d] adorsi, loetaliter sauciant. In quo tumultu, cum ad litem sedandam Erlebaldus comes accederet, a furentibus occisus est. Rex proditionem ratus, ocius surgit suisque stipatur. Heinricus vero dolum** arbitrans, classem repetit atque a regiis stipatoribus Rhenum transire cogitur***. Existimabant[e] enim hi[e] qui regi assistebant[e], eum in dolo venisse. A quo etiam tempore[f] Karolo infestus ferebatur.

*p. 576. *21. Desertorum[g] dolosa regi[g] Karolo persuasio de Haganonis[g] abiectione.

Hinc itaque Heinrico, inde Rotberto duce Karolus[h] urgebatur. Factusque eorum medius, utrimque premebatur[2]. Post haec ad interiora Belgicae rediens, urbe Suessonica sese recipit, multam ex[i] huiusmodi infortunio apud suos agitans quaerelam. Huc etiam ex Belgica quo Celticae conlimitat atque ex Celtica principes nonnulli confluunt. Sed et Rotbertus dux propinquior factus, Stampis[3] sese recipit ac ad palatium legatos dirigit, regalia negotia inde exper-

*) de amicicia inter se habenda plurimum satagebat. Cui rei cum uterque adm. i. 1; *corr.* 2.
**) rerum nescius cl. 1; *corr.* 2.
***) Qua die nihil concordiae, nihil amiciciarum inter eos habitum est *add.* 1; *del.* 2.

a) Ad R, p, tis E *absc.* b) l. i. o. *in marg.*; ling, ma *absc.*; ut, e, m. est *iam antea add.* c) impetere 1. C. gl. ex. 2 *in loco raso.* d) se *postea add.*, *post* loet. *del.* e) Ex. — venisse 2 *in marg.*; Exis, hi, bant *absc.* f) Ab eo quoque t. Heinricus K. 1; *corr.* 2. g) Dese, regi, de II *absc.* h) K. *post add.* i) a *corr.* ex.

1) Cf. Flodoard. l. l., qui de bello contra Heinricum suscepto loquitur. Igitur quae hic narrantur fabulosa esse patet. 2) Similia in loco post deleto (c. 40 n.) de Gisleberto et Roberto scripta erant. Quae alio atramento in alia charta exarata prioris narrationis fragmentum esse, statuendum est. 3) Etampes.

turus. At qui confluxere Rotberti partes tuebantur, cuius 920. suasu capti, de Haganonis abiectione apud regem[a] pertractant, non ut id fieri velint, sed ut regnandi occasio Rotberto paretur[1]. Abiectionem itaque Haganonis leviter suadent. Ducem etiam a se discessurum, si non abiciat, mediocri assertione demonstrant, quatinus levi obiurgatione rex[b] ammonitus coeptis insistere non formidet. Unde et post[b] contra eum iustissimam indignationis causam se habituros arbitrabantur. Quod etiam totum ad vota eorum provenit. *Nam rex *fol 8. nulla[c] suasione affectus, numquam[d] a dilecto sese discessurum respondit. Idque multis sententiarum sermonibus asserebat. Quod cum* Rotbertus dux in eius animo fixum perciperet, Heinrico Transrhenensi[e] per legatos[e] de regis eiectione[c] suadet[e]. Compererat[e] enim[e], eum a regiis stipatoribus[e] in fugam[e] coactum; unde[e] et de se fidem[e] continuo fecit[e]. Cuius consensu[e] tirannus[e] mox laetus[f], in sese regnum[g] transferre[g] diligenter[g] laborabat[g]. Largitur igitur[g] plurima atque[g] pollicetur infinita[h]. Tandemque[i] inductos de transfugio iam principes[b] aperte alloquitur, regem, inquiens, Suessionis sese privatum[k] habere, Belgas preter paucissimos ad[l] sua discessisse. Unde et rei commoditatem adesse memorabat[m], facillime et ex aequo regem posse capi asserens, si ipsi omnes palatium adeant acsi consulturi, in ipso quoque palatii cubiculo inter consulendum regem capiant teneantque. His favent omnes pene ex Celtica et de patrando facinore apud tirannum coniurant. Palatium ergo adeunt regemque[n] utpote consulturi stipant. Intromissum vero cubiculo, ut paucis allocuti sunt, capiunt ac[o] tenent[o].

22. Heriveus[p] metropolitanus[p] Karolum a desertoribus[p] captum liberat[p] Remosque ducit[p].

Iamque abducere nitebantur, cum metropolitanus Heriveus cum copiis repentinus urbem Suessonicam ingreditur. Regis enim sollicitus, desertorum fraudem presenserat. Et ipse quidem[q] prius cum paucis, post vero sui[r], favente Ri-

*) c. principes in e. a. f. perciperent 1. *Post quatuor lineis tota captionis historia absoluta erat, quibus iam erasis, omnia usque* Regis enim sollicitus, desertorum fraudem praesenserat. Et *scripsit maximam partem in marg.* 2.

a) cum 1. b) *post add.* c) levissima 1. d) *quaedam erasa.* e) rans, legat, eiec, et, Com, im, stipa, fugam, un, idem, ecit, u ti *absc.* f) mo .... tus *vel* me .... tus *cod.; media exscisa sunt.* g) reg, erre, ter, abat, gitur, atque *absc.* h) *ita Trith.;* fini *absc.* i) emque *absc.* k) um *absc.* l) ad s. *post add.* m) *primum* a *absc.* n) regem etiam *corr* regemque o) et velut consultantem cum paucis intro dimittunt. Ipsi quoque captionem dissimulantes egrediuntur. *Quibus deletis* ac tenent *scriptum est.* p) us, litanus. rto, m liberat, ucit *absc.* q) *post add.* c. p. prius ingreditur 1. r) suos — admittit 1.

1) Flodoard Ann. a. 920. et Hist. Rem. IV, 15. haec breviter narrat.

920. culfo eiusdem urbis episcopo, consequenter admittuntur. Armatis itaque circumdatus, concilium desertorum stupentibus cunctis penetrat. Factusque terribilis: 'Ubi', inquam, 'est dominus meus rex'? Ex tam[a] multis pauci admodum respondendi vires habuere, [b] sese penitus deceptos rati. Qui tamen cum viribus resumtis dicerent: 'Intro cum paucis consultat', metropolitanus ostio obserato vim infert. Serisque pessumdatis, cum[c] paucis sedentem repperit. Captum enim custodibus adhibitis ergastulo deputaverant. Quo metropolitanus manu apprehenso: 'Veni', inquit, 'rex, tuisque potius utere'. Et sic a metropolitano e desertorum medio eductus est. Tunc etiam equum ascendens, cum 1500 armatorum ab urbe exivit atque[d] Remos devenit. Post cuius discessum desertores[d] pudore confusi, illusos sese indignabantur. Confusique[e] ad Rotbertum redeunt atque rem non satis prospere gestam desertori transfugae reportant. Karolus vero rex cum metropolitano aliisque paucis, qui a se quidem[f] defecerant, sapientium tamen consilio ad se reversi erant, Belgicae[g] interiora repetit ac Tungros[h] concedit. Ibique episcopo tunc defuncto, Hilduinum, eligente clero ac populo favente, per archiepiscopum Herimannum presulem ordinat[i], virum liberalem ac strenuum, sed factiosum. Nam mox episcopus ordinatus, iis[a] Belgicae principibus qui[k] Rotberto duci in regis abiectione favebant mox haesit et favit, plurimum cum eis contra regem machinans. At* rex bono[l] suorum usus consilio, per Heriveum[m] metropolitanum ducem[m]
*p. 577. Heinricum[m.] **, *qui in Saxonia*** omnibus preerat, accersit. Hic enim ab Rotberto† persuasus, cum aliis ab rege discesserat.

23. Conquestio[n] Herivei Remensis[n] metropolitani[n] apud Heinricum[n.] †† pro Karolo rege.

Penes quem metropolitanus vice regis sic orsus[o] ait: 'Hactenus, vir nobilissime, tua prudentia, tua liberalitate[p] pax principum, concordia omnium utiliter floruere. At post-

*) At Remorum metropolitani Herivei consilio usus (*corr.* per metropolitanum Hermannum), Gislebertum (?), qui in Belgica (?) omnibus potior erat, per legatos accersit. Hic enim ab Heinrico persuasus cum aliis nonnullis ab rege discesserant (*corr.* discesserat). Et accersitus cum multo honore ante regem admittitur 1.
) Gislebertum 1. *) *ita* 2; Belgica (?) 1.
†) *ita* 2; Heinrico 1. ††) *ita* 2 *in loco raso.*

a) *post add.* b) Qui tamen s. 1, *corr.* 2 c) c. duobus tantum 1. d) a. R. d. *in marg.* e) Iratique 1, *corr.* 2. f) *in marg. add.* g) in B. superiora 1. h) Tungris 1. i) ordinavit 1, *corr.* 2. k) q. cum Rotberto duce regem abiecerant 1, *corr.* 2. l) b. s. u. c. *in marg.* m) *haec* 2. n) tio, ensis, ani, um *absc.* o) o *corr* p) liberali ingenio 1.

quam malivolorum[a] invidia animum remisisti, circumcirca discordiae[b] vis[b] a latibulis emersit. Quae res domino nostro regi apud[b] te[b] oratum ire suasit[c]. Antehac enim[b] non mediocriter ob tua[d] merita dilectissimus fuisti. *Tua egregia fides ei recognita, in magnis periculis multam sibi fidutiam parat. Cum totius statu dignitatis rex[b] potiretur, paululum a te oberrasse[e] sese non ignorat. Sed[f] id multa fide corrigere[g] gestit. Nec est hoc inusitatum et singulare*. Omnium est interdum desipere, bonorum vero rationibus redire. Sufferendum est itaque atque summa benignitate indulgendum. Tu[h] quoque, Germanorum** optime, nimium a recto secessisse videris. Neque id mirum. Nam dux Rotbertus*** omnia sitiens regique regnum immaniter invidens, incautum† te suasionibus illexit. Quid enim suasorie digesta non efficit oratio? Nimium, inquam, ab utrisque oberratum est. Sed iam tandem prior vobis[b] redeat virtus. Summa utriusque ope uterque nitatur, ut tu habeas regem tibi adprime commodum, et rex habeat te virum sese dignissimum. Nam te idem prestare gestit[i] iis omnibus qui Germaniam†† inhabitare noscuntur. Ob hoc igitur animum ad meliora revoca. Dominum[k] abiectum recipe, ut et tu ab eo extollendus excipiaris'. 920. * fol. 8'.

24. Responsio[l] Heinrici††† ad[l] metropolitanum Heriveum[l] de Karolo.

Ad haec Heinricus†*: 'Multa', inquit, 'me[b] ab his[m] dehortantur, nisi tua, pater egregie, virtus ad idem quodammodo pertrahat. Scio enim, quam difficile et arduum sit, ei consilium dare, cum[n] sua inconstantia, tum suorum invidia. Non est incognitum mihi, quantum pro eo domi militiaeque pridem certaverim. Illud etiam notissimum constat, quantum circa me fide debita abusus sit. Id fortassis, pater, persuades, quod cum factum[n] erit, fecisse penitebit. Sed quia de futuro nemo satis callidus, nemo satis prudens fit, licet saepius prava quam bona consilia proveniant, ferar quocumque iubes. Modestiamque meam post tuam dignitatem demittam, virtutem tuam expertus. Equidem decretum mihi fuerat, ingenio, consilio, armis ab eo recedere'. Persuasus itaque

*) at frequentatum et commune *add.* 1.
) Belgicorum 1, *corr.* 2. *) *add.* 2.
†) sive incauto tibi nescio sive eadem (?) cupienti s. 1, *corr.* 2.
††) Belgicam 1, *corr.* 2. †††) *ita* 2 *in loco raso.*
†*) Gislebertus 1, *corr.* 2.

a) a. r. m. i. 1. b) *post add.* 1. c) suadet 1. d) m. t. 1. e) crebro *add.* 1. f) Idque 1. g) corrigendum 1. h) Te — videtur (?) 1, *corr.* 2. i) cupit 1, *corr.* 2. k) D. tuum 1, *corr.* 2. l) R, ad, He *absc.* m) rege 1, *corr.* 2. n) tum *superscr.* c.

per metropolitanum, Heinricus* regi deducitur multoque ambitionis honore ante admittitur, ac ambo[a] in amicitiam federantur.

25. Quibus gestis, Hilduinus[1] Tungrensium episcopus cum iis qui ab rege defecerant conspirasse in[b] regem insimulatur. Regique infensus, ab eo insectabatur[c]. Cuius odii vis eo usque pervenit, ut Richerum[d] Prumiensis monasterii abbatem promoveret et Hilduinum abdicaret. At[e] Richerus
*fol. 9. ab rege donatus, cum ab *metropolitano Herimanno[a] urge-
921. retur, eo quod contra fas ab rege episcopatum suscepisset super eum, qui tenebat quique nulla culparum confessione victus, nullo iuditio damnatus esset, regis iussu Romam festinat. Ac ibi Iohanni papae et regis sententiam et sui negotii causam demonstrat. Papa in Hilduinum desertorem indignans, ab officio eum suspendit ac anathemate damnat; Richerum vero episcopum ordinat ac suae auctoritatis benedictione donat. Haec dum sic agerentur, Hilduinus prosequitur[f], incassum apud papam plurimam querimoniam fundens ac apud eum pro absolutione admodum laborans. Quo conquerente, Richerus redit ac sedem vacuam iussus ab rege ingreditur.

26. His ita sese habentibus, rex[a] ad interiores Belgicae partes iter retorquet. Ibique ob multas rerum quae emerserant causas, regio decreto et metropolitani iussu, sinodus[2] apud Trosleium[3] habenda indicitur. Cui sinodo domnus Heriveus presedit, rege quoque ibidem presidente[4]. Ubi[g] quam plurimis quae utillima visa sunt determinatis, regis interventu et[h] episcoporum qui sinodo interfuere consensu domnus Heriveus metropolitanus Erlebaldum predictum Castricensium comitem a[i] vinculo excommunicationis absolvit. Ibi etiam Rodulfo Laudunensium episcopo defuncto, Ade-
p. 578. lelmum eiusdem urbis[5] thesaurarium multo episcoporum consensu ab rege donatum sollempniter ordinat.

27. His prospere et utiliter gestis, rex[a] superiora Belgicae[6] repetit, aliqua suorum ibi ordinaturus**. Cum equitatu

*) *add.* 2.

**) Quid sibi in animo sit Gislebertum ducem instruens, habita apud eum conquestione de quibusdam. Eius quoque consilio militum copias ...colligit (in .... hostilem, *in marg.*). In quoslibet (*corr.* eos) qui nulla penitentia ducti ad regem (*corr.* sese) non redierunt .... *add.* 1, *del.* 2; *qui etiam* C. eq. ig. *scripsit.*

a) *post add.* b) apud r. *in marg.* 1; in 2. c) impetebatur 1. d) Richero *corr.* Richerum. e) At — donatus *in loco raso ut videtur.* f) ac *del.* g) *pergit alio atramento in loco ut videtur raso.* h) et omnium ep. — consensu *post comitem scripta erant*; omnium *del.* i) a v. exc. *in marg.*, ex *absc.*

1) Flod. a. 920. 2) Flod. a. 921. 3) Troli-sur-Aisne. 4) *praesente* Flod. 5) *loci* Flod., quod ecclesiam significare videtur. 6) *regnum Lotharii* Flod.

igitur in Richuinum comitem fertur, eo quod et ipse desertor 921. Rotberti partes tuebatur[1]. Eius ergo oppidis obsidionem adhibet, vehementi expugnatione infestans. At ille equitatum intolerabilem advertens, iure obsidum victus ad regem redit. Rex victum excipiens, animum ab ira mitigat[a] ac* eum in gratiam resumit.

28. Dum haec gerebantur, Rotbertus Celticae Galliae dux piratas acriter impetebat. Irruperant[2] enim duce[b] Rollone, filio Catilli, intra Neustriam repentini. Iamque 911? Ligerim classe transmiserant ac finibus illius indemnes potiebantur. Ibant passim palantes, atque cum vehementibus manubiis ad classem sese referebant. Dux vero ex tota Neustria copias collegerat. Plures quoque ex Aquitania accersiverat. Aderant etiam ab rege[c] missae quatuor[d] cohortes ex Belgica, quibus et Richuinus[e] predictus preerat. Aquitanorum vero legiones Dalmatius[3] curabat. Neustrios vero ipse dux Rotbertus disponebat. Sicque totus ducis exercitus in 40000 equitum consistebat. Dalmatium[f] ergo cum Aquitanis in prima fronte constituit[4]; dein Belgas**; at Neustrios subsidiis[g] locat. Ipse etiam dux legiones circumiens, precipuos quosque nomine vocans hortatur, ut suae virtutis ac nobilitatis plurimum meminerint; pro patria, pro vita, pro libertate certandum asserens; de morte non sollicitandum, cum ea omnibus incerta sit; si vero fugiant, eis nihil ab hostibus esse relinquendum. His et aliis quam plurimis militum animos incendebat. Quibus dictis[h], dux*** in locum ubi prelium erat gerendum[i] instructos ordines deducit.

29. *Nec minus et hostium exercitus contra hos rem *fol. 9'. militarem multa audatia ordinabant. Quorum exercitus in 50000 armatorum consistens, ordinatim obvenientibus procedit. Rotbertus dux vim belli maximam imminere advertens, cum mille robustis ex Neustria Dalmatio in prima fronte sese assotiat. Procedit itaque cum Dalmatio et Aquitanis†.

*) multa benivolentia assumit. Enimvero omnibus placita desertoribus fieri parabat. Vixque eos sic revocabat. Sua quoque (*corr.* Necnon et) ei sub fidei conservandae acta conditione ei (sua *post add.*) restituit vadibus iure legali concessis *add.* 1, *del.* 2.

**) B. duce Gisleberto (ac *post add.*) ordinat; inde N. 1.

***) signa capere iubet itaque *add.* 1, *del.* 2.

†) cum Aquitanis frontibus maforto signatis 1, *corr.* 2.

a) a . . ira mitig . . *cod.* b) d. R. f. C. *post add.* c) *in loco raso* 2. d) novem 1. e) R. p. *post add.* f) Dalm. — incendebat *post* deducit *scripta erant additis verbis*: Quo ubi perventum est; ergo *post add.* g) ad subsidia 1. h) collectis 1. i) habendum 1, *corr.* 2.

1) *Ricuini infidelis sui* Flod. 2) Sequentia solus Richerus; qui pugnam Carnotensem a. 911. (Hugo Flor., SS. IX, p. 380) huc retulit. 3) *Dalmacius noster per omnia fidelissimus miles* laudatur in Rodulfi regis charta, Bouq. IX, p. 576. GU. 4) Sallustium imitatur, Catil. c. 59.

At piratarum[a] legiones longo sese ordine protenderant[b] ipsumque ordinem ad hostes excipiendos curvaverant scemate lunae quae in augmento*) est, ut, dum multo fervore hostes ruerent, exercitus circulatione exciperentur; sic etiam ab iis qui in cornu utroque persisterent a tergo appetiti, more pecudum sternerentur.

30. His ergo in utraque parte paratis, uterque exercitus**) signis collatis congreditur. Rotbertus et[c] Dalmatius cum Aquitanis legiones piratarum penetrant statimque ab iis qui in cornibus erant a tergo impetuntur. Mox quoque et Belgae***) inprovisi prosequuntur atque piratas, qui a tergo suos premebant, immani cede sternunt. Neustrii quoque atrocissime instant. In qua commixtione, cum Aquitani†) piratis circumdati multo[d] conamine eos quos impellebant in fugam cogerent, ii[e] qui in cornibus perstiterant a Belgis et[f] Neustriis hinc premebantur, inde vero ab Aquitanis conversis letaliter urgebantur. Superati itaque arma deponunt ac multis clamoribus pro vita supplicant[g]. Rotbertus itaque tantae[h] caedi parcere petit ac instat ut eruantur. Vix quoque ab caede quievit exercitus, multo prosperioris fortunae incitatus successu. Sedato vero tumulto, qui inter eos potiores videbantur a duce capti sunt, reliqui vero sub iure obsidum ad classem redire permittuntur.

31. Patrata ergo victoria, exercituque[i] soluto††), Rotbertus captos†††) Parisii deponit. Hos†*) percunctans[k], an christiani[k] essent, nullum eorum[k] quicquam religionis[k] huiusmodi[k] attigisse[k], comperit. Misso itaque ad[k] eos instruendos[k] reverendo presbitero[k] et monacho Martino[k], ad fidem Christi[k] conversi sunt. Qui[k] vero ad classem[k] redierant, alii[k] eorum christiani[k], alii pagani[k] mixtim[h] in-

*) q. quinta est 1.
**) e. cum maximo clamore cum (*del.*) signis infestis . . . . . . 1, *corr.* 2.
***) et Gislebertus cum Belgis inprovisus prosequitur — sternit 1.
†) Belgae a p. 1. ††) quisque ad sua rediit *add.* 1, *del.* 2.
†††) R. vero obsides piratarum 1, *corr.* 2.
†*) Hos — metropolitano (c. 32) *in marg.* 2, *deletis quae* 1 *scripserat:* An fideliter baptizari spoponderint diligentissime perquirens. Comperto vero, quod (*corr.* quia), si eis terra mari contigua, quam ipsi quoque insectati fuerant, sub tributo daretur (*voc. post add.*), et christianam religionem sponte suscepturos et regi Galliarum fideliter militaturos, huic rei non sufficere (*voc. post add.*) credens, consilium id ordinandum Wittoni per legatos dirigit Rotomagensium episcopo. Necnon et Heriveo Remensium metropolitano idem pandit ac ab eo rationem petit. Hi etenim duo metropolitani celebres . . . . in Galliis tunc . . . . . . credebantur.

a) piratae 1. b) profenderant *c.* c) cum Dalmatio et Aq. 1. d) cum m. 1. e) iis *corr.* ii. f) *absc.* g) *dimidia fere linea erasa.* h) *post add.* i) que *add.* 2. k) t, n, e, l, h, g, a, d, presbite, M, Christ, Q, sem, a, i, ul *absc.*

venti sunt. Et hi quoque per predictum virum instructi, receptis a duce opsidibus[a] quos dederant, ad salutaria sacramenta deducti sunt

32. Et cum de baptisterio ageretur, Wittoni Rhodomensium metropolitano eis[b] predicandum a duce committitur. Witto vero[c] non se solo[d] contentus, Heriveo Remensi epistolam *dirigit, per quam ab eo querit, quo ordine, qua *p. 579.
ratione gens ante perfida aecclesiae sotianda sit[1]. Heriveus vero metropolitanus multa diligentia haec disponere cupiens, conventum episcoporum fieri iubet, ut multorum rationibus res idonee distribueretur.

33. Et die constituta sinodus habita est. In qua primum[e] de pace et religione sanctae Dei aecclesiae statuque regni Francorum salubriter ac competenter tractatum est[2], post vero de piratarum mitigatione atque conversione uberrime agitatum. Decretum quoque de eodem ab ipsa Divinitate rationem quaerendam, ieiunandum etiam ab omnibus triduo; domno vero papae id esse suggerendum, ut, invocata per ieiunium Divinitate, et domno papa humiliter consulto, efficatius res ordinaretur. Revolutis itaque patrum decretis, reverendus metropolitanus Heriveus 24 capitula in volumine ordinavit, rationabiliter ac utiliter digesta et qualiter rudes in fide habendi sunt continentia. Quae omnia venerabili Rodomensi Witoni delegavit[2]. *Ille[f.2] vero excipi- *fol. 10.
ens, utiliter[g] sumptum negotium consummavit.

34. Hac[h.3] etiam tempestate[4] Ragenerus, vir consula- 915/16.
ris[i.5] et nobilis, cognomento[k] Collo-longus, cuius etiam[e] obitus multam rei publicae in Belgica intulit labem*, communi corporis valitudine tactus et oppressus, finem vitae apud Marsnam palatium accepit. Cuius exequiis Karolus rex interfuisse dicitur ac oculos lacrimis suffusus dixisse: 'O', inquiens, 'ex alto humilem, ex amplo artissimum'! altero personam, altero monumentum significans. Peractisque exsequiis, Gisleberto, eius filio, iam facto iuveni, paternum honorem coram principibus qui confluxerant liberalissime accommodat.

*) partium Karoli fidissimus tutor *Ekkeh.*

a) hospitibus 1, *superscr.* si. b) *vox obscura.* c) *e corr.* d) sese (?) *corr.* se solo. e) *post add.* f) *fol.* 10. *et* 11. *alio nec uno tempore scripta et quam pluribus rasuris plena prioris recensionis fragmenta esse videntur, postea demum cum libro qualis nunc est conjuncta.* g) efficacissime atque utiliter 1. h) Hac et. *in loco raso.* i) u. c. *cod.* k) c. C. *in marg.*

1) Ex Flod. H. Rem. IV, 14, ubi haec post pugnam Carnotensem facta dicuntur. 2) Flod. l. l. sequitur, sed res aliter coniungit. 3) Capp. 34.—40. Ekkehardus Uraug. in historia Heinrici I. excerpsit. 4) Raginerus iam a. 915. mortuus esse videtur; cf. Wittich, Lothringen p. 89. 5) i. e. comes.

921. 35. Hic cum esset clarissimo genere[*] inclitus et Heinrici Saxoniae ducis[**] filiae Gerbergae coniugio[a] nimium felix[b, 1], in nimiam pre insolentia temeritatem preceps ferebatur; in disciplina militari ex audatia nimius, adeo ut quodcumque inevincibile appetere non metueret; corpore mediocri et denso duroque membrorum robore, cervice inflexibili, oculis infestis atque inquietis sicque[***] mobilibus, ut eorum color nemini ad plenum innotuerit, pedibus omnino inpatientibus, mente levi[†]. Oratio eius ambigua ratione consistens, interrogatio fallens[c], responsio anceps[d]; orationis partes raro dilucidae sibi cohaerebant; suis adeo profusus, aliena enormiter sitiens; maioribus ac sibi aequalibus coram favens, occulte vero invidens; rerum confusione ac mutua[e] dissidentium insectatione plurimum gaudens.

36. Talis itaque in regem nimia animositate ferebatur. Meditabatur quoque regis abiectionem admodum, ac plurimum id pertractabat apud eos qui in Belgica potiores videbantur, non[††] quidem Rotberto, sed sibi regnum affectans; sua quoque[e] principibus pene omnia distribuens. Et maiores quidem prediis et aedibus egregiis inclite donabat, mediocres autem auri et argenti talentis efficaciter illiciebat. Fit itaque multorum ex Belgica cum eo consensus. Sed hoc satis inprovide ac inconsulte. Nam licet[f] ob magna beneficia comparatos sibi attraxisset, non tamen ex iureiurando ad patrandum facinus sibi annexuit. Leviter ergo attracti, leviter post dissociati fuere.

37. Nam cum Karolus, hoc audito, a Celtica cum exercitu rediret Belgisque bellum inferre pararet, Belgae mox non in aperto cum Gisleberto resistere nisi sunt, sed oppidis ac municipiis[g, 2] sese recludunt. Rex vero singulis qui ab se defecerant legatos dirigit, per quos significabat, sese regali atque sollemni donatione largiturum, quicquid eis ab Gisleberto prediorum et aedium collatum est, sese quoque contra Gislebertum pro eis certaturum, si is eis ex collatis beneficiis quicquam repetere velit. Quo capti, mox iure sacramenti ad regem redeunt, habitisque rationibus quicquid beneficiorum ab Gisleberto eis collatum fuit, regali largitate[h] firmis-

*) opibus et genere *Ekkeh.* **) H. Transrhenensis *Ekkeh.*
***) sicque — inn. 2 *in marg., deletis quae scripta erant:* naribus vero iniurias atque contemptum insolenter spirantibus.
†) in controversiis insensus simul et negotio (?) *add.* 1, *del.* 2.
††) n. cum (*corr.* quidem) — affectans *add.* 2 *in marg.*

a) matrimonio 1, *superscr.* vel coniugio. b) felix — audatia *in loco raso* 2; satis beatus *Ekk.* c) anceps 1. d) fallens 1. e) *post add.* f) cum 1. g) munitionibus 1. h) dignitate 1.

1) Diu post Gislebertus duxit Gerbergam. 2) i. e. castris, castellis.

sime unicuique donatur. Unde et a Gisleberto recedentes, 921.
regi constantissime resociantur ac cum eo in Gislebertum feruntur.

38. Gislebertus vero in oppido Harburc[1], quod hinc Mosa et inde Gullo fluviis vallatur, a fronte vero immani hiatu multoque horrore veprium defensum est, cum paucis claudebatur. Huc rex cum exercitu properat locatque obsidionem, hinc et *inde navalem, a fronte vero equestrem. *p. 580.
In cuius expugnatione cum persisteret, Gislebertus* navali fuga dilabitur. Oppidani vero capti**, in regis deveniunt iussionem. Gislebertus autem cum duobus clientulis, paterna hereditate privatus, Rhenum exulaturus pertransit. Ibique per annos aliquot apud Heinricum socerum deceptus exulat. Evoluto autem aliquot annorum tempore, Heinricus[a] apud regem suasorie[a] ęgit, ut Gislebertus revocaretur ac in regis gratiam resumeretur, ea vero rerum conditione, ut, regis sententia ex collatis beneficiis intemerata, Gislebertus ea tantum regali clementia reciperet, quorum possessores per tot sui exilii tempora iam obierant[2].

39. *Ab exilio itaque revocatus, regis gratiam per *fol. 10'.
Heinricum meretur, ea tamen, ut dictum est, conditione, ut 922.
a beneficiis quae insolenter diduxerat, quandiu possessores viverent, careat, ea vero quorum possessores per annos aliquot obierant regis miseratione repetat. Recipit itaque quae a defunctis quidem derelicta vacabant, maximam suarum rerum partem[b], Treiectum, Iuppilam, Harstalium, Marsnam, Littam[c. 3], Capraemontem. Quibus habitis, Karolus rex in Celticam redit, Nortmannis, qui extremos Galliarum fines locis maritimis infestabant, copias[d] inferre parans. Heinrico vero trans Rhenum contra Sarmatas profecto, Gislebertus per suos immaniter vexabat et atterebat eos qui ab rege sua data obtinebant. Alios clandestina invasione enecans, alios incessanter ut sua relinquant adurgens, tandem evincit suisque omnibus potitur, truculentius exinde in regem machinans. Socerum itaque adit eique ab rege dissuadet, Celticam solam regi posse sufficere asserens, Belgicam vero atque Germaniam rege alio plurimum indigere. Unde et,

*) G. clam per murum dilapsus, fluvium enatando transmeavit, *Ekkeh.*

**) absque duce relicti *Ekkeh.*

a) *post add.* b) Iul . . . um *erasum.* c) *vocabulum erasum.* d) bellum 1.

1) Hardestein prope Geul; v. Mém. couronnés par l'acad. de Bruxelles I, p. 41. 2) Cf. Jahrb. Heinrich I. p. 49. 3) Littoy. Cf. Gerbergae reginae donationem S. Remigio Remensi a. 968, Febr. 12. factam, Bouquet IX, p. 666.

922. ut [a] ipse in regnum coronari non abnueret [b], multis suasionibus permovebat. Heinricus vero cum nefanda eum suadere adverteret, dictis suadentis admodum restitit, et ut quiesceret ab illicitis, multis amplificationibus agitabat [1].

40. Et Gislebertus quidem cum apud socerum non proficeret, nec [c] regnum sibi [c] parare posset [c], in Celticam secedit ac [d] transit in Neustriam; sicque cum Rotberto duce * de eodem negotio consilium confert, suadens ei de regni susceptione ac Karoli abiectione. Exultat [e] tirannus et tiranno absque mora favet. Deliberant itaque ambo et post pro [f] perpetrandis fidem sacramento [g] confirmant **.

41. Tempore [h] vero constituto, cum [i] rex Tungros redisset ibique privatus resideret, urbem Suessonicam Rotbertus ingreditur. Apud quem ex tota [k] Celtica primates collecti, qua ratione regem abiciant, constantissime consultant. Nec defuit Gislebertus ab Belgica, qui mox absque deliberatione Rotbertum regem creandum perstrepebat. Communi ergo
Iun. 29. omnium qui aderant decreto Rotbertus eligitur; ac multo

*) R., Outonis regis fratre, qui erat dux Celticae. *Ekkeh.*

**) Et post haec Gislebertus in Belgicam redit, municipia militibus copiis sufficientibus implens, in regem omnia ordinans; sicubi rudera aditum faciebant, firmioribus claustris reaedificans. Ratus vero milites a sese deficere posse, si iureiurando sibi eos non annecteret, fidem ab omnibus ex iureiurando, sed et obsides quos vult accipit, eosque in oppido Harburc, quod inexpugnabile videbatur, deputatos recludit, in regem omnia palam ordinans. (His rex . . . . . . rex permotus *del.*) Nec minus a (?) socero id optinuit, ut, quaecumque ipse in regem machinaretur, ea socero iniuriae non essent, maxime ob id quod Sarmatarum infestatione ipse admodum pressus, (de *del.*) alienis negotiis utiliter interesse non posset. His ergo rex in Celtica permotus, Belgicam impetit. At Gislebertus utpote qui fidem abruperat, ad regem non solum venire contempsit, verum pecuniis . . . . atque rerum pollicitationibus ab rege quoscumque poterat subtrahebat. Et rex quidem cum patienter haec ad tempus toleranda non ignoraret, Tungris cum iis qui secum ex Celtica advenerant absque tumultu residebat; levius fieri asserens quicquid per pacientiam toleratur: Ex s . . . . . Medium quoque sese esse hostium recognoscens, cum a *(post add.)* Rotberto hinc in Celtica, ab Gisleberto vero inde in Belgica urgeretur. Et Rotbertus quidem de regis abiectione suique promotione adeo laborabat, idque apud principes sic obtinuit, ut contra regem cum eo fere *(post add.)* omnes crudelissime coniurarent [2]. *add.* 1, *del.* 2.

a) *post add.* b) abnuat 1; . . . . veret *in marg. add.* c) nec r. s. p. p. *in marg.* 2; ne, sib, p *absc.* d) atque in N. tr. 1, *corr.* 2. e) Et t. mox persuasus t. 1, *corr.* 2. f) ex 1. g) sacramentis 1. h) Et t. c. 1, *corr.* 2. i) cum — resideret *in marg.* k) omni pene 1.

1) Haec fabulosa esse, satis constat. 2) Cum his conferas quae supra c. 21. leguntur et quae auctor his substituisse videtur.

ambitionis elatu Remos deductus, in basilica sancti Remigii[a] 922.
rex creatur. A cuius coronatione peracto triduo, Heriveus Remorum metropolitanus diutina egritudine vexatus interiit[1]. Qui si eodem tempore valuisset, tanto facinori oportunitas Iul. 2.
non patuisset. Cui etiam mox succedit donatus ab Rotberto[b] Seulfus, qui tunc urbis eiusdem officio fungebatur[c] *archi- *fol. 11.
diaconatus, vir strenuus[d] multaque rerum scientia inclitus.

42. Interea[e] Karolus a Gallis preter paucissimos Bel- 923.
garum desertum sese comperiens, apud precipuos[f] eorum qui[g] a se non defecerant plurimam de suo infortunio agitabat querelam; miseriorem sese inquiens, si hac urgeatur calamitate, quam si oculos claudat suprema morte, cum illa dolores augescant, ista demantur*; carius *quoque sibi ferro *p. 581.
occidi, quam regno a pervasore privari; post regni enim privationem solummodo superesse in exilium deportationem. In quo etiam ab iis, quos summo semper habuit amore, apud quos diutius conversatus sit, quibus quoque nihil umquam mali molitus fuerit, debere sese suffragia accipere memorabat.

43. Ad haec sui**: 'Pernitiosum est', inquiunt, 'ó rex iuratis a domino deficere, sceleratissimum vero contra dominum stare. Si de desertore ac transfugis agitur, horumque nominum si advertatur interpretatio, quicquid moliti sunt, preter ius est et equum. Unde et sine dubio, si pugnae necessitas eos adurgeat, Divinitatis ultionem non evadent. Id vero certissime noveris, nullo modo regnum a te repetendum, nisi bello ipsum aggrediaris tirannum. Regnum*** ereptum non irrumpes, nisi ferro viam violenter aperias[2]. Et quia iam nunc res pugnam suadet, sacramento fides adhibenda est, ut nobis iuratis res in ambiguo non sit. Dein saltem[h] quinquaginta eligendi sunt, qui certissime tirannum appetant vimque ei inferant, ut, cum belli violentia alios in alios exagitaverit, isti tiranno tantum laborent inventumque transfigant. Quid enim proderit, omnes interfici et malorum causam reservari?' Et decreto communi in Rotbertum coniurant.

44. Mox[i] quoque et regio iussu accersiuntur ex Belgica, quicumque ab rege non[k] defecisse videbantur. Quo-

*) Vix etiam spem aliquam sibi relictam, cum a tiranno totum pervasum sit, potestas dominandi et libertas habendi *add.* 1.
**) Belgarum magnates 1, *corr* 2.
***) R. er. ingredi non valebis (*corr.* non repetes, *corr.* non irrumpes) nisi — aperueris (*corr.* aperias) *add.* 2.

a) R. *c.* b) rege 1. c) fung *in fine paginae c.* d) liberalis ac st. 1. e) *sequentia in folio minore assuto prius quam praecedentia scripta erant.* f) p. e. e *corr.* 2. g) q. a se n. d. *post add.* h) s. q. e. s. *post* inferant *scripta erant, corr.* 2. i) *sequentia alio atramento* (2) *partim in loco raso scripta sunt.* k) *post add.*

1) Flod. Hist. Rem. IV, 17. 18. 2) *ferro iter aperiundum est.* Sallust. Catil. c. 58.

923. rum collectorum[a] numerus, ut fertur, vix in decem* milibus putabatur. Et tamen, in quantum perspici valuit, nullus militiae[b] ineptus admissus est. Omnes corpore valentes et non inertes pugnae; omnesque in tirannum unanimes[c]. His rex circumseptus, per[d] Condrucium[1] Hasbaniumque procedit in hostem. Ereptumque regnum irrumpens, sedem regiam Atiniacum pridem suam ingreditur. Ibique aliquantisper reparato exercitu, in adversarium fertur**.

fol. 11'. 45. *Factus vero tiranno propior, exercitum ad con-
Iun. 15. gressum ordinat, 6000 robustorum premittens. Quibus etiam virum consularem[e] nomine Fulbertum ducem constituit. Se ipsum vero quatuor*** milibus circumseptum labentibus primis subventurum deputat. Postquam autem per singulas legiones discurrens precipuos quosque† multum diuque ad vim belli hortatus est, instructos ordines plurimis suasionibus incitans, ad locum ubi congrediendum erat deducit. Axonam vero fluvium transmeans, ad urbem Suessonicam tendit. Ibi etenim tirannus copias collegerat. Cuius quoque exercitus in 20000 consistebat. Cum ergo Karolus rex bello prudentia intenderet[f], episcoporum instinctu[a] aliorumque religiosorum virorum qui sibi assistebant actum est[g], ut ipse rex bellum non ingrederetur, ne forte in rerum confusione regalis stirps eo lapso consumeretur. Id etiam duces et milites coegerunt. Ab omnibus ergo coactus, quatuor†† milibus, quibus ipse circumseptus incedebat, virum consularem[h] Hagraldum[i] preficit. Hortatur vero plurimum, ut Dei[k] tantum auxilium implorent; nihil eis metuendum, nihil de victoria diffidendum, memorans. Regni pervasorem[l] quoque vix uno momento duraturum, asserebat: 'Cum', inquiens, 'Deus huiusmodi abhominetur et apud eum nullus superbiae locus sit, quomodo stabit, quem ipse non munit? quomodo resurget, quem ipse precipitat'[m]? Et post haec cum episcopis virisque religiosis qui aderant montem loco oppositum conscendit, ubi etiam est basilica beatae Genovefae virginis dedicata; eventum belli inde experturus. Interea iunctim procedit exercitus et magna-

*) quinque *corr.* VI. *corr.* X.

**) Axonam vero fluvium transmeans, in urbem Suessonicam tendit. Ibi etenim tirannus exercitum collegerat *del.*

***) duobus *corr.* IIII.

†) de militia et famae gloria priorumque nobilitate et filiorum utilitate *del.*; ad vim b. *post add.*

††) duobus *corr.* IIII.

a) *post add.* b) pugnae *corr.* militiae. c) Procedit itaque rex *del.* d) p. C. H. p. *in marg.* e) u. c. *cod.* f) r. in tirannum rueret *corr. ut editum.* g) hoc *del.* h) u. c. *cod.* i) ducem *del.* k) corda ad Deum elevent eiusque a. *corr. ut editum.* l) Tirannum *corr.* R. p. m) non erigit *corr.* pr.

1) Condroz.

nimus gradive[a] in hostem accelerat. Procedit quoque tirannus, animo non impar, at legionibus potior. 923.

46. Bellum inter Karolum et Rotbertum eiusque fuga.

Quibus utrimque visis comminus, cum maximo clamore utrique exercitus signis infestis concurrunt. Congressique, innumeri hinc inde corruunt. Et Rotbertus quidem rex cum in certamine ignotus esset et hinc inde feriendo toto campo fureret, a coniuratis conspectus[b], an ipse esset, interrogatur. At ille intrepidus, mox barbam obvelatam detegit[c] seseque esse monstrat[d], multa vi in Fulbertum *comitem[e] ferrum vibrans. Ille vero, loetali ictu accepto[f], ab eo in dextram obliquatur. Et sic per loricae manicam lancea eum in latere gravissimo ictu sauciat necnon et per epar atque pulmonem et sinistri lateris ypocundriam ferrum usque in clipeum transigit, et[g] circumseptus ab aliis, septem lanceis confossus precipitatus[h] corruit diriguitque; *multoque Fulbertus[i] mox[i] exhaustus sanguine et[k] inter certantes mortuus cecidit. Interempto vero Rotberto, tanta vi caedis uterque deseviit exercitus, ut in parte eius[l] 11349[m], in parte vero Karoli 7118 a Flodoardo presbitero ferro interiisse descriptum sit[1]. Et iam quidem Karoli victoria videbatur, eo quod, tiranno occiso, qui illius[n] fuerant in fugam ferebantur; cum ecce[o] Hugo, Rotberti filius, vix adhuc pubescens, in prelium ab Heriberto deducitur succurritque labentibus. Et licet cum copiis advenerit[p], tamen, utpote qui patre[q] amisso omnes suspectos habebat nulloque duce fretus erat, a belli violentia quievit. Illud tantum memorabile[r] fecisse refertur[s], quod nullo resistente locum belli occupavit[t] et aliquantisper in eo stetit, acsi manubias hostium direpturus. Unde et sibi victor videbatur[u]. Karolus vero ob[v] necem tiranni victoria potiri sese putabat. Quapropter[w] et anceps victoria fuit, cum Celtae* desertores regem extinctum amiserint, Karolus vero[x] nihil spoliorum

* fol. 12. — * p. 582.

*) Galli regem subito creatum ext. 1.

a) magnanimiter *corr.* m. gr. b) *in marg* c) a lorica extraxit *corr.* det. d) monstravit *corr.* monstrat. e) *dimidia pagina aliis erasis manu* 2 *scripta.* f) vero clipeo ictum excipiens *corr. ut editum.* g) Irruunt et circumquaque coniurati. A quibus Rotbertus circumseptus, septem *corr. ut editum* h) c. occubuit Quo interempto *corr. ut editum.* i) *post add.* k) corriguit *iterum corr.* et — cecidit. l) Rotberti *corr.* eius. m) *ita Ekk.*; $\overline{XI}$, *in margine addito* CCC et (*reliqua abscisa*) c. n) sui *corr.* illius. o) Heribertus Hugonem R. filium cum iam pubescentem in p. deducit *corr. ut ed.* p) advenerint — habebant — freti erant — quieverunt *corr. ut ed.* q) rege *corr.* patre. r) insigne *corr.* mem. s) referuntur c. *negligentia scriptoris qui pluralem numerum in hac tantum voce et in ultima sententia non correxit.* t) occupaverunt — steterunt — direpturi *corr. ut ed.* u) victores videbantur c. *Sed ex textu priore iam deleto* victor sic esse videbatur *legi potest.* v) utpote tiranno interfecto *prior narratio* (1) *pergebat.* w) Unde 1. x) *add.* 2.

1) Hoc nec in Annalibus nec in Hist. Rem. legitur.

923. attigerit[1]. Neutrum[*, a] illorum spolia diripuisse[a] contigit[a]. Cuius rei oportunitas[a] cum Karolo[a] non defuisset[a], nulla tamen[a] ductus cupiditate[a] rem pernitiose[a] vitavit. Nam[**] transfugis plurimum diffidens, utpote[***] qui maximam exercitus partem amiserat, mox iter sine[b] spoliis in Belgicam[†]
(922.) retorsit, post[††] truculentius redire disponens. Hac[2] tempestate terrae motus in pago Camaracensi factus est, ex quo domus nunnullae subversae sunt. Unde et rerum calamitas adverti potuit, cum regni princeps preter ius captus et in carcerem usque in diem vitae suae supremum detrusus sit. Nam cum rem militarem disponeret et exercitum copiosiorem Galliis inferre pararet, Gallisque inde timor multus incuteretur, mitiore animo ferebantur. Quod Karolus rex subintelligens, per legatos revocare eos nitebatur multisque rationibus eis id suadere querebat. Nortmannis[3] quoque usque ad effectum suasit, adeo ut regi fidem spondere eique ut iuberet militare vellent. Qui cum regi militaturi occurrere pararent, a Gallis intercurrentibus inhibiti sunt. Unde et eorum suppetiis rex privatus est.

47. Rodulfi[c] regis promotio[c] ac Karoli[c] captio.

Galli a pertinatia nullatenus quiescentes, Rodulfum, Richardi Burgundionis filium, accitum, apud urbem Suesso-
Iul. 13. nicam, eo licet satis[b] reclamante, regem sibi prefecerunt, virum strenuum ac litteris liberalibus non mediocriter instructum. Quod Heribertus, tantorum malorum incentor, sese velle dissimulans, Karolum regem per legatos accersit, tantis flagiciis se reniti voluisse mandans, sed a coniuratorum multitudine vehementissime suppressum; tunc nullum consilii locum patuisse, nunc vero remedii partem optimam sese repperisse; unde et maturius accedat, quo ei ipse obvenire valeat; cum paucis tamen, ne, si cum multis adveniant, dissidentium animositate in bellum cogantur; et pro itineris securitate, si sibi placeat, ab ipsis legatis iurisiurandi fidem accipiat. Rex horum credulus, ab legatis iusiurandum pro fide accepit ac sine suorum deliberatione proditori obvenire non distulit. Et proditor dolos dissimulans, cum paucis aeque ibi venit[d]. Datisque osculis excepti, familiaribus colloquiis

*) Neutrum — vitavit 2 *in marg.*
) Gallis *add.* 1, *del.* 2. *) utp. — amiserat *add.* 2.
†) Germaniam 1, *corr.* 2. ††) in Gallias 1, *corr.* 2.

a) m, uis, it, o, K., sset, men, idi, se *absc.* b) *post add.* c) i, otio, i *absc.* d) ibvenit *c.*; obvenit *P.*

1) Flodoardi narrationem auctor in favorem Karoli mutavit. 2) Haec ex Flod. Ann. a. 922. 3) Cf. Flod. a. 923.

cousi sunt. Et inter loquendum *cohortem armatorum ab abditis evocat regique incauto inducit. Qui multitudini reniti non valens, a cohorte captus est, aliquibus cum eo captis, quibusdam etiam interemptis, reliquis quoque fugatis. Ductusque Peronam, carcerali custodiae deputatur. Germani[1], rege amisso, in diversa feruntur. Quorum alii de reditu domini elaborant, alii vero a spe deiecti, Rodulfo regi favent, nec tamen in eius fidem penitus concedunt. Quorum priores exspectatione diutina domini libertatem opperientes, Heribertum proditorem de fidei violatione sepe convenerunt ac inde plurimum apud male conscios conquesti sunt. Quibus persuadere non valentes, de periurii reatu nihil ruboris incusserunt, cum ira Dei eis immineret. *fol. 12'.

48. Exactio[a] pecuniae[a] publicae[a] piratis dandae.

Haec dum agerentur, pyratae* Gallias irruperunt, pecudum armentorumque abductione multarumque opum exhaustu cum plurimorum captivitate terram depopulantes. Quorum impetum rex dolens[b], suorum usus consilio, exactionem pecuniae collatitiae fieri exactoribus indixit, quae hostibus in pacis pacto conferretur[2]. Et collata, ad votum commune paciscuntur atque in sua concedunt. Rex vero, licet merens, ad alia se contulit. Exercitum[c] itaque in Aquitaniam adversus eius principem *Wilelmum parat, eo quod subdi sibi contempneret. Et tempore oportuno cum exercitu super Ligerim affuit. At Wilelmus militum copiam non patiens, obruenti per legatos occurrit**. Illisque fluvio interfluente, in legatorum suasionibus dies tota consumpta est[3]. Tandem die altera fidem utrimque pacti, a se discesserunt. 924. *p. 583.

49. Congressus[d] Rodulfi[d] regis cum piratis[d] eorumque fusio[d].

Rex inde regressus, febre acuta apud urbem Senonicam corripitur[4]. Qui cum die cretica convaluisset, vi recidiva rursus opprimitur. Ac de salute desperans, Remos ad Sanctum Remigium sese deferri fecit. Cui dona plurima largitus, elapso mense utiliter convaluit urbemque Suessonicam alia curaturus expetiit. Ubi cum apud principes rem publicam consuleret, legati adsistunt, qui pyratas*** fide violata interiores Burgundiae† partes irrupisse asserunt; congressosque cum 925.

*) Nortmanni 1. **) dolose tamen *add.* 1. ***) Nortmannos 1. †) (ulteri *corr.*) exteriores Galliarum 1.

a) E, c, c *absc.* b) non ferens 1. c) Iter 1. d) Co, R, r, f *absc.*

1) i. e. Belgae. Vocabulum corrigere auctor neglexit. 2) Flod. a. 924. 3) Ex Flod. a. 924. 4) Indidem.

925. Manasse ac Varnero comitibus, Iozselmo[1] atque Ansegiso[2] episcopis, adeo defecisse, ut eorum 960[3] apud[a] montem Calaum[4] sternerentur, nonnulli capti tenerentur; reliqua vero minorum manus lapsa profugio sit; Warnerus vero, equo occiso, quo vectus ferebatur, 10[5] vulneribus perfossus, interierit. His rex motus, diem alteram in partibus deliberationis totam consumpsit. Et die tertia edicto regio tirones ex citeriori Gallia intra dies 15 collegit. Collectosque cum aliquot magnatibus super fluvium Sequanam adversariis inducit. At pyratae* renisuri obvenientes, a Gallis in sua castra redire coacti sunt. Galli fugientes insecuti, castris[b] ignem inmittunt, congressique vehementi[c] conamine, victos sternunt. At alii fuga pedestri, alii profugio navali elapsi[d] sunt[d], alii cum castris succensi, alii ferro ad[e] 3000 interfecti sunt. Quos vero fuga exagitavit, post collecti, quodam suo[d] oppido secus mare sito collecti sunt. Cui etiam Augae nomen erat[6].

50. Rollonis pyratae interitus suorumque ruina.

Quorum princeps Rollo sufficientibus copiis oppidum implens, bello sese manifeste paravit. Rex inde digressus, exercitum provocanti infert, congredi non differens. Oppidum aggressus est. Et obsidione disposita, vallum quo cingebatur irrumpit. Atque sic tirones[d] peribolum[f. 7] conscendentes, adversarios pervadunt. Oppidoque potiti**, mares omnes trucidant. Feminis intactis parcunt. Oppidum diruunt atque comburunt. Cuius incendiis aere densato ac deni-
*fol. 13. grato, in tetra caligine nonnulli evadentes, finitimam[g] *quandam occupant insulam. Quos sine dilatione exercitus aggressus appetit ac navali pugna victos opprimit. Piratae vitae spem amittentes, alii sese fluctibus inmergunt ac enecantur, alii enatantes ab observatoribus iugulati sunt, alii nimia formidine tacti telis propriis sese appetunt. Et sic omnibus ademptis predaque direpta non modica, rex Belvacum rediit ibique resedit.

51. Item pyratarum[h] interitus[h].

926. Inde audito[i] Atrabatensium regionem a piratis aliis vexari, assumpto exercitu ab his qui loca maritima incolebant, repentinus in eos fertur. Piratae comminus congredi non ferentes,

*) Nortmanni 1. **) Rollonem oculis effossis suggillant[8] *add.* 1.

a) ap. m. C. *in marg.* b) c. i. i. *in marg.* c) victosque v. c. st. 1. d) *post add.* e) i. s. ad 3000 1. f) mu *scribere coeptum.* g) *vox repetitur fol.* 13. h) ira. inte *absc.* i) quod *del.*

1) Lingonensi. 2) Trecensi. 3) *plus quam octingentos* Flod., quem noster sequitur. 4) Chelles. 5) *dec. vul. perf.* Richerus et alia in sequentibus addit. 6) Eu. 7) *murumque infringentes* Flod. 8) Richeri figmentum.

ab exercitu cedere coacti sunt. Ac coartati, saltu quodam 926.
vitam tueri nitebantur. At exercitus circumquaque eos obsidens, adeo urgebat. Illi vero noctu eruptione facta, in castra regis feruntur. Et circumvallante exercitu penitus inclusi, miserabili fortunae succubuere. Octo namque eorum milia[1] ibi cesa referuntur. Quo tumultu rex[a] inter humeros sauciatus, Hildegaudus vero, clarissimi generis comes, interemptus est; aliique nonnulli nec tamen aliquo nomine clari. Rex victoria potitus, Laudunum rediit.

52. Lunae defectio[b].

Tunc etiam luna 14. terrae obiectu obscurata, visibus 927.
intuentium[c] defecit. Acies quoque igneae Remis in celo visae sunt. Quibus presagientibus signis, febrium ac tussicularum morbus e vestigio irrepsit. Unde nonnulli loetaliter affecti, occubuere. Cum his quoque et litium tumultuatio inter regem ac Heribertum, qui Karolum sub custodia detinebat, non modica subsecuta atque exagitata[d] est, eo quod Heribertus ab rege nimia expetebat, rex vero utpote insatiabili nihil accommodabat[2].

53. Karoli[e] liberatio[e].

Regi ergo minas Heribertus intendens, Karolum regem a carcere eductum in pagum[f] Veromandensem deduxit, non ut regno[g] fidelis eum restitueret, at ut ex *eius eductione *p. 584.
aliquam suspectis[h] formidinem incuteret. Nortmannis itaque accersitis atque apud oppidum Augam collectis, eum[i] deducit; ibique filius[k] Rollonis pyratae[h], de cuius interfectione iam relatum est[3], regis manibus sese militaturum committit fidemque spondet ac sacramento firmat.

54. Sententia[l] Ro[mae[l]] petita[l] ab[sque[l] effe]ctu[l].

Exinde Heribertus Rodulfo regi invidens, admodum insidiabatur. Unde et cum Karolo Remos deveniens, pro eo 928.
Romam legatos dirigit ac Iohanni papae epistolam mittit, per quam significabat, contra Karolum nec sese coniurasse, nec coniurationis conscium fuisse, coniuratis tantum invitum cessisse; unde et se velle plurimum, ut Karolus regno restituatur, qui innocens sine causa abiectus sit; nec solum se in hac esse sententia, at optimorum quosque[m] preter hos qui donis multiplicibus corrupti sint[n]; quapropter[o] et ipse

a) r. a tergo 1. b) de, io *absc.* c) aspici . . 1. d) modica exorta est 1. e) ro, li, atio *absc.* f) regionem 1. g) pristino re 1. h) *post add.* i) K̄. 1. k) R. f. de 1. l) nten, mae, tita, sque effe *absc.* m) nonnullos 1. n) st *cod.* o) Unde 1.

1) *mille et centum* Flodoardus. 2) Haec accuratius narrat Flod. 3) c. 30 n.**, quod tamen ipse delevit.

928. auctoritate apostolica regno restitui regem abiectum iubeat; quicumque[a] eius precepto refragari nisus fuerit, anathemate perpetuae maledictionis condempnet; ac pro hac re episcopis atque principibus Galliarum et Germaniae epistolam dirigat, continentem et bonorum[b] benedictionem et contradictorum maledictionem. Legati ergo Romam properant[c], sed consumpto[d] itineris labore, nihil mandatorum peragunt. Namque a prefecto[1] captus papa, eo quod a se plurimum dissideret, ab eo carcerali custodia detinebatur. Unde et sine legationis effectu digressi, in Gallias remearunt. Heribertus vero ad alia sese conferens, apud Hugonem[e], Rotberti filium, de fide inter sese habenda adeo satagebat. Quem et suasionibus efficaciter allicuit ac fide pacti sibi annexuit. Hugonis itaque efficatia persuasus, ad[f] Rodulfum redit eique
*fol. 13'. reconciliatus aliquandiu hesit. *Cuius in multa gratia susceptus, ut se fidelitatis exsecutorem monstraret, Karolum mox Peronae[g] in carcerem retrusit.

55. Heribertus[h] a[h] rege Remense[h] episcopium accepit[h].

Unde et ab rege donari petens, episcopium Remense sub optentu filii sui adhuc pueri ab eo accepit. Nam et tunc hac vita divae[i] memoriae Seulfus metropolitanus decesserat. At quia aetas tenerior puerum sacris officiis prohibebat, Odelrico cuidam, ab Aquensi episcopio[2] pyratarum[3] insectatione pulso, pro eo ministrare concessum est. Cui etiam abbatiam sancti Timothei martiris ad usus proprios attribuit et insuper canonicorum victum[4] simul impertivit. Rodulfus interea rex, quanta foret aequitas suae vitae, demonstrare cupiens, ad Karolum ubi servabatur accessit. Apud quem multa de eius miseriis conquestus, sermone multiplici, si offenderat, suppliciter veniam postulabat. Et quoniam suscepti regiminis apicem penitus amittere non valebat, quod ratio conferebat ei restituit, sedes videlicet regias, hoc est Attiniacum et Pontionem[5]; sicque Suessionum remeavit.

56. Karoli obitus.

929. Karolus post haec tedio et angore deficiens, in machro-
Oct. 7. nosiam decidit. Humoribusque noxiis vexatus, post multum languorem vita privatus est. Rodulfus vero rex pyratas Galliam Aquitanicam irrupisse per legatos comperiens eamque
930. hostiliter debacchantes infestasse, vim inferre cogitabat.

a) Qui 1. b) oboedientium 1. c) negiñ (*superscr.* sed) peracturi *add.* 1. d) Cons. vero 1. e) H. *c.* f) *post add.* g) *in marg.* h) Her, a r, mense, acc *absc.* i) d. *c.*; piae 1.

1) *a Widone, fratre Hugonis regis* Flod. 2) Acqs. 3) *Sarracenorum* Flod. Hist. R. IV, 22. 4) *cum praebenda canonica* Flod. Ann. 5) Ponthion sur l'Ornain; de quo Flod. tacet.

57. Regis[a] ac piratarum[a] conflictio[a] eorumque[a] fusio. 930.

Edicto[1] ergo regio omnibus qui de militari ordine valebant accitis ex Gallia Celtica cum multis[b] Belgarum, duodecim cohortes ordinat. Cum quibus iter arripiens, usque Lemovicas procedit. Ibique[c] legionibus dispositis, cum pyratae, regium equitatum non sustinentes, profugio eripi niterentur, ab Aquitanorum legione repulsi sunt. Rex vero cum cohortibus prosecutus, gravi cede[d] pene omnes fudit, paucis fuga lapsis. Suorum vero nonnulli sauciati, ex vulnere convaluere. Aliqui etiam interfecti. Itaque factum est, ut Aquitani gratias regi reddentes multa ei benivolentia subdi voluerint ac iure sacramenti in fidem firmissimam concesserint. Quibus utiliter patratis, rex exercitum reduxit procinctumque solvit.

58. [Heriberti et[e]] Hugonis dissensio.

Dum haec gererentur, inter Hugonem[f] et Heribertum 931. de prelaturae dignitate lites agitantur. Efferatique sese predis et incendiis graviter afficiunt. Rex in Heribertum indignans, eo quod perfidiae promtum esse cognosceret, Hugonis[g] partibus[g] stabat[g], unde[g] et Heriberti[g] oppidum[h] Donincum[2] nomine, Hugone ascito, aggressus expugnat ac captum diruit. Nec minus et Atrabatum obsidione adhibita cepit *civesque victos ac iuratos sibi annexuit. Rex inde *p. 585. digressus, cum quietum sese arbitraretur, Heribertus, Germanis qui Rheni litora incolunt[3] eductis, in regem fertur ac execrabili furore incendia rapinasque exercuit. Insuper et Hugonis oppidum, quod[i] secus torrentem Vitulam situm Braina dicitur[4], occupat, capit ac diruit.

59. [Delibe]ratio[k] [contra[k]] regem.

Huius vero contumeliae causam rex se constituisse intelligens, eius potentiam minuere quaerebat. Remensibus ergo civibus legatos mittit ac ut pontificem eligant precipit. Quod etiam[i] ni faciant, alium preter[l] eorum velle eis sese impositurum mandat. At cives, regiae legationis mandatum excipientes[m], quid ipsi inde velint ac sentiant, per suos legatos referunt; sese videlicet regio iussu Heriberti filium, licet adhuc puerum, suscepisse atque pontificem elegisse; inde etiam fidem ei iam factam accommodasse[i]; quapropter inpossibile esse, ut fide inviolata ab eo sic deficere possint.

a) R, pira, flic, que f *absc.* b) quibusdam 1. c) ab rege *del.* d) prelio 1. e) H. dissen *aliis abscisis c.* f) H^em^ *c.* g) H. — Heriberti *in marg.*; Hugonis, pa, stab, un, He *absc.* h) eius castrum 1. i) *post add.* k) Delibe, contra *absc.*, *eaque prorsus incerta.* l) sese p. e. v. e. i. 1. m) admirantes 1.

1) Haec breviter narrat Flod. a. 930. 2) Doulens. 3) *Lothariensibus* Flod. 4) Braine sur Vesle.

931. Rex partibus Heriberti cives favere intelligens, collecto exercitu, urbem repentinus aggreditur. Ingredique prohibitus, obsidionem applicat ac urbanos[a] resistentes fervidus adurget. Qui multa expugnatione vexati, tercia tandem ebdomada portas victi et supplices aperuere. Ingressusque urbem rex, post nonnulla disposita, collato cum suis consilio, cives accersit[b].

*fol. 14. 60. *Oratio Rodulfi regis ad[c] cives Remenses[c] pro se suasoria[c].

Coramque sic contionatus ait: 'Quantum'[d], inquiens, 'caedis, quantum etiam rapinarum res publica[e] factione malorum nuper passa sit, optime, ut puto, nostis. Non enim fieri potuit, ut, tot malis ubique grassantibus, intacti penitusque immunes relinqueremini. Nam cum vestra necessaria sepe direpta, sepe combusta sint, eorum calamitatem tolerastis. Et non solum publica exterius, at hic privata bona intrinsecus a sevissimo exactore Heriberto cotidie imminuuntur. Unde et vobis consulendum arbitror, ut pastorem vobis commodum conibentia communi eligatis, cum ille tiranni filius adhuc infantulus vobis idoneus non sit, ac canonica auctoritas vacare aecclesiam pastore tanto tempore non permittat. Nec dedecoris quicquam in vos redundabit, cum militari violentia victos et captos alia sequi necessitas vos[f] adurgeat. Nec vos fateor tantum, quantum ego in hoc negotio oberravi. Itaque fecisse me penitet. Peniteat et vos vestrarum rerum dispendium peregisse. Reducite in mentem, quanta vos calamitas affecerit. Considerate etiam, quanto secundarum rerum successu provehi possitis, si bono pastore regamini'.

61. Electio Artoldi[g].

Cives ab rege suasi, iussis regiis concedunt. Artoldus itaque monachus, rege iubente, ex coenobio sancti Remigii omnium consensu mox assumptus, per impositionem manuum episcoporum tempore constituto regali donatione consecratur episcopus. Qui prudenter ac strenue omnia gerens, satis suis profuit, atque ex benefactis omnium et maxime suorum benivolentiam habuit.

62. Captio Bovonis[h] Catalaunici[h] episcopi Laudunique[h] [deditio][h].

Quae dum gererentur, Bovo Catalaunensium episcopus, fortuita peragratione a regiis stipatoribus captus, eo quod et ipse desertor ab rege defecerat, regi oblatus est. Qui

a) *post add.* b) ovocat 1. c) d, ses, rla *absc.* d) Quantis 1. e) r. p. *cod.* f) *deletum, sed postea ut videtur restitutum* 1. g) i *absc.* h) bo, uni, Lau, deditio *absc.*

apud regem, prodentibus sui facti consciis, convictus[a], ergastulo mancipatur. Quo peracto, a pernicie Heriberti non desistens, Hugone ascito, cum 8000 Laudunum appetit. Ubi cum Heribertus multa obsidione urgeretur, egrediendi locum ab rege postulat, eo quod copias militum ciborumque sufficientes non haberet. Quo ab rege obtento, cum suis ab urbe exivit; uxorem in arce quam exstruxerat relinquens, cum copiis sese subventurum in proximo ratus. Rex vacuam urbem ingressus dolosque penitus advertens, arcem diuturna expugnatione vexat eamque circumquaque vallat ac omnem egrediendi aditum obcludit; pugnam diutina congressione adhibens. At tanto certamine vires resistentium impares, armis depositis, cedunt ac pro vita supplicant. Tiranni vero uxor simul victa, pro se petitura ad regem cum suis properat, arcem reddens ac egrediendi tantum locum petens. Rex vero feminam retinere dedignans, cum suis digredi permisit ac arcem exinde cum urbe obtinuit. 931.

63. Interfectio[b] Adelelmi comitis[b] a quodam clerico[b] episcopium Noviomense[b] expetente[b] seducti[b].

Ubi postquam urbi tuendae necessaria ordinavit*, de 932.
episcopio etiam[c] Noviomensi cui esset dandum deliberabat, cum tunc Ayrardus episcopus obisset. Nam[d] *Walbertus *p. 586.
Corbeiensium abbas ei succedere petebatur[e], vir strenuus ac liberalis et cui totius honesti decus admodum placuit. Nec minus et predictae urbis quidam[c] clericus ab rege sese fieri successorem postulabat, vir barbarus, manu atque audatia nimius, et cui solitum erat rerum alienarum surreptionibus[f] laetari. *Hic ab rege civibusque abiectus, cor ad dolos con- *fol. 14'.
vertit. Adelelmum itaque Atrabatensium[c] comitem, cuius casus merorem multis incussit, seducturus petit, eius auxilium suppliciter petens ac[g] suum pollicens; sese ab rege contemptum penitus supprimens: 'Si', inquit, 'per te episcopatus dignitate potiar, per me efficaciter comitatus honorem consequeris. Quod etiam sic fieri valebit, si nocturnus urbis muros conscendas et, me interius procurante, tuos introducas. Ego etiam cum pluribus adero. Collectique in agmine urbem pervademus. Itaque fiet, ut cives aut capiamus aut propulsemus'. Horum Adelelmus credulus, dictis suadentis favet. Scelus ergo attempturus, urbem nocturnus cum

*) Ubi cum rex urbi tuendae necessaria ordinaret ac in predicti tiranni labem alia *(post add.)* apud Hugonem disponeret ac de ep. — deliberaret *etc.* 1.

a) c. rationabiliter convictus 1. b) ctio, comi, cleri, vio, peten, ti *absc.* c) *post add.* d) *e corr.* e) peteret(ur?) 1. f) surreptione 1. g) illi etiam 1.

932. ingentibus copiis petit. Clericus nulli in urbe male credulus, facinus patrandum in loco opperiebatur. Quo Adelelmus accedens, ab eo cum suis exceptus est. Densatique in unum, tubis ac clamore atque armorum strepitu in noctis caligine urbem exturbant. Unde cives excitati, cum sese dolo pervasos advertissent, fuga ab hostibus erepti sunt. Nullus captus, eo quod hostes in unum iuncti per urbem dispergi formidaverint. Unde et omnibus profugium patuit. Cives itaque abducti[1], a vicinis arma ac reliquas suppecias accipiunt et die quinta magnanimes in urbem feruntur. Suburbani etiam feliciter subveniunt. Pugnam ergo promptissime adhibent. Adelelmus vero clericusque cum suis acerrime renituntur. At vulgus, qui in urbe remanserat eisque fidem sacramento fecerat, fidem abrumpit ac a tergo duriter[a] eos cedit. Facti autem hostium medii, in aecclesiam fugere coacti sunt. Urbani vero ab interioribus recepti, Adelelmum ac clericum persequi non desistebant. Portisque aecclesiae concisis, hostes appetunt ac secus altare utrosque cum pluribus aliis crudeliter trucidaverunt. Urbemque possidentes, sua recepere. Quibus patratis, ac legali repurgio aecclesia emundata, Walbertus Corbeiensis monachus et abbas, ab rege donatus, per metropolitanum Artoldum Noviomensium consecratur episcopus.

64. Aquitaniae[b] atque Vasconiae[b] principes[b] regi Rodulfo[c] militaturi[b] occurrunt[b].

932. Interea Gothorum principes Ragemmundus et Ermingaudus super Ligerim fluvium regi obvenienti militatum occurrunt eiusque manibus suas inserunt[2]. Militiam spondent ac inde fidem, prout rex iubet, concedunt. Rex inde digressus, in Aquitaniae exteriora se contulit. Quo etiam et Lupus Acinarius Vasco, qui equum ferebatur habere annorum plus quam 100 et adhuc toto corpore validissimum, regi militaturus occurrit, ac provinciae[d] procuratione reddita, rex liberaliter reddidit atque a se principari concessit.

65. Turma malorum[e] et prodigia.

934. Hac quoque tempestate[3] igneae Remis in caelo acies[f] visae et[g] flammae sanguineae quasi iacula aut serpentes discurrere. Mox quoque subiit[h] et pestis, papulis erysipilatis innumeros enecans. Nec multo post et regis defectus[4] sub-

a) durissime urget 1. b) Aquitaniae, co, pe, m, oc *absc.* c) R *c.* d) regni 1. e) lorum *absc.* f) *post add.* g) et q. i. a. s. fl. s. 1. h) subsecuta est 1.

1) *loci milites urbe propulsi* Flod. 2) Ex Flod. 932. 3) Ex Flod. 934; Hist. Rem. IV, 25. 4) Hist. Rem. IV, 26.

secutus. Nam cum autumnali tempore melancolia[a] in patientibus redundaret, cacocexia, quod Latini malam corporis[b] habitudinem dicunt, toto autumno detentus est. Victusque humoris superfluitate, defecit hominemque exivit. In basilica sanctae Columbae virginis apud Senonas multa amicorum attritione suorumque obsequio tumulatur[1]. De regni amministratione nihil disposuit. At primatibus eam reliquit, eo quod filios non habuerit, qui regnorum rerum potirentur. 935. 936. Ian. 14.

*INCIPIT LIBER SECUNDUS. *fol. 15.

1. Gallorum[c] deliberatio[c] de rege[c] creando[c].

Post cuius exequias principes in diversa ducebantur finemque petebant varium. Galli namque Celtae cum Aquitanis Hugonem, Rotberti regis filium, Belgae vero Ludovicum Karoli sequebantur. Quorum neutri commoditas aderat regnandi, cum Hugo patrem ob insolentiam periisse reminiscebatur et ob hoc regnare formidaret, et Ludovicus in partibus Anglicae moraretur, eo quod illuc delatus infans ad avunculum Adelstanum regem fuerit ob Hugonis et Heriberti insectationem, eo quod ipsi patrem eius *comprehendissent *p. 587. ac carceri trusissent. Galli itaque in regis promotione liberiores videri laborantes, sub Hugone duce deliberaturi de rege creando collecti sunt[2].

2. Oratio Hugonis[d] ducis[d] ad Gallos[d] pro Ludovico[d].

Quorum medius dux post multam consultationem ad multam benivolentiam animum[b] intendens, sic prelocutus ait: 'Karolo rege miserabili fortuna defuncto, sive id eo promerente, sive nostris flagiciis ipsa Divinitate indignante, si quid a patribus et nobis ipsis admissum est, quo Divinitatis maiestas laesa sit, multo conatu[e] inprimis id erit abolendum atque ab oculis amovendum. Discordiarum itaque molimina absint, et communi omnium conibentia de preferendo principe deliberemus. Pater meus vestra quondam omnium voluntate rex creatus non sine magno regnavit facinore, cum is cui soli iura regnandi debebantur viveret et vivens carcere clauderetur. Quod credite Deo non acceptum fuisse. Unde et absit, ut ego patris loco restituar. Nec vero alieni generis quemquam post divae[f] memoriae Rodulfum arbitror promovendum, cum eius tempore visum sit, quid nunc innasci

a) a *e corr.* b) *post add.* c) orum, rat, ge, do *absc.* d) Hu, cis, os, ovico *absc.* e) can. *corr.* con. f) d. m. c., *quod* dominum meum *haud esse legendum, cap.* 3. *monstrat.*

1) Ex Flod.; cf. Ann. S. Columbae, SS. I, p. 105. 2) Haec solus Richerus, ex suo procul dubio ingenio.

936. possit, contemptus videlicet regis ac per hoc principum dissensus. Repetatur ergo interrupta paululum regiae generationis linea, ac Karoli filium Ludovicum a transmarinis partibus revocantes, regem vobis decenter create. Sicque fiet[a], ut et antiqua nobilitas regiae stirpis servetur, et fautores[b] a querimoniis quiescant. Iam quod potius est sequentes, a maritimis horis[c] adolescentem revocemus'. Quibus dictis Gallorum principes mira benivolentia cedunt[*]. Dux itaque legatos oratores trans mare ad accersiendum Ludovicum dirigit, qui ei a duce Galliarum aliisque principibus reditum suadeant ac de itineris securitate fidem sacramenti iure faciant, principum adventum usque ad ipsas litoreas arenas denuntient. Qui mox digressi Morinum[**, 1] devenerunt. Cuius in portu naves ingressi, velis tumentibus prosperis ventis, raptim ad terram devexi sunt[d]. Adelstanus[e] rex in urbem quae dicitur Eurvich[2] regnorum negotia cum nepote Ludovico apud suos disponebat. Huc legati devenientes, regem adeunt ac a duce[f] magnatibusque Gallorum decenter salutantur.

3. Legatio[g] Gallorum[g] ad Adelstanum[g] regem pro Ludovico[g].

Legationem etiam promulgantes: 'Ducis', inquiunt, 'benivolentia atque omnium[h] qui in Galliis potiores sunt huc per undas ignoti maris devenimus; tanta est omnium voluntas omniumque consensus. Divae[i] memoriae Rodulfo orbi subtracto, dux Ludovicum succedere procuravit, cum id multi inviti concederent, eo quod de patris captione filium adeo suspectum haberent. Attamen duci elaboranti id ab omnibus iocundissime concessum est. Ludovico ergo omnes bene per omnia obtant. Nec sibi quicquam maius aut carius est[k] eius salute. Illum itaque omnes reddi petunt, quem in Galliis utiliter regnare cupiunt. Tempus constitui volunt, quo regnaturo ad ipsa maris litora dux cum principibus occurrat'.
*fol. 15'. *Adelstanus rex acsi barbaris[3] non satis credens, ab eis fidem per[l] sacramenta super hoc quaerit et ad votum accipit. Tempus quoque colloquii habendi statuitur. Legati ab rege munerati atque digressi, in Gallias mari remenso redeunt.

*) ac Ludovicum accersiendum conclamant. *add.* 1.
**) Bononiam 1.

a) *post add.* b) multi 1. c) *i. e.* oris. d) devenerunt 1. e) Rex Ad. 1. f) d. Gallorum 1. g) io, rum, anum, dovico *absc.* h) omnibus ex Galliis faventibus huc 1. i) D. M. *c.* k) e. Ludovici 1. l) iure sacramenti 1.

1) Boulogne. 2) Evervich, Eboracum, York. 3) i. e. peregrinis, exteris.

ab[a] rege gratias duci referentes ac pro regis creandi advocatione multam eius amicitiam pollicentes. Dux[b] itaque cum Galliarum principibus dominum regem[c] excepturi, Bononiam veniunt, ac secus ipsas litoreas arenas collecti, tuguriorum incendio presentiam suam[d] iis qui in altero litore erant ostendebant[e]. Ibi enim Adelstanus rex cum regio equitatu nepotem prestolantibus[f] Gallis missurus aderat. Cuius[g] iussu domus aliquot succensae, sese advenisse, trans positis demonstrabant. 936.

4. Hugo[h] et[i] reliqui Galliarum[h] principes Ludovicum[h] ab exilio[h] revocant[h] eiusque fiunt [et][h] regem creant.

Rex ergo Odonem episcopum*, post[1] Canthorbricensium[k] metropolitanum, Gallis ex adverso positis, legatum dirigit, magnae aequitatis ac eloquentiae virum, Ludovicum sese libenter missurum mandans, si tanto illum in[l] Galliis honore proveant, quanto ipse a suis provectus est, cum illi etiam non[m] minus id facere valeant, idque iureiurando se facturos confirment; quod si nolint[n], sese ei[o] daturum suorum aliquod regnorum, quo contentus et suis gaudeat et alienis non sollicitetur. Dux cum[p] reliquis Galliarum magnatibus id sese facturum asserit, si rex creatus a suis consiliis non *absistat. Prosecutusque iurisiurandi sacramentum *p. 588. non abnuit. Legatus itaque rediens, regi prestolanti haec omnia refert. Unde et securus nepotem cum iis qui apud se potiores erant multa[q] insignium ambitione navibus dirigit. Velisque aura commoda turgentibus pelagus ingressi, per quietum spumantibus remis ad terram feruntur. Firmatis vero tergo arenae navibus, Ludovicus[r] egreditur, ac ducem cum reliquis occurrentibus[c] excipiens, iure sacramenti sibi adcopulat. Dux inde accelerans, [s]equum insignibus regiis adornatum adducit. Quem cum ascensui aptare vellet, et ille impatiens in diversa sese tolleret, Ludovicus agili exilitione prosiliens, equo strepenti neglecta stapha repentinus insedit. Quod etiam fuit omnibus gratum ac multae gratulationis provocatio. Cuius arma dux suscipiens, armiger precedebat, donec iussus magnatibus** Galliarum contulit.

*) legatum Odonem abbatem 1.

**) Heriberto comiti dedit; ille quoque tandiu armigeravit, donec et ipse iussus Arnulfo comiti redderet. Sic quoque magnatibus Galliarum militantibus c. m. a. Laud. d. e. 1.

a) regis 1. b) D. i. c. G. *in loco raso.* c) *post add.* d) etiam *add.* 1. e) ostendebat c. f) p. G. *post add.* g) etiam *add.* 1. h) Hu, Gal, L, ab e, ca, et *absc.* i) ex reliquis . . . principibus 1. k) Canthorbricensem 1. l) in G. *post add.* m) amplius id 1. n) nolunt 1. o) illi 1. p) ac reliqui G. magnates 1. q) navalium *del.* r) rex 1. s) regium *del*

1) A. 942. archiepiscopus Cantuariae factus est.

936. Quibus militantibus cum multa ambitione et obsequio Laudunum deductus est. Ubi etiam et regnandi[a] iura quindennis[b] accipiens, omnibus faventibus per domnum[b] metropolitanum Artoldum cum[b] episcopis[b] 20[b] rex creatus est. Iun. 19. Inde quoque deductus, in vicinis urbibus gratulanter excipitur. Universi ei[b] applaudunt. Omnes letantur. Tanta omnium fuit[c] et eadem mens. Nec minus et Burgundiam petere ac urbes sedesque regias lustrare a duce monetur.

5. Rex[d] cum duce Burgundiam[d] petit[d] ac urbem Lingonicam[d] bello [prem]it[d].

Mox hortanti consentiens[e], Burgundiam duce comitante ingreditur[1]. Ad quem urbium principes benigniter confluentes, magnifice exceperunt. Ac rogati fidem iure sacramenti dederunt. Hugo tantum, Rodulfi regis frater, Lingonicam urbem possidens, regi occurrere distulit, qui occurrerunt admodum iratus[2]. Rex dum per aliquot ebdomadas sua lustraret, inimici invidiam advertit. Proponens itaque ante discessum nullam preterire urbem, legatos Hugoni dirigit, qui a pertinatia eum revocent ac ei de fide sibi[f] servanda persuadeant. Qui apud eum perorantes, nihil pacis, nihil regii honoris acceperunt. Unde et digressi, audita regi referunt. Hugo preter ius se egisse dinoscens, urbi copias deputat; ipse in partes regni exteriores usque ad tempus *fol. 16. secedens. Rex vero pertinaci indignans, exercitum *urbi applicat, a parte qua planiciem prefert pugnam acriter ingerens. Altera enim parte, latere montis educto, pene inaccessibilis est. In parte ergo quae obsidioni aptior est milites urbi rex cum duce adhibet. Quibus inpugnantibus hostes vehementissime resistunt[3] telisque ac lapidibus aerem densant atque impetentes atterunt. Non tamen usque ad effectum repulsionis perstare potuerunt. Nam regii equitatus infestationem non ferentes, a parte prerupta, quae obsidione non premebatur, nocte egressi aufugerunt. Cives vero qui remanserunt regi mox portas aperuere, eum cum suis absque refragratione in urbe gratulabundi excipientes. Qua rex potitus, ab eius episcopo aliisque regni proceribus obsides accepit atque sic[b] cum duce Parisium iter retorsit.

6. Rex ducis[g] procurationem[g] a se amovet[g].

937. Rex felicium rerum successu elatus, preter ducis procurationem res suas ordinari posse cogitabat[4]. Unde et[h]

a) regnorum *mox corr.* regnandi. b) *post add.* c) o. et omnium e. 1 d) Re, B, prem, Li, ca *absc.*, capit *del.*, *alio addito vocabulo nunc obscuro.* e) su. visurus *add.* 1. f) regi 1. g) is, ra, m, et *absc.* h) invidorum *del.*

1) Cf. Flod. 936. 2) i. e. iratus (Hugo) iis qui occurrerunt 3) *fugientibus his qui eam custodire videbantur sine bello recipiunt* Flod. 4) Ibid. 937.

rei militaris administrationem absque eo iam[a] disponebat. 937.
Laudunum itaque tendit ibique matrem suam Ethgivam reginam ad urbis custodiam deputat. Ac exinde quaecumque preter ducem adoriebatur. Quod etiam fuit non minimae[b] labis seminarium. Dux etenim[a] regem suae procurationis dispositionem reppulisse advertens, Heribertum comitem sibi asciscit, plurima apud eum in regis contumeliam pertractans. Amicitiam inter sese mutuam conditionibus utrimque confirmant.

7. Heribertus castrum Teodericium dolo capit ac proditorem in vincula conicit.

Heribertus itaque Walonem regis fidelem, qui castro quod Theoderici[c] dicitur[1] preerat, in dolo adiit ac de transfugio illum alloquitur. Nec diu moratus, decepto[d] persuadet, maiora pollicens ac plura promittens. Ille mox de pollicitis iusiurandum postulat, postulata sese sic facturum spondens. Tirannus libenter annuit. Nec minus et transfuga iuratus, tempus patrando facinori demonstrat. Immo et tiranni manibus sese exinde militaturum committit ac ex militia fidem accommodat. Quo peracto, in sua discedunt. Tempus advenit, Walo simulatis negotiis milites regios, qui secum preerant, in diversa, acsi regis causam facturos, disponit. Ipse, castro evacuato, solus cum famulis relinquitur. Nec defuit cum cohorte tirannus. Qui a transfuga susceptus, castrum ingreditur atque occupat. Intuitusque transfugam: 'Putasne', inquit, 'tuae curae oppidum hoc reservandum'? Captumque mox in vincula conicit suisque castri custodiam *donat. Et *p. 589.
nocte diei succedente caeli[2] pars prodigiose[e] flammis erumpentibus in septentrione ardere[f] visa est. Qua etiam mox prosequitur et Hungarorum per Gallias repentina persecutio. Qui nimium saevientes[g], municipia aliquot villasque et agros depopulati sunt. Basilicas quoque quam plures combusserunt; ac indempnes redire ob[h] principum dissidentiam permissi sunt cum magna[a] captivorum multitudine. Rex enim copias non habens, ignominiam pertulit et, utpote a suis desertus, sevientibus cessit.

8. Oppidum Montiniacum rex per cohortem expugnat[i] eiusque principem[i] capit.

Quibus[3] digressis, rex ad oppidum Montiniacum[4] cohor- 938.
tem mittit, quae illud occupet captumque diruat, eo quod

a) *post add.* b) fuit magnae 1 c) Teod. *superscr. littera* h. d) pusillanimo 1. e) ardere 1, *corr.* 2. f) *deletum sed post restitutum.* g) ob principum dissidentiam *hoc loco del.* h) ob p. d. *in marg.* i) at, em *absc.*

1) Château-Thierry. 2) Flod. 937. 3) Flod. 938. 4) Montigny in pago Suessionensi.

938. Serlus quidam latrocinia exercens, illic receptui sese habebat. Cohors ergo oppidum appetens, latrones impugnat. Nec morata vi capit, comburit ac subruit. Latronem principem comprehensum, dimissis minoribus, regi deducit. Qui cum iussu regio gladiatori[a] decollandus traderetur, Artoldi Remorum metropolitani interventu gratiam ab rege obtinuit, ac sese ulterius non latrocinaturum iuratus, abire permissus
* fol. 16'. est. *His ita gestis, rex in partes Belgicae mari contiguas concessit, oppidum in ipso maris[b] portu exstruere nisus. Cui etiam loco Guiso est nomen[1]. Exceptusque ab Arnulfo regionis illius principe, apud eum de oppidi erectione agebat. Ubi dum in agendo moras faceret, castrum Remensis aecclesiae nomine Causostem[2] secus fluvium Matronam situm[c], ab Artoldo presule editum, Heribertus proditione ingreditur ac capit. Castrensesque invadens, eorum potiores abducit. Rura circumquaque depopulatur ac ingentibus predis oppidum implet et cum armis milites ibi deponit, aliorsum ipse secedens.

9. Rex Lauduni arcem capit.

Interea regi ab metropolitano per legatos ista suggeruntur. Qui mox coeptum negotium intermittens, suo auxiliaturus regreditur. Milites colligit ac exercitum parat. Cum quo Laudunum veniens, arcem ab Heriberto nuper ibi exstructam et a suis adhuc detentam obsidet. At qui in arce erant rebellioni sese parant. Rex ergo circumcirca sagittarios adhibens, missilibus evincere instabat. In quo tumultu hinc inde quam plures sauciati fuere, cum non minus qui in arce erant sagittis aliisque missilibus uterentur. Rex ergo cum finem oppugnandi viribus[d] non fecisset, ingeniose eos capere cogitabat.

10. Machinae compositio.

Fecit itaque ex vehementissimis lignis compactis machinam instar longilaterae domus, duodecim virorum capacem, humani corporis staturae in alto aequalem. Cuius parietes de ingenti lignorum robore, tectum vero de duris ac intextis[e] cratibus exstruxit. Cui etiam intrinsecus rotas quatuor adhibuit, unde machina ab iis qui intrinsecus laterent usque ad arcem impelleretur. At tectum non aeque stratum fuit, verum ab acumine dextra levaque dependebat, ut iactis lapidibus facilius lapsum preberet. Quae exstructa, tironibus mox impleta est ac ad arcem rotis mobilibus impulsa.

a) tori *iam legi nequit.* b) maris situm li(tore?) 1. c) *del. sed restitutum.* d) *post add.* e) intectis *corr.* intextis.

1) Visan sive Vitsan ab occidente Caleti (Calais). 2) La Chaussée?

Quam cum a superioribus hostes rupibus opprimere conarentur, a sagittariis undique dispositis contumeliose repulsi sunt. Ad arcem itaque machina deducta, murus ex parte suffossus atque eversus est. Hostes multitudinem armatorum per hunc hiatum possibile introduci formidantes, arma deponunt ac regiam clemenciam implorant. Rex ergo amplius tumultuari prohibens, intactos pene comprehendit, preter hos qui in militari tumultu sauciati fuere, suosque ad urbis tutelam in arce deposuit. 938.

11. Dolus Arnulfi atque[a] oppidi Monasterioli[a] captio.

Haec[1] dum gererentur, Arnulfus predictus Morinorum princeps Erluini oppidum secus mare situm Monasteriolum nomine[2] suae parti addere cogitans, eo quod ex navium advectationibus inde plures questus proveniant, adipiscendi insidias componebat. Dirigit itaque quosdam suorum callidos in veste abiecta, dolos dissimulans, ad quendam eiusdem oppidi custodem, quem etiam in proditione non diffidebat facillimum. Qui ingressi, eum[b] a domino salutant ac loquendi oportunitatem petunt. Secedunt ergo. Illi tantum esse negotium propter quod venerant simulantes, ut, a quo exordiri possent, penitus ignorarent, aliquantisper herebant. Et tandem suspirantes: 'Eia te', inquiunt, 'Rotberte! eia te Rotberte'! — sic enim vocabatur — 'quantis malis elapsus, quantis periculis exemptus es, et quanti insuper[b] secundarum rerum tibi debentur successus'! Et statim protulerunt duos anulos, alter aureum, alter vero ferreum. 'Et vide', inquiunt, 'quid in his perpendi valeat'. Quo quid esset ignorante, illi prosecuntur: 'In auro dona egregia[c], in ferro vincula carceris puta. Instat etenim tempus, quo et oppidum hoc in ius *[alterius[d]] *concedat. Tacenda haec tuae fidei[e] committimus. Res vobis nesciis disposita est. Nos quoque id ipsum penitus ignoramus. At rei summam scire non negamus. Mortem loquimur aut exilium. Unde et tibi Arnulfus comes consulens, futurae cladis calamitatem per sua indicia significavit; hortans, ut ad sese transeas et ab eo auri et argenti insignia terrarumque copiam ac militum multitudinem accipias cum dono regis. In manus Nortmannorum, qua arte nescimus, in proximo sitis deventuri. Et quid super his tibi visum fuerit, amico per nos respondere ne differas'. Ille cupiditate ductus, proditionem addubitat[f]. Herebat ergo stupens. Proponit sibi tandem pro- 939. *p. 590. *fol. 17.

a) a, 1 *absc.* b) *post add.* c) regia 1. d) *ita P.; vocabulum si exstabat post in fine paginae suppletum iam legi nequit.* e) h. tibi 1. f) p. spondet ac iuratus fidem dat 1, *sed mox del.*

1) Haec breviter Flod. a. 939. narrat. 2) Montreuil.

939. ditionis dedecus ea posse necessitate purgari, quod omnes oppidanos in proximo[a] aut exulaturos aut morituros sibi innotuit. Proditionem ergo spondet ac iuratus fidem dat. Nec minus et illi de pollicitis iurant. Tempus facinori datur ac sacramento firmatur. Legati digressi, sese persuasisse referunt.

12. Ingressus[b] Arnulfi in Monasteriolum[b].

Arnulfus itaque militum electorum copiam colligit, facinus quaesitum patraturus. Iterque carpens cum duabus cohortibus, usque[c] oppidum pene devenit. Sol iam occiderat. Proditor per portam quosdam emiserat, acsi aliqua utilia curaturos. Unde et ipse in muro stans, facem ardentissimam pretendebat, veluti famulis emissis lumen ministraturus, quo[d] etiam luminis signo per legatos aditum significaverat. Huc Arnulfus cum equitatu irruens, per portam patentem oppidum ingressus est. Eoque[e] potitus, Erluini uxorem cum filiis capit ac eius thesauros diripit. Erluinus vero habitu immutato, e medio hostium elapsus est. Arnulfus quoque, omnibus pervasis, oppido[f] suos deputat. Erluini uxorem cum natis Ædelstano regi Anglorum servandos trans mare deportat. Sicque ad sua, oppido suis munito, rediit.

13. Conquestio[g] Erluini[g] apud Wilelmum[g] ducem de castri uxorisque[g] et natorum[g] amissione[g].

Erluinus vero vix mortis periculo liber, ad Wilelmum principem Nortmannorum sese contulit, plurimam de suis casibus querimoniam apud eum agitans, sese inquiens infeliciorem, cum oppido et militibus privatus ac uxore filiisque[h] orbatus, nihil preter corpus possideat. De oppidi amissione non se adeo affici, cum id sine spe aliqua recuperandi non sit, eo quod terra immobilis ac oppidum intransitivum sit. Uxoris vero ac filiorum privatio calamitatem interminabilem pretendere[i] videntur, cum, illis consumptis, ipse doloribus assiduis urgeatur, et non consumptis, at sub aliena dominatione detentis, ipse vana seducatur exspectatione. Quare quoque ad petenda solatia se venisse memorabat ac gemebundus hec[k] indesinenter petebat.

14. Erluinus oppidum expugnat ac capit.

Princeps his[l] querimoniis motus, auxilium annuit ac militum copiam ei committit. Erluinus itaque ad oppidum properat ac tempestivius cum copiis appetit circumque vallat terra marique. Instat itaque atque acriter adurget.

a) proximos 1; aut *post add.* b) sus, na, um *absc.* c) ad 1. d) quod — signum p. l. mandaverat 1. e) Oppidoque 1. f) cast *scribere incepere* 1. g) st, ini, il, ux, na, ssi *absc.* h) f. ac n. 1. i) pretendant *corr.* pretendere videantur *corr. ut edit.* k) *post add.* l) motus h. 1.

Tandem vero multa expugnatione attritum ingreditur totumque pervadit. Arnulfi milites omnes comprehendit. Quorum alios gladio enecat, alios uxori natisque repetendis conservat. 939

15. Congressus[a] Erluini cum[a] militibus Arnulfi.

Arnulfus tanta suorum calamitate confectus, milites[b] colligit eosque in Erluinum mittit, qui eius terram usque ad oppidum depopulentur. Directique, incendiis circumquaque ac rapinis admodum deseviunt, multaque rerum preda abducta, festinabant, cum legati ab Erluino affuerunt, qui indicarent, quod, nisi totam predam sine mora redderent, sine mora eis esse congrediendum. Hostes legationem spernentes, capta abducere accelerabant. Legati regressi, sese abiectos referunt. *Erluinus cum quadringentis armatorum[c] *fol. 17'. mox processit ac festinantibus supervenit. Illi vero preda relicta conversi, irruentibus obvertuntur. Signisque collatis, acriter dimicatum est. Predones fere omnes gladio occubuere, preter hos quos fuga belli violentiae exemit. Et tamen ii, cum fuga eos exagitaret, ab Erluino post[d] insectante atrociter fusi sunt. Erluinus predis receptis cum ingentibus hostium manubiis ad sua feliciter remeavit.

16. Belgicorum[e] querimonia[e] ad regem[f] super eius levitate[e].

Quo tempore Belgicorum principes ad regem conveniunt[1] ac Lauduni apud eum gravissime conqueruntur, eo quod inconsultus omnia appetat. Si eorum quoque consiliis adquiescat, in bonum exitum res suas deventuras memorant; ad hoc etiam sese convenisse, ut quid velit eis iniungat, quod cupit ingerat; si velit, consilio et armis, terra marique contra hostes sese congressuros. Rex ab eis fide suscepta, cum multa benivolentia redire permisit, si fortuna quandoque postulet, redire iubens. Nec multo post et ab Ædelstano Anglorum rege classis regi cum copiis missa est[2]. Audierat enim, illum ab iis[g] qui maritima incolebant loca exagitari, contra quos classis dimicaret regique nepoti auxilium ferret. Comperto vero, contra regem illorum neminem stare, ipsumque regem in partes Germaniae prosperum secessisse, mari remenso ad propria remeat.

a) sus, um *absc.* b) militum cohortem 1. c) militibus 1. d) i. p. 1. e) B, que, le *absc.* f) eum 1. g) his 1.

1) Flod. a. 939. de Lothariensibus refert, qui se Ludovico regi committebant. 2) Flod. ibid.

939. 17. Rex[a] in Belgica[a] suos sibi sociat[a] et Ottonis fautores[a] ultra Rhenum[a] fugat.

Rex[b, 1] in pago Elisatio cum Hugone Cisalpino principe locutus[2], Belgicos exteriores, qui ad se nondum venerant, sibi asciscebat. Et qui partibus Ottonis favebant ultra Rhenum fugere compulit. Presenserat enim, Ottonem velle in suum ius Belgicam transfundere. Unde et equo ei non ferebatur animo. Truculentius ergo contra illum agitans, suos* de regno exturbavit. Qui vero sibi consentiebant[c, **] asciscens, Gislebertum videlicet Belgicorum ducem, Theodericum quoque atque Isaac comites[3], cum eis consilium confert, ac pro fide habenda iusiurandum ab eis accipit, post haec Laudunum rediens. Ibique eiusdem urbis episcopum Rodulfum, proditionis evidentissime insimulatum, ab urbe pellit suosque simul eicit. Quorum etiam res suis contulit.

18. Otto Belgicam[d] devastat.

Otto interea Belgicos comperiens regis partes sustentare et a se penitus defecisse, Rheno transmisso Belgicam[e] ingressus***, eius loca plurima incendiis ac ingentibus predis devastat†, eo quod ex collatione paterna princeps[f] fieri Belgicis dedignantibus contenderet, cum eius pater Saxoniae solum propter[g] Sclavorum improbitatem rex creatus sit, eo quod Karolus, cui rerum summa debebatur, adhuc in cunis vagiebat[††, 4]. Multam itaque predam abducens, Rhenum transmeat.

*) quicumque illius videbantur a Belgica ext. *Ekk.*

**) consilio Giselberti ducis Belgicae et Theoderici comitis sacramento sibi astringebat. Otto vero Belgas comperiens a se defecisse et ad Ludewicum confluxisse, Rheno. *Ekk.*

***) B. cum exercitu ingreditur. *Ekk.*

†) d. Nitebatur enim acsi ex paterna traditione princeps fieri Belgicae. Id vero contra ius agere calumpniabatur, cum eius pater propter Sclavorum infestationem Saxoniae tantum, quae est pars Germaniae, dux constitutus sit. *Ekk.*

††) d. tunc a. in c. vagiret. *Ekk.*

a) Re, ca, at, fau, Rhe *absc.* b) namque *add.* 1. c) favebant 1. d) cam *absc.* e) Belgicae loca 1. f) rex 1. g) pro 1.

1) Quae sequuntur, Ekkehardus, alium ut videtur textum secutus, in suum usum convertit; in codice stilo continuo exarata, nec ut magna libri primi pars corrigendo turbata sunt. 2) Ita etiam Flod. a. 939. Burgundiae dux intelligitur; cf. Dümmler, Otto I. p. 88 n. 3) Quod Flod. iam ante narravit. 4) Quod ne cum his quidem convenit quae I, 4. 14. 24. 39. retulit.

19. Impetus[a] Gisleberti[a] in Germania[a] eiusque ac[a] suorum fusio. 939.

At Gislebertus[1] dux dedecoris iniuriam ultum ire volens*, omnem Belgicam lustrat ac tirones lectissimos in unum cogit, senes tantum emeritos patriae linquens. Factoque exercitu, Rhenum transmeat ac patriam solotenus incendiis ingentibus vastat. Armentorum etiam pecudumque predam nimiam exercitus[b] congregat abducitque. Iam vero flumen ingredi parabat, cum** Otto exercitum accelerantibus induxit. Belgici*** renitentes, cum Germanis secus fluvium† congressi sunt atque†† in parte utraque nimium fusi. Qua die Germanorum victoria aegre sustentata est, et[c] licet innumerabilibus suorum stratis†††, tamen enituit. Nam†* Gislebertus dux suorum fusione exercitum defecisse advertens, fuga periculum evadere nitebatur. In fluentum itaque cum equo prosilit[2]. Qui cum fluminis pelagus enatare non posset, vi undarum victus periit[d] atque sessorem inmersit. *Belgicorum*† vero alii fluvio enecati[e], alii ferro caesi, alii capti, nonnulli vero profugio erepti[f] sunt. Ludovicus rex Gislebertum extinctum comperiens, multam in eius casu commiserationem habuit. Atque in Belgicam profectus, eius uxorem Gerbergam, Ottonis sororem, coniugio duxit eamque secum reginam in regnum coronavit[3]. *fol. 18.

20. Wilelmus[g] dux piratarum[g] regi contra[g] omnes fidem iurat[g].

Dum haec Lauduni gererentur, Wilelmus piratarum[4] dux legatos regi dirigit, qui sese satis ei fidelem indicent: quo rex iubeat, sese occursurum fidemque contra omnes 940.

*) ire festinans, collecto exercitu, post hostem accelerat transiensque Rhenum terram illam solotenus *Ekk.*
**) parabant, et ecce Otto ex tota Saxonia collectas copias a. i. *Ekk.*
***) Belgae itaque cum duce suo indubitanter renitentes *Ekk.*
†) flumen signis infestis *Ekk.*
††) et ex utraque parte multi funduntur. *Ekk.*
†††) est — stratis *desunt Ekk.*
†*) Nam cum duae terciae eorum fusae iacerent et Giselbertus suos defecisse adeo, adversarios autem illesos arbitraretur, in tanta confusione rerum fuga *Ekk.*
*†) At Belgae interitum ducis ignorantes, totis viribus decertabant, tantoque egerunt robore, donec post execrabilem innumerabilemque interitum, eorum qui relicti fuerant alii caperentur, alii in fluvium demergerentur. L. autem rex *Ekk.*

a) Im, be, m, a *absc.* b) *post add.* c) et tamen 1. d) occubuit 1. e) enecti 1. f) exempti 1. g) mus, ta, ntra, iurat *absc.*

1) Haec Richerus. 2) Ex Flod. 3) Cf. Artoldi epist., Flod. Hist. Rem. IV, 35. 4) i. e. Nordmannorum Rhodomensium.

940. polliciturum. Quorum legationem rex multa benivolentia excipiens, in pagum Ambianensem sibi occurrendum constituit, eo quod ibi specialiter utilia quaedam per illos determinanda[a] forent. Legatis itaque abductis, rex ad locum condictum tempore statuto devenit. Cui etiam dux predictus obvius venit. Exceptusque a rege decenter, provinciam, quam ei pater Karolus rex contulerat[1], ab eo etiam accepit. Unde et regis factus, tanto ei consensu alligatus est, ut iam iamque aut sese moriturum aut regi imperii summam restiturum proponeret.

*p. 592. *21. Artoldus archiepiscopus Causostem munitionem expugnat et capit.

Huiusque rei negotio utiliter peracto, rex in Burgundiam secessit[2]. In cuius absentia Artoldus metropolitanus, ne suae rei putaretur inopia, absque regiis[b] copiis Causostem munitionem appetit eique obsidionem circumquaque adhibet. Quam continua oppugnatione[c] exagitans, quinto tandem die ingreditur capitque. Illos quoque qui sibi surripuerant[d] comprehendit. Sed, utpote vir bonus nulliusque vitae aemulus, indempnes abire permisit. Oppidum etiam funditus subruit sicque ad sua rediit.

22. Heribertus et Hugo Remos obsident et capiunt presulemque pellunt.

Heribertus malorum[e] occasionem nactus, acsi suorum oppidum dirutum dolens, apud Hugonem ducem, qualiter Remos invadat atque episcopum expungat, vehementissime agit. Cui mox Hugo[f], utpote tiranno tirannus, consentiens, sese auxiliaturum pollicetur. Collecto itaque agmine, ambo in urbem feruntur, multa eam circum obsidione vallantes. Urbani Heriberto faventes, eo quod regio iussu eius filium ante Artoldum delegissent, bello cedunt presulemque relinquunt atque ad suae poenae cumulum desertores ad tirannos transeunt. Apertis vero portis sexta obsidionis die, tirannos in urbe excipiunt. Artoldus pulsus, ad coenobium sancti Remigii proficiscitur, suam ibi Deo conspectori omnium querimoniam fundens. Ubi[g] mox episcoporum aliquibus ac quibusdam magnatibus stipatus, rogabatur, ut Avenniacensi abbatia[3] Sanctique Basoli rebus[h] contentus, episcopii dignitate sese abdicaret. Atque multis minarum terroribus affectus consentit, iuratus etiam, ut fertur, repudium. Et tandem canibus satisfaciens, ad Sanctum Basolum ibi moraturus abscessit.

a) determinandae *c.* b) regis 1. c) expugnatione 1. d) subr. 1. e) mali 1. f) ac *del.* g) Qui 1. h) *post add.*

1) Verba sunt Flodoardi 940. 2) Haec Richerus, reliqua ex Flod. 3) Avenay.

23. Hugo ac Heribertus in regis absentia Laudunum inpugnant. 940.

Hugone ergo diacono, tiranni filio, Remis relicto, iam pridem etiam ad episcopatum urbis ipsius evocato, ipse Heribertus atque Hugo Laudunum cum[a] copiis[a] aggrediuntur, obsidionem undique adhibentes, urbem militibus vacuam rati, eo quod rex in partibus Burgundiae exterioribus alia curaret. Et qua poterant oppugnantes, ingredi conabantur. *At *fol. 18'. montis eminentia superioribus impares, non semel cedere coacti sunt. Instabant tamen ac regi ingressum preripere conabantur.

24. Rege[b] adveniente[b] obsidio solvitur[b].

Iamque ebdomadas septem obpugnaverant, cum rex huius rei accitus nuntio, in Campania Remensi tempestivus affuit. Et licet cum paucis, fluvium tamen Axonam permeat et sic in hostes fertur. Quo comperto, tiranni[c], regis quoque animum simulque et aequitatem perpendentes, ab obsidione discedunt. Rex vero ingressus, victus necessaria suis paravit ac quaeque commoda ordinavit. Sicque alia dispositurus, Burgundiam repetit. In cuius discessu Wido Suessorum episcopus a desertoribus suasus, eo quod et ipse eorum partes latenter tueretur, Remos veniens, Heriberti filium Hugonem presbiterum ordinavit. Unde et eum pater sacerdotali dignitate ampliare cupiens, ut Artoldus pontificatus apice legaliter privaretur, instanter quaerebat. Cuius rei rationem cum Hugone duce contulit ac in effectum redigi admodum petiit.

25. Artoldus[d] a comprovincialibus[d] episcopis[d] repudiatur, et[d] pro eo Hugo eligitur.

Disposita ergo rationum summa, Remensis dioceseos 941. episcopos convocant, qui inter Artoldum et Hugonem controversiam determinent obiectorumque finem constituant. Collecti ergo apud urbem Suessonicam, in basilica sanctorum martirum Crispini et Crispiniani, civium Remensium querelam excipiunt, dicentium sese diutissime pastore destitutos; cui subdantur et obsequantur, suppliciter expetere; Artoldum iam se nolle, eo quod sacramento episcopium repudiaverit; at Hugonem, quod omnium unione electus omnibusque acceptissimus sit. Quorum querimoniis episcopi annuentes, sacerdotio dignum Hugonem asserunt, eo quod non solum carnis nobilitas, sed et animi mores pudici plurimum eum commendarent; ratum etiam fore, si tanti honoris culmen

a) *post add.* b) R, ni, s *absc.* c) Heribertus et Hugo 1. d) A, c. e, et *absc.*

941. personae nobilitate adornetur. Hugonem itaque pene omnium conibentia attollunt, ac Remos deductum, in coenobio monachorum sancti Remigii metropolitanum sollempniter consecrant atque in urbe decenter exceptum multo obsequio ac reverentia honorant. Rex in partibus Burgundiae viatorum relatu patratum negotium advertens, mox Laudunum rediit[1]. Arnoldum quoque ac eius fratrem Landricum, proditionis insimulatos, nec tamen penitus convictos, cum in hac re promptissimi viderentur, ab urbe expulit.

26. Rex in partibus Burgundiae exercitum contra tirannos colligit.

Rex cum rei militaris inopia contra tirannos nihil moliri valeret, Burgundiam repetiit, ut exercitum inde sumeret Remisque induceret. Admodum etenim id attemptabat, ut Heribertum ab urbe pervasa pelleret. Dum ergo in colligendis militibus moram faceret, tiranni[a] multo equitatu
p. 593. Laudunum appetunt atque circumdant, spem proditionis in quibusdam habentes. Haec dum aguntur, ad regis aures tempestive feruntur. Qui, sumptis quos undecumque colligere[b] valuit, in pagum Porcensem[2] devenit. Ubi cum rem militarem ordinaret ac hostibus bellum inferre pararet, tiranni, Lauduni* obsidione relicta, in regem vadunt, ac insperatum invadentes eius exercitum, nonnullos sternunt, reliquos vero in fugam cogunt. Rex a suis eductus, vix cum duobus comitibus[3] vim mortis evasit, oppido quod Altus mons[4] dicitur sese recipiens. Tiranni spe proditionis frustrati, obsidionem solvunt atque in sua concedunt[c].

*fol. 19. 27. *Tiranni a papa monentur, ne regem suum persequantur.

942. Interea a domno Stephano papa vir clarus nomine Damasus legatus in Gallias directus est, apostolicae sedis litteras afferens, iussionem apostolicam continentes, ut principes provinciarum** regem suum Ludovicum recipere non differrent nec gladio ultra hostili eum insectarentur; et ni cessent, anathematis telo omnes esse figendos. Quo episcopi cognito Remorum dioceseos, in unum mox coacti, de anathemate in sese habendo nisi resipiscant vehementer[d] pertractant. Mittendum enim ad Heribertum disponunt et ab eo suppliciter petendum, quatinus ipse ducem adeat atque apud eum pro regis receptione agat, ostendentes anathematis

*) Remorum 1. **) regnorum 1.

a) Hugo ac Heribertus 1. b) collige c. c) *lineae finis erasus.* d) ultiliter 1.

1) Haec Richerus Flodoardi narrationi adiecit. 2) Porcien in Campania ('arrond. de Rethel'). 3) *Artoldo episcopo et Rotgario comite* Flod. 4) Omont

periculum, et quanta iis debeatur ruina[a], qui dominorum contemptores ac persecutores esse non formidant. Quae suasio nullum effectum habuit[b]. A predicto etiam papa mox alia legatio directa est per[1] Remensis aecclesiae legatos, qui a papa eodem sacerdotale pallium Hugoni metropolitano detulere, dicentes, apostolicae iussionis hanc esse sententiam, ut Galliarum principes regem suum persequi parcant et insuper illum[c] magnifice attollant; quod nisi intra prescriptum diem efficiant, horribili anathemate huius factionis auctores ac cooperatores sive fautores gravissime esse multandos; si vero apostolicae iussioni gratanter oboediant, legatos Romam dirigant, qui suam benivolentiam erga regem suum papae referant. Et nec sic quidem tirannis[c] quicquam persuasum est. A quibus cum regi incessanter quaereretur ruina, in contrarium res eorum[c] tota relapsa est. 942.

28. Rex per Rotgerum comitem Wilelmum ducem sibi conciliat.

Etenim rex, bonorum usus consilio, Rotgarium virum clarum Wilelmo pyratarum principi pro se locuturum direxit. Qui apud eum pro rege optime functus legatione, ibi rebus humanis excessit. Ante tamen principi usque ad effectum suasit. Nam non multo post suorum legatione regem fideliter accersit, exceptumque Rodomi[c] ingentibus donis[d] dignissime accumulat[e]. Unde et factum est, ut alii hinc formidantes ad regem tempestivius[f] sese contulerint. Wilelmus itaque Aquitanorum[g] dux[2] Brittannorumque Alanus, piratas regiam rem curare comperientes, accessum maturant, regem adeunt atque fide pacti miliciam iurant. His itaque rex collectis, predictis tirannis[h] secus fluvium Isaram locuturus procedit. Tiranni regium equitatum suspectum habentes, prevenerunt atque pontes precipitaverunt, naves circumquaque in aliud litus abducentes. Sicque cum suis in adverso fluminis litore consederunt. Duabus[3] tantum naviculis hinc inde cursitantibus, per internuntios controversia inter illos agitata est. Tandem sub pace sequestra obsidum iure a sese discedunt.

29. Ludovicus et Otto reges in amiciciam conveniunt ac per Ottonem Hugo.

Rex, principibus in pace dimissis, cum paucis iter in Belgicam retorquet, Ottoni, cuius sororem coniugem sibi

a) q. labe afficiantur labe 1. b) s. cum n. e. haberet a. p. p. 1. c) *post add.* d) e. humanissime 1. e) cumulat 1. f) celerius 1. g) pir *scribere coeptum.* h) H(ugoni) et H(eriberto) *post add.* i) adv. 1.

1) *Cum quibus pariter et legatio venit* Flod. 2) *Willelmus Pictavensis* Flod.; quem sequitur. 3) Haec Richerus.

942. addixerat, ad loquendum obveniens[a]. Quorum consilio multa concordia firmato, amicitiam[b] mutuo conditionibus statuunt. Ac fine negotii facto, rex Laudunum rediit[1]. Otto vero Hugonem in regis gratiam reducere satagebat. Quem multis verborum stimulis familiariter ac levi furore redarguens, eo quod regi suo contrairet dominumque insectari non formidaret, ad regem redire effecit. Et tempore oportuno, prudentium legationibus premissis, regi ducem reducit sibique conciliat.

*fol. 19'. 30. *Principum apud regem conventus ac Wilelmi in eorum[c] contione tumultuatio.

Duce[2] ergo in pristinam gratiam revocato, cum ipse virtute et copiis antecelleret, alii consequenter reducti sunt. Omnibus itaque ad regem reversis, in fisco regio Atiniaco principibus[d] ab rege post dies triginta colloquium habendum indicitur. Et die constituta rex ibi cum provinciarum principibus affuit, Hugone[e] videlicet[f] cognomento Magno, Arnulfo Morinorum[g], Wilelmo piratarum ducibus ac Heriberto tiranno. Nec defuit Saxoniae rex Otto. Ludovicus rex cum in con-
*p. 594. clavi sese cum Ottone rege ac[h] *principibus recepisset[i], consilio incertum[k] an fortuitu, solus Wilelmus dux admissus non est. Diucius ergo afforis exspectans, cum non vocaretur, rem animo irato ferebat. Tandem in iram versus, utpote manu et audatia nimius, foribus clausis vim intulit ac retrorsum vibrabundus[l] adegit. Ingressusque lectum, conspicatur gestatorium[m]. In quo etiam a parte cervicalis Otto editiore, rex vero in parte extrema humilior residebat. In[n] quorum prospectu Hugo et Arnulfus duabus residentes sellis, consilii ordinem exspectabant. Wilelmus regis iniuriam non passus 'An', inquit, 'his interesse non debui? Desertorisne[o] dedecore aliquando sordui'? Fervidusque propinquans: 'Surge' inquit, 'paululum, rex'! Quo mox surgente, ipse resedit. Dixitque, indecens esse, regem inferiorem, alium vero quemlibet superiorem videri; quapropter oportere Ottonem inde amoliri regique cedere. Otto pudore affectus surgit ac regi cedit. Rex itaque superior, at Wilelmus inferior consederunt

a) adv. 1. b) amiticiam 1. c) *post add.* d) hab. e. pr. ab r. ind. 1 e) Arn. *scribere coeptum.* f) de Gallia *add.* 1. g) qui *deletum videtur.* h) cum 1 i) sese r. 1. k) a. f....... (*deletum*) 1. l) fervidus 1. m) g. pulvinaribus ac ceteris necessariis stratum *add.* 1. n) Hugo vero et Arnulfus in eorum p duabus 1. o) An desertorisque 1.

1) Haec Richerus. 2) De his nihil apud Flodoardum; Ottonem regem hoc tempore in loco super Mosam qui dicitur Veusegus (Voyse? cum Ludovico convenisse, tradit Dudo, SS. IV, p. 96. Cf. Dümmler p. 128 n.; v. Kalckstein, Franz. Königthum p. 235 sq.

31. Otto iniuriam[a] sub specie fidei habendae dissimulat, eiusque conquestio. 942.

Otto penitus iniuriam dissimulans, baculo innixus coepto negotio finem dare stando satagebat. Ac rationibus determinatis, rex cum consultoribus surgens egreditur. Otto iniuriam[b] Wilelmi vehementissime dissimulans, apud eum de fidei constantia inter sese servanda plurimum consultat. Unde et conceptum facinus variis verborum coloribus obvelat. Quibus peractis, rex cum Wilelmo ad sua remeat. Otto vero cum Hugone et Arnulfo consilium conferens, de iniuria irrogata[c] apud illos amplius conquerebatur; ultra aequum et ius sese spretum memorans, ac coram amicis a sedibus amotum; amicos ergo compati oportere, et[d] amici iniuriam suam debere arbitrari. Ab eis quoque tantam insolentiam summopere[d] repellendam aiebat, cum ea facilius ad eos pervenire valeat. Nam qui sibi regi non indulsit, minus illis indulturum[e]. Quae oratio plurimam invidiam paravit ac amicos in odium Wilelmi incitavit, cum et ipsi, quamvis latenter, ei admodum inviderent. Otto rex ad sua rediit.

32. Deliberatio Hugonis et Arnulfi de morte Wilelmi.

Hugo et Arnulfus, quid facturi Wilelmo essent, deliberabant. Si eum gladio occidant, ad omnia sese fieri expeditiores aiebant; regem etiam ad quodcumque volent facilius inflexuros, si is solum pereat, quo rex fretus *ad quaeque flecti nequeat; si autem non occidant, discordias atque lites sine dubio proventuras, ac his occasione emersa multorum stragem futuram. At horum utrumque perniciosum censebant, cum in occisione homicidii reatus redundaret et in reservatione tirannis futura appareret. De occisione tandem persuasi, patraturos facinus accersiunt, vim negotii explicantes, atque in Wilelmum coniurare faciunt. Cuius interfectionis series mox apud coniuratos ita disponitur, ut ab Arnulfo legati mitterentur, qui pro colloquio multa necessitate in proximo habendo apud Wilelmum idonee legatione fungerentur. De tempore[f] quaererent, quando[g] sibi obveniendum foret. Locum[h] vero secus fluvium Summam peterent. Qua ipse a terra sua[i] egredi et collocuturis obvenire dignaretur. Qui postquam adveniret, et ab amicis exceptus esset, de amicitia[k] plurimum, multum etiam de fide proponerent. Et quia tunc suis stipatus pervadi non posset,

*fol. 20.

a) i. dissimulat 1. b) benivolentiam — simulans 1. c) quae illi irrogata a Wilelmo fuerat cum ab eo surgere a lecto coactus sit ap. ill...... violenter agitabat indignationem 1. d) *post add.* e) Iuraque *delet.* f) et loco *post add.* g) et quo *post add.* h) Et ut ille per legatos habendum indicaret, ita ad eius votum penitus susciperetur, illud tantum concederet ut 1; *quibus deletis* Locum — peterent. Qua *scriptum est.* i) aliquantque (?) *deletum.* k) dicere *corr.* querent, *idque post del.*; prop. *in marg. add.*

942. ictus differrentur[a], donec navim repeteret, si forte navigio eum advenisse contingeret. Cumque iam navigaret[b] per pelagus, per coniuratos multo clamore revocaretur, acsi aliquid precipuum oblivione pretermissum auditurus. Navicula ergo advectus[c] cum paucis, aliis in pelago expectantibus, coniurati gladiis eductis incautum adorirentur. Si vero equester adveniret, post consilii finem Arnulfo digresso, illoque recedente, coniurati identidem eum[d] repeterent, magnum quiddam sese afferre simulantes, ac quibusdam etiam seriis accitum detinerent, donec cunctis preeuntibus extremus retrorsum incederet. Quem adorsi[c*] gladiis non[d] minus[d] transverberarent. Insurgentium vero piratarum vim evaderent, si equis[e] velocibus rapti ad dominum cum copiis prestolantem[f] transfugere tempestivius accelerarent[g]. Piratas etiam tunc nihil aliud quam aut[d] fugam acceleraturos aut domini exsequias procuraturos[h]. Sicque factum esset, ut Arnulfo ignorante, eo quod absens esset, tantum facinus patratum videretur.

33. Wilelmi ducis interfectio.

Legati itaque directi, colloquium petunt et optinent.
942. Tempus post dies 30 datur. Locus quoque in pago Am-
Dec. 17. bianensi secus fluvium Summam, ubi est insula Pinchinea conceditur[1]. Negotioque peracto, legati redeunt. Tempore ergo constituto, Arnulfus terra, Wilelmus aqua in locum
*p. 595. destinatum conveniunt. Ac de amicicia multum, *plurimum de fide utrimque servanda collocuti sunt atque post nonnullos sermones a se soluti. Arnulfus reditum simulans, aliquantisper[i] digreditur. Wilelmus vero ad classem rediit. Naviculamque ingressus dum per pelagus navigaret, a coniuratis multo strepitu[k] inclamatus, proram obvertit. Remigansque ad litus, quid vellent sciscitaturus, redit. Illi mox quiddam preocissimum se deferre asserunt, quod a domino suo oblivione suppressum fuit. Dux, navicula litori apulsa, illos excipit, a quibus etiam[d] mox gladiis eductis[l] interimitur. Duobus quoque puberibus, qui cum eo inermes aderant, et nauta sauciatis, a navicula facinorosi exiliunt ac post conscium dominum in fugam feruntur. Qui autem iam per pelagus navigabant, conversi litus relictum repetunt ac dominum interemptum duosque puberes et nautam sauciatos inveniunt. Sumptumque domini corpus lamentabili obsequio sepulturae deportant.

a) differrent 1. b) p. p. n. 1. c) deductus 1. c*) adorsis 1. d) *post add.* e) v. e. ra 1. f) exspectantem 1. g) valerent 1. h) exsecuturos 1. i) *e corr.* k) clamore 1. l) strictis 1.

1) Picquigny. Cf. Dümmler, Forschungen IV, p. 383; Otto l. p. 129 n.

34. Rex filio Wilelmi Richardo terram patris concedit. 943.

Nec multo post et eius filium de Brittanna *concubina, *fol. 20'. nomine Richardum, regi deducunt, gesti negotii ordinem pandentes. Rex adolescentis elegantiam advertens, liberaliter excipit, provinciam a patre pridem possessam ei largiens[a]. Potiores quoque qui cum adolescentulo accesserant per manus et sacramentum regis fiunt. Multaque regis liberalitate iocundati, recedunt Rodomum[b]. Alii vero Nortmannorum Richardum ad regem transisse indignantes, ad Hugonem ducem concedunt[1].

35. Rex a suis Rodomum accersitur ac cum piratis dimicat.

Qui autem regis partes tuebantur, per legatos eum accersitum Rodomi decenter suscipiunt. Ubi cum ei referretur, regem piratarum Setrich cum classe copiosa[c] fluvium Sequanam ingressum, ac eius ducem Thurmodum[d] consequenter navalibus copiis advenisse, ut absque regis dono omnia pervadant atque defuncti ducis filium ad idolatriam suadeant ritumque gentilem inducant, rex copias unde congrediatur colligit. Deumque propitiaturum confisus, alienigenis[e] cum 800 occurrit. Et quia cum paucis erat, ad hostes concludendos acies in diversa disponere nequivit. Suis[f] itaque stipatus, erectis signis ac densato agmine procedit. Gentiles quoque ordine pedestri incedebant. Propinquantesque patrio more in primo tumultu enses iaciunt. Quorum densitate equites territos ac sauciatos rati, cum clipeis et telis prosecuntur. At regius equitatus[g], ensium nube dilapsa, clipeorum obiectione tuti, in pedites feruntur. Ac densati[h], acies sternendo atque interimendo indivisi penetrant egrediunturque. Rursusque regressi, penetrant ac disrumpunt. Regem quoque Setrich cum violentia belli in fugam cogeret, in dumeto mox repertus, tribus lanceis a palantibus transfixus est. Thurmodus vero cum adhuc in certamine totis viribus ageretur, ab Ludovico equi impetentis pectore est deiectus. Quem cum rex impetu preteriret, nec eum dinosceret, et ab hostibus impetitus in loco staret comminusque confligeret, Thurmodus suis stipatus, regem a tergo appetit, factusque ei dexter, per loricae manicam pene usque ad sinistri lateris ypocundriam lancea sauciat. Rex multa cede ab eo impetu paulisper dimotus, sauciantem respicit. Ictuque in dextram obliquato, provocantis caput cum humero sinistro

a) largitur 1. b) Rodomunt c. c) multa 1. d) Turm. *superscr. littera* h. e) c. DCCC a. 1. f) Suis — procedit *in marg. add.* g) exercitus 1. h) conglobati 1.

1) Haec ex Flod. 943; cuius narrationem c. 35. valde ampliavit et eo deformavit, quod Thurmodum ducem Setrici dicit.

943. obtruncat. Tanta quoque caede gentiles fusi sunt, ut eorum 9000[a] cesa ibi referrentur. Reliqui vero, paucissimi tamen, navali profugio erepti sunt. Rex adeo[b] victoria potitus est, suorum tamen paucis fusis, nonnullis vero sauciatis. Post quorum curam redire disponens, Rodomum Erluino commisit; ipse Compendium rediens.

36. Artoldus archiepiscopus tirannos dimittit et ad regem transit.

Quo eum advenisse dinoscens Artoldus, qui in coenobio sancti Basoli confessoris ab urbe pulsus morabatur, mox quicquid a tiranno sibi relictum erat abiciens, ad regem sese contulit, mallens apud eum parvo contentus morari, quam insaciabilis tirannni beneficiis detineri. Rex metropolitanum[c], quo ipse rex consecratus fuit, iniuste precipitatum dolens, ne diffidat hortatur, summum sacerdotium sese ei redditurum pollicens[1].

37. Interitus Heriberti.

*fol. 21. His ita sese habentibus, *cum Heribertus quaeque pernitiosa pertractaret ac de quorundam calamitate multa disponeret, cum inter[d] suos in veste preciosa sederet atque apud illos extensa[e] manu[e] concionaretur, maiore apoplexia ob[e] superfluitatem humorum captus, in ipsa rerum ordinatione constrictis manibus nervisque contractis, ore etiam in aurem distorto, cum multo horrore et horripilatione coram suis inconsultus exspiravit. Susceptusque a suis, apud Sanctum Quintinum sepultus est[2]. Quo sepulto, eius filii mox regem adeuntes, ab eo benigne excepti sunt. Patris
*p. 596. iniuriarum nihil sibi *reducens. Excipitur et Hugo episcopus, ea tamen conditione, ut tempore congruo ratiocinari pro se de episcopatus adeptione non differat. Cum quibus quoque rex Ambianum digressus est[3]. Ubi cum non sine suorum potioribus quaeque precipua disponere vellet, Erluinum Rodomi morantem per legatum accersit.

38. Congressio[f] Arnulfi et Erluini.

Quod cum malivolorum relatione Arnulfus comperisset, insidias pretendit, obvenientique rege ignorante cohortem inducit. Quod Erluinus mox dinoscens, signis collatis congreditur. Congressus utrimque non modicus. Arnulfus, suis

a) .$\overline{\text{IIII}}$. *praeposito* .V. *et in margine eadem manu* $\overline{\text{VIIII}}$. b) a Deo *P.* c) metropolitano *corr.* metropolitanum. d) apud 1. e) *post add.* f) es, Erluini *absc.*

1) Haec ex Flod.; cf. v. Kalckstein p. 241. 2) Ita morte breviter narrata Flod. 3) Aliter res Flodoardus narrat.

fusis, profugiens, vix urgentem evasit. Erluinus victoria 943.
potitus, alios enecat, alios capit, alios in fugam cogit. In quo etiam certamine interfectorem Wilelmi, qui cum Arnulfo sibi vim[a] intulerat, militari[b] insectatione comprehendit. Cuius manus obtruncans, in ultionem amici Rhodomum misit[1]. Ac cesorum ereptis manubiis, ad regem[c] concessit.

39. Quo tempore Hugo dux in magna gratia régi habitus, eius filiam ex sacro lavacro suscepit. Unde et eum rex[d] omnium Galliarum[2] ducem constituit. Quo duce rex
equitatum parans, cum Gerberga regina in Aquitaniam pro- 944.
ficiscitur. Ac urbem Nivernicam deveniens[3], Gothorum ducem[e] Ragemundum Aquitanorumque precipuos illic obvios excepit[f]. Apud quos de[g] provinciarum cura pertractans, ut illorum[h] omnia sui iuris viderentur, ab eis provincias recepit. Nec distulit earum administrationem eis credere. Commisit itaque ac suo dono illos[i] principari constituit, regia hilaritate hilares redire permittens; ac cum duce iter ipse in Galliam retorquens, Lauduni sese recepit[4].

40. Arnulfus et Erluinus regis suasione in amiciciam redeunt[k].

Ubi suorum precipuos preter ducem colligens, apud eos agebat, quatinus viri illustres Arnulfus atque Erluinus factarum iniuriarum inmemores fierent ac in benivolentia unirentur; suis rebus prosperiorem eventum deberi ratus suorum concordia. Convocatis itaque de amicicia suadet; sese inter eos iudicem penitus aequitatem utrique parti facturum pollicens[i]. Concedunt itaque ac iussis[l] regiis parent[m]. Datisque vadibus, equitatis iura exsecuntur. Rex cum utrisque faveret, quamlibet utrique liberalitatem conferre meditabatur. Qui cum Arnulfum de recompensatione rerum ereptarum nutare ac Erluinum instantius amissa repetere adverteret, Arnulfum quoque maiora restituturum, eo quod ipse ampliore rerum dispendio Erluinum affecerit, Erluino Ambianum in recompensatione amissorum pro Arnulfo concessit. Sicque factum
est, ut Erluino sua restituerentur *et Arnulfo sua non mi- *fol. 21'.
nuerentur[n]. Regis itaque industria in amiciciam revocati, regia negotia exinde curabant.

a) copias 1. b) i. m. 1. c) sese *add.* 1. d) Franciae *corr.* r. o. G. e) dux 1. f) habuit 1. g) de regno 1. h) sua o. vid. 1. i) *post add.* k) rl. asi, de *absc.* l) dic *scribere coeptum.* m) cedunt 1. n) minorarentur 1.

1) *amputatis manibus ipsius Rodomum transmisit* Flod. 2) *rex ei ducatum Franciae delegavit* Flod. 3) Haec Richerus adiecit. 5) *revertitur in Franciam* Flod., qui sequentia breviter narrat.

944. 41. Prodigiosa demonstratio[a] cladis Brittannorum[a].

Quo[1] tempore ferebatur Parisii turbo repente[b] exortus tanta vi discucurrisse, ut parietes multa lapidum mole fundati in Monte Martirum funditus eversi fuerint; demones quoque equitum specie visos basilicam quandam non procul sitam evertisse, eiusque trabes memoratis parietibus tam valide incussisse, ut eos subruerint; evulsisse etiam eiusdem montis vineta ac sata devastasse. Mox viso prodigio, Brittannorum pernicies subsecuta est. Qui Berengarii atque Alani principum dissidentia discordes, a Nortmannis, cum quibus pactum ęgerant, pervasi[c] multaque cede attriti sunt. Necnon et civitas Namtarum[2] capta est. Cuius episcopus cum supervenientium hostium metu territus in aecclesiam fugere cogeretur, suorum densitate oppressus ac suffocatus est. Brittanni in ipso impetu viribus resumptis, hostes ab urbe vehementi conamine reppulerunt. Illosque adorsi gravi caede fuderunt. At Brittanni[d] prosperiore fortunae successu confortati, tertia itidem die classem pervadunt[e] congrediunturque. In parte utraque innumeri fusi. Brittanni[f] vero adversariorum copias non passi, in fugam feruntur. Nortmanni autem victoria potiti, Brittannorum alios gladio[g] occidunt, alios in fluctus cogunt, alios vero a Brittanniae finibus eliminant, preter hos qui servitutis iugo subdi non recusavere.

42. Rex[h] terram Nortmannorum[h] pervadit capitque[h].

Quo[1] ad regis aures perlato, [i]Arnulfum ac Erluinum comites simulque et Burgundiae episcopos aliquot rex accersit. Presenserat etenim, eorum nonnullos a fide defecisse Hugonique cessisse. Ac cum exercitu in eos fertur. Arnulfus cum suis regem precedens, Nortmannos, qui custodias observabant, utiliter congressus apud Arcas[k][3] fudit ac regi incessum expedivit. Rex Rhodomum veniens, ab iis qui
*p. 597. fidei *servatores fuere exceptus est. Desertores vero mare petentes, amoliti sunt. Municipia vero copiis munita reliquere. Rex malorum nimias esse copias considerans, ab Hugone duce suppetias congrediendi per legatos postulat. Et ut ipse cum sufficientibus copiis veniat, Baiocarum urbem ita, si[l] eam cum reliquis expugnet, accommodat. Dux donum regium excipiens, suppetias parat[m] regique subvenit. Cum suis itaque ac quibusdam Cisalpinorum potentibus[5]

a) de, ti, ta *absc.* b) *post add.* c) p. sunt 1. d) Brintanni *corr.* Brittanni. e) pervadit 1. f) At Br. 1. g) gladios 1. h) R, N, r, c *absc.* i) p. rex A. 1. k) Archas 1. l) ut *ante* si *del.* m) dat 1.

1) Ex Flod. 2) Nantes. Flodoardus Dolensem episcopum fuisse refert. 3) Arques. 5) *quibusdam Burgundiae proceribus* Flod.

trans Sequanam fluvium iter faciens, Baiocas pervenit. Quam aggressus multa obsidione premit. Inter haec a regiis stipatoribus persuasi Nortmanni, ad regem redeunt. Dux autem Baiocenses urgebat. Rex duci obsidionem[a] solvere per legatos iubet. Ille autem utpote ab rege datum amplius oppugnat. Rex quoque iterum mandat, quod, nisi cito discedat, sese in eum cum copiis iturum. Dux regiis iussis contraire non valens, ab obsidione coactus[b] discedit. Rex urbem consequenter ingreditur. Cuius ad se civibus revocatis, Ebrocas petit ac nullo resistente ingreditur[1]. Nec minus et ab Ebrocensibus acceptis obsidibus, reliqua absque contradictione obtinuit.

944.

945.

43. Dux suos in[c] regis iniuriam[c] hortatur.

Dux apud suos hanc iniuriam sepissime memorans, de regis pernicie pertractabat; *fideles et amicos hortans, ut hoc ultum iri accelerent. Quod etiam multis querimoniis amplificans, suos in regem provocat. Bernardus itaque Silletensis[2] atque Teutboldus Turonicus conquerenti satisfacientes, Montiniacum regis oppidum in ipsis paschae diebus pervadentes, capiunt diruuntque. Compendium quoque regiae sedis aulam repentini penetrant ac quaeque regalia insignia diripientes asportant. Nec multo post et idem Bernardus regis venatores canesque capiens[b], cum equis ac venabulis abduxit.

*fol. 22.

44. Rex urbem[d] Remorum obsidione[d] premit[d].

Rex Rhodomi talia comperiens, Nortmannorum exercitum colligit copiosum, ac collecto, redit, pagum Veromandensem ingrediens penitusque depopulans. Accitis quoque Arnulfo[3], Erluino, Bernardo alio, Theoderico comitibus, in urbem Remorum fertur. Eamque disposita circumquaque obsidione cingit, eo quod Hugo[e] eiusdem urbis episcopus, quia ducis partibus favebat, regi ingressum negabat. Primo ergo impetu graviter dimicatum est. Nam sagittariis hinc inde dispositis, qui in muro resistebant missilibus sauciantur. Quibus amotis, alii intacti succedunt, vices pugnae ingerentes. Sed et extra telis ac lapidibus iactis, nonnulli afficiuntur ceduntque. Sepe tumultus reparantur, sepe ad portas, sepe ad murum comminus congressi. Animo utrimque feroces, nullo modo cedere parant; numquam sibi usque ad internetionem cessuri, nisi intercedentium supplicationibus obsidio soluta discessisset.

a) ab *ante* obsidionem *del.* 1. b) *post add.* c) i, i *absc.* d) bem, obsi, it *absc.* e) ab Hugone — episcopo — ingressus negabatur 1.

1) Hoc Richerus addidit. 2) i. e. Silvanectensis. 3) *Erluino cum parte militum Arnulfi* Flod.

45. Dux regi[a] per legatos suadet[a], ut ab[a] obsidione[a] discedat.

945. Dux namque in ipsa obsidione per legatos petiit, ut Ragenaldus comes, sumptis a sese obsidibus, locuturus sibi occurrat. Quod et fieri[b] ab rege concessum est. Directus itaque sub obsidum iure ad ducem venit. Apud quem dux diu deliberans, tandem agit, ut rex ab episcopo et urbanis obsides accipiens, ab urbis oppugnatione discedat, quatinus, quocumque[c] et quando rex velit, idem episcopus rationem redditurus accedat. Ragenaldus ducis animum regi perferens ac consilium approbans, id fieri suadebat. Obsidibusque sumptis idoneis, rex obsidionem 15. die solvit, tempusque audiendae rationis[d] post dies 40 sub ipsa Kalendarum Iuliarum[1] die constituit. Aliis ergo interim curatis, dies habendi colloquii advenit. Et dux de superiore negotio locuturus, obvius regi affuit. Declamatis autem eorum causis, vix sibi consentiebant. Rationibusque non satis utiliter procedentibus, nihil paci commodum constitutum est, preter quod sub pace sequestra usque ad medium Augusti rationem distulere.

46. Obitus Theotilonis[e] Turonensium[e] episcopi.

Quo tempore cum beatae[f] memoriae Theotilo Turonicae urbis presul de renovanda inter principes pace vehementissime certaret, atque his admodum occupatus studiis Lauduno discederet, peripleumonia in ipso itinere corripitur. Quae cum pulmonibus tumorem ac fervorem incuteret, die quarta nati morbi hac vita migravit. Cumque adhuc in noctis tempesta spiritum efflaret, mox luminis globus per aera, ut fertur, emicans, vigilantibus visus est. Cuius lumine ad noctis depellendas caligines sufficienter usi, qui eius corpus exanime deferebant, per 150 miliaria[2] usque urbem Turonicam huius lucis solamine corpus beatissimum detulere, in basilica sancti Iuliani martiris, quod idem vir sanctus summa instruxerat religione, multa reverentia deponentes.

*47. Captio regis[g] a Nortmannis[g].

*p. 598. Quo sepulto, cum adhuc inter regem ducemque pax nulla composita esset atque rex dolos simulatorum nondum perpenderet, Erluino suisque aliis sumptis, Rhodomum rediit; nil veritus cum paucis illic immorari, cum idem consueverit.

a) egi, su, ab, ne *absc.* b) fact *del.* c) tempore quand *del.* d) a. r. *in marg.*; ati *absc.* e) e, si *absc.* f) b. m. c. g) re, rt *absc.*

1) *circa missam sancti Iohannis* Flod. 2) Flodoardus ducenta fere milia scribit.

Dolus apud ducem a transfugis paratus, qui ante latuerat, 945.
orta oportunitate ex raritate militum, *in apertum erupit. *fol. 22'.
Nam dum tempestivus adveniret, ab Hagroldo, qui Baiocensibus preerat, per legationem[a] suasoriam accersitus, Baiocas cum paucis ad[b] accersientem, utpote ad fidelem, quem in nullo suspectum habuerat[c], securus accessit. Barbarus vero militum inopiam intuitus, cum multitudine armatorum regem incautum aggreditur. Cuius satellitum alios saucians, alios interimens, regem in fugam cogit. Et forte[d] cepisset, nisi ab eius armigero resistente ibi mox interfecto aliquantisper[e] detentus esset[1]. Qua mora rex equi velocitate per devia raptus, Rhodomum solus pervenit. Urbemque ingressus, a civibus, eo quod cum Baiocensibus conspirassent, captus ac tentus est.

48. Rex[f] a Nortmannis[f] per obsides[f] dimittitur[f] et iterum[f] dolo a[f] duce capitur.

Hugo dux regem Rhodomi captum comperiens, Baiocas devenit; pro regis captione gratias redditurus ac ut sibi captus committatur[g] ratiocinaturus. Nortmanni vero[h] iustis conditionibus id agendum respondent, ut, si dux regem excipiat, ipsi regis filios omnes[i] sub iure obsidum accipiant; nec sub alia lege regem sese dimissuros. Dux captionem dissimulans, acsi regis causa rem ordinaturus, ad reginam Gerbergam pro filiis regis legatos mittit. At regina rem necessariam cognoscens, sub sacramento minorem dirigit, maiorem mittere evinci non valens. Nam duo tantum erant. Minore ergo obside oblato[k], Nortmannis non satis fuit; maiorem admodum petentes[l]. Sed quia iis quibus fidelior mens inerat visum est regiae stirpis nobilitatem posse penitus absumi, si desertoribus omnes filii cum patre teneantur, id sese non facturos responderunt; minorem tantum daturos et pro maiore ex se ipsis quemcumque petant dimissuros. Widonem ergo Suessorum episcopum, quem inter omnes potissimum videbant, expetunt ac pro obside cum regis filio recipiunt. Rex itaque dimissus, cum a duce in sua deduci putaretur, ab eodem detentus est ac Teutboldo Turonico custodiendus deputatur. Unde et manifestatum fuit, regiae lineae decus in absumptione patris[i] et[i] filiorum penitus abolere tirannum voluisse. Re autem in contrarium ducta, unus tantum[m] regis filius a captione superfuit.

a) legatos 1. b) ad a. *post add.* c) habebat 1. d) Et pene eius armigero 1. e) ibi a. 1. f) R, tm, ob, m, it, a d *absc.* g) *sic.* h) v. duci non satis creduli 1. i) *post add.* k) dato 1. l) quaerentes 1. m) *ita c.*

1) Haec Richerus.

49. Otto[a] et Edmundus, reges[a] Germanorum[a] et Anglorum[a], in ducem pro[a] rege moventur.

946. Cuius[1] rei ordinem regina mox per legatos oratores
Edmundo Anglorum[b] Ottonique[c] Transrhenensium regibus indicat ac super hoc gravissimam[d] querimoniam litteris habitam mittit. Otto regis ac[d] sororis casum dolens, pro restitutione regis Hugoni mox legationem delegat, plurima postulans, aliqua etiam intentans. Edmundus quoque rex de sobrini miseriis adeo conquestus, eidem duci multam animi indignationem suorum legatione demonstrat; plurimum, si non reddat, contra[e] illum sese facturum intendens, insuper et hostes ei[d] terra marique inducturum ac terram eius penitus depopulaturum; quod si quolibet claudatur municipio, obsidionem vehementi conamine adhibiturum; atque amplius duce se a Gallis accepturum suppetias; et nisi regem in proximo reddat, eum terra marique in proximo appetendum.

50. Indignatio[f] ducis in Edmundum[f] regem[f].

Dux gravi legatione confectus, Ottoni pro parte dissentit[g], pro[h] parte favet. Regis vero Edmundi legatis, id nec[i] in proximo, nec preter rationem agendum, respondet; ob minas Anglorum nil sese facturum; ipsos, si veniant, quid in armis Galli valeant, promtissime experturos; quod si formidine tacti non veniant, pro arrogantiae tamen illatione Gallorum vires quandoque cognituros et insuper poenam luituros. Iratus itaque legatos expulit[2]. Consultumque[k] se conferens, apud suos partibus utitur deliberationis. Et post
945. consultum, Ottonem expetit. Qui cum per[l] legatos colloquendi oportunitatem quereret, infensus ei loqui non optinuit. Nimiumque iratus, in sua discessit, ac suorum usus consilio,
*fol. 23. *regem[m] adit sicque alloquitur:

51. Proloquutio[n] Hugonis ad regem[n].

'Parvum te, o rex, adversariorum insectatio in partes transmarinas olim[d] compulit. Meo vero ingenio et consilio inde[o] revocatus, regnis restitutus es. Post, dum meis usus fuisti consiliis, rerum secundarum prosperis floruisti. Numquam nisi tui furoris pertinatia a te defeci. Infimorum ac
*p. 599. imprudentium hominum dispositione usus, *a sapientium consiliis plurimum oberrasti. Unde et rerum calamitas digne

a) O, g, n, r, pr *absc.* b) E. A. *post add.* c) Ottoni fratri — regi 1. d) *post add.* e) sese c. i. 1. f) ti, E, r *absc.* g) consentit 1; p. p. f. *in marg.* h) pro *absc.* i) neque 1. k) Deliberatumque 1. l) suos (?) l. 1. m) *quaternione II. finito, alio atramento in alia charta pergit narratio.* n) utio, regem *absc.* o) regnis 1.

1) Quae sequuntur, passim a Trithemio a. 946. exscripta sunt. 2) Multa Flodoardi narrationi adiecit temporisque ordinem turbavit.

consecuta est*. Quomodo enim preter me necessaria tibi ac gloriosa provenire arbitrare? Multum, inquam[a], tibi in hoc derogatum est. Iam memineris[1], te virum esse. Consideres quoque, quid tuae rationi commodum sit. Sicque virtus redeat, ut[b] in benivolentiam nos revocet; te imperantem et me militantem[c], per me etiam reliquos militatum tibi reducat. Et quia rex a me creatus, nihil mihi largitus es, Laudunum saltem militaturo liberaliter accommoda. Quod etiam causa erit fidei servandae'. Rex, utpote captus, dictis proloquentis cessit. Unde et dimissus, data Lauduno[d], Compendii sese recepit[2]. Adest Gerberga regina multa virtute memorabilis. Adsunt quoque aliquot ex Belgica episcopi. Confluunt etiam viri illustres nonnulli. 946.

52. Querimonia regis apud privatos[e] de Hugonis[e] persecutione[e].

Apud quos etiam rex his verbis conquestus est. Et: 'Eia tu'[f], inquiens, 'Hugo! Eia tu[f] Hugo! Quantis bonis a te privatus, quantis malis affectus, quanto etiam merore nunc detineor! Urbem Remorum pervasisti. Laudunum surripuisti. His tantum duobus recipiebar, his duobus claudebar. Pater meus captus atque in carcerem trusus, has quae me premunt aerumnas cum anima simul amisit. Ego vero in eadem precipitatus, ex regno paterno nihil nisi spectaculum prebeo[3]. Iam nec vivere libet, nec emori licet. Quo me itaque conferam'? Paransque amplius conqueri, ab indignantibus inhibitus est. Deinde animum temperans, consilium cum suis confert.

53. Quo collato, Ottoni regi per legatos ereptionem suam demonstrat; antea sese captum, nunc autem omnibus bonis privatum memorans[4]; unde et amico auxilium conferat; urbes amissas repetere iuvet; si id faciat, gratiam multam sese inde recompensaturum. Otto benignissime legationem excipiens, cum copiis in regis auxilium se iturum spondet ac tempus edicit. Legati redeunt ac mandata referunt. Nec minus et ab[a] rege Genaunorum[5] Conrado copias petit et accipit.

*) Quomodo enim stare potest, quem socordia precipitat *add.* 1; *desunt etiam apud Trithemium.*

a) *post add.* b) quae 1. *Trith.* c) m. componat 1. d) L. a duce regno 1. e) pri, ugonis, ne *absc.* f) te 1.

1) Verba sunt Sallusti, Catil. c. 44. 2) Haec Richerus. 3) Sallustium imitatur, Iug. c. 15, 23. 24. 4) Flodoardus, Gerbergam reginam Ottonis auxilium implorasse, narrat. 5) *Galliae Cisalpinae* Flod., id est Burgundiae. Genauni, Raetorum populus, ap. Horatium, Carm. IV, 14, leguntur; cf. Zeuss p. 237.

946. 54. Interea[a] Otto rex cum Rheno transmisso exercitum *fol. 23'. per Belgicam duceret, obviat *regi Conrhado, qui tunc ab Alpibus egressus, cum multa expeditione Ludovico succurrere accelerabat. Iuncti ergo ambo, cum multo equitatu gradiebantur. Quorum accessum Ludovicus dinoscens, ocius occurrit. Tres itaque reges in unum collecti, primi certaminis laborem Lauduno inferendum decernunt. Et sine mora illo exercitum ducunt. Cum ergo ex adverso montis eminentiam viderent et[b] omni parte urbis situm explorarent, cognito incassum sese ibi certaturos, ab ea urbe discedunt et Remos adoriuntur. Ubi quia planicies commoditatem exercitibus parabat, obsidio circumquaque disposita est. Et[c] primo certamine comminus pugnatum est. In quo tela ac lapides tam dense ferebantur, quam densa grando quandoque dilabitur. Per integram ergo diem continuis motibus urbs inpugnata est. Post vero comminus septies[a] dimicatum, atque hoc fere per dies sex.

55. Nec tamen[d] cives assiduis tumultibus victi ullo[c] modo[c] cędebant, cum eorum presul Hugo quosdam principum, qui sibi quadam cognatione conveniebant, extra urbem[e] allocutus est, quaerens ab eis rationem, ut scilicet, quid[f] agendum, quid vitandum, sibi dicerent; si aliquorum intercessione id medendum videretur, si opus foret precibus, si etiam pugnae instandum esset. Illi mox regum animositatem demonstrantes, fixum in eis asserunt, nullorum interventibus sese concessuros, at obsidioni usque ad effectum operam daturos; quod si[a] urbem vi capi contingat, ipsi presuli oculos effossuros, et hoc ita ordinatum fixumque; unde et accelerandum, ut egrediatur suosque ab regum indignatione eripiat. His presul territus, suis hoc monstrat[g]. Et consilio habito, die[h] obsidionis sexta[1] cum suis egreditur. Portae[i] regibus panduntur.

56. Reges vero Artoldum resumentes, urbem consequenter introducunt. Duorumque metropolitanorum medius, Friderici Maguntini ac Rotberti Treverensis, ab eis per manus pristinae sedi restitutus est. Ubi etiam mox Gerbergam reginam cum aliquot illustribus custodiae deputantes, ipsi tres reges in Hugonem ducem cum exercitu feruntur. Silletum quoque vi irrumpere nitentes, considerato oppidi firmamento, inde amoliuntur, non tamen sine suburbii combustione et aliquorum nece; sicque ad fluvium Sequanam contendunt.

a) *post add.* b) et ex 1. c) Et in 1. d) Iamque 1. e) u. praeter suorum conscientiam *add.* 1. f) sibi q. a. q. v. d. 1. g) mostrat *corr.* monstrat. h) d. s. o. 1. i) P. quoque 1.

1) *post tertiam obsidionis diem* Flod.

*57. Quomodo pauci iuvenes[a] naves a duce[a] subductas per[a] astutiam[a] repetitas[a] exercitui adduxerint[a]. 946. *p. 600.

Dux[1] vero eorum impetum presentiens, a litore hostibus contiguo per 20 miliaria omnes naves abduci preceperat, ne adversariis transeundi commoditas pararetur. At frustrato eius consilio, multo aliter provenisse notum est. Nam decem numero iuvenes, quibus constanti mente fixum erat omne[b] periculum subire, habitum militarem in peregrinum transformantes, reges prevenerant, obsecrationum vota simulantes*. Sportulis itaque ab humero dependentibus, ferratis baculis procedunt. Habitumque mentiti peregrinum, urbem Parisium cum Sequana pontibus pertranseunt. Nullus eis molestus extitit. *Ac litora exteriora, quibus naves tenebantur, petunt. *fol. 24. Sicque in hospitium farinarii cuiusdam[2] divertentes, sese gratia visendi sanctorum loca ex citeriore litore[c] advenisse referunt. Farinarius iuvenes formosos in habitu licet abiecto considerans, hospitium gratanter accommodat et insuper eos mitius curat. Qui fraudem meditati, nummos dant, vinumque mercati, hospitem inebriant. Et sic totam diem convivii iocunditate consumunt. Iuvenes hospitem vino faciliorem advertentes, quod ei sit officium percunctantur. Ille farinarium sese[d] memorat. At illi prosecuti, si quid amplius possit, interrogant. Ille etiam piscatorum ducis magistrum se asserit, et ex navium accommodatione questum aliquem sibi adesse. Illi vero: 'Quoniam', inquiunt, 'humanissimum nobis te invenimus, ampliora etiam optamus. Unde et, si quiddam nobis facias, 10 solidos nos allegaturos pollicemur, ut videlicet[e] trans fluvium nos evehas, eo quod ulterius procedere oratum nequeamus, itineris longitudine fatigati'. At hospite respondente, ducis edicto naves ad interiora[f] litora raptas, ne Germanis irrumpentibus pateat accessus, illi tempore nocturno absque calumnia id fieri posse prosecuntur. Ille pecuniae cupidus, naulum accipit ac de patrando negotio fidem dat. Nox affuit. Iuvenes promissum fieri postulant. Ille mox, assumpto puero privigno, cum iuvenibus in noctis tempesta ad naves properat. Comitantur[g] et[g] iuvenes. Qui[g] solitudinem videntes, puerum raptum in fluentum demergunt. Hospitem vero clamare nitentem gutture invadunt. Atque

*) Quod et fertur Bernardi comitis astutia dispositum *add.* 1.

a) iuv, a d, per a, tas, ad *absc.* b) omni periculo 1. c) ex c. l. *in marg.*, itore *absc.* d) se 1. e) tempore nocturno *add.* 1. f) exter. 1. g) *post add.*

1) De his nihil Flodoardus. 2) De molendinario, molendinorum Sequanae custode, cf. Gesta consulum Andegavensium cap. 6. P.

946 mortem, ni quod volunt efficiat, interminantur, ut videlicet naves solvat. Pervasus ergo ac territus, naves solvit. Consilioque inito, vinctum navi conitiunt, ac naves singuli singulas ad litus deducunt. Eiecto vero hospite vincto[a], navim unam omnes ingressi, alias repetunt ac novem iterum deducunt. Octiesque fluvium remensi, naves numero 72 abduxerunt.

58. Dum haec gererentur, regum exercitus in ipsa diei orientis aurora fluvio affuit navesque paratas cum remis invenit, quas tirones cum armis ingressi, navigant ac exaquantur. Tum circumquaque palantes, nullo prohibente a diversis portibus alias rapiunt et exercitibus deducunt. Nam qui ruri degebant, irruentium metu omnes auffugerant. Dux vero Aurelianis sese receperat. Unde et qui resisteret[b] aberat. Navibus itaque conexis ac multo robore compactis, liburnas solidant. Quas ingressus exercitus, fluvium transit. Dein terra recepti, incendiis predisque vehementibus totam regionem usque Ligerim depopulati sunt. Post haec feruntur in terram pyratarum ac solotenus devastant. Sicque regis iniuriam atrociter ulti, iter ad sua retorquent. Ludovicus vero rex Remos redit.

59. Qualiter Deroldus a quodam[c] medico deceptus[c] sit eumque deceperit[c].

Quo tempore Ambianensium episcopus Deroldus ab hac vita decessit[1], vir spectabilis ac palatinus et quondam[a] et regi admodum dilectus, in arte medicinae peritissimus.
*fol. 24'. De quo etiam fertur, quod, cum adhuc in palatio *regi serviret, a quodam Salernitano medico deceptus sit eumque deceperit. Etenim cum uterque in arte medicinae optime posset, et iste regi potior, Salernitanus vero reginae* peritior videretur, commento regis repertum est, quis eorum rerum[d] naturas magis dinosceret. Iussit etenim coram se illos consedere convivas, causam rei penitus dissimulans ac sepe eis questiones proponens. Quisque ut poterat proposita solvebat. Deroldus[e] quidem, utpote litterarum artibus eruditus, probabiliter obiecta diffiniebat. Salernitanus vero, licet[a] nulla litterarum scientia preditus, tamen ex ingenio naturae multam in rebus experientiam habebat. Regio itaque iussu cotidie consident, ac mensa regia continue una potiuntur. Et die quadam de dinamidiarum differentiis disputatum est;

*) Frederunae *add.* 1.

a) *post add.* b) resisterat 1. c) m, eptus, eperit *absc.* d) in r. 1. e) D. q. *in marg.*

1) Flodoardus mortem Deroldi tantum refert.

tractatumque uberius, quid *efficiat farmaceutica, quid vero cirurgica, quid etiam butanica. At Salernitanus, peregrina nomina non advertens, ab eorum interpretatione erubescens quievit. Invidet ergo plurimum ac in eius mortem venenum parare meditatur; multam[a] dolose benivolentiam simulans. Parato vero maleficio, cum una in prandio residerent, Salernitanus ungue inpudici toxicato, liquorem piperis, quo cibum pariter intinguebant, loetaliter inficit. Quo Deroldus incaute sumpto, mox serpente veneno, deficere coepit[b]. Eductusque a suis, teriaca[c] vim veneni repellit. Et triduo expleto coram rediens, Salernitano consuescebat. Interrogatus vero, quid ei accidisset, fleumatis frigdore se leviter tactum respondit; quicquam fraudis se perpendisse dissimulans. Unde et hostem incautum efficit. Convivae itaque redditi, Deroldus toxicum inter auricularem ac salutarem[1] occultatum eius cibo[d] sumendo respersit. Quod mox venis serpens, vitae calorem fugabat. Vexatusque a suis eductus est. Qui veneno expellendo operam dans, nihil curae agebat. Deroldum[e] itaque magnificans summumque eum in medicina predicans, eius curam vehementissime petebat. Qui regis iussu flexus, antidotis datis a[f] toxico per[g] industriam non ex toto purgavit. Nam sumpta teriaca, vis veneni in pedem sinistrum penitus dilapsa est; in tantum ut, apud domesticos eo familiariter agente, venenum, ut[h] fertur[h], in modum ciceris a pede per venam surgens ab antidoto obviante in pedem repelleretur. Quibus diutissime sic repugnantibus, pes in cutis superficie foratur. Factoque morbo, post a cirurgis miserabiliter absciditur. 946. *p. 601.

60. *Interea[2] dux Neustriam combustam direptamque dolens, exercitum parat, et[i] in Arnulfum, cum in regem non auderet, truculentus effertur. Oppida quoque illius aliquot[k] impugnat. At cum per dies sex nullum comprehendere posset, voto frustratus sua repetit. Quae dum a duce gererentur, rex obsidione Mosomum premebat, eo quod ducis nepos Hugo a pontificatu abiectus ibidem moraretur. Hunc itaque infestabat in ducis contumeliam. At ducem ab obsidione discessisse comperiens, ipse quoque Remos repetit. Qua etiam tempestate Bovo Catalaunensium episcopus hac vita decessit. Cui etiam mox successit[l] ab[3] rege Gipuinus totius *fol. 25. 947.

a) Atque (id la *deleta*) d. b. simulat 1. b) cepit *corr.* coepit. c) mox ese *add.* 1. d) c. mox 1. e) Deroldi i. artem (*post add.*) 1. f) a vi veneni pene purg. 1. g) p. i. *in marg.*, *ubi* toto corporis *et alia erasa sunt.* h) *post add.* i) *vocabulum erasum.* k) aquot *corr.* aliquot. l) donatus *add.* 1, *fortasse etiam verba* ab rege *delere voluit auctor.*

1) Auctorem *annularem* scribere voluisse, opinatus est Guadet. 2) Iterum Flodoardum sequitur. 3) Regis nullam mentionem facit Flodoardus.

947. electione cleri, adolescens egregius, atque a domno Artoldo Remorum metropolitano consecratur episcopus.

61. Post*) haec vero rex in Belgicam concessit, ibique ei locuturus Otto rex**) obviam venit. Ac quaeque necessaria ordinantes, ambo reges Aquisgrani pascha celebrant atque multa reverentia sese mutuo honorant, atque[1] hoc ab Ottone amplius; a quo etiam[a] Ludovicus regiis donis liberalissime honoratur.

62. Dux urbem[b] Remensem[b] impugnat[b].

Dum haec ita sese haberent, dux de regis iniuria apud suos agitabat, oportunitatem in regis absentia asserens, qua urbem Remorum capiat, cum tunc urbs tam episcopo quam militibus vacua esset, rex etiam ipse alias occupatus alia quereret. Unde et possibile asserebat, facili expugnatione urbem capi; idque attemptare sese plurimum velle. Quibus milites capti, in urbem mittendas cohortes censent. Quae collectae cum duce gradiuntur. Urbem appetunt et circumquaque obsidione premunt. Diffunduntur quoque passim atque frumentum ex locis contiguis in usum pugnae convectant. Castra fossis muniunt cratibusque circumdant. Pugnam ergo in dies[a] aut[a] semel aut bis inferunt. Nec minus et cives vehementissime resistunt. Iamque id diebus numero 9 agitabant, cum regem adeo indignatum regredi ab observatoribus nuntiatur. Et mox obsidione soluta, duodecima[c] die[2] ab urbe discedunt.

63. Nec diu moratus rex urbem succurrendo ingreditur. Apud quem mox principes collecti, de eius ac communi salute consultant. Et quia rerum utilitas Ottonem[d] consiliis

*) *Haec amplioribus verbis Trithemius exposuit a.* 948. *et* 949: Remorum civitatem revertitur. Quo iussu regio convenerunt ex Celtica fere omnes episcopi, abbates, comites et nobiles, illis duntaxat exceptis qui partes ducis Hugonis sequebantur. Communi omnium decreto statuitur, ut regiae dignitatis causa disponeretur apud regem Magnum Ottonem, eo quod ipse tunc in Belgica moraretur, et apud alios, quorum prudentiae res publica videretur commendanda. Et legatis utrinque directis, rex Otto indicit colloquium generale in palatio Aquisgrani ad festum dominicae resurrectionis proxime habendum. (A. 949.) Anno praenotato rex Otto et Ludovicus Gallorum iuxta condictum ad festum dominicae resurrectionis in Aquisgrani conveniunt; ad quas e Germania et Gallia nonnulli quoque principes, episcopi, abbates et comites confluxerunt, qui omnes cum summa reverentia et honore sanctum pascha in dicto palatio celebrarunt[3].

**) Belgicae *add.* 1.

a) *post add.* b) rbem, ensem im, nat *absc.* c) decima 1. d) reg *scribere coeptum.*

1) Richeri additamentum. 2) *octavo postquam advenerant die* Flod. 3) Quae ut seculi XVI. commentarium nullius auctoritatis esse, patet. P.

interesse exigebat, diriguntur legati[1], per quos ei[a] necessitas 947.
demonstratur ac colloquium exeunte mense Augusto sibi habendum secus fluvium Karam denuntiatur.

*64. Cum haec sic sese haberent, dux nepotem ab pre- *p. 602.
sulatu pulsum dolebat. Suadebat itaque, ut officio pontificali amplius insisteret; et ne privatus penitus dignitate videretur, aliquas ad gradus promoveret personas. Tetbaldum ergo Suessonicae aecclesiae diaconum accersit[b] presbiterumque ordinat ac post duce agente aecclesiae Ambianensium episcopum sacrat. In qua re favere visus est Wido tantum Suessorum episcopus. *Quem quia post penituit, sequentia *fol. 25'.
demonstrabunt. Sed tempus colloquendi regibus advenit, ac secus fluvium Karam sibi occurrunt. Nec defuit dux, qui et ipse apud Duodeciacum[2] vicum castra fixit, ut pro nepote causam apud episcopos ageret.

65. Dux[c] enititur, ut[c] causa[c] pro suo nepote[c] apud episcopos[c] agatur[d].

Regibus itaque rerum negotia agentibus, dux causam nepotis episcopis disponebat[3], penes quos etiam plurimam habebat[e] indignationem, iniuste et nullis evidentibus culpis nepotem[f] precipitatum memorans. Quod cum indicatum regibus esset, Ottone agente decretum est, ut ibi ab episcopis causa Artoldi atque Hugonis discuteretur, ita tamen ut et dux tempore congruo regi satisfaceret. Episcopis itaque rationem excipientibus[g], cum inter plurima quae ibi explicata sunt illud constantissime refutarent, quod Hugo sacerdotio privatus contra fas Ambianensium episcopum ordinasset, regum sententia in aliam sinodum huiusmodi rationem transferendam constituit. Videbatur etenim, quod non ad aequitatem satis commode haec altercatio determinari valeret, cum nec sinodus ad hoc convocata fuisset[h]. Et decreto[4] regio 15. Kal. Decemb. habenda denuntiatur. Interim vero sedes Remensis Artoldo conceditur, Hugoni vero in castro Mosomensi commorari permittitur. Pax quoque sequestra Ottonis[i] interventu regi ac duci ab alterutro datur et usque ad tempus habendae sinodi sacramento firmatur.

66. Sinodus[k] Virduni[k] habita.

Tempus advenit, sinodusque episcoporum Virduni collecta est atque habita, presidente[l] Rotberto metropolitano

a) Ottoni 1. b) accersitum presbiterum o. 1. c) Du, ut, c, nep, episcopo *absc.* d) (in s)inodo *add.* 1. e) movebat querelam ab sede pontificali i. 1. f) *post add.* g) discutientibus 1. h) e *corr.* i) Ottone intercurrente inter regem ac ducem sacramento firmatur 1. k) nod, ni h *absc.* (Al)tera *ante* sin. *del.* l) preside 1.

1) Ita Richerus. 2) Douzy. 3) Haec Richerus, qui complura adiecit. 4) *decreto regio* Richerus.

947. Treverico cum[1] Artoldo Remensi, considentibus[a] quoque Adalberone Mettensi, Gauslino Tullensi, Hildeboldo Mimegardvurdensi, Israhele Brittigena, assistentibus etiam Brunone viro reverendo et abbate cum aliis abbatibus et monachis[2] venerandis Agenoldo et Odilone. Ad hanc sinodum Hugo vocatus, missis ad eum deducendum Adalberone et Gauslino episcopis, venire noluit. Unde et episcoporum sententia[b] Artoldo tenere concedit episcopium. Sicque nullis rerum determinatis rationibus, sinodus soluta est.

67. Sinodus Mosomi[c] habita.

948. Indicitur vero habenda Id. Ianuar. Et evoluto tempore, in basilica sancti Petri[d] apud Mosomense castrum secunda[e] sinodus[e] habita est, presidente quoque[e] predicto metropolitano Rotberto Treverico cum fere[e] omnibus suae dioceseos episcopis ac aliquibus Remensis; consedente etiam Artoldo, cuius causa discutienda erat. Ne[f] abfuit Hugo; at sinodum ingredi noluit. Epistolam vero[e] nomine[e] Agapiti papae signatam per suos[g] sinodo legendam porrexit. Quae cum soluta et lecta esset, nihil canonicae auctoritatis habere videbatur, nihil etiam pro eius causa significare, nisi ut ei episcopium[h] redderetur. *Qua perlecta, cum episcopi consulto sese contulissent, cassandam censuerunt, eo quod absque ratione rem quae in lite erat abdicato reddi iubebat. Et quia paulo ante ab ipso papa Agapito delegata erat epistola per Fredericum Maguntinum episcopum atque data Rotberto metropolitano Treverico coram regibus ac Galliae et Germaniae episcopis, quae erat continens auctoritatem apostolicae iussionis, partemque preceptorum eius iam exsecuti fuerant, communi mox consensu decretum est, ut quod regulariter coeptum erat, rationabiliter atque canonice pertractaretur. Simulque et mox a metropolitano iussum est, ut recitaretur caput 19. concilii Cartaginensis, quod constat de accusato et accusatore. Et recitato, secundum ipsius capituli sententiam constituere, ut, Remensi parroechia Artoldo restituta, qui nullius sinodi rationes audire refugit, Hugo, qui ad duas iam sinodos accersitus venire contempserat, a[c] Remensis[c] episcopii regimine abstineret, donec in tertiam sinodum[i] purgandus de obiectis adveniret. Capitulum vero supra dictum litteris cartae mandatum est et ab episcopis cautum ac eidem Hugoni directum. In quo cum

*fol. 26.

a) consistentibus A. 1. b) sensentia *c.* c) Mo *absc.* d) petetri *c.* e) *post add.* f) *ita c.* g) per quendam clericum suum 1. h) e. r. ep. 1. i) quae Kalendis Aug. habenda indicebatur *add.* 1.

1) Richerus Flodoardi verba ita mutavit, ut Artoldum quoque synodo praesedisse dicat. 2) Abbates fuerunt Gorziensis et Stabulensis.

episcoporum cautionem subscriptam Hugo vidisset, motus in iram, Rotberto, qui sinodo preerat, contumeliose remisit, episcoporum iudicio nihil sese facturum asserens. Et sic causa penitus indiscussa, sinodus soluta est. Indicitur vero tercia[a] sinodus Kal. Aug.[1] habenda. 948.

*68. His ita gestis, Artoldus epistolam ad sedem Romanam dirigit, commodissime continentem et suarum iniuriarum seriem et regis incommodorum tenorem. Domnus itaque Agapitus papa ad multam benivolentiam animum intendens, mox accersit venerabilem Ostiensem[2] episcopum Marinum, magnae aequitatis et prudentiae virum, vim epistolae ei explicans et ad rerum correctionem illum[b] vehementissime hortans. Mittitur ergo venerabilis Marinus, domni papae vicarius, ad Ottonem regem, ob evocandam atque congregandam universalem[c] sinodum. Diriguntur et epistolae specialiter aliquot[b] episcopis tam Germaniae quam Galliae, ad rerum aequitatem suasoriae. *p. 603.

69. Item sinodus[d] apud Angleheim[d] habita[d].

Interea statuto tempore sinodus universalis collecta est ex precepto Agapiti papae, sub Marino eius vicario[e], in palatio Angleheim, quod[3] interpretatur angelorum domus, secus fluvium Rhenum, in basilica beati Remigii Francorum apostoli. Domno itaque Marino presidente, episcopi quoque, qui ex diversis confluxerant, iure aecclesiastico consederunt, *Rotbertus videlicet Trevericus metropolitanus, Artoldus Remensis metropolitanus, Fredericus Maguntinus metropolitanus, Wicfridus Coloniensis metropolitanus, Adaldacchus Hammaburgensis episcopus, Hildeboldus Mimegardvurdensis episcopus, Gauslinus Tullensis episcopus, Adalbero Mettensis episcopus, Berengarius Virdunensis episcopus, Fulbertus Cameracensis episcopus, Rodulfus Laudunensis episcopus, Richoo Warmacensis episcopus, Reimboldus Spirensis episcopus, Boppo Wirzburgensis episcopus, Chounradus Constantiensis episcopus, Odelricus Augustensis episcopus, Thethardus Hildinesheimensis[f] episcopus, Bernardus Alfureestedensis episcopus, Dudo Poderbrunnensis episcopus, Lioptacus Ribunensis episcopus, Michahel Radisponensis episcopus, Farabertus Tungrensis episcopus, Doddo Osnebruggensis episcopus, Euherus[4] Mindensis episcopus, Baldricus Treiec- Iun. 7. *fol. 26'.

a) habenda *corr.* t. s. b) *post add.* c) generalem 1. d) odus, gle, bita *absc.* e) M. episcopo 1. f) Hildinesbennsis *corr.* —beimsis.

1) Hunc diem minus recte Richerus indicasse videtur, cum synodum d. 7. Iunii habitam esse constet. 2) Polimarciensis. 3) Haec Richerus, qui Flodoardum sequitur, neque Acta LL. II, p. 24. et rectius Mon. patr. chart. II, p. 40. edita novisse videtur. 4) *Everis* Flod.

948. tensis episcopus, Heiroldus Salzburgensis episcopus, Adalbertus Pazsoensis episcopus, Starchandus Eistetiensis episcopus, Horath Sleoswicensis episcopus, Wichardus Basiliensis episcopus, Liefdach Ripuensis episcopus.

70. De dispositione[a] gerendorum[a] et habenda[a] iuditii prelatura[a].

Horum omnium cuique cum liceret ex canonibus vel decretis proferre quaecumque negotio commoda viderentur, disponendi[b] tamen facultas et rationum interpretatio domno Rotberto Treverico commissa est, eo quod divinarum[c] et humanarum rerum scientia et eloquentiae efficatia insignissimus haberetur[1]. Iudicii vero censura penes domnum Marinum, domni papae vicarium, mansit. Et considentibus cunctis, post premissas secundum ordinem celebrandi concilii preces postque recitata decretorum sacra capitula, [d] serenissimi reges Ludovicus et Otto in sacram sinodum admissi sunt. Quibus etiam considentibus, domnus ac venerandus Rotbertus sic orsus cepit[e.2]:

71. Prelocutio[f] Rotberti[f] Treverici[f] metropolitani[f] in sinodo.

'Multa', inquiens, 'sunt, patres reverendi, quibus hic apud serenissimos reges in unum coacti residemus. Plurima etiam quae vestra probitate ordinanda videntur[g]. Totius pene Galliae rem publicam pravorum temeritate turbatam, magnisque[h] subiacere periculis constat. Unde et leges divinae atque humanae indiscrete a[i] malivolis[i] contempnuntur, cum is, cui regnorum[k] iura debentur et imperandi potestas transfusione paterna credita est, suorum insectatione captus ergastuloque immaniter trusus sit, suorum adhuc[i] gladiis infestetur[l], Remorum quoque metropolim[m] absque pastore fures atrocissime insectentur, cultus divinus vilescat, religio canonica pro nihilo sit. His ergo, patres, vehementissime insistendum arbitror, multaque nobis[i] diligentia enitendum,
*fol. 27. qui[n] gratia sancti Spiritus hic[i] in unum confluximus[o], *quatinus res ante dissolutae sic in foedus redeant[p], ut et domno ac serenissimo regi libera regnandi reddatur potestas, et per eum ecclesiae Remensi[q] debitus suus[i] restituatur honor'.

a) tio, dor, da, tu *absc.* b) ordinandi 1. c) d. et h. r. *post add.* d) in sanctam sinodo *corr.* sinodum *auctor pergebat.* e) est 1. f) Pr, R, ri, li *absc.* g) cognoscimus *superscr.* videntur. h) magnis perlculis 1. i) *post add.* k) Galliarum *superscr.* regnorum. l) appetitur 1, *qui* suor. gl. app. *post* credita est *scripserat.* m) metropolis pastore exturbato 1. n) *e corr.* o) c. multo intuitu, multo caritatis affectu (considerandum *corr.*) insistendum arbitror ut sic res 1. p) redeat 1. q) mensi 1.

1) Haec Richerus. Cf. concilium ad S. Basolum ann. 991, c. 1, SS. III, p. 660, ubi eaedem fere partes Arnulfo et Siguino archiepiscopis tribuuntur. 2) Orationes has Richerus finxisse putandus est; cf. Reimann p. 18.

72. Responsio[a] Marini[a] Romanae[a] sedis[a] legati[a, b]. 948.

Ad haec domnus Marinus, sanctae Romanae sedis vicarius: 'Optime', inquit, 'atque utiliter frater ac coepiscopus Rotbertus rerum seriem tenuit. Etenim cum divinas leges humanis preponendas ipse pernoscat, considerata tamen rerum fortuna, regiae[c] dominationis imperium ante dixit restaurandum, ut, eius vigore firmato, eiusque potentia utiliter restituta, eius post liberalitate ecclesiarum Dei honor consequenter *recrescat; eius patrocinio agente, virtus bonis qui- *p. 604. busque redeat. Quod ut Deo annuente fieri queat, inprimis[d] audienda atque strenuissime disponenda videtur causa domni ac serenissimi regis, si id quoque vestri iudicii paciatur censura'. Synodus dixit: 'Audiatur'.

73. Conquestio[e] Ludovici[e] regis[e] apud Ottonem regem[e] et sinodum[e] regni[e].

Tunc rex Ludovicus ab[f] Ottonis regis latere surgens, stando conqueri modestissime petebat. At rogatus ab sinodo, huiusmodi residens effudit querelam[1]: 'Quanto', inquiens[g], 'Hugonis instinctu quantoque eius impulsu conqueri cogor, testis est ille, cuius gratia vos hic congregatos paulo ante relatum est. Pater eius, ut a principio exordiar, patri meo regnum invidens, dum ei domi militiaeque servitium deberet, regno illum immaniter privavit et[h] usque ad vitae eius suprema[h] ergastulo[h] inclusum[h] servavit[h]. Me vero parvum in fasciculo farraginis a[g] meis[g] dissimulatum, in partes transmarinas et prope in Rifeos fugere[i] compulit. Patre autem extincto[k] et me in exilium deportato, iste, cum reminisceretur sui patris, ob insolentiam interfecti, regni curam suscipere formidabat. Nobis[l] itaque invidens, Rodulfum[m] promovit. Sed Divinitas res illius sicut et cetera determinans, ei quando voluit finem regnandi dedit. Dum item regnum vacaret, consilio bonorum me a partibus peregrinis exulantem revocavit ac omnium conibentia in regnum promovit, nihil mihi preter Laudunum relinquens. Promotusque cum ea quae regii iuris videbantur repetere niterer, id invidissime ferebat. Factus ergo latenter adversarius, amicos, si quos habebam, pecuniis subvertebat, inimicos in odium amplius incitabat. Tandem, urgente invidia, apud piratas ęgit, ut ab eis dolo caperer; regnum in se posse refundi arbitrans, si id fieri contigisset. Nec defuit insidiis effectus. Captus fui carce-

a) ponsio, ni, Ro, sedis, ti *absc.* b) vicarii 1. c) regę *corr.* regię. d) ratu (?) di *scribere coeptum.* e) estio, ci, regis, gem et, m, i *absc.* f) a 1. O. r. 1. g) *post add.* h) et — servavit *in marg.*, ma, o inclu, vavit *absc.* i) fuge 1. k) capto 1. l) *del. et post restitutum.* m) alium 1.

1) Cf. Flodoard. a. 948, p. 396. Aperte falsa a Richero regi obtruduntur.

948. rique[a] mancipatus. Ille vero me eripere simulans, [b] filios meos iure obsidum dandos petebat. At iis qui mihi fide adiuncti erant omnes[c] dari[c] reclamantibus, dimisso uno, a piratis me recepit. Iam libertatem sperans, quo animus impelleret ire volebam. Verum aliter provenisse manifestum est. Nam captum mox in vincula coniecit[d] ac annuali carceri mancipavit[d]. Unde cum a cognatis et amicis meis indignantibus[c] sese impetendum adverteret, libertatem[e] spopondit[f], si Laudunum acciperet[f]. Hoc tantum claudebar, hoc solo cum uxore et natis recipiebar. Quid facerem? Castro vitam preposui. Pro castro libertatem merui. Et en
*fol. 27'. omnibus privatus, omnium opem deposco! *His si dux contraire audeat, nobis tantum singulariter congrediendum sit'.

74. Oratio[g] Rotberti[g] pro Ludovico.

Quibus[h] palam promulgatis, Rotbertus metropolitanus subinfert: 'Quoniam', inquiens, 'domni atque serenissimi regis satis breviter ac dilucide digestam, optime, ut arbitror, conquestionem percepimus, consequens videtur, ut eius causam, in quantum fas est, determinemus. Dux ergo quia omnia pene regni iura in sese transfudit, eique viribus reniti non valemus, mitius hoc attemptandum arbitror, ut qui Deum non metuit et hominem non reveretur, multa ratione multaque rerum consideratione ad normam Deo iuvante reducatur. Igitur iuxta patrum decreta et canonum regulam inprimis ad satisfactionem fraterne monendus[i] est verbisque suasoriis ad id modestissime revocandus[k]. Quod si post blandam revocationis ammonitionem resipiscere[l] noluerit[m], omnium anathemate feriatur; hoc habentes presidio, quod iam a domno papa correctus sit iussusque a domini sui insectatione quiescere'.

75. Responsio[n] Marini[n] legati pro[n] eodem.

Atque his domnus Marinus subiunxit: 'Reminiscor', inquiens, 'domnum papam ante hunc annum anathema in reos misisse, qui hunc dominum et regem Francorum insectabantur; epistolam quoque suasoriam, ut ab eo non deficiant, bonis quibuslibet delegatam, atque conquestionem de eadem re litteris expressam iis quibus sanior mens erat delegatam fuisse. Unde et opinor iustissime dictum, cum ante a papa vocatus atque correctus sit[1], nunc quoque caritatis gratia revocandus est et diligentissima suasione, ut a malis quiescat,

a) per annum *add.* 1. b) duos *add.* 1. c) *post add.* d) conicit — mancipat 1. e) reditum 1, *corr.* 2. f) spondet — accipiat 1. g) Or, berti *absc.* h) *codex alio atramento, fortasse alia pergit manu (amanuensis).* i) vocandus 1. k) revocandos 1. l) resipescere 1. m) tertia huius sinodi die *add.* 1. n) Res, Ma, pro eo *absc.*

1) sc. Hugo.

commonendus; et post omnium anathemate dampnandus. 948.
Et non solum ille, verum omnes qui ei in malis favere faventque. Sed hanc solum a nobis accipiet[1] opem. Numquid vero ab alio quicquam opis accipiet? Eius conquestio in sua clausula opem omnium postulat. Sed si a nobis ei succurritur, a domno Ottone rege quid accipiet? Et decretalia sancta acclamant, postquam tirannis anathema damnationis ab episcopis iniectum est, a bonis quoque potentibus vim[a] inferendam, ut, si aecclesiasticis *correctionibus ad normam *p. 605.
redire nolunt, saltem potentium vehementi violentia ad bonum redire cogantur, ut vel invitis bona prestentur'.

76. Oratio[b] Ottonis[b] regis pro eodem.

Ad haec rex Otto: 'Multa', inquit, 'sunt, patres, beneficia, quae a vobis[c] domno ac serenissimo regi Ludovico utiliter accommodari valebunt. Etenim si eius insectatores armis divinis adoriamini, consequenter aut facili tumultu devicti labascent, aut, si quid impetendum relinquetur, facilius nostris armis infirmabitur. Vos ergo, iubente domni papae legato, vestri ordinis instrumenta *exerite ac tanti regis *fol. 28.
adversarios anathematis gladio transverberate. Contra quae si cervicem postea erigere audeant et dominicis interdictis resistere non formidant, nostrum exinde erit, quibus commissum est in hac mundi parte sanctam Dei aecclesiam tueri, ut in tales arma sumamus, huiusmodi debellemus. Et si necessitas adurgeat, strictis gladiis usque ad immanissimam caedem perditissimorum hominum deseviamus, habita in illos iustissimae indignationis[d] causa, quod illicita aggrediantur, et pro illicitis ammoniti, non corrigantur. Vos itaque tantum vestris insistite. Et post modestiam vestram virtus nostra sequetur'.

77. Epistola a sinodo[e] ad Hugonem[e] delegata[e].

Quibus dictis, mox sinodi decreto epistola descripta est palamque recitata, hanc verborum seriem tenens[2]: 'Sancta sinodus in palatio Anglcheim sub domnis atque orthodoxis regibus Ludovico et Ottone utiliter habita Hugoni duci[f]. Quantis malis quantaque persecutione vexaveris illam[g] venerabilem Remorum metropolim, quanta quoque crudelitate

a) violentiam 1. b) Or, nis *absc.* c) nobis 1. d) dign. 1. e) a si, ad H(ugonem), ata *absc.* f) d. salutem 1. g) v. i. 1.

1) sc. Ludovicus. 2) Epistolam vere in hac synodo scriptam esse, licet a Flodoardo mentio eius nulla facta sit, acta Legum Tom. II, p. 25. proposita testantur; igitur eam a Richero, acta synodi Laudunensis apud Flodoardum evolvente, fictam esse, minime credo. P. Sed cf. quae Poinsognon et Dümmler p. 165 n. monuerunt.

948. debacchatus sis in dominum tuum regem, ora omnium locuntur; apud omnes id[a] agitatur. Quod quam sceleratum et quam pernitiosum sit, divinae atque humanae leges copiosissime produnt. Unde et tibi compatientes, ab talibus te quiescere monemus. Et ad dominum tuum multa mansuetudinis humilitate quantotius reverti hortamur. Quod si contempseris, priusquam in diversa referamur[b], anathemate sine dubio te perstringemus, donec aut satisfacias, aut Romam apud domnum papam ratiocinaturus petas. Cuius litteris iam bis monitus es et a tanto facinore prohibitus. Unde et nos post illum tercio iam te ad correctionem revocamus'[c]. Quae totius sinodi auctoritate roborata, duci per legatos mox directa est.

78. Causa[d] Artoldi.

Post haec surgens Artoldus archiepiscopus[e], rerum ordinem, sed et ipsius litis initium, quae agitabatur inter sese et Hugonem sibi subrogatum episcopum, luculentissime disseruit[f, 1]. Quin et epistolam profert, nuperrime a domno papa sibi directam, per quam episcopatum sibi retinendum significabat[2]. Post cuius interpretationem Sigeboldus quidam predicti Hugonis clericus aliam mox epistolam sinodo porrexit, signo[g] domni papae munitam et ab Urbe a sese delatam. Quae etiam in conspectu episcoporum recitata atque diligentissime discussa est. In cuius textu id solum dicebatur, quod Rodulfus Laudunensis episcopus, Wido etiam Suessonicus, necnon et Hildegarius Belvacensis, ceteri quoque Remensis dioceseos episcopi ad[h] sedem apostolicam pro restitutione Hugonis[i] et abdicatione Artoldi epistolam miserint; unde et domnum papam ad eorum vota eorumque petitionem omnia fieri[a] velle. Post cuius recitationem predicti mox consurgentes episcopi, epistolae sententiam[k] penitus confutarunt ac calumniarum iniectorem hominem perditissimum adclamarunt. Quibus cum contraire[l] non posset, quibusdam maledictis eos adortus, publice de perfidia criminabatur[m].

79. Calumniatoris[n] episcoporum reprobatio[n].

*fol. 28'. *Tunc a domno Marino decernitur, ut recitentur capitula de calumniatoribus prolata. Quibus mox lectis, cum calumniator reniti non posset, episcoporum iuditio diaconatus quo

a) *post add.* b) fer. 1. c) ammonemus 1. d) a Ar *absc.* e) litis exordium atque r. o. 1. f) demonstrat 1. g) nomino 1. h) epistolam ad 1. i) H. epistolam miserint 1. k) epistolam 1. l) conire *corr.* contraire. m) *codex pergit atramento nigriori, f. 28'. in rasura.* n) Cal, tor, repro *absc.*.

1) Cf. Artoldi libellum synodo directum, ap. Flod. Hist. Rem. IV, 35, LL. II, 21. 2) Richerus Flodoardum male intellexisse videtur, qui de litterarum ab Artoldo missarum interpretatione loquitur.

fungebatur officio privatur[a] et a conspectu sinodi contumeliose reprobatus exire compellitur. Artoldo vero pontificatus dignitatem secundum canonum instituta patrumque decreta sinodus habendam decernit atque corroborat, eo quod nullius concilii rationibus interesse refugerit. Atque haec prima consessionis die constituta sunt. 948.

80. Secunda vero die, post recitatas sacrae auctoritatis lectiones et domni Rotberti allocutionem, a venerabili Marino constituitur, ut, quoniam iuxta sacrae legis sententiam pontificalis dignitas Artoldo restituta est, in ipsius pervasorem sinodalis *proferatur censura. Recitantur itaque decreta *p. 606. canonum et sanctorum instituta patrum, Innocentii, Alexandri, Simmachi, Sixti, Celestini, Zosimi, Leonis, Bonefacii aliorumque sanctae Dei aecclesiae doctorum illustrium. Quorum decretis unanimiter anathematizant atque ab totius aecclesiae communione sequestrant Hugonem Remensis aecclesiae pervasorem, donec resipiscentem peniteat ac pro facinore offensis satisfaciat.

81. Reliquis autem diebus decretum est de incestis et illicitis presbiterorum coniugiis, de [1] presbiteris quoque eukaristiam indigne tractantibus, de aecclesiis etiam a laicis indebite usurpatis; aliaque nonnulla ibi prolata[b] fuere, quae diligentissime investigata atque utiliter diffinita sunt. Sicque sinodus soluta est. Indicitur[*][2] vero post dies 30 iterum habenda Lauduni in basilica sancti Vincentii martiris, ut ibi exeratur anathema in Hugonem tirannum.

82. Anathema[c] episcoporum[c] in ducem eiusque[c] fautores.

Quibus diligenter ac canonice peractis, Ludovicus rex ab Ottone rege militum copias duce Chonrado contra Hugonem tirannum accipit. Quae dum per dies 40 colligerentur, episcopi supradicti tricesima die post peractam sinodum in basilica sancti Vincentii martiris apud Laudunum sub rege Ludovico collecti sunt[3]. Et iterum presidente predicto Marino, post sacrae scripturae paginas, quae ibi recitatae et multa consideratione discusse sunt, Hugonem tirannum anathemate damnant et a sancta aecclesia pellunt, nisi resipiscens domino suo satisfaciat aut Romam pro sui absolutione apud domnum papam ratiocinaturus petat. In qua

*) Ind. vero iterum *(del.)* — tirannum *in marg.*

a) privatus est 1. b) prolatata *c.* c) A, episcopo, ei *absc.*

1) Haec neque apud Flodoardum neque in Actis leguntur. 2) Haec dubiae fidei Richerus adiecit. 3) Quae sequuntur, minime in synodo Laudunensi sed in Treverensi tractata sunt, ut ex Flodoardo patet. Hic episcopos Lauduni collectos Tetbaldum excommunicasse tradit.

948 etiam sinodo agitur de episcopis, qui cum duce evocati fuere et distulerunt venire, de iis etiam qui consecrationi Hugonis episcopi iam abdicati illicite interfuerunt[1], vel qui ab ipso pulso vel post abdicato contra fas videbantur pro-
*fol. 29 moti. Damnantur *itaque[a] duo pseudoepiscopi ab Hugone[b] ordinati, Tetbaldus scilicet et Ivo, quorum prior a pulso sacratus est Ambianensium episcopus, alter vero ab abdicato Silletensium. Damnatus et Adelelmus Laudunensis aecclesiae diaconus, a Rodulfo suo episcopo[c] insimulatus, eo quod Tetbaldum excommunicatum in aecclesiam temerarius introduxerit. Hi enim in anteriore sinodo cum duce iam evocati[d], satisfacere contempnebant. Vocatur vero Hildegarius Belvacensium episcopus domni Marini et episcoporum legatione, ut aut ad eos veniat, aut sedem apostolicam pro suo facinore ratiocinaturus petat, eo quod interfuerit ordinationi supra iam dictorum pseudoepiscoporum. Vocatur et Heribertus, Heriberti tiranni filius, ob mala quae aecclesiis vel episcopis immaniter inferebat. Wido vero Suessionicus episcopus, cum a plurimis laceraretur, eo quod ipse Heribertum[e] episcopum sacrasset, in sinodo reum sese confitens et multa penitentia reatum deplorans, intercedentibus apud sinodum Artoldo atque Rotberto archiepiscopis, absolvi ab eis obtinuit. Wicfridus quoque Morinensis episcopus, qui criminabatur interfuisse, immunis a crimine reperitur. Affuit vero Transmari Noviomensis episcopi legatus Silvester[2] presbiter, episcopum suum tanta vi febrium detentum asserens, ut ad sinodum venire nequiverit, quod etiam in conspectu sinodi testibus approbavit. Post haec[f] episcopi in sua referuntur. Domnus vero Marinus, ab Ottone rege per legatos rogatus, in partes Germaniae secedit ibique aecclesiam Vuldensis monasterii dedicat, et[g] hieme exacta, Romam redit. His[h] expletis, Rodulfus Laudunensis episcopus ultimo corporis dolore confectus, hac[i] vita decedit. Succedit ei vero frater regis ex concubina Rorico, omni rerum scientia inclitus.

83. Rex cohortes Mosomum mittit et capit.

Interea[k, 3] exercitu ex omni Belgica duce Conrado apud regem collecto, tres cohortes rege[l] iubente Mosomum mittuntur. Compererat etenim Hugonem abdicatum ibidem reclusum, multaque rei militaris inopia eum haberi. Cohortes

a) *alio pergit atramento et alia ut videtur manu (auctoris?).* b) pulso vel abdicato *add.* 1. c) apud sinodum *add.* 1. d) e. fuerant 1. e) Il. *c.* f) Atque his gestis 1. g) et posthaec 1. h) Interea R. 1. i) ab hac 1. k) Quibus gestis exercitus — colligit 1. l) a. r. 1.

1) *qui ordinationi Hugonis participes extiterunt* Flod. 2) Nomen addidit Richerus. 3) Haec ap. Flodoardum synodum Treverensem antecedunt.

ergo oppidum in[a] ipso crepusculo aggressae, repentina oppugnatione circumquaque infestant. Instant quoque magnanimiter capere. Et quia revera milites paucissimos armaque vix aliqua sciebant, indesinenter vires exerunt armisque adurgent. At aliis fatigatis, alii intacti succedunt. Sicque sine intermissione paucissimos numerosi atterunt. Oppidani vero assidua expugnatione attriti, die altera iam sole occiduo omnes cum domino ad deditionem coguntur. In[b] quo tumultu, quo genere fugae nescitur, Hugo abdicatus evadit. *De militibus vero qui potiores videbantur capiuntur ac, oppido aliis deputatis, regi deducuntur. 948. *p. 607.

84. Rex Montem Acutum capit.

Rex[1] vero castrum quod dicitur Mons Acutus, quod etiam est Lauduno contiguum, cum exercitu oppugnabat. Et quia non satis adhuc murorum firmamento claudebatur, nec multitudo militum sufficiens commode ibi cohabitare poterat, urgenti obsidioni diutius resistere oppidani non patiuntur. Victi ergo cędunt ac resistere quiescunt. Oppido itaque capto, rex suos deputat et sic exercitum Lauduno inducit; obsidionem per loca commoda disponit viresque admodum confert[c, 2]. *Saepissime eminus[d] decertatum est. Comminus etiam dimicatum novies. Nullo vero prosperioris fortunae successu regius impetus eo tempore enituit. Imminebat etenim hiemis intemperies, unde et bellicae machinae in[e] articulo temporis fabricari non poterant, sine quibus tanti montis eminentia expugnari non potest. Regis itaque iussu exercitus redit, hieme transacta rediturus. Rex vero Remis sese privatum[d] recepit. *fol. 29'.

85. Hugo autem dux, episcoporum anathema vilipendens ac regi subdi contempnens, cum multis Nortmannorum copiis regiam[d] urbem Suessonicam aggreditur multaque obsidione premit. Alios itaque adorsus[f] gladio enecat, alios vero nube sagittarum ac balistarum loetaliter sauciat. Iniectisque iaculo ignibus, domum matris aecclesiae succendit. Claustrumque canonicorum ac partem civitatis maiorem ignibus solo tenus combussit. Quam cum capere non posset, in pagum Remensem, ubi rex tunc privatus morabatur, iter truculentus reflectit[g]. Cuius adventum ii qui ruri degebant audientes, in aecclesias sanctorum cum suis rebus confugiunt. At tirannus pauperum turbis inmisericors, eorum[d] plus quam

a) in i. cr. *post add.* b) Hugoni datur r *scribere coeptum.* c) conferre ...... *corr.* conferrt. d) *post add.* e) in a. t. *in marg.* f) *e corr.* g) m. tr. refertur 1.

1) *Dux Conradus* Flod. 2) Haec Richerus.

560 intra aecclesias succendisse traditur[1]. Et sic ad sua refertur.

949. 86. Rex vero Ludovicus Gerbergam reginam ad Ottonem, fratrem suum, dirigit, ut* sibi copias acceleret. Proficiscitur itaque imminente sollempnitate pascali et Aquisgrani palatio sanctum pascha cum fratre Ottone[a] celebrat. Conveniunt ex Germania principes nonnulli. Adsunt ex Belgica universi. Nec desunt legati Grecorum, Italorum, Anglorum atque aliorum plurimae legationes populorum. Regina ergo, cum fratre consilio habito et accepta ab eo auxilii pollicitatione, secura ad regem Ludovicum redit.

87. Ludovicus[2] vero in tirannum iratus, nimio animi fervore Ottonis auxilium prevenire meditabatur. Arbitrabatur etenim, quoniam in longa exercitus exspectatione iniuria inulta videretur. Confert itaque cum patre meo[b] consilium, eo quod eius esset miles, consiliis commodus, facundia simul et audatia plurimus. Unde et rex admodum ei consuescebat et apud eum sepissime consultabat. Dictabat ergo pater meus[b] apud regem et paucos qui intererant ordinem capiendi Laudunum ita. Primum sese observaturum oportunitatem, aiebat, et an loci habitudo id ferret, an etiam cives in observatione urbis cautissimi haberentur, diligentissime exploraturum sese memorabat. Deinde dicebat, efficaciter se adeo ordinaturum omnia et sic ad effectum utiliter reducturum, ut nulli post sese quicquam negotio inperfecto supplendum relinqueretur.

88. Rege ergo per dies aliquot Remis[c] demorante, Ro[dulfus[d]] — sic enim pater meus[b] dicebatur — commoditatem patrandi negotii per suos explorabat. Missisque exploratoribus, comperit agasones civium per dies singulos exire ab urbe tempore vespertino quinquagenos aut sexagenos et farraginis fasciculos equis in urbem deferre, capitibus ob solis ardorem obvolutis. Idque cotidie, et tempore
*fol. 30. eodem. Quod cum ab observatoribus patri meo[b] *relatum fuisset, simili eos exercitio posse falli, advertit. Refert[e] ergo sese ad regem et sic apud eum presentibus paucissimis concepta effundit:

89. 'Magnum'[f], inquiens, 'ó rex, videretur, si hoc negotium solummodo armis viribusque esset attemptandum. Sed

*) in ipsa hieme sibi copias mittat, licet ipse exercitum collectum remiserit, et [non usque post hiemem rev. *corr.*] et usque post ver non reversurum constituerit 1.

a) rego 1. b) p. m. *aliis erasis.* c) *in marg.* d) Rod. *corr.* Rot. e) Contulit 1. f) quidem *add.* 1.

1) *in Culmisciaco vico tam infra quam circa aecclesiam fere quadraginta homines interfecerunt* Flod. 2) Sequentia solus Richerus; aliter Flod.

quia per[a] astutiam eius principium utilitas aggredi suadet, 949.
prout mihi videtur, cohortes aliquot secus montem in abditis ponendae sunt. Exspectandum etiam, qua tempestate equos educant agasones herbatum potatumque. Qui cum in suo tempore egressi fuerint et ab observatoribus eorum egressus et numerus nobis referetur, mox ad eorum numerum lectissimi iuvenes *eodem scemate eodemque numero, capitibus ut *p. 608.
ipsi pilleatis[b], farraginem in equis ad portam deferant, unde paulo ante agasones exierant, acsi ipsi agasones redeant. Qui cum altitudine fasciculorum aspectum protegere possint, facili ingressu urbem penetrabunt. Et[c] ne quid impossibile a me dictum suspiceris, eorum ducem me[a] in hoc certamine offero. Animo tantum sint constanti. Successus vero Deo volente prosperabitur. Si ergo tempestivius cives insidias advertant bellumque nobis paucioribus inferant, fixum nobis animo sit, aut portae ingressum tantum tueri, donec tubae clangore excitatae cohortes nobis subveniant, aut multa constantia in loco quem quisque possidebit magnanimiter emori'.

90. Huiusmodi rerum dispositio omnibus apta videtur. Observatores itaque directi, agasonum consuetudinem eorumque habitum, tempus quoque et numerum promtissime referunt. Ad eorum quoque relatum cohortes in abditis secus montem dispositae sunt. Pro numero etiam agasonum milites cum patre meo iurati[d] ad peragendum rei negotium diriguntur. Agasones itaque numero 60 sumptis armis more solito per montis devexa capitibus pilleatis ad farraginem descendunt. Et circa carices colligendos[e] occupati, moram regrediendi aliquantisper faciunt. At pater[f] meus et ii qui iurati cum eo erant vehementi animo succedunt. Factoque agmine, pilleatis capitibus more agasonum cum fasciculis farraginis tempestivius reditum accelerant, magnitudine fasciculorum vultus penitus abdentes. Quibus advenientibus, porta patefacta est. Et indivisi urbem penetrant. Fasciculos itaque abiciunt et gladios educunt. Tubis personant magnisque clamoribus urbem conturbant. Urbani ergo insidias comperientes, cum armis in hostes feruntur. Instant omnes, et validissime plurimi paucos adurgent. At regii milites a leva quidem turri, a dextra vero domibus, a tergo autem muro urbis protegebantur, omnem vim belli antehabentes; unde et tutius congrediebantur. Nec ulterius in hostes audebant progredi, ne adversarii a tergo portam pervasam repeterent, et ne sic facti hostium medii interirent. Instat itaque quisque in loco quem possidet. Et iam nimium

a) *post add.* b) obvolutis 1. c) Atque eorum d. 1; *corr.* 2, *qui* Et — suspiceris *in marg. add.* (id, bile a, um, ris *absc.*) d) i. eliguntur 1. e) *ad latus verborum* Et c. c. colligendos *in margine scriptum, sed ut videtur post deletum:* Unde etiam. f) p. m. *aliis erasis.*

949. omnes sauciati pene deficiebant, cum regiae cohortes tubis[a] excitatae ab abditis erumpunt multoque impetu iam prope *fol. 30'. victis subveniunt portamque defensam ingrediuntur *atque urbanos immani caede adoriuntur. Qui mox a cohortibus victi ac comprehensi sunt, preter paucos qui in turris presidium sese receperunt.

91. Ludovicus[1] ergo rex urbe potitus, cum nulla expugnatione turrim evincere posset, ab urbe eam secludit, obducto intrinsecus muro. Quod factum dux comperiens, cum exercitu accelerat. At nihil virium exerere valens, non sine merore ad sua redit. Illud tantum fecisse fertur, quod arci copias demiserit.

92. Aderat tempus quo rex copias ab Ottone rege prestolabatur. Adest ergo Chonradus dux cum exercitu ex[b] tota Belgica ab Ottone rege missus. Ludovicus vero rex cum exercitu de Belgica ducis[c] terram ingreditur. Primum vero urbem Silletum adit. Ibi autem primum certamen habere volens, impedimenta quaeque ab urbe amovet. Succendit itaque suburbium circumquaque ac quicquid extrinsecus exstare videbatur in planiciem redigit. Obsidionem deputat urbemque circumdat. Gravi congressu utrimque dimicatum est. Utrimque quam[d] plurimi sauciantur. Belgae[2] vero, quia ab urbanis nimium arcobalistis impetebantur, resistere quiescunt. Nihil enim contra nisi tantum scutorum testudine utebantur. Unde et regio iussu ab ea[d] urbe discedunt, non solum ob arcobalistarum impetum, verum etiam ob turrium plurimarum firmamentum.

93. Aliorsum[3] itaque iter retorquent et usque ad fluvium Sequanam quicquid ducis visum est per 40 miliaria immanissime insectati sunt. Sed cum fluvius equitatum regium ulterius prohiberet, rex[e] gratias exercitui reddit et secum usque quo a se dividerentur reducit. Dux[4] autem e vestigio exercitum collectum in pagum Suessonicum deducit.

94. Ubi cum in regem conaretur, intervenientibus episcopis Widone Autisidorense et Ansegiso Trecasino, iureiurando utrimque accepto, sub pace sequestra usque in pascha ratio eorum dilata est. Quae[3] omnia Iulio mense[f] gesta sunt.

*p. 609. *95. Quo[4] etiam tempore sinodus Romae habita est in basilica sancti Petri apostoli, presidente domno Agapito papa. In qua etiam ipse domnus papa concilium anteriore anno apud Angleheim habitum coram episcopis Italiae roboravit

a) a tubis 1. b) ex t. B. *post add.* c) in ducis 1. d) *post add.* e) dux 1. f) August tempore 1.

1) Sequentia ex Flod. 2) Quae sequuntur addit Richerus. Arcobalistae hoc primum loco memorantur. 3) Haec quoque Richerus. 4) Ad Flodoardum redit.

et ab eis roborari constituit. Hugonem quoque Galliarum 949.
ducem in supradicta sinodo dampnatum ipse etiam condempnat, donec regi suo satisfaciat aut Romam veniat inde ratiocinaturus. Moxque anathema descriptum et a sinodo roboratum episcopis Galliarum destinatur.

96. Episcopi[1] itaque Galliarum anathemate moti, apud 950.
ducem colliguntur et inde gravissime conqueruntur; ex decretis patrum sacrisque canonibus duci demonstrantes, neminem stare pertinaciter adversus dominum suum debere nec temere in eum quicquam moliri. Illud etiam promptissime monstrant, secundum apostolum regem honorificandum, et Rom 13, 1.
non solum regem, verum omnem potestatem maiorem subiectis dominari debere asserunt. Preter haec quoque perniciosissimum esse, apostolicum anathema pertinaciter vilipendere, cum id sit gladius qui penetrat *corpus usque ad *fol. 31.
animam et sic mortificatos a regno beatorum spirituum repellat. Sibi etiam periculo esse, memorant, si id quod animabus periculum ingerit neglegentes non innotescant.

97. Talibus dux persuasus, regi humiliter reconciliari deposcit eique satisfacturum sese pollicetur. Huius concordiae et pacis ordinatores fuere Chonradus dux et Hugo cognomento Niger, Adalbero quoque atque Fulbertus episcopi[2]. Et die constituta rex et dux conveniunt; ac secus fluvium Matronam conlocuti, principibus predictis internuntiis, in summam concordiam benignissime redierunt. Et quanto vehementius ante in sese grassati fuere, tanto amplius exinde amicitia se coluere. Hugo itaque dux per manus et sacramentum regis efficitur ac turrim Laudunicam suis evacuatam regi reddit; multam abinde fidem se servaturum pollicens.

98. Iussus ergo ab rege, in Aquitaniam exercitum regi 951.
parat. Quo in brevi collecto, causis rerum exigentibus ad interiores Burgundiae partes rex secum exercitum dirigit[3]. Cum ergo in agro Matisconensium castra figeret, occurrit ei Karolus Constantinus, Viennae civitatis princeps, eiusque efficitur, fidem iureiurando pactus. Hic ex regio quidem genere natus erat, sed concubinali stemmate usque ad tritavum sordebat, vir grandevus et multis bellorum casibus saepissime attritus, et[a] qui in superioribus piratarum tumultibus felici congressu insignis multoties[a] enituit. Affuit etiam Stephanus Arvernorum presul[b] ac regi sese commisit. Necnon et a Wilelmo Aquitanorum principe legati industrii affuere, pro suo principe ex fide habenda sacramenta daturi.

a) *post add.* b) princeps 1.

1) Hac de re nihil Flodoardus. 2) Metensis et Cameracensis.
3) *Sed antequam eandem ingrederetur provinciam* Flod.

951. Quibus postquam iussa regalia data sunt, rex in urbem Vesontium[1], quae est metropolis Genaunorum[a], cui etiam in Alpibus sitae Aldis Dubis[2] preterfluit, cum duce exercitum deducit. Atque ibi Letoldus, eiusdem urbis princeps[3], ad eius militiam sacramento transit.

99. Quibus[b] feliciter atque utiliter habitis, cum autumno maturante elementorum immutatio fieret, rex colerico vexatus, in acutam febrem decidit. Cum ergo[c] aegritudine pressus militaria curare non posset, dux ab[d] eo[d] iussus exercitum reducit. Letoldus vero princeps in ipsa regis aegritudine fidelissime atque humanissime regi famulatur. At die cretica post febris initium impariter veniente, firmiter[e] et inrecidive convaluit. Transactisque diebus 30[f] post corporis reparationem, cum Letoldo principe in Franciam redit.

100. Et[d] cum iam Burgundiae extrema attingeret, viatorum relatu comperit, quosdam qui latrociniis et discursionibus provinciam infestabant, Angelbertum scilicet et Gozbertum, munitionem quae dicebatur Briona[4] exstruxisse, quo etiam post flagitiosa exercitia sese recipiebant. Hanc igitur rex aggressus, obsidione circumdat; pugnaque continua ac fame atterit; et tandem capit solotenusque diruit[5]. Latronculos vero petente[d] Letoldo[d] sub sacramento abire permittit.

101. Inter haec cum rex in partibus Burgundiae adhuc detineretur, Aethgiva, mater eius, regina, eo ignorante, Heriberto comiti nupsit, et relicta urbe Lauduno, ab eo deducta est. Quod rex vehementer indignans[g], redire maturat et cum Gerberga regina uxore Laudunum ingreditur. Et a matre auferens predia et aedes regias, uxori[h] delegat.

*fol. 31'. 102. *Interea Gerberga regina Lauduni geminos enixa
953. est. Quorum alter Karolus, *alter Heinricus vocatus est. At
*p. 610. Heinricus mox post[i] sacri baptismatis perceptionem in albis decedit. Karolus autem cum[d] naturali virium robore educatur[k].

954. 103. Ludovicus vero rex Remos rediens, cum fluvio Axonae propinquaret, per campestria lupum preire conspicit[6]. Quem equo emisso insecutus, per devia exagitat. Ad omnes ferae declinationes equum impatiens obvertebat. Nec quiescere paciebatur, donec[d] equestri certamine fugientem evin-

a) *e corr. in loco raso.* b) Et mater *scribere coeptum.* c) e. rex 1. d) *post add.* e) bene ac f. 1. f) XX 1. g) i. cum Gerberga r. 1. h) u. omnia 1. i) p' *c.* k) educatus 1.

1) Hac de re nihil Flod. Neque Vesontii (Besançon) situm Richerus novisse videtur. 2) Doubs. 3) *quidam Burgundiae comes* Flod.; comes fuit etiam Matisconensis. 4) Brienne-le-Château. 5) Haec Flod., cui sua addit Richerus, aliis quae ille refert praetermissis. 6) Haec quoque Flodoardus.

ceret. Equus ergo per invia coactus, cespite offendit atque[a] 954.
prolabitur. Rex vero gravissime attritus casu, et a suis exceptus, cum multo omnium merore[b] Remos deportatur. Infestis itaque doloribus toto corpore vexabatur. Et post diutinam valitudinem corruptis interius visceribus ob humorum[c] superfluitatem, elefanciasi peste toto miserabiliter corpore perfunditur. Qua diutius confectus, anno[d] regni sui 18, a natu autem 36[1], diem vitae clausit extremum sepul- Sept. 9.
tusque est in coenobio monachorum sancti Remigii[e], quod distat fere[f] miliario uno ab urbe, cum multis omnium lamentis.

INCIPIT[g] LIBER III.

1. Peractis[h] autem exequiis, Gerberga[i] regina legatos dirigit fratribus[f] suis[f], Ottoni regi ac Brunoni ex presule duci, necnon et Hugoni Galliarum duci, petens per eos, Lotharium filium suum in regnum patri defuncto succedere[2]. Adveniunt itaque ab Ottone rege[k] omnes ex Belgica duce Brunone principes, sed et ex Germania aliqui. Adest etiam Hugo Galliarum dux. Conveniunt quoque Burgundiae et Aquitaniae simulque et Gothiae principes. Episcopi etiam e diversis regionum urbibus conveniunt. Atque hi omnes in urbem Remorum apud Gerbergam reginam pari voto collecti sunt. Omnium fit consensus. Omnibus animo inest, Lotharium patri defuncto succedere.

2. Universorum itaque consensu a domno Artoldo Remorum metropolitano, favente Brunone eius avunculo principibusque diversarum gentium laudantibus, Lotharius duodennis[l] rex creatur in basilica sancti Remigii[m], ubi pater suus tumulatus cum aliis regibus sepultis quiescebat. Creatusque rex, a matre Gerberga simulque et principibus Laudunum[n], ubi ex antiquo regia esse sedes dinoscitur, cum[o] magna rerum ambitione inclitus deducitur. Dux continue ei individuus assidet. Et ad multam regis benivolentiam animum intendens, postquam principes in sua discessere, privatis cum rege colloquiis coutebatur. Et ut suae fidelitatis virtutem penitus demonstraret, regem eiusque matrem suas urbes et oppida in tota Neustria visere petit obtinetque.

3. Deducitur ergo a duce rex cum matre regina per 955.
Neustriam ac ab eo decentissime excipitur Parisii, Aurelianis,

a) et 1. b) luctu 1. c) humorem 1. d) anno — XXXVI *in marg.* e) R. *c.* f) *post add.* g) *haec in marg. post add.* h) P. a. e. *add.* 2. i) G. vero r. 1. k) r. Belgici pr. 1. l) *post add. in loco vacuo relicto.* m) R. *c.* n) laudum *c.* o) *deletum sed postea restitutum videtur.*

1) Sed c. 4. quindennem eum regnum accepisse dixit. 2) Flodoardi narrationem valde ampliavit.

955. Carnoti, Turonis, Bleso aliisque quam plurimis Neustriae urbibus oppidisque[1]. Inde quoque cum exercitu in Aquitaniam feruntur. Et premissis legatis, cum Wilelmus princeps occurrere[a] nollet, Pictavim adoriuntur, principem ibi esse rati. Cum ergo exercitus vehementissime urbem attereret et diutissime pugnam urbanis inferret, a quibusdam regiis castrum sanctae Radegundis urbi contiguum clandestina irreptione captum atque succensum est. Comperto vero principem non adesse, tandem post duorum mensium dies, victus indigentia exercitu fatigato, ab obsidione disceditur.

4. Wilelmus vero Arverniae fines perlustrans, quae est Aquitaniae pars, ab oppidis milites educebat, ad pugnam exercitum colligens. Collectoque, in regem fertur. Quo rex[b]
*fol. 32. comperto, *duce favente exercitum in hostem reducit. Signisque infestis congreditur. Acerrime dimicatum est, nonnullis utrimque fusis. Sed regio equitatu[c] prevalente, Aquitanos fuga exagitat. Regiae vero acies promtissime insecuntur. In qua fuga nonnulli Aquitanorum interfecti, plurimi autem capti fuerunt. Wilelmus vero devia secutus, cum duobus[2] vix per abrupta profugit.

5. Rex[3] ergo[d] prospero belli successu insignis, acies[e] iterum Pictavis inferri iubet[f]. Arbitrabatur etenim, urbem tunc facillime capi posse, cum exercitus recentis belli animositate adhuc[g] ferveat et urbani multo detineantur metu ob principis sui fugam eiusque militum infelicem eventum. Dux itaque regis magnanimitatem multo favore excipiens, exercitum, licet fatigatum, et[g] tamen sua benignitate captum,
*p. 611. urbi reducit. *Urbani vero belli casu exanimes vitam deposcunt et pro urbis illesione[h] supplicant. Cum autem exercitus urbem vi vellet irrumpere et spolia asportare, dux, habita apud eos dissuasione, intactam rege iubente reliquit. Rex autem ab urbanis obsides quot vult capit. Sicque duce interveniente, urbs ab exercitu[i] liberata est. Et sub pace sequestra obsidio solvitur. Prosperaque rerum fortuna rex
956. cum duce et exercitu Laudunum repetit. Dux vero Parisii receptus, in egritudinem decidit, qua nimium affectus, vitae finem accepit[4]. Sepultusque est in basilica sancti Dionisii martiris.

a) occurre c. b) cum duce *add.* 1. c) exercitu 1. d) tam *add.* 1. e) exercitum 1. f) infert 1. g) *post add.* h) salute 1. i) a (*post add.*) predonibus 1.

1) Haec Richerus addidit. 2) *cum paucis* Flod. 3) Hac de re nihil Flod. 4) Mortem Hugonis breviter memorat Flod.

6. Interea Ottone rege Bulizlao Sarmatarum regi bellum inferente[1], Ragenerus quidam, quem Otto rex ob custodiam in Belgica dimiserat, multa quae illicita erant presumebat. Inter quae aedes regias et predia regalia Gerbergae reginae, quae in Belgica erant, tirannica temeritate[a] pervadit. Regina vero apud suos de repetendis prediis et aedibus regiis privatim consultare non distulit. 956.

7. Inter quos cum pater[b] meus huius rei dispositioni videretur idoneus, ab eo id summopere ordinandum petebatur. Quod etiam ipse disponendum suscipiens: 'Sinite', inquit, 'per dies aliquot me istud explorare. Et si quidem nostris viribus id par fuerit, procul dubio per hoc temporis intervallum contemplabimur. Ad alia interim vos ipsos conferte. Illud tantum a vobis[c] expediatur, ut, si a Deo nobis rei gerendae oportunitas conferatur, apud vos nulla mora attemptandi[d] opus habeatur'. Sic quoque a sese soluti sunt.

8. Pater meus itaque ad oppidum predicti[e] Rageneri[e] quod dicitur Mons[f] Castrati-loci[2], ubi etiam uxor eius cum duobus filiis parvis morabatur, quosdam suorum, quos ipse in militaribus instruxerat, dirigit, qui[g] loci habitudinem militumque numerum, rerum etiam fortunam ac famulorum exitum vigilumque diligentiam cautissime considerent. Procedunt itaque duo tantum in habitu paupertino ac usque ad oppidi portam deveniunt. Exstruebantur tunc muri per loca potioribus aedificiis. Unde et lapidum caementique portitores saepe per portam egrediebantur regrediebanturque presente qui[h] operi presidebat. Adsunt exploratores et ad comportandum lapides offerunt sese. Deputantur operi. Daturque eis clitellaria sporta. Comportant itaque caementum ac lapides, ac nummos singulos singuli in dies accipiunt. Ante dominam etiam cum latomis et caementariis bis cibati sunt, *curiose omnia contemplantes. Dominae etiam cubiculum eiusque natorum diverticulum, sed et famulorum egressum et regressum actionumque tempestatem, ubi etiam oppidum insidiis magis pateat, multa consideratione pernotant. Et diebus quatuor consumtis, dies imminebat[i] dominica. Sicque accepta laboris mercede[k], ab opere soluti sunt. Redeunt igitur, omnibus exploratis, ac patri meo talia referunt. *fol. 32'.

a) crudelitate 1. b) p. m. *iam prima manu hic et in sequentibus.* c) apud vos 1. d) perficien *scribere coeptum.* e) *post add.* f) monsl, *errore auctoris, qui alia scribere voluit.* g) q. diligentissime considerent 1. h) p. eorum custode 1. i) aderat 1. k) operis precio 1.

1) Flodoardum male interpretatus est, qui a. 955. de bello contra Ungarios ab Ottone cum Burislao gesto refert. 2) Mons Castriloci, Mons, Hannoniae caput, intelligi videtur. Sed Flod. *munitionem quandam super Charum fluvium* cum Ragenarii infantibus captam narrat.

956. 9. Ille in multa spe omnia ponens[a], regina conscia, cum duabus cohortibus oppidum adit ac, ducentibus iis quos premiserat, per locum competentem nocturnus ingreditur[1]. Portas et exitus omnes pervadit ac custodes, ne quis effugiat, deputat. Ipse ad cubiculum dominae ferventissimus tendit. Eumque ingressus, matrem cum duobus natis comprehendit. Alii vero ornamentis asportandis insistebant. Comprehendit[b] et milites oppidumque succendit. Quo combusto, cum domina et natis militibusque comprehensis ad reginam Gerbergam reversus est.

10. Quod Ragenerus comperiens, tanta necessitate ductus, Brunonem, fratrem reginae, postulat, ut mature colloquium quo iubeat regina constituatur, ubi ipse uxorem et natos recipiat et regina aedes et predia resumat. Quod etiam statuto tempore factum est. Nam habitis utrimque rationibus, regina a tiranno predia recepit, et ipse uxorem et natos militesque reduxit[c] . . . .[2]

959. 11. His ita gestis, Rotbertus Trecarum princeps, Heriberti tiranni filius, Hugonis vero abdicati frater, Lothario regi[d] iniuriam hac arte molitus est. Castrum[3] regium quod Divion dicitur, secus Oscaram torrentem conditum[e], multa cupiditate sitiebat, eo quod per eum, si id habere posset, optimam Burgundiae partem ad suum ius transire posse arbitrabatur. Illum itaque qui castro preesse videbatur de
*p. 612. transfugio ad sese *per legatos alloquitur, plurima spondens et maiora sub iureiurando pollicens. Apud regem quoque multam rerum inopiam asserens, apud sese vero sufficientes opes, oppida nonnulla aliaque desiderabilium insignia vehementissime protestans. Tunc iuvenis rerum cupidine captus, pro transfugio mercedem quaerit. At illi mercedis nomen edicunt. Ille vero ex promissis iusiurandum postulat capitque. Et tempore congruo tirannum cum multa militum manu intra oppidum excipit, ac sese ei committens, fidem pro militia accommodat. Pervaso autem oppido, regii milites contumeliose pelluntur. Deputantur vero ibi milites tiranni.

12. Perlata[f] sunt haec ad regem. Rex vero Brunoni avunculo legatos dirigit, copias ab eo postulans. Nec moratur Bruno[g] et cum duobus milibus armatorum ex Belgica terram[h] tiranni occupat urbemque Trecasinam obsidione cir-

a) *post add.* b) Comprehenduntur 1. c) *hic, signo indicante, aliqua deesse videntur.* d) regio 1. e) situm 1. f) *in loco raso.* g) B. c. h) in t. 1.

1) Similia Flod. a. 949. de Lauduno capto refert. 2) Plurium annorum historia praetermissa est, quam in folio assuto suppletam fuisse, verisimile est. 3) Divionis expugnationem bis narrat Flod. a. 959. et 960, hoc anno urbem dolo captam referens.

cumdat[1]. Rex vero cum matre erepto castro exercitum 959.
inducit. Cum ergo duplici exercitu tirannus urgeretur, 960.
cędit et ab rege indulgentiam petit. Coactusque obsides et sacramenta dat. Et insuper oppidi proditorem[2] victus tradit. Qui mox, prolata ab rege sententia, ante oppidi portam coram patre decollatur.

13. *Rex[a] vero oppido potitus cum matre Laudunum *fol. 33.
redit. Huc ex diversis regionibus ad regem principes con- 961.
fluunt. Adsunt quoque ducis defuncti filii duo, Hugo et Otto[3], qui etiam regi fidelem militiam per iusiurandum coram omnibus spondent. Quorum benignitati rex non imparem liberalitatem demonstrans, Hugonem pro patre ducem facit et insuper terram Pictavorum eius principatui adicit; Ottonem vero Burgundia donat.

14. In qua rerum distributione cum domnus ac reverendus Artoldus metropolitanus admodum in die laborasset et pre solis[b] fervore toto corpore sudasset, cum vestem abiceret, per poros calore apertos frigus autumnale[c] irrepsit. Natoque ex[d] interno frigdore epatis morbo, nimiis doloribus confectus, pridie Kal. Octob.[4], a suo presulatu anno[e] 20, Nov. 30.
diem vitae clausit extremum.

15. Cuius peractis exsequiis, Hugo nuperrime dux 962.
Francorum ab rege factus, regem suppliciter adit, petitque, pontificalem dignitatem ei[5] restitui, eo quod ipse ante Artoldum ipsam adeptus fuerit, et non suo facinore, sed Rodulfi regis invidia Artoldum ei superductum memorat[f]. Persistebat itaque, ut redderetur. Et statim decreto[g] regio sinōdus episcoporum post dies 40 habenda indicitur.

16. Colligitur ergo consummatis diebus in pago Meldensi secus fluvium Matronam, in vico qui[h] vocatur . . ., ex Remensi ac Senonensi provinciis sinodus 13 episcoporum, preside Senonense pontifice. Inter quos etiam fautores aliqui pro parte Hugonis videbantur, et maxime illi qui duci consuescebant, utpote[i, 6] Aurelianensis et Parisiacus, Silletensis quoque. Atque hi publice consultabant. Renitentibus autem Roricone Laudunensi et Gibuino[k] Catalaunico[l] episcopis,

a) *haec pagina et pars sequentis in rasura scriptae.* b) aestatis 1. c) frigoris 1. d) ex i. f. ep. *in marg.* e) ann̄. *c.* f) memorabat 1. g) iussu 1. h) cui vocabulum 1. *Spatium nomini omisso non vacat.* i) ut 1. k) Gubuino *hoc loco c.* l) talaunico *corr.* Catal.

1) Haec Flod. a. 959, reliqua a. 960. 2) Odelrici comitis filium indicat Flod. 3) Haec a Flodoardo mox post Divionis expugnationem ponuntur. 4) Ita etiam Flod. 5) Error auctoris; Hugo, Heriberti filius, archiepiscopatum Remensem invaserat; et recte infra cap. 17. Rotbertus frater eius vocatur. Ceterum Flodoardum sequitur. 6) Hi a Flodoardo non nominantur.

962. et vehementissime asserentibus, quod a multitudine episcoporum excommunicatus, a minore eorum numero absolvi non posset, relinquitur ratio differenda usque ad interrogationem papae Romani.

17. Nec multo post et legatio dirigitur in Gallias a domno Iohanne papa, qui iam succedebat Octoviano[a], domni Agapiti[b] successori[1]; asserens, predictum Hugonem abdicatum, tam sinodo Romana, quam Papiae nuperrime habita[2], ab episcopis Italiae anathematizatum, nisi ab iis quae illicite repetebat quiesceret. Qua legatione omnibus intimata, quaerimoniae ratio pessumdata est. Hugo[3] itaque a fratre suo Rotberto receptus, nimia anxietate intra dies paucissimos Meldi defunctus est.

18. Bruno itaque metropolitanus et dux cuidam ex collegio canonicorum Mettensium nomine Odelrico apud regem presulatum quaerebat. Quod cum obtinuisset, coram adesse facit. Qui vir memorabilis, cum esset divitiis et nobilitate litterarumque scientia adeo clarus, an rege largiente episcopatum suscipere audeat, sciscitatur[3]. Etenim tunc expetebatur a quodam illustri, cui a duce auxilium ferebatur. At ille, utpote vir magnanimus, si rex largiatur, sese contra omnes et suscepturum et defensurum, respondit. Quod etiam multam sibi ducis invidiam comparavit.

*p. 613. *19. Ordinatur[4] itaque in[c] basilica sancti Remigii ab episcopis Remensis metropolis diocesaneis, Widone scilicet Suessonico, Roricone Laudunensi, Gibuino Catalaunico, Hadulfo Noviomensi[d] atque Wicfrido Virdunensi. Factusque
963. presul, mox tirannos qui suae aecclesiae res pervaserant, ut ad satisfaciendum redeant, iure aecclesiastico advocat. Atque[e] inde per tres dierum quadragenas concessit esse consulendum.

964. 20. Evoluto[f] vero tempore, Tetbaldum Turonicum[5] cum aliis rerum aecclesiasticarum pervasoribus anathemate damnat. Post non multos autem dies penitentia ducti, ad presulem satisfacturi redeunt atque res pervasas legaliter reddunt.
965. Recipit itaque domnus presul ab Heriberto quidem Sparnacum[6] vicum populosum ac[g] opulentum, ab Tetbaldo vero castrum Codiciacum[7], eosque[8] a vinculo anathematis absolvit.

a) *ita c.* b) A. papae 1. c) a *et* Remis *scribere coeptum.* d) aliisque nonnuliis *pergit* 1. e) Ac 1. f) *quae sequuntur — annectit (c. 21) posteriori tempore in loco raso addita videntur.* g) at 1.

1) Tunc Iohannes XII. adhuc sedem pontificalem tenebat. 2) De qua cf. Ballerinos, Ratherii Op. p. CXI. 3) Haec apud Flodoardum frustra quaeras. 4) C. 19. 20. Sed verba *Remensis metropolis* inseruit minus recte, cum Wicfridus Virdunensis Treverensi subiectus esset archiepiscopatui. 5) Carnotensis comes fuit. 6) Epernay. 7) Coucy. 8) *quemque* (i. e. Tetbaldum) Flod.

*Et Tetbaldi quidem filio, qui sese sibi commiserat militaturum, castrum sub conditione servandae[a] fidelitatis concedit. *fol. 33'. 965.

21. Quo etiam tempore Arnulfus Morinorum princeps hac vita decessit. Cuius terram Lotharius rex ingressus, filio defuncti liberaliter reddit eumque cum militibus iure sacramentorum sibi annectit[b, 1].

22. Huic[2] quoque regalis nobilitatis[3] vir Adalbero ex Mettensium similiter collegio strenue[c] ac feliciter successit. Qui quanto suis profuerit et quanta ab aemulis plus iusto passus sit, opere sequenti declarabitur. Hic in initio post sui promotionem structuris aecclesiae suae plurimum studuit. Fornices enim, qui ab aecclesiae introitu per quartam pene totius basilicae[d] partem eminenti structura distendebantur[e], penitus diruit[4]. Unde et ampliore receptaculo et digniore[f] scemate tota aecclesia decorata est. Corpus quoque sancti Kalisti papae et martiris debito honore in ipso[a] aecclesiae ingressu, loco scilicet editiore[g], collocavit. Ibique altare dedicans, oratorium fundendis Deo precibus commodissimum aptavit. Altare precipuum crucibus aureis insigniens, cancellis utrimque radiantibus obvelavit. 969.

23. Preter haec etiam altare gestatorium non viliori[h] opere effinxit. Super quod sacerdote apud Deum agente, aderant quatuor euangelistarum expressae auro et argento imagines, singulae in singulis angulis stantes. Quarum uniuscuiusque alae extensae duo latera altaris usque ad medium obvelabant[i]. Facies vero agno inmaculato conversas intendebant. In quo etiam ferculum Salomonis imitari videbatur. Fecit quoque candelabrum septifidum. In quo cum septem ab uno surgerent, illud significare videbatur, quod ab uno Spiritu septem gratiarum dona dividantur. Nec minus et arcam opere eleganti[k] decoravit. In qua virgam et manna[l], id est sanctorum reliquias, operuit. Coronas quoque non minima inpensa fabrefactas in aecclesiae decus suspendit. Quam fenestris diversas continentibus historias dilucidatam campanis mugientibus acsi tonantem dedit. cf. Cant. 3,9. cf. 1. Cor. 12, 8—10. cf. Hebr. 9,4.

24. Canonicos etiam, qui in propriis hospiciis degentes tantum sua curabant, iure[m] communitatis vivere instruxit. Unde et claustrum monasterio addidit, in quo die morantes

a) *post add.* b) *quatuor lineis erasis iamque vacuis, prosequitur primaeva scriptura.* c) *superscr. sed del.* utiliter. d) oratorii 1. e) distendebatur *c.* f) honoratiore 1. g) eminentiore 1. h) minori 1. i) vel. 1. k) argento auroque *add.* 1. l) m. reclusit 1, *ubi* id est *in marg.* m) c. i. 1.

1) Hic Flodoardi Annalibus deficientibus, reliqua auctor proprio marte conscripsit. 2) Odelrico, cuius in loco iam eraso mentionem fecisse videtur auctor. 3) Filius Godefridi Arduennensium comitis. 4) Cf. App. Flod., SS. III, p. 407.

969. cohabitarent, necnon et dormitorium, ubi noctu in silentio
quiescerent, refectorium quoque, ubi de communi considentes
reficerentur. Legesque ascripsit, ut orationis tempore in
ecclesia nihil nisi signo peterent, preter quod[a] necessitatis
afferret inpulsio; cibum una taciturni[b] caperent; post prandium in gratiarum actione laudes Deo decantarent; completorio vero expleto, silentium usque laudes matutinas nullatenus violarent; iam horoscopo pulsante excitati[c], ad laudes persolvendas sese prevenire contenderent. Ante horam diei primam libertas[d] egrediendi a claustro nemini concessa erat, preter hos qui curis eorum insistebant. Et ne quis per ignorantiam quicquam faciendum relinqueret, sancti Augustini instituta patrumque decreta cotidie eis recitanda indixit.

25. Monachorum quoque mores quanta dilectione et
industria correxit atque a seculi habitu distinxit, sat dicere
non est. Non solum enim religionis dignitate eos insignes
apparere studuit, verum etiam bonis exterioribus augmen-
*p. 614. tatos nullo modo *minui prudens adegit. Quos cum multo
coleret amore, precipua tamen beati Remigii Francorum
patroni monachos caritate extollebat; unde et eorum res
972?. stabiliri[e] in posterum cupiens, Romam concessit. Et utpote
vir nobilis et strenuus et fama celibis vitae omnibus clarus,
a beatae memoriae Iohanne papa cum multa reverentia
exceptus est. A quo etiam post mutua colloquia iussus, in
die natalitia Domini, 12 procedentibus episcopis, missarum
sollempnia celebravit. In tanta eius gratia habitus, ut ab eo
rogaretur petere, si quid optaret.

26. Quod metropolita[f] Adalbero de[f] rebus[f] sancti Remigii a papa[f] Iohanne privilegium[f] fieri petit[f].

Tunc vir memorabilis sic exorsus: 'Quoniam', inquit,
'pater sanctissime, multa caritate filium complexus ad te
amplius[g] attraxisti, quod tibi onerosum sit, petendum non
arbitror. Novi enim, quod diligens pater interdum filio gra-
vari gaudeat. Sed illud petere me proposui, quod et[a] tanto
patri onerosum non fiat et petenti satis commodi comparet.
*fol. 34. Est mihi in Galliis monachorum *coenobium[h], non longe ab
urbe Remorum situm. Ubi etiam beati Remigii Francorum
patroni corpus sanctissimum decentissime quiescit, cui etiam
honor exhibetur[i] debitus. Cuius res in posterum stabiliri
firmiter quaerens, vestrae auctoritatis privilegio confirmari
inpresentiarum deposco, terras videlicet cultas atque incultas,

a) *post add.* b) silendo 1. c) h. excitanto 1. d) nemini l. 1. e) stabilitas 1. f) opolita, de rebus, pa, egium, tit *absc.* g) ad te a. ad te 1. h) *in alia charta alio atramento pergit, manu fortasse aliena.* i) servatur 1.

silvas et pascua, vineas ac pomeria[a], torrentes et stagna. 972.
Castri quoque illorum[b] munitatem villarumque liberalem intra et extra potestatem, tandem etiam res omnes mobiles atque inmobiles vestri apostolatus dignitas solidet atque confirmet. Abbatiam quoque sancti Timothei martiris, quae nostri iuris esse videtur, sub vestri presentia horumque episcoporum testimonio eis concedo, ut inde pauperibus administretur et memoria nostri servis Dei in coenobio habeatur. Haec[c] igitur superioribus addita in ius predicti sancti transeat atque illius propria vestra similiter auctoritate confirmetur'.

27. Ad haec domnus papa: 'Res', inquit, 'domni ac patroni nostri[d] Remigii nostri apostolatus sententia stabiliri tutasque in perpetuum fieri, quin etiam de tuo quicquid placet addi, libentissime concedo. Scripto etiam id roborari non solum mea, set et horum qui adsunt episcoporum auctoritate constituo'. Moxque scriptum iri iussit coramque scriptum legi precepit.

28. Cuius textus huiusmodi est: 'Iohannes servus servorum Dei[e] . . . .[1]

29. Quod in auribus omnium qui aderant perlectum sigilli sui nota insignivit atque episcopis roborandum porrexit. Quibus gestis, metropolitanus domni papae atque episcoporum licentia digressus, Galliis sese recepit, directoque itinere sancti predicti sepulchrum devotus petiit eique in collegio monachorum privilegium scriptum legavit. Monachi datum excipientes, archivo servandum mandant gratiasque pro tanta liberalitate decenter impertiunt.

30. Quod Adalbero privilegium[f] in sinodo[f] ab episcopis[f] firmari[f] facit[f].

His ita habitis, post sex mensium[2] tempus ad Montem Sanctae Mariae[g, 3], qui locus est Remorum diocesaneus, ab eodem metropolitano sinodus episcoporum habita est. Quibus considentibus, post quaedam sinodo utilia atque sanctae aecclesiae commoda, metropolitanus coram sic concionatus ait: 'Quoniam, patres reverendi, gratia sancti Spiritus hic collecti sumus, et quae de statu sanctae aecclesiae visa sunt utilia ordinavimus, restat adhuc res mihi adeo placens et nonnullis nostrae aecclesiae filiis nunc et in posterum pro-

a) pemeria *c.* b) *post add.* c) Hanc — additam 1. d) *sic.* e) *membrana, cui signo apposito charta inscribi debuit, jam excidit.* f) ivi, sino, is fir, acit *absc.* g) M. *c.*

1) Jaffé Nr. 2884, datum d. 24. April. a. 972. 2) Haec et sequens temporum notae an certae sint, dubitari potest. 3) Mont-Notre-Dame, in pago Tardanensi (Tardenois) ab oriente et meridie Suessionum, prope vicum Bazoches. Actorum partem primus edidit Harduinus, Conc. VI, 1, p. 687 (inde Mansi XIX).

972. futura. Quam etiam vestrae dignitati indicandam arbitror atque roborandam. Ante septem mensium dies, ut vobis quoque notissimum est, in Italiam concessi Romamque deveni, ac domni et apostolici viri Iohannis colloquio simulque et benivolentia familiarissime usus, ab eo petere, si quid optarem, monitus sum. Ratusque petendum, ut res[a] domni ac patroni nostri Remigii suae auctoritatis privilegio contra quoslibet[b] tirannos stabiliret et abbatiam sancti Timothei martiris a me datam illis uniret, id absque refragatione obtinui. Scripsit ergo ac coram episcopis numero 12 recitari iussit eisque roborandum porrexit. Quod et domni papae sigilli nota
*p. 615. insignitum, vobis quoque roborandum *attuli, ut plurimorum auctoritate subnixum, nullorum machinatione quandoque valeat dissolvi. Unde et a vobis idem roborari[c] volo'. Sinodus dixit: 'Roboretur'. Prolatum igitur a metropolitano, in concilio recitatum est eisque porrectum et ab eorum singulis manu imposita roboratum[1]. Quod etiam a monachis qui ibi aderant exceptum, archivo monasterii relatum est.

31. Conquestio[d] metropolitani[d] de monachorum[d] religione[d] (rituumque[d] correctione[d]).

Inter hec quoque et alia utilia quae ibi constituta sunt de monachorum religione a metropolitano motu[e] gravissimo conquestio habita est, eo quod ritus a maioribus constituti a quibusdam depravati et immutati viderentur. Unde et sub episcoporum presentia ab eodem decretum est, ut diversorum locorum abbates convenirent et inde utiliter[f] consulerent. Huiusque habendae rationis tempus et locus mox constituta sunt, et sic sinodus soluta est.

32. Quod abbas Rodulfus abbatum primas fuerit.

Interea tempus advenit. Abbates quoque ex diverso in unum collecti sunt. Quorum precipuus et primas constitutus est vir divae memoriae Rodulfus, ex coenobio sancti Remigii abbas. Quo presidente et prelaturae dignitatem tenente, alii circum dispositi sunt. Metropolitanus[g] vero ex adverso in cliotedro[3] resedit. Qui primatis aliorumque patrum[h] hortatu concionatus, sic prelocutus est:

33. Praelocutio[i] metropolitani[i] in sinodo[i] abbatum[i].

'Magnum est, patres sanctissimi, bonos quosque convenire, si fructum virtutis quaerere elaborent. Inde enim et

a) omnes res mobiles videlicet atque inmobiles 1. b) t. q. 1. c) robori *corr.* roborari *c.* d) estio, olita, ona, eligi, itu, ctione *absc.*; umque corre *deleta videntur.* e) *post add.* f) fideliter 1. g) nus *post add.* h) abbatum 1. i) cuti, opolitani, do, um *absc.*

1) V. Acta l. l. 2) Sella plectilis, faldistolium ('fauteuil').

bonorum utilitas et[a] rerum honestas comparatur. Sicut econtra pernitiosum, si pravi confluant, ut illicita quaerant et expleant. Unde et vos, quos in Dei nomine collectos arbitror, optima quaerere hortor atque ex malivolentia nihil moliri moneo. Amor secularis et odium apud vos locum nullum habeant, quibus[b] enervatur iustitia, aequitas suffocatur. Vestri ordinis antiqua religio ab antiquitatis honestate, ut fama est, supra modum aberravit. Dissidetis enim inter vos in ipsa regularis ordinis consuetudine, cum aliter alter, alter aliter velit ac sentiat. Quapropter et sanctitati vestrae hactenus multum derogatum est. Unde et utile duxi, ut vobis hic gratia Dei in unum collectis suadeam idem velle, idem sentire, idem cooperari, ut eadem voluntate, eodem sensu, eadem cooperatione et virtus neglecta repetatur et pravitatis dedecus vehementissime propulsetur'. 972.

34. Responsio[c] primatis[c] et in pravos[c] indignatio[c].

Ad haec abbatum primas: 'Quod hic', inquit[d], *'a te promulgatum est, pater sanctissime, alta memoria condendum est, eo quod et corporum dignitatem et animarum salutem affectes. Constat enim[a], ad habitum virtutis neminem pervenisse, nisi quem talis animus munivit, quo et appetenda peteret et vitanda refelleret. Unde et patet, nos aliquid dedecoris contraxisse, quod ab appetendis aliquanto[e] aberravimus. Quod etiam multa obiurgatione reprehendendum est, cum nec ignavia nos precipitaverit, nec inopia ad id impulerit'. * fol. 34'.

35. Item[f] indignatio[f] primatis[f] (in vitiosos[f]).

'Quae enim vis impulit, ut monachus intra claustra monasterii dominicis servitiis mancipandus compatrem habeat et compater dicatur? Et ó quantum nostro ordini dissentiat, considerate. Si, inquam, compater est, ut a verisimili probabile efferam, cum eo qui pater est ipse est et pater. Si vero pater est, filium vel filiam habere dubium non est. Unde et scortator potius quam monachus dicendus est. Sed quid de commatre? Quid in hoc nomine a secularibus perpenditur nisi turpitudini[g] consentanea? Hoc licet verisimile dicens, secularibus non preiudico, sed nostro ordini illicita reprehendo. Quod quia ineptum videtur, vestra interminatione inhibendum est'. His venerandus metropolitanus subiungens: 'Si', inquit, 'placet sinodo, interdicetur'. Sinodus dixit: 'Interdicatur'. Metropolitani itaque auctoritate, omnium consensu inhibitum est.

a) *post add.* b) quorum altero 1. c) pons, atis, vos, atio *absc.* d) *post additum videtur.* e) *in loco raso* 2. f) I, ind, prima, os *absc.*; in vi *del.* g) turpitudinis 1.

972. 36. Secunda[a] primatis obiectio[a].

Rursusque primas exorsus[b]: 'Adhuc', inquit, 'nostro ordini inimica proferam. In quo quidam dinoscuntur, quibus mos inolevit, ut soli a monasteriis egrediantur[c], soli foris nullo sui operis teste maneant, et quod pessimum est, absque fratrum benedictione et[d] exeant et sine ea redeant. Unde non dubium est, eos facilius posse falli, quos fratrum orantium benedictio non munit[e]. Inde est, quod turpitudo vitae, morum pravitas[f], proprietatis peculium nobis a[d] calumniantibus[d] intenduntur. Unde etiam necesse est, ut his calumniis subdamur, cum repulsioni testes habere non possimus. Hoc[g] *p. 616. *quoque vestra censura prohibeat'. Sinodus dixit[d]: 'Prohibeatur'. Et memorabilis metropolitanus: 'Hoc quoque', inquit, 'nostra auctoritate[h] prohibemus'.

37. Tertia[i] primatis indignatio.

His quoque primas alia adiungens: 'Quoniam', inquit, 'de vitiis nostri ordinis dicere coepi, nihil relinquendum putavi, ut his amotis religio nostra acsi enubilata reluceat. Sunt enim, inquam, nostri ordinis quidam, quibus curae est, pillea aurita capiti manifeste imponere pellesque peregrinas pilleo regulari preponere, pro abiectae vestis habitu vestes lautissimas induere*. Nam tunicas magni emptas plurimum cupiunt, quas sic ab utroque latere stringunt manicisque et giris diffluentibus diffundunt, ut artatis clunibus et protensis natibus potius meretriculis quam monachis a tergo assimilentur'.

38. De[k] superfluo[k] vestium[k] colore.

'Quid vero de colore vestium? Unde tantum decepti sunt, ut dignitatis merita coloribus comparent. Nam nisi tunica nigro colore deceat[l], ea indui nullo modo placet. Quod si etiam nigro albus laneficii opere intermixtus sit, hic quoque talis vestem abiectam facit. Fulvus quoque abicitur. Nec minus niger nativus non sufficit, nisi etiam corticum inficiatur sucis. Atque haec de vestibus'.

39. De[m] calciamentorum[m] superfluitate[m].

'De calciamentorum vero superfluitate quid referam? Tantum enim in his insaniunt, ut commoditatem sibi pluri-

*) cum boni quique capitis *(post add.)* quocumque tegmine contenti sint. Hi ergo a religiosis dissidentes non sunt? Cum enim vestium dignitate delectantur, vilium procul dubio abiectionem, unde ex parte religio recognoscitur, penitus abhorrent *add.* 1.

a) Secunda, obi *absc.* b) *in loco raso.* c) exeant 1. d) *post add.* e) munivit 1. f) pavitas *corr.* pravitas 1. g) Hos 1. h) auctorita *corr.* auctoritate. i) Te *absc.* k) De, s, vest *absc.* l) splen *scribere coeptum.* m) De ca, torum, tate *absc.*

mam per ea auferant. Ea enim sic arta induunt, ut cippati pene impediantur. In quibus etiam rostra componunt; aures hinc[a] inde erigunt. Et ne folleant, magno[b] opere elaborant. Ut luceant quoque, famulis consciis indicunt'. 972.

40. De[c] linteis et operibus[c] superfluis.

'An lintea operosa atque pellicea operimenta sileam? Cum, inquam, a maioribus clementiae gratia pro lenis indui pellibus mediocribus concessum sit, vitium superfluitatis irrepsit. Unde et nunc peregrinis operimentis limbos bipalmos circumducunt atque pannis Noricis ea desuper duplicant. Linteis vero pro stragulis minime uti concessum est; sed a quibusdam minus religiosis caeteris superfluis id additum est. Quorum numerus cum ex locis diversis plurimus esset, a pluralitate malorum bonorum paucitati id persuasum est'.

41. De[d] femoralibus[d] iniquis[d].

'Sed quid femoralia iniqua referam? Horum etenim tibiales quater sesquipede patent atque ex staminis subtilitate etiam pudenda intuentibus non protegunt. In quorum compositione id uni non sufficit, quo duo contenti ad plenum esse valerent. Haec coram hic relata, an prohiberi velitis, indicate. Caetera vero nostris conciliis in privato corrigenda erunt'. Sinodus dixit: 'Et[e] prohibeantur'.

42. Responsio metropolitani ad primatem[f].

Ad haec quoque metropolitanus subiunxit: 'Gravitatis quidem vestrae fuit pauca dicendo pluribus parcere; sed quoniam[g] haec quae reprehensimus in vestro ordine subiacent, alia nobis, alia vero privatis conciliis corrigenda iudicatis, idem sentio, idem laudo. Unde et quae hic inhiberi vestra gravitas petit, nostra auctoritas interdicit. *Quae vobis silendo reservastis, vestris relinquimus inmutanda iuditiis'. His quoque dictis, sinodus soluta est. Quo tempore monachorum religio admodum floruit, cum eorum religionis peritissimus metropolitanus huius rei hortator esset et suasor. Et[h] ut nobilitati suae in omnibus responderet, aecclesiae suae filios studiis[i] liberalibus instruere utiliter[e] quaerebat. *fol. 35.

43. Adventus Gerberti in [Galliam[k]].

Cui etiam, cum apud sese super hoc aliqua deliberaret, ab ipsa Divinitate directus est Gerbertus[l], magni ingenii

a) hin *corr.* hinc. b) multo 1. c) De 1, bu *absc.* d) De, f, in *absc.* e) *post add.* f) rim *absc.* g) quae dicta sunt nobis 1. h) Et ut *in loco raso.* i) studuis *corr.* studiis. k) Galliam *absc.* l) g. c. *semper.*

7*

ac miri eloquii vir, quo postmodum tota Gallia, acsi[a] lucerna ardente vibrabunda refulsit[1]. Qui Aquitanus genere, in coenobio[2] sancti confessoris Geroldi a puero altus et grammatica edoctus est. In quo utpote adolescens cum adhuc intentus moraretur, Borrellum[b] citerioris Hispaniae ducem orandi gratia ad idem coenobium contigit devenisse. Qui[c] a loci abbate humanissime exceptus, post sermones quotlibet[d], an in artibus perfecti in Hispaniis habeantur[e], sciscitatur. Quod cum promptissime assereret, ei mox ab abbate persuasum est, ut suorum aliquem susciperet secumque in artibus docendum duceret. Dux itaque non abnuens, petenti liberaliter favit ac fratrum consensu Gerbertum assumptum
*p. 617. duxit atque Hattoni .....[f] episcopo[3] *instruendum commisit. Apud quem etiam in mathesi plurimum et efficaciter studuit. Sed cum Divinitas Galliam iam caligantem magno lumine relucere voluit, predictis duci et episcopo mentem dedit, ut Romam oraturi peterent. Paratisque necessariis, iter carpunt ac adolescentem commissum secum deducunt. Inde Urbem ingressi, post preces ante sanctos apostolos effusas[g], beatae recordationis papam[4] . . . . .[h] adeunt ac sese ei indicant, quodque visum est de suo iocundissime impertiunt.

44. Quod Atto[i] Romae moratus[i] decessit[i].

Nec latuit papam adolescentis industria simulque et discendi voluntas. Et quia musica et astronomia in Italia tunc penitus ignorabantur, mox papa Ottoni regi Germaniae et Italiae per[e] legatum[e] indicavit, illuc huiusmodi advenisse iuvenem, qui mathesim optime nosset suosque strenue docere valeret. Mox etiam ab rege papae suggestum est, ut iuvenem retineret nullumque regrediendi aditum ei ullo modo preberet. Sed et duci atque episcopo, qui ab Hispaniis convenerant, a papa modestissime indicitur, regem velle sibi iuvenem ad tempus retinere, ac non multo post eum sese[e] cum honore remissurum; insuper etiam gratias inde recompensaturum. Itaque duci ac episcopo id persuasum est, ut, hoc pacto iuvene[k] dimisso, ipsi in Hispanias iter retorquerent. Iuvenis igitur apud papam relictus, ab eo regi oblatus est. Qui de arte sua[l] interrogatus, in

a) ac 1. b) Borrellus — dux — c. devenit 1. c) Qui cum 1. d) mutuos 1. e) *post add.* f) *locus vacuus relictus.* g) fusas 1. h) *locus vacuus.* i) tto, mora, s *absc.* k) iuvenem dimittant ipsique . . . retorqueant 1. l) arte (sua *absc.*) *in marg.*

1) Cf. praesertim Büdinger, 'Ueber Gerberts wissenschaftliche und politische Stellung'. Kass. 1851. 2) Aurillac, in praefectura Cantal. 3) Ausonensi. 4) Iohannem XIII, qui annis 965, Oct. — 972, Sept. 6. sedit.

mathesi se satis posse, logicae vero scientiam se addiscere velle, respondit. Ad quam quia pervenire moliebatur, non adeo in docendo ibi moratus est.

45. Quod ab[a] Ottone rege G. logico commissus[a] sit.

Quo tempore G.[1] Remensium archidiaconus[b] in logica clarissimus habebatur. Qui etiam[c] a Lothario Francorum rege eadem[d] tempestate[d] Ottoni regi Italiae legatus directus est. Cuius adventu iuvenis exhilaratus, regem adiit atque ut G. committeretur optinuit. Et G.....o per aliquot tempora haesit Remosque ab eo deductus est. A quo etiam logicae scientiam accipiens, in brevi admodum profecit. G. vero, cum mathesi operam daret, artis difficultate victus, a musica reiectus est. Gerbertus[c*] interea[d] studiorum nobilitate predicto metropolitano commendatus, eius gratiam pre omnibus promeruit. Unde et ab eo rogatus, discipulorum turmas artibus instruendas ei adhibuit.

46. Quem ordinem[e] librorum[e] in docendo[e] servavit[e].

Dialecticam ergo ordine librorum percurrens, dilucidis sententiarum verbis enodavit. Inprimis enim Porphirii ysagogas, id est introductiones, secundum Victorini rhethoris translationem, inde etiam easdem secundum Manlium[2] explanavit. Cathegoriarum, id est predicamentorum, librum Aristotelis[f] consequenter enucleans. Periermenias[3] vero, id est de interpretatione librum, cuius laboris sit, aptissime monstravit. Inde etiam topica, id est argumentorum sedes, a Tullio de Greco in Latinum translata, et a Manlio consule sex commentariorum libris dilucidata, suis[g] auditoribus intimavit.

47. Quid provehendis[h] rhethoricis[h] providerit[h].

Necnon[i] et quatuor de topicis differentiis libros, de sillogismis cathegoricis duos, de ypotheticis tres, diffinitionumque librum unum, divisionum aeque[k] unum, utiliter legit et expressit. Post quorum laborem, cum ad rhethoricam suos provehere vellet, id sibi suspectum erat, quod sine locutionum modis, qui in poetis discendi sunt, ad oratoriam artem ante[d] perveniri non queat. Poetas igitur adhibuit, quibus assuescendos arbitrabatur. Legit itaque ac docuit Maronem et Statium Terentiumque poetas. Iuvenalem quoque ac Persium

a) ab, G., commis *absc.* b) archiepi *scribere coeptum.* c) cum 1. c*) G. c. d) *post add.* e) or, libr, do, ser *absc.* f) Aristelis c. g) sui *corr.* suis. h) ve, icis, it *absc.* i) Nec *corr.* Necnon. k) quoque similiter 1.

1) Gerannus archidiaconus synodo a. 972. subscripsit; Harduin Conc. VI, 1, p. 689. 2) M. Boethium. 3) περὶ ἑρμηνείας.

Horatiumque satiricos, Lucanum etiam historiographum. Quibus assuefactos locutionumque modis compositos ad rhethoricam transduxit.

48. Cur eis[a] sophistam[a] adhibuerit[a].

Qua instructis sophistam adhibuit; apud quem in controversiis exercerentur, ac sic ex arte agerent, ut preter artem agere viderentur, quod oratoris maximum videtur. Sed haec de logica. In mathesi vero quantus sudor expensus[b] sit, non incongruum dicere videtur. Arithmeticam enim, quae est matheseos prima, inprimis dispositis accommodavit.

49. Qui labor[c] ei in mathematicis[c] impensus sit[c].

Inde etiam musicam, multo ante Galliis ignotam, notissimam effecit. Cuius genera in monocordo disponens, eorum consonantias sive simphonias in tonis ac semitoniis, ditonis quoque ac diesibus distinguens, tonosque in sonis rationabiliter distribuens, in plenissimam notitiam redegit.

*fol. 35'.

50. *Sperae[d] solidae[d] compositio[d].

Ratio vero astronomiae quanto sudore collecta sit, dicere[e] inutile non est, ut et tanti viri sagacitas advertatur et artis efficacia[f] lector commodissime capiatur. Quae cum pene intellectibilis sit, tamen[g] non sine admiratione quibusdam instrumentis ad cognitionem adduxit[1]. Inprimis enim mundi speram ex solido ac rotundo ligno argumentatus, *p. 618. *minoris similitudine maiorem expressit. Quam cum[e] duobus polis in[h] orizonte obliquaret, signa septemtrionalia polo erectiori dedit, australia vero deiectiori adhibuit. Cuius positionem eo circulo rexit, qui a Grecis[i] orizon[2], a Latinis limitans sive determinans appellatur, eo quod in eo signa quae videntur ab his quae non videntur distinguat ac limitet. Qua in orizonte sic[e] collocata, ut et ortum et occasum signorum utiliter ac probabiliter demonstraret, rerum naturas dispositis insinuavit instituitque in signorum comprehensione. Nam tempore nocturno ardentibus stellis operam dabat; agebatque, ut eas in mundi regionibus diversis obliquatas tam in ortu quam in occasu notarent.

51. Intellectilium[k] circulorum comprehensio[k].

Circuli quoque qui a Grecis[i] paralleli[3], a Latinis aequistantes dicuntur, quos etiam incorporales esse dubium non est, hac ab eo arte comprehensi noscuntur. Effecit semicirculum recta diametro divisum. Sed hanc diametrum

a) is, am, erit *absc.* b) datus 1. c) bor, emati, it *absc.* d) s, so, comp *absc.* e) *post add.* f) efficatia *corr.* efficacia. g) n. t. 1. h) in o. *in marg.* i) gris 1, *et ita deinceps, quod* Grais *legi posset.* k) In, li, compre *absc.*

1) Cf. Gerberti epistolam Constantino datam ap. Olleris p. 479. 2) ὁρίζων. 3) παράλληλοι.

fistulam constituit, in cuius cacuminibus duos polos boreum et austronothum notandos esse instituit. Semicirculum vero a polo ad polum 30 partibus divisit. Quarum sex a polo[a] distinctis, fistulam adhibuit, per quam circularis linea arctici[b] signaretur. Post quas etiam quinque diductis, fistulam quoque adiecit, quae aestivalem circulationem indicaret. Abinde quoque quatuor divisis, fistulam identidem addidit, unde aequinoctialis rotunditas commendaretur. Reliquum vero spatium usque ad notium polum eisdem dimensionibus distinxit. Cuius instrumenti ratio in tantum valuit, ut ad polum sua diametro directa ac semicirculi productione superius versa, circulos visibus inexpertos scientiae daret atque alta memoria reconderet.

52. Sperae compositio planetis cognoscendis[c] aptissima[c].

Errantium* quoque siderum circuli cum intra mundum ferantur, et contra contendant, quo tamen artificio viderentur, scrutanti non defuit. Inprimis enim speram circularem effecit; hoc est ex solis circulis constantem. In qua circulos duos qui a Grecis coluri[1], a Latinis incidentes dicuntur, eo quod in sese incidant complicavit. In quorum extremitatibus polos fixit. Alios vero quinque circulos, qui paralleli** dicuntur, coluris transposuit, ita ut a polo ad polum 30 partes sperae medietatem dividerent; idque non vulgo neque confuse. Nam de 30 dimidiae sperae partibus a polo ad primum circulum sex constituit; a primo ad secundum quinque; a secundo ad tertium quatuor; a tertio ad quartum itidem quatuor; a quarto ad quintum[d] quinque; a quinto usque ad polum sex. Per hos quoque circulos eum circulum obliquavit, qui a Grecis loxos[2] vel[e] zoe[e], a Latinis obliquus vel vitalis dicitur, eo quod animalium figuras in stellis contineat. Intra hunc obliquum errantium circulos miro artificio suspendit. Quorum absidas et altitudines, a sese etiam distantias efficacissime suis demonstravit. Quod quemadmodum fuerit, ob prolixitatem[e] hic ponere commodum non est, ne nimis a proposito discedere videamur.

53. Aliae[f] sperae compositio[f] signis cognoscendis[f] idonea[f].

Fecit preter haec speram alteram circularem, intra quam circulos quidem non collocavit, sed desuper ferreis atque

*) Sed hoc ad circulos intellectibiles. Quanto etiam studio errantium siderum circulos aperuerit, dicere non pigebit. Qui 1.
**) qui a Grecis paralleli, a Latinis aequistantes dicuntur 1.

a) p. mensus 1. b) artici *corr.* arctici. c) no, tis *absc.* d) quinto similiter 1. e) *post add.* f) Alia, comp, cogn, ido *absc.*

1) κόλουροι. 2) λόξος, ζωή.

aereis filis signorum figuras complicavit. Axisque loco fistulam traiecit, per quam polus caelestis notaretur, ut eo perspecto machina caelo aptaretur. Unde et factum est, ut singulorum signorum stellae singulis huius sperae signis clauderentur. Illud quoque in hac divinum fuit, quod, cum aliquis artem ignoraret, si unum ei signum demonstratum foret, absque magistro cetera per speram cognosceret. Inde etiam suos liberaliter instruxit. Atque haec actenus de astronomia.

54. Confectio[a] abaci[a].

In geometria vero* non minor in docendo labor expensus est. Cuius introductioni abacum, id est tabulam dimensionibus aptam, opere scutarii effecit[1]. Cuius longitudini in 27 partibus diductae novem numero notas omnem numerum significantes disposuit. Ad quarum etiam similitudinem mille corneos effecit caracteres, qui per 27 abaci partes mutuati, cuiusque numeri multiplicationem sive divisionem designarent; tanto compendio numerorum multitudinem dividentes vel multiplicantes, ut pre nimia numerositate potius intelligi quam verbis valerent ostendi. Quorum scientiam qui ad plenum scire desiderat, legat eius librum, quem scribit ad Constantinum[b] grammaticum[2]. Ibi enim haec satis habundanterque tractata inveniet.

*p. 619. *fol. 36. *55. Fama[c] Gerberti per Gallias et Italiam diffusa.

Fervebat studiis, numerusque discipulorum in dies accrescebat. Nomen etiam tanti doctoris ferebatur[d] non solum per Gallias, sed etiam per Germaniae populos dilatabatur. Transiitque per Alpes ac diffunditur in Italiam usque Thirrenum et Adriaticum. Quo tempore Otricus in Saxonia insignis habebatur[3]. Hic cum philosophi famam audisset adverteretque, quod in omni disputatione rata rerum divisione uteretur, agebat apud suos, ut aliquae rerum divisarum figurae ab scolis philosophi sibi deferrentur, et maxime philosophiae, eo quod in rata eius divisione per-

*) cuius nihil ante Galliae scriptum habebant, quantus labor expensus sit, sermo impar dicere non sufficit 1.

a) Confe, ci *absc.* b) C. c. c) *quae sequuntur in folio post adiecto scripta sunt.* d) fertur — dilatatur. Transitque 1.

1) Cf. Chasles, 'Explication des traités de l'abacus, et particulièrement du traité de Gerbert' (Paris 1843. 4). 2) De divisione numerorum; v. Olleris p. 349 sqq. 3) De quo cf. Thietm. III, 8. VI, 26. et V. Adalberti a. Iohanne c. 3 (SS. IV, p. 582), a. Brunone c. 5 (ib. p. 597).

pendere ipse facilius posset, an recte is saperet, qui philosophari videbatur, utpote in eo quod divinarum et humanarum scientiam profitetur. Directus itaque est Remos Saxo quidam, qui ad haec videbatur idoneus. Is cum scolis interesset et caute generum divisiones a Gerberto dispositas colligeret, in ea tamen maxime divisione, quae philosophiam ad plenum dividit, plurimum ordine abusus est.

56. Figura Gerberti philosophica per malivolos depravata ab Otrico reprehenditur.

Etenim cum mathematicae phisica par atque coaeva a Gerberto posita fuisset, ab hoc mathematicae eadem phisica ut generi species subdita est. Incertumque, utrum[a] industria an errore id factum sit. Sicque cum multiplici diversarum rerum distributione Otrico figura delata est. Quam ipse diligentissime revolvens, Gerbertum male divisisse apud suos calumniabatur, eo quod duarum aequalium specierum alteri alteram substitutam ut generi speciem figura mentiebatur. Ac per hoc, nihil eum philosophiae percepisse, audacter astruebat. Illudque eum penitus ignorare, dicebat, in quo divina et humana consistunt, sine quibus etiam nulli sit philosophandum. Tulit itaque ad palatium figuram eandem, et coram Ottone augusto iis qui sapientiores videbantur eam explicavit. Augustus vero, cum et ipse talium studiosissimus haberetur, an Gerbertus erraverit, admirabatur. Viderat etenim illum et non semel disputantem audierat. Unde et ab eo predictae figure solutionem fieri nimium optabat. Nec defuit rei occasio.

57. Nam venerandus Remorum metropolitanus Adalbero 980.
post eundem annum Romam cum Gerberto petebat ac Ticini[1] augustum cum Otrico repperit. A quo etiam magnifice exceptus est ductusque per Padum classe Ravennam. Et tempore oportuno imperatoris iussu omnes sapientes qui convenerant intra palatium collecti sunt. Affuit predictus reverendus metropolitanus. Affuit et Adso abbas Dervensis[2], qui[b] cum ipso metropolitano advenerat. Sed et Otricus presens erat, qui anno superiore Gerberti reprehensorem sese monstraverat. Numerus quoque scolasticorum non parvus confluxerat, qui[*] imminentem disputationis litem summopere

*) qui id negotium perpenderant. et ob hoc i. 1.

a) an 1. b) qui — advenerat *in marg.* 2.

1) Otto a. 970. inde a mense Ianuarii Ticini moratus, Martio inde Ravennam movit, atque d. 22. Ferrariae, d. 30. eiusdem mensis Ravennae diplomata edidit. P. Sed rectius haec in Ottonis II. tempore, a. 980. collocanda esse, Büdinger p. 60. monuit. 2) Moutier-en-Der.

980. prestolabantur. Haerebant etenim, an Otrico[a] quispiam resistere auderet. Necnon et augustus huiusmodi certamen habendum callide pertractabat. Nitebatur autem Gerbertum incautum Otrico opponere, ut, si incautus appeteretur, maiorem controversandi animum in contrarium moveret. Otricum vero multa proponere nihilve solvere hortabatur. Atque his[b] omnibus ex ordine[c] considentibus, augustus eorum medius sic e[b] sublimi[b] coepit:

58. Allocutio augusti Ottonis in conventu sapientium pro emendatione figurae[b].

'Humanam', inquiens, 'ut arbitror scientiam crebra meditatio vel exercitatio reddit meliorem, quotiens[d] rerum materia competenter ordinata[e] sermonibus exquisitis per quoslibet sapientes effertur. Nam cum per otium sepissime torpemus, si aliquorum pulsemur questionibus, ad utillimam mox meditationem incitamur. Hinc scientia rerum a doctissimis elicita est. Hinc est, quod ab eis prolata libris tradita sunt nobisque ad boni exercicii gloriam derelicta[f]. Afficiamur igitur et nos aliquibus obiectis, quibus et animus excellentior ad intelligentiae cerciora ducatur. Et eia, inquam[b], iam nunc revolvamus figuram illam de[b] philosophiae[b] partibus[b], quae nobis anno superiore monstrata est. Omnes diligentissime eam advertant. Dicantque singuli, quid in ea aut contra eam sentiant. Si nullius extrinsecus indiget, vestra omnium roboretur approbatione. Si vero corrigenda videbitur, sapientium sententiis aut improbetur aut ad normam redigatur. Coramque deferatur[g] iam nunc videnda'. Tunc Otricus eam in aperto proferens, a Gerberto sic ordinatam
*fol. 36'. et a suis auditoribus exceptam scriptamque respondit; *et
*p. 620. sic domno augusto *legendam porrexit. Quae perlecta ad Gerbertum delata est. Qui diligenter eam percurrens, in parte approbat et in parte vituperat, simulque non sic eam sese ordinasse asseruit.

59. Divisio theoreticae[h] philosophiae in species.

Rogatus autem ab augusto corrigere, ait: 'Quoniam, o magne caesar auguste, te his omnibus potiorem video, tuis, ut par est, iussis parebo. Nec movebit me malivolorum livor, quorum instinctu id factum est, ut rectissima philosophiae divisio, probabiliter dilucideque a me nuper ordinata, unius speciei suppositione vitiata sit*. Dico itaque, mathematicam,

*) Non enim ignoro, quemcumque bonum calumniis malivolorum assidue insectari *add.* 1.

a) eorum doctissimo 1, *corr.* 2. b) *post add.* c) hi omnes iussi consederunt 1. d) si 1. e) ordinetur et — efferatur 1. f) desunt 1. g) profer 1. h) ae *absc.*

phisicam et theologicam aequaevas eidem generi subesse; 980.
earum autem genus eis aequaliter participare; nec fieri posse, unam eandemque speciem una eademque ratione eidem speciei et parem esse et ut inferiorem acsi generi speciem subiacere. Et ego quidem de his ita sentio. Caeterum si quis contra haec contendat, rationem inde affectet, faciatque nos intelligere, quod fortassis naturae ipsius ratio nemini adhuc contulisse videtur'.

60. Philosophiae divisio.

Ad haec Otricus, innuente augusto, sic ait: 'Quoniam philosophiae partes aliquot breviter attigisti, ad plenum oportet ut et dividas et divisionem enodes. Sicque fieri poterit, ut ex probabili divisione vitiosae figurae suspicio a te removeatur'. Tunc quoque Gerbertus: 'Cum hoc', inquit, 'magni constet, utpote divinarum et humanarum rerum comprehensio veritatis, tamen, ut nec nos ignaviae arguamur et auditorum aliqui proficere possint, secundum Vitruvii atque Boetii divisionem dicere non pigebit. Est enim philosophia genus. Cuius species sunt practice et theoretice. Practices vero species dico dispensativam, distributivam, civilem. Sub theoretice vero non incongrue intelliguntur phisica naturalis, mathematica intelligibilis ac theologia intellectibilis. Rursusque mathematicam sub phisica non preter rationem collocamus'.

61. Reprehensio divisionis ab Otrico inutilis, ac Gerberti responsio.

Nisusque quod reliquum erat prosequi, Otricus subintulit: 'Miror', inquiens, 'vehementissime, quod phisicae mathematicam sic de propinquo subdidisti, cum inter utramque subalternum genus intelligi possit phisiologia. Vitiosum etenim valde videtur, si nimis longe petita pars ad generis conferatur divisionem'. Ad haec Gerbertus: 'Inde', inquit, 'vehementius mirandum videtur, quod mathematicam phisicae, suae videlicet coaevae, ut speciem subdiderim. Cum enim coevae sub eodem genere habeantur, maiore, inquam, admiratione dignum videtur, si alteri altera subdatur. Sed dico, phisiologiam phisicae genus non esse quemadmodum proponis, nullamque earum differentiam aliam assero, nisi eam quam inter philosophiam et philologiam cognosco. Alioquin philologia philosophiae genus conceditur'. Ad haec scolasticorum multitudo philosophiae divisionem interruptam indignabatur eamque repeti apud augustum petebat. Otricus vero post paululum idem repetendum dicebat, prius tamen habita ratione de causa ipsius philosophiae. Intendensque in Gerbertum, quae esset causa philosophiae, sciscitabatur.

970. 62. Quae[1] sit causa conditi mundi.

Qui cum a Gerberto, ut apertius quid vellet ediceret, rogaretur, utrum videlicet causam qua inventa est, an causam cui inventa debetur, ille mox: 'Ipsam', inquit, 'causam dico, propter quam inventa videtur'. Tunc vero Gerbertus: 'Quoniam', inquit, 'nunc patet quid proponas, ideo, inquam, inventa est, ut ex ea cognoscamus divina et humana'. Et Otricus: 'Cur', inquit, 'unius rei causam tot dictionibus nominasti, cum ex una fortassis nominari potuit, et philosophorum sit brevitati studere?

63. Quod non omnia nomina causarum singulis dictionibus efferuntur.

Gerbertus quoque: 'Non omnes', inquit, 'causae uno valent nomine proferri. Etenim cum a Platone causa creati mundi non una sed tribus dictionibus bona Dei voluntas declarata sit, constat, hanc creati mundi causam non aliter potuisse proferri. Nam si dixisset, voluntatem causam esse mundi, non id[a] esset consequens; quaelibet enim voluntas id esse videretur, quod non procedit'. Atque hic Otricus: 'Si', inquit, 'Dei voluntatem causam conditi mundi dixisset, brevius quidem et sufficienter dictum foret, cum numquam nisi bona fuerit Dei voluntas. Non enim est qui abnuat, bonam esse Dei voluntatem'. Et Gerbertus: 'In hoc', inquit, 'penitus non contradico. Sed vide; quia constat Deum substantia[b] solummodo bonum, quamlibet vero creaturam participatione bonam, ad eius naturae qualitatem exprimendam 'bona' additum est, quod id eius proprium sit, non etiam
*fol. 37. cuiuslibet creaturae. *Tandem[c], quicquid illud sit, id sine dubio constat, non omnia causarum nomina una dictione proferri posse'.

64. Quae[d] sit[d] causa[d] umbrae[d].

'Quae enim tibi umbrae causa videtur? An haec una
*p. 621. dictione indicari valet? *Sed dico, umbrae causam esse corpus luci obiectum. Atque haec brevius nullo modo dici valet. Si enim corpus umbrae causam dixeris, nimis commune protulisti. Quod si corpus obiectum volueris, id quoque tantum non procedit, quantum ab hac parte relinquitur. Sunt enim corpora nonnulla atque etiam diversis obiecta, quae umbrae causa esse non possunt. Nec abnuo, multarum rerum causas singulis dictionibus efferri, veluti sunt genera quae specierum causas nemo ignorat, velut est sub-

a) *post add.* b) substantialiter 1. c) *pergit in dimidio folio post adjecto, cujus prima tantum pagina scripturam recepit.* d) uae, sit, a, umbr *absc.*

1) Haec iis potius conveniunt quae c. 63. referuntur.

stantia, quantitas, qualitas. Alia vero non simpliciter proferuntur, ut rationale ad mortale'. 970.

65. Quid continentius[a] sit, rationale[a] an[a] mortale[a].

Tunc vehementius Otricus admirans ait: 'An mortale rationali supponis? Quis nesciat, quod rationale Deum et angelum hominemque concludat, mortale vero utpote maius et continentius omnia mortalia et per hoc infinita colligat'? Ad haec Gerbertus: 'Si', inquit, 'secundum Porphirium atque Boetium substantiae divisionem usque ad individua idonea partitione perpenderes, rationale continentius quam mortale sine dubio haberes. Idque congruis rationibus enucleari, in promtu est. Etenim cum constet, substantiam genus generalissimum per subalterna posse dividi usque ad individua, videndum est, an omnia subalterna singulis dictionibus proferantur. Sed liquido patet, alia de singulis, alia de pluribus nomen factum habere. De singulis, ut corpus; de pluribus, ut animatum sensibile. Eadem quoque ratione subalternum, quod est animal rationale, predicatur de subiecto, quod est animal rationale mortale. Nec dico, quod rationale simplex predicetur de simplici mortali; id enim non procedit; sed rationale, inquam, animali coniunctum predicatur de mortali, coniuncto animali rationali'. Cumque verbis et sententiis nimium flueret et adhuc alia[b] dicere pararet, augusti nutu disputationi finis iniectus est, eo quod et diem pene in his totum consumserant et audientes prolixa atque continua disputatio iam fatigabat. Ab augusto itaque Gerbertus egregie donatus, cum suo metropolitano in Gallias clarus remeavit.

66. *Sinodus[c] apud Sanctam Magram habita. *fol. 35'. fin.

Eodem tempore Emma[d] regina et Adalbero Laudunensis episcopus infames stupri criminabantur. Id tamen latenter intendebatur, nullius manifesto intentionis teste. Sed quia suppresse dictum ad omnium aures devenerat, episcopis visum est, id esse discutiendum, ne frater et coepiscopus eorum infamiae tantae subderetur. A supradicto ergo metropolitano collecta est episcoporum sinodus apud Sanctam Magram, locum Remorum diocesaneum[1]. Considentesque et quaeque utilia pertractantes, postquam metropolitanus[e] . . . .

. . . .

a) conti, tius, atio, an, tale *absc.* b) nova omnes expectarent ab a. 1. c) *ita codex prima manu pergit,* c. 55—65. *post insertis* (*v. p.* 104. *n.* c. *et p.* 108. *n.* c.); *quod Reimann p.* 24. *parum perspexit.* d) E. r. et Ad. L. *c.* e) *hic pene una et plures, ut videtur, lineae in fine paginae abscisae sunt; fortasse etiam alia desunt, f.* 38. *novo fasciculo incipiente.*

1) Fismes.

973. * fol. 38. 67. *Ottonis promotio (a[a]) Germanis[a] et Belgis[a].

Post obitum domni Ottonis Germanorum regis eius[b] filius Otto a Germanis Belgisque rex creatus[c], rem publicam strenue atque utiliter amministravit; vir magni ingenii totiusque virtutis, liberalium litterarum scientia clarus[d], adeo ut in disputando ex arte et proponeret et probabiliter concluderet. Penes quem regnum Germaniae cum Galliarum aliqua parte usque ad diem vitae eius supremum mansit, sed aliquando dubio statu. Nam inter ipsum et Lotharium Gallorum regem quandoque[e] et odium immane et anceps victoria fuit. Etenim cum[f] ab Ottone Belgica teneretur et a Lothario impeteretur, contra se dolos aut vires moliebantur, eo quod uterque et suum patrem eam tenuisse contenderet et exercituum multitudine uterque eam se defensurum non diffideret. Nam et Ludovici, patris Lotharii, fuit, et eius post dono huius Ottonis pater Otto obtinuit[1]. Horum ergo discordiae incentivum principium Belgica fuit.

68. Indignatio[g] Lotharii in[g] Ottonem.

978. Igitur in Aquensi palatio Ottone commorante cum coniuge Teuphanu gravida[h], Lotharius illum propius accessisse acerrime motus indignabatur. Ergo Francorum ducem Hugonem reliquosque regni primates consilium petiturus Lauduni collegit. Dux itaque processit. Reliqui etiam[i], quibus quoque consulendum erat, ante regem consequenter admissi sunt. Quibus residentibus, rex duplicem iniuriam sibi illatam esse commemorat, cum regni sui pars ab hoste usurpata fuerit et ipse hostis ad fines suos temerarius accesserit. Nec maiori iniuriae esse, quod[k] tenuerit, quam quia tenens ad fines suos accedere non formidaverit. Se etiam id multa aviditate ulcisci velle, si consilio suo velint cedere. Nec posse se ab
*p. 622. hoc animo temperari, si *ad id agendum copia militum non defecerit. Gratias etiam sese quandoque redditurum, si id quod cupit aequo animo adoriantur.

69. Impetus[l] Gallorum spontaneus[l] in Ottonem[l].

Mox dux et alii primates sine deliberandi consultatione sententiam regiam attollunt. Sese sponte ituros cum rege, et Ottonem aut comprehensuros aut interfecturos aut fugaturos, pollicentur. Huius consilium negotii* dissimulatum ad

*) c. tractant atque ordinant Galli Celtae. Quod *add.* 1.

a) a *del.*; is, s *absc.* b) *vocabulum erasum.* c) elevatus 1. d) *e corr.* e) plerumque 1. f) cum — teneretur *aliis erasis et vocabulo* diceretur *deleto.* g) io, n *absc.* h) *in loco raso.* i) quoque 1. k) si teneat 1. l) us, on, O(ttonem) *absc.*

1) Nugatur Richerus.

paucorum tunc notitiam pervenire potuit, adeo ut euntes 978.
quorsum nescirent. Tandem collectus exercitus sic densus incedebat, ut erecta hastilia lucum potius quam arma portenderent. Ibat ergo per cuneos simbolo [1] distinctos. Cum vero vada Mosae transmisissent, centuriones constituti [a] et dispositi per centurias, Ottonem non sufficientem habere exercitum, diligenter contemplati sunt. Itaque [b] accedebant multamque inopiam rei militaris apud hostem predicabant.

70. Quae dum ad aures Ottonis referuntur, ille, utpote erat audaci animo, Lotharium numquam haec aggressum respondit; nec vero in suas partes adventare potuisse, cum nec ei copia militum sufficeret, nec de suis satis spei haberet. At cum alii atque alii Lotharium iam adesse dicerent et in eo perseverarent, Otto dixisse fertur, se ad his credendum nullo modo posse allici, nisi ipse quoque videndo per sese addisceret. Equis ergo inclamatis et adductis, Otto ad videndum [c] processit. Lotharium cum 20000 instare advertit. Cogitabat itaque nunc reniti, nunc quoque ad tempus recedere, et post cum exercitu copioso reverti meditabatur.

71. Tandem [d], quia Lotharius urgebat, stare non potuit. Abscessit ergo non sine lacrimis, cum uxore Teuphanu regnique principibus, relicto palatio atque regio apparatu [d]. Lotharius cum exercitu affuit, Ottonem se capturum ratus. Et certe coepisset, si in itinere sese exercitus angariis non impedisset. Nam si ante eius discessum pridie advenisset, eum aut capere aut neci dare potuisset. Palatium igitur ab hostibus occupatur. Regiae mensae evertuntur. Ciborum apparatus per calones diripitur. Regia quoque insignia a penetralibus erepta asportantur. Aeream aquilam, quae in vertice palatii a Karolo Magno acsi volans fixa erat [e], *in *fol. 38'.
vulturnum converterunt. Nam Germani eam in favonium [f] converterant, subtiliter significantes, Gallos suo equitatu quandoque posse devinci [2]. Lotharius, frustra impetu facto, sine obside vel pace sequestra exercitum reduxit, postea se rediturum confidens.

72 [g]. Otto, cui totum calamitatis pondus illatum fuerat, donis multiplicibus multisque favoribus suos sibi assciscebat. Et utpote vincendi cupidus, si quos leserat, revocabat, aut reddito quod sustulerat, aut dato quod spoponderat. Pacatis autem omnibus atque sibi revocatis, si qui forte [h] abscesserant, regnorum principibus in unum collectis, coram sic locutus est:

a) ti et d. *e corr.* b) Centuriati i. 1. c) cum principibus *add.* 1. d) *in marg. argumentum deletum*: F(uga....). e) *voc. erasum.* f) in Gallos 1, *corr.* 2. g) ħđ *in marg.* h) f. animo 1.

1) *i. e.* vexillo. 2) Cf. Thietm. III, 6, p. 761.

978. 73. Oratio[a] Ottonis ad[a] suos.

'Non ab re, viri clari, huc vos convenisse volui. Virtus vestra suggessit a vobis consilium expetere, quos et ingenium decorat et animi virtus informat. Nec dubitavi me suscepturum a vobis optimi consilii rationem, cum ab animo non excesserit, quanto animo, quanta virtute in fide hactenus perstitistis. Ante hac, viri[b] clarissimi, ingenti virtute[c] pro egregiae laudis honore et gloria sategistis, cum et consilio clari et bello invicti enituistis. Nunc quoque eadem virtute nitendum est, ne laudi egregiae turpis infamia succedat. Enitimini ergo[d] pro viribus, et si quid dedecoris contraxistis, a tanta claritudine amoveatis. Non vos latet, fugae ignominiam a Lothario nuper nos pertulisse. Quam non solum bello, sed etiam morte repellere[e], et vestram claritudinem decet, et tempus exposcit, facultas etiam persuadet. Si igitur magis imperare quam servire parati estis[1], dum aetas viget animusque valet, hoc facinus ne parvipendatis. Ingenti virtute efficite, ut sitis formidini, quibus ignobiles et vulgus fuistis'. Hac sententia id fieri omnibus persuasum est.

74. Equitatus[f] in Galliam[g].

Interea Otto cum 30000 equitum in Gallias ire parabat. Nec moratus premissis centurionibus ibat. Galliam Celticam[h] exercitu implevit. Quam partim combussit, partim depopulatus est. Sic etiam versa vice Lotharium adurgens, eo quod militum copiam non haberet[i], fluvium Sequanam transire compulit et gemebundum ad ducem ire coegit. Turbati ergo repentino hostium adventu,
* p. 623. rex Stampas[2] adiit, *dux vero ad colligendum exercitum Parisii resedit. Dum haec aguntur, Otto cum exercitu properat fiscumque regium Atiniacum diripit atque comburit. Et per fines urbis Remorum transiens, sancto Remigio multum honorem exhibuit. Urbem quoque Suessorum pretergressus, et sanctum Medardum venerans, palatium Compendiense pene diripuit. Nec minus centuriones previi eo ignorante sanctae Baltildis monasterium apud Chelas penitus subruerunt atque combusserunt. Quod non mediocriter dolens, multa in eius restaurationem delegavit. Tandem ad fluvium Sequanam accessit ibique exercitus tentoria fixit, Parisium in prospectu habens, totamque pene regionem per triduum depopulatus est. (75). Ibant ergo equites cum lixis palan-

a) O, ad *absc.* b) v̄e c. c) v. sategistis 1. d) *post add.* e) *e corr.* (esse repellendum? 1). f) E *absc.* g) Gallias 1. h) Gallias ex. 1. i) aberet 1.

1) *magis* — *estis* Sallusti sunt verba, Catil. c. 20. 2) Etampes.

tibus ad victum deferendum stadiis 160 circumquaque. Et quia Sequana interfluebat, neuter exercitus ad se accedebat. Dux enim in altera fluvii parte milites colligebat; at hoc triduum non sufficiebat ad colligendorum sufficientiam militum, nec fieri potuit copia, unde congrederetur.* 978.

76. Monomachia duorum.

Cum ergo[a] uterque exercitus dubio esset statu et de victoria altrinsecus tota mente quaereretur, Germanus quidam animo simul et viribus fidens, singularis ad dimicandum cum armis processit seseque ad pontem, ubi portae erant repagulis et clavis ferreis munitae, congressurum solum cum solo obtulit. Hostem ut veniret singularis saepenumero inclamavit. Et cum iam in Gallorum contemptum quaedam maledicta effunderet, nec aliquis ei responderet, per custodes duci aliisque principibus, qui iam pauci advenerant, relatum est, ad portas pontis huiusmodi esse hominem, qui sese ad dimicandum singulariter solum cum solo proponeret, illumque probris et contumeliis verborum principes lacessire, nec illum inde recessurum esse, nisi aut singulariter congrediatur, aut portis incisis totus exercitus intromittatur. Dux cum principibus hanc contumeliam non ferens, tirones[b] hortatur, ut furentem** repellant et a tanta ignominia purgati nominis gloriam sibi affectent. Mox quam plures animo ardentes ad resistendum *sese obtulerunt. Ergo de pluribus unus electus*** *fol. 39.
congressurus procedit. Premium viri fortis propositum est. Et ablatis repagulis, portae patefactae sunt. Procedit sibi obviam hostis uterque. Qui obiectis clipeis telisque ōbnitentes, mente furiata pauca admodum probra sibi obiecerunt. Germanus tandem telum iaculatus, Galli clipeum gravi ictu pertundit. Gladioque educto cum urgere instaret, a Gallo mox telo obliquato confixus[c] atque vita[d] privatus est. Gallus victoria potitus, ab hoste rapta arma asportavit atque duci obtulit. Vir fortis premium petiit et accepit.

77. Ottonis a Gallia[e] digressus[e] suorumque[e] fuga[e].

Otto Gallorum exercitum sensim colligi non ignorans, suum etiam tam longo itinere quam hostium incursu posse

*) Nec pretermittendus videtur congressus duorum, quorum alter Germanus, alter vero Gallus fuit. *add.* 1.

**) ut canem latrantem repellant et a tanta ignominia non solum sese, sed et totam gentem suam emundent ac per infinita tempora n. gl. 1.

***) IVO *add* 1.

a) *post add.* b) milites *superscr.* vel tirones c. c) c. est 1. d) armis 1. e) llia, us su, ga *absc.*

978. minui sciens, redire disponit. Et datis signis castra amoverunt. Angarias quoque accelerare moliti sunt; amotisque omnibus, ibant non segniter nec sine metu. Axonae fluvii vada festinantes alii transmiserant, alii vero ingrediebantur, cum exercitus a rege[a] missus a tergo festinantibus affuit. Qui reperti fuere, mox gladiis hostium fusi sunt, plures[a] quidem[a], at[a] nullo[a] nomine[a] clari[1]. Otto interea cum exercitu digressus, Belgicam petiit ibique procinctum solvit;
*p. 624. tanto favore *et benivolentia apud suos usus, ut, sicut imminenti periculo, ita quoque et omnibus capita sese obiecturos[b] pollicerentur.

980. 78. Lotharius considerans Ottonem neque dolis falli, neque viribus posse devinci, sepe et multum apud se quaerebat, utrum potius foret stare contra hostem an reconciliari hosti. Si staret contra, cogitabat possibile esse, ducem opibus corrumpi et in amiciciam Ottonis relabi; si reconciliaretur hosti, id esse accelerandum, ne dux presentiret et ne ipse quoque vellet reconciliari. Talibus in dies afficiebatur. Et exinde his duobus ducem suspectum habuit. A consultantibus tandem decretum[c] est, Ottonem in amiciciam regis revocandum, eo quod ipse vir[d] virtutis esset et per illum non solum dux mansuesci posset, sed et aliarum gentium tiranni subiugari utiliter valerent. Legati igitur a Lothario directi ab Ottone liberalissime suscepti, de habenda utriusque amicicia duce[e] ignorante elaborant.

79. Oratio[f] Gallorum ad[f] Ottonem.

'Hactenus', inquiunt, 'discordiae, invidiae, caedis amatores floruerunt, cum[d] inter nobilissimos reges tantum locum habuerunt. Quibus pro deliciis erat discordia, quia apud reges discordes se multa adquirere posse arbitrabantur. Enimvero de communi labe cogitabant, ut maioris gloriae et honoris locum apud conturbatos vindicarent. Sed proderit plurimum rei publicae, si malignitas pravorum iam[d] dudum[d] reprimatur et virtus bonorum luce purius enitescat. Redeat ergo virtus et floreat inter gloriosissimos reges, ut et vestra virtute tantorum malorum auctores abinde conquiescant, et res[g] publica vestra virtute potius gubernetur, quam cupidorum invidia dilabatur. Securius enim ambo regnabitis, cum in amicicia coniuncti duos exercitus pro[d] uno[d] habebitis. Quod si ex vobis alter in ultimas suorum regnorum gentes ire

a) *e corr.* b) s. o. sese 1. c) deliberatum *superscr.* vel decretum c. d) *post add.* e) d. i. e. *in loco raso.* f) o, d *absc.* g) v. r. p. 1.

1) Cf. Gesta Camerac. I, 98, SS. VII, p. 441; Chron. Andeg. ed. Marchegay p. 76.

disposuerit, alterum acsi fratrem fidumque suarum rerum tutorem habebit. Placeat ergo serenissimis regibus pax et amicicia, quos coniunxit etiam sanguinis affinitas. Vinciantur amicicia, quorum dissidentia rei publicae labem infert et concordia utilitatem accommodat viresque ministrat'. 980.

80. Responsio[a] Ottonis ad Gallos[a].

Ad haec Otto: 'Novi', inquit, 'quantam labem rei publicae discordia sepenumero intulit, cum regnorum principes contra se aliquando moliti sunt. Nec illud etiam ignoro, quanta salus per amiciciae virtutem rei publicae comparata sit. Fateor, hactenus me plurimum coluisse pacem[b] et concordiam; invidias atque discordias malignantium odio semper habuisse. Componantur ergo per vos animi dissidentium; nam huic rei vos video aptissimos, qui ante hac mutua lesione rei publicae plurimum derogavimus. Consilii vestri rationem approbo. Dictis tandem facta consentiant'. Legati persuasione habita redeunt, ambosque reges alterutrius benivolentiam ad alterutrum referentes, in amicicia componunt. Constituitur tempus colloquendi. Locus utrique commodus deputatur. Et quia circa[c] fluvium Mosam regna amborum conlimitabant[d], in locum qui Margolius dicitur[1] eis sibi occurrere placuit.

81. Lotharii et[e] Ottonis regum conciliatio[e].

Convenerunt ergo. Datisque dextris, osculum sibi sine aliqua disceptatione benignissime dederunt. Amiciciam *altrinsecus sacramento stabilierunt. Belgicae pars, quae in lite fuerat, in ius Ottonis transiit. Otto, regni sui pace facta, Italiam petiit Romamque devenit, suos revisurus atque de regni statu quaesiturus; compressurus etiam, si qui forte essent tumultus, et tumultuantes in pacem revocaturus, si qui principum forte dissiderent. Lotharius vero Laudunum veniens, apud suos quaeque congrua sibi pertractabat. Nec iam quicquam spei ex duce habebat, cum propter pacem dolo quaesitam non mediocriter eum suspectum[f] haberet. Cum 981. iam haec omnia vulgo predicarentur, nonnulli quoque inde indignati pro[g] duce[g] fremerent, dux constanti animo tristitiam dissimulans omnia ferebat. Et sicut moris ei erat consulto omnia deliberare, primatibus[h] advocatis, declamaturus resedit.

*fol. 39'.

a) sio, os *absc.* b) p. concordia 1. c) super 1. d) conlimitant 1. e) et, ia *absc.* f) s. h. *in loco raso.* g) *post add.* h) principibus 1.

1) Cf. diploma 5. Iun. (?) 980. datum in loco qui dicitur Margoil super fluvium Cher; Stumpf, Acta p. 325 (Reg. Nr. 765).

82. Oratio[a] ducis[a] apud suos.

981. Quibus coram sic orsus cepit: 'Non preter fructum utilis et honesti consilium a doctis expetitur. Quibus solis et decenter acceditur, et ab eis[b] fluctuanti rei consilii ratio aperitur. Vos[c] in consulendo arbitror idoneos*, cum ab animo non discedat, quanta virtute et ingenio vestri saepenumero adversariis prenituerim. Cumque[d] vos mihi manibus et sacramento addictos, fidem quoque inviolabilem servaturos *p. 625. *non[e] dubitem[e], indubitanter a fidelibus consilium peto. Quod si mihi conceditur, vos etiam participabitis. Si non suggeritur, forte non aberit dispendium, cui indecores succumbatis. Ergo quia pro vita agitur, consilium utile liberaliter expromite. Non enim vos latet, quanta subtilitate doli Lotharius rex incautum me fefellerit, cum absque me Ottoni reconciliari voluerit feceritque. Cui a[f] mente penitus excessit, quam liberali animo quantum periculum aggressus sim, cum per me hostem nuper fugaverit, Belgicam quoque insignibus sublatis hostilibus subarraverit. Quid ergo spei ulterius expectem, cum dolo fidem abruperit'?

83. Declamatio[g], qua[g] usi sunt apud ducem[g] sui.

Ad haec primates[h]: 'Non solum novimus', inquiunt[i], 'quantis[k] periculis nobiscum pro Lothario rege caput obieceris, verum quoque, quanto discrimine claritudo tua adhuc patens sit, si, ut fama est, duo reges contra te conspiraverint. Nam si contra alterum[l] exercitum pro defensione moliaris, ambos contra te mox stare invenies. Si contra ambos nisus fueris, plurima incommoda incurrere necesse est, equitatum intolerabilem, insidias multiplices, incendia atque rapinas, et, quod pessimum est, nefarios infidi vulgi rumores, qui non contra adversarios nos exercere defensionem loquetur, at in rebellione contra regem temerarios atque periuros stare calumniabitur. Sic etiam[m] ad quoscumque accedere posse mencietur, ut sine delicto, sine periurii sacrilegio a dominis recedant et contra illos arroganter cervices attollant. Huius periculi extremum et utile consilium nobis videtur, ut, cum duo contra nos coniuncti sint, alteri alterum subtrahamus. Quod si alteri alter subtrahi nequit, saltem in amiciciam[n] nobis eorum alterum devinciamus, ut alter nobis addictus alteri vires non

*) quos et ingenium cogitandi et ratio dicendi reddidit clariores. Quos non dubito de pernitie bonorum dolere, quibus ingenti virtute propositum sit improbis displicere. Et *add.* 1.

a) O, d *absc.* b) ei *corr.* eis. c) V ergo 1 d) Vos etiam 1. e) *post add.* f) ab animo 1. g) D, qu, d *absc.* h) Hac conquestione principes suscepta 1. i) vir illustris *add.* 1. k) quanto periculo 1. l) unum 1. m) quoque ad unumquemque 1. n) a. nostram 1.

prebeat animumque ministret. Hoc quoque fieri possibile 981.
est[a], si Romae nunc positum Ottonem legatis premissis cautus et circumspectus adieris. Non enim sic parvi est ingenii Otto, ut te potiorem[b] Lothario armis et opibus ignoret, cum sepe et id audierit et per sese expertus sit. Unde et facilius eius amiciciam adipisceris; [c]proderit etiam sanguinis vestri propinquitas, cum aeque ut Lotharius ei in hoc coniungaris'.

84. Quae sententia prolata favoraliter[d] duci habita est. Legatis igitur directis, dux animum[e] huiusmodi Ottoni Rome indicavit. Otto mira benivolentia legatos excepit. De amicicia quoque inter illos habenda se paratissimum non negavit; quod si ipse dux ad se veniret, ut amplius uterque amiciciae vim experiretur, eum cum suis se decenter et cum honore excepturum. Legati reversi duci mandata retulerunt. Dux igitur quosdam magnae prudentiae et astutiae assumens, Arnulfum videlicet Aurelianensium episcopum atque Burchardum necnon ....[f] reliquos quoque admodum necessarios viros, Romam progreditur. Sanctos apostolos honorat atque sic regem petit.

85. *Ottonis cum[g] Hugone sessio[g]. *fol. 40.

Otto gloriam sibi parare cupiens, ex industria ęgit, ut, omnibus a cubiculo regio emissis, eius gladius super sellam plectilem deponeretur; dux etiam solus cum solo episcopo introduceretur, ut, rege Latiariter loquente, episcopus Latinitatis interpres duci quicquid diceretur indicaret. Introgressi igitur a[h] rege[h] ingenti favore excepti sunt. Rex iniuriarum querelam deponit. Et osculum[i] dans, gratiam sui favoraliter[d] amico impertit. Post multa colloquia de amicicia habenda, cum rex exiret gladiumque respiciens peteret, dux paululum a se discedens se inclinavit, ut gladium tolleret ac post regem ferret. Hac enim causa super sellam relictus fuit, ut, dum dux cunctis[k] videntibus[k] gladium[k] ferret, in posterum[k] etiam se portaturum[k] indicaret[k]. Episcopus vero duci consulens, gladium ab eius manu rapuit, et ipse deferens, post regem incessit. Cuius prudentiam simul et astutiam rex admiratus, apud suos postea non sine laude sepius frequentavit. Ducem quoque in plurima amicicia susceptum cum honore et pace pene usque ad Alpes deduci fecit.

86. Epistola Lotharii ad Chonradum.

Lotharius rex necnon et Emma regina insidias ubique parabant; et ut in itinere redeuntem caperent, dolos pre-

a) gloriosissime *add.* 1. b) potentiorem 1. c) Quod ut facilius fiat *add.* 1. d) *ita bis c.* e) a. suum 1. f) *locus vacat in c.* g) is cum, essio *absc.* h) *post add.* i) oscula 1. k) ut — indicaret *in marg.*, *ubi* cunc, bus, gla, in pos, e por, icaret *absc.*

981. tendebant. Igitur Conrado Alemannorum[1] regi epistolam legavit hunc modum habentem: 'Lotharius Francorum gratia Dei rex Conrado[a] Alemannorum regi quicquid sibi. Amiciciam inter nos a multo tempore constitutam inviolabiliter conservare, semper mihi gratum fuit. Cuius fructus cum a me multiplex exire valeat, utile duxi quiddam vobis indicare
*p. 626. et ad votum mihi fieri *id[b] petere. Hugonem ducem sciatis me hactenus pro amico habuisse. Comperto vero quod latenter hostis mihi esset, ab eius familiaritate me remotiorem feci. Unde nunc Romam iens, Ottonem adiit, in mei contumeliam regnique labem ei plurimum persuasurus. Quapropter summa ope, summo ingenio nitimini, ne evadat. Vale'[c]. Exploratores itaque circumquaque dispositi per prerupta montium et scopulorum, per viarum exitus eius adventum opperiebantur.

87. Item epistola Emmae[d] reginae ad matrem[d].

Nec minus Emma regina matri suae in hunc modum epistolam direxit: 'Adelaidi matri, imperatrici semper augustae, Emma Francorum regina salutem. Licet multo terrarum interstitio semota, tamen a matre auxilii rationem filia peto. Hugo dux insidiis non solum regni nostri principes a nostra fidelitate amovit, sed et fratrem meum Ottonem a nobis conatur avertere; unde et Romam illum adiit. Ne ergo penitus sui voti compos glorietur, peto supplex filia matrem, ut in revertendo tantus hostis impediatur; et si fieri potest, aut captus teneatur, aut impunis non redeat. Sed ne vos suis dolis tergiversator evadat, totius formae illius inseparabilia accidentia vobis indicare curavi'. Tunc prosecuta oculorum, aurium, labiorum, dentium quoque et nasi, necnon et reliquarum corporis partium accidentia, verborum quoque tenorem sic ignotum declaravit, ut his signis detegeret atque ignorantibus indicaret.

88. Hugo inmutato[e] habitu[e] insidias evadit[e].

Dux horum non[f] nescius, reditum accelerat[g]. Dolisque premetuens, vestem mutat seseque unum de clientibus simulat. Equos onera ferentes ipse regit atque exagitat. Onera imponit et deponit, omnibus se serviturum accommodat. Tantaque industria in abiecta veste et inculto habitu se ducem

a) Conrando *c.* b) *post add.* c) VAL̄. *c.* d) mmae, trem *absc.* e) mu, u, va *absc.* f) Dux h. nesc. *corr.* Dux licet h. n., *corr.* Dux h. non n. g) accelerabat 1.

1) i. e. Burgundionum; cf. Waitz, D. V G. VII, p. 104 n. — Quae Richerus narrat dubiae fidei esse, iam Giesebrecht monuit., Jahrbücher II, 1, p. 177 sqq.

dissimulavit, ut et per insidiarum loca transiret, quae nec 981.
vitare poterat, et insidiantes efficaciter falleret. Uno tantum [a] hospitio pene deprehensus fuit. Nam dum eundum esset cubitum, ei lectus cum diligenti apparatu compositus est. Eique circumfusi se [b] omnes ad serviendum obtulerunt. Alii enim genu flexo [c] caligas extrahebant, extractasque alii excipiebant. Alii vero nudatos pedes sedentis subsidendo confricabant et giris vestium emundabant. Haec hospes per ostii rimas contemplatus est. Deprehensusque explorasse, mox, ne rem detegeret, vocatus est et intromissus. Strictisque mucronibus postquam ei necem minati sunt, si vocem emitteret, comprehensum ligatis manibus et pedibus in ergastulum detruserunt. Qui voce suppressa ibi usque crepusculum convexus [d] iacuit. Post nocte abscendente in ipso crepusculo surrexerunt. Hospitem assumptum et equo invectum tandiu asportaverunt, donec loca suspecta transmitterent. Quibus transmissis, depositum dimiserunt reliquumque itineris celeres confecerunt. Nec minus Conradi regis dolos sepe simulando et dissimulando evasit, *cum in dolis com- *fol. 40'.
ponendis insidiatores studio [b] et hic niterentur. Tandem tantorum malorum securus Gallia receptus est.

89. Lotharii et Hugonis reconciliatio.

Cognitis autem utrorumque dolis ab utroque, tanta crudelitate in se non armis sed insidiis latentibus debacchati sunt, ut aliquot annis res publica principibus dissidentibus multum lederetur. Tunc etiam multarum rerum usurpationes, miserorum quoque oppressiones et circa minus potentes calamitates nefariae a quibusdam pravis exercitae sunt. Cum utriusque sapientiores in unum consulturi convenientes, principes dissidere plurima commiseratione conquesti sunt. (90.) Statueruntque, ut alterius fautores ad alterum suasuri de reconciliatione transirent, ut alteruter benivolentia alterutrius captus, facilius sibi condescenderet eumque pro lesa amicicia utilius peniteret. Quod consultum [e] non multo post effectum habuit. Nam et eis efficacissime persuasum est, ac plurima dilectione sibi annexi sunt. Sic etiam in utrisque vis amiciciae firmata visa est.

91. Promotio Ludovici [f] in regnum Francorum.

Etenim cum rex filium suum Ludovicum in regno sibi succedere vellet, ipsum quoque a duce ordinandum quaereret, dux hanc ordinationem mox liberali animo se administraturum respondit. Et legatis directis, regnorum principes

a) *sic c.* b) *post add.* c) flexu *corr.* flexo. d) conquexus *c.* e) senatus c. 1. f) Rotberti 1.

979. Compendii collegit. Ibique a duce reliquisque principibus Ludovicus rex adclamatus, per metropolitanum episcopum Remorum, dignae videlicet memoriae Adalberonem, sancta die pente-
Iun. 8. costes in regnum Francorum promotus est[1]. Duobus ergo regnan-
*p. 627. tibus dux *multa affabilitate ac famulatu multiplici per dies plures sese commendabat; adeo regiam dignitatem per omnia extollens, et sese[a] eis supplicem[b] monstrans; se etiam facturum pollicens, ut ambo gentibus iam domitis potenter imperarent, indomitas quoque efficaciter[c] mansuescerent. Id etiam meditabatur, ut in diversis regnis positi regiam dominationem exercerent, ne unius regni angustia duorum regum maiestati nimium derogaret.

92. Item promotio Ludovici in regnum Aquitaniae eiusque uxoratio.

982. Dum haec multo conatu disponeret, alii quidam nimis callidi hoc comperto, cum huiusmodi gloriam in sese transfundere vellent, Emmam reginam adeuntes, super maxima re se consulturos dixerunt. Qui suscepti a regina, id sibi videri optimum dixerunt, Ludovico regi asciscendam coniugem Adelaidem, Ragemundi nuper defuncti ducis Gothorum olim uxorem. Et non magis potentiam regnandi ex hoc posse augeri, quam sibi nonnulla commoda adquiri. Enimvero possibile fieri, totam Aquitaniam simulque et Gothiam[d] suo imperio asstringi posse, postquam ex iure ductae uxoris oppida munitissima ad suum ius retorqueret. Magnum etiam quiddam in hac re et utile comparari, si, patre hinc posito et illinc filio, dux ceterique hostes in medio conclusi, perpetuo urgeantur. (93.) Huius rationis consilium postquam regi suggestum est, apud Gozfredum comitem, qui aderat, ordinatum valuit. Haec duce ignorante parabantur. Quae cum post animadvertisset, ne regibus fieri videretur iniurius, contumeliam dissimulans, nihil penitus refragratus est. Interea collectis regni principibus, equitatus regius disponitur, insignia regia invehuntur; cibi multiplices apparati vehiculis imponuntur. Quibus actis, reges utrique cum multo equitatu in Aquitaniam profecti sunt castrumque Briddam quod vetus dicitur[2] devenerunt.

a) s. per omnia 1. b) supplicic.m c. c) efficatiter c. d) Gotiam corr. Gothiam.

1) Quae cum iam a. 979. accidissent, ordo rerum a nostro inversus esse videtur; nisi anno 981. Hugone assentiente fortasse rex confirmatus sit. Singulare quidem, in chartis Lotharii duabus d. Iulii 9. anni 981, iisque solis, formulam legi: *Datum — filio vero eius domino Ludovico adolescente egregio regnante anno tercio*. P. 2) Brioude ad fluvium Allier.

94. Adelaidis[a] a Ludovico[a] reginae in[a] Aquitania promotio[a] eorumque divortium[a].

Quo a prefata Adelaide multo apparatu excepti sunt.
Et die constituta, rationibus decentissime habitis et ex iure
datis dotalibus, Ludovicus rex eam sibi uxorem copulavit
atque secum coronatam per episcopos in regnum promo-
vit[b]. Non tamen regium nomen sic in eis valuit, ut ulla-
tenus regnandi dominationem in principibus exercere vale-
rent. Amor quoque coniugalis eis pene nullus fuit. Nam
cum ille adhuc pubesceret, illa vero anus foret, contrariis
moribus dissentiebant. Cubiculum commune sibi non patie-
bantur. Requieturi quoque diversis hospitiis potiebantur. Si
quando colloquendum erat, locum sub divo habebant. Pro
sermonibus producendis paucissima dicere sat erat. Et hoc
apud eos fere erat per biennium. Quorum mores usque
adeo discordes fuere, ut non multo post sequeretur et divor-
tium[1]. (95.) Ludovicus vero quia morum informatorem non
habebat, utpote adolescens, levium rerum vanitatibus insiste-
bat. Habitum[c] patriae gentis pro peregrinis penitus depo-
suerat. Itaque in miserandam fortunam res penitus dilapsa
est, ut et moribus degener et regnandi impotentia inglorius
esset; *et qui paulo ante rex genere, fama atque copiis *fol. 41.
potens, nunc erumnosus et inops, rei familiaris simul et mili-
taris calamitate squaleret. His Lotharius rex per multos
cognitis, filium inde revocare cogitabat; non ignorans, in
peius eum lapsurum, cum illic nullum dignitatis regiae habe-
ret honorem. Equitatum itaque parat filium repetiturus.
Aquitaniam ingressus, Briddam petiit. Filium repetit et
reducit. Regina sese viduatam dolens, et verita maioris in-
commodi iniuriam, Wilelmum Arelatensem adiit eique nupsit.
Et sic ex divortio adulterium publicum operatum est.

96. Obitus Ottonis.

Hac tempestate Otto cum barbaris[2] congressus, misera- 982.
bili fortunae succubuit. Nam et exercitum fusum amisit, et
ipse captus ab hostibus, divina vero gratia reversus fuit.
Post cum ex indigestione Romae laboraret et intestini squi 983.
balas ex melancolico humore pateretur, aloen ad pondus
dragmarum quatuor sanitatis avidus sumpsit. Conturbatisque
visceribus, diarria iugis prosecuta est. Cuius continuus fluxus
emorroides tumentes procreavit. Quae etiam sanguinem
immoderatum effundentes, mortem post dies non plures ope-
ratae sunt.

a) Ad, do, in, ti, vo *absc.* b) *signum appositum auctorem quaedam addere voluisse ostendit, quae frustra quaeras.* c) Vestes 1. d) Wilelmo.

1) Aliter res narrat Rodulfus Glaber. 2) i. e. Saracenis.

*p. 628. 97. *Cui defuncto filius quinquennis Otto superstes erat.
983. Quem patri succedere in regnum, cum aliquot primates voluissent, id ab aliquibus contradictum est. Ingenti tamen
984. virtute variaque fortuna ei[a] regnum postea paraverunt. Nam Hezilo, regis paulo ante defuncti patruelis, qui adhuc in carcere vinctus ab eo tenebatur, eo quod adversus eum regnum appeteret, pravorum dolis in pernitiem rei publicae elapsus et quorumdam munitionibus receptus est. Vir aeque ut Otto nobilis, corpore eleganti ac valido, honoris cupidus ac factiosus; animo vasto, sed fallaci. Hic regnandi avidus, omnes sacrilegos aut iuditiis convictos, sive etiam pro factis iuditium timentes[1], postremo omnes flagitiosos, quos conscius animus exagitabat, sibi proximos ac familiares fecit. Talium dolis regis defuncti superstitem filium Ottonem parvum rapuit, eius loco sese regnaturum ratus. Regnum ergo sic in suum ius refundi[b] arbitrans, sceptrum et coronam sibi paravit. Quod dum a Lothario expetendum cogitaret cumque concessa Belgica sibi sotium et amicum facere moliretur, legatos premisit, apud quos sacramento commune[c] negocium firmaretur; quo etiam sacramento utrique reges sibi pollicerentur, sese super Rhenum loco constituto sibi occursuros[2].

98. Quibus per legatos iuratis, Lotharius tempore statuto cum exercitu per Belgicam transiens, ne[d] teneretur sacramenti obnoxius, ad locum Rheni condictum devenit[e]. Hezilo sese metuens in suspitionem principum venire, si Lothario occurreret, acsi eum in regnum recipere vellet, periurii reus, occurrere distulit. Lotharius se illusum advertens, rediit, non tamen sine difficilis laboris incommodo. Nam Belgae, per quorum medium cum equitatu transierat, indignati transisse, vias transpositis arboribus impediunt, aut fossis inmersis revertentes prohibent; non ut aperto campo comminus dimicent, sed ut his impedimentis cunctantes a tergo urgeant, aut montium iugis securi, per[f] inferiora transeuntes missilibus figant. Et quia aperta fronte stare animo non fuit, sagittarii cum arcubus et balistis per montana dispositi sunt. Dum ergo exercitus subiret, illi a superioribus alios sagittis figebant, alios diversis missilibus sauciabant. At tirones, sicubi ascensui pervium locum videbant, in huiusmodi hostes vertebantur; armisque efferati quosdam vulnerabant[g],

a) hoc postea .... erunt 1. b) refundere 1. c) s. consilium c. super hoc negocio f 1. d) ne t. s. o. *in marg*, *ubi* aera. xius *absc.* e) adveuit 1. f) in inferioribus 1. g) vulner *e corr.*

1) Cf. Sallusti Catil. c. 14. 2) De fide eorum quae Richerus hic et in sequentibus narrat v. Wilmans, Jahrbücher II, 2, p. 175 sqq., qui acriter eam impugnat, et Witte, Lothringen in der zweiten Hälfte des zehnten Iahrhunderts p. 53 sqq., qui contrarias partes agit.

quosdam vero morte afficiebant. Tantum in eis ter debacchati[a], ut caesorum cadaveribus aggerata moles collibus assimilaretur. Alii[b] vero descendentes aut vibratis gladiis frondium[c] oppositarum densitatem metebant, aut trudibus adactis transpositam arborum molem amovebant sibique[d] iter aperiebant. Tandem multo conatu de medio hostium educti sunt. 984.

99. Hac tempestate Germania* nullo regis imperio tenebatur, quippe cum et Ottonem infantem aetatis infirmitas regnare prohiberet, et Heziloni regnandi cupido a potioribus regnum contradiceretur. Unde Lotharius occasionem nactus, de Belgicae pervasione iterum[e] cogitabat, ut videlicet ad suae dominationis ius eam retorqueret, cum Otto[f] non esset, et[e] principes dissiderent regnique dignitas nullo regis administraretur imperio.

100. Itaque Odonem atque Herbertum, viros illustres et potentia claros, advocans, eis sui voti secretum aperit. Et quia paulo ante eorum patrui absque liberis defuncti terra optima cum oppidis munitissimis illos liberaliter donaverat, ipsi mox domi militiaeque sese paratissimos responderunt. Quibus faventibus cum rex sibi in animo esse[e] diceret, ut Belgicam repeteret eamque militaribus copiis expugnaret, ipsi huius rei initium Virduni faciendum dicunt, eo quod ipsa propinquior civitas esset, et sese multa obsidione eam aggressuros, nec umquam ab ea nisi capta recessuros; qua capta et sacramento atque[e] obside[e] regi annexa, ulterius processuros; tandiu etiam moraturos in Belgica, donec aut armis expugnetur, aut victi Belgae *in deditionem omnes *fol. 41'.
transeant. Quorum sponsione suscepta, rex cum ipsis exercitum mox Virdunum admovit.

101. Virduni expugnatio[g].

Quae civitas eo situ posita est, ut a fronte planitie pervia meantibus accessum prebeat; a tergo[h] inaccessibilis sit. Ibi enim a summo in posteriora profundo hiatu circumquaque distenditur. Ab inferioribus vero ad summum rupibus preruptis artatur. Quae non solum scatens fontibus puteisque, incolis accommoda, sed et, fluvio Mosa eam a[i] prerupta parte abluente, nemorosa. Ubi ergo a fronte planitiem prefert, *pugnaturi machinas bellicas generis diversi aptavere. *p. 629.
Nec minus qui in urbe erant ad resistendum sese expediebant. Pugnatum est tandem 8 ferme continuis diebus. At

* Belgica atque G. 1.

a) sunt(?) *erasum*. b) Alii — aut *e corr.* c) aut fr. 1. d) et venienti exercitui 1. e) *post add.* f) O. hostis 1. g) V, e *absc.* h) et latere utroque *add.* 1. i) in 1.

984. cives cum viderent nulla a suis extrinsecus suffragia mitti, nec iugis prelii pondus se tolerare posse[a], consilio inito indempnes et intacti hostibus cessere. Urbem aperuerunt[b] et sese Lothario victi obtulerunt. (102.) Quibus peractis, rex ad urbem tuendam reginam Emmam in ea reliquit. Ipse cum exercitu Laudunum rediit, suos etiam ad sua redire permisit. Tantae benivolentiae favore apud eos usus, ut repetito itinere se ulterius ituros, si iuberet, pollicerentur; et neglectis pro tempore domibus et natis, cum hoste comminus dimicaturos. Lotharius interea apud suos deliberabat, utrum potius foret, sese ulterius ire armisque et[c] viribus[c] totam Belgicam sibi subiugare, an residendo Virduni, per legatos habitis suasionibus, mores hostium ad suum animum informare. Si enim eos ferro vinceret, cum id sine multo sanguine fieri non posset, cogitabat in posterum minus eis credendum, eo quod amicorum labem eis intulerit. Si vero per benivolentiam reversuros expectaret, cavendum putabat, ne in tanto otio hostes insolentiores redderentur.

103. Virduni[d] invasio[d] a Belgis.

985? Dum haec multa consultatione ventilaret, Belgicae dux Teodericus necnon et vir nobilis ac strenuus Godefridus, Sigefridus quoque[c] vir illustris, Bardo etiam et Gozilo fratres clarissimi et nominatissimi aliique principes nonnulli latenter pertemptant Virdunum irrumpere eamque a Gallis[e] evacuare. Factisque insidiis, negotiatorum claustrum, muro instar oppidi extructum, ab urbe quidem Mosa interfluente seiunctum, sed pontibus duobus interstratis ei annexum, cum electis militum copiis ingressi sunt. Annonam omnem circumquaque milites palantes advectare fecerunt. Negotiatorum quoque victus in usum bellicum acceperunt. Lignorum trabes ex Argonna[1] aggregari iusserunt, ut, si ab hostibus extra machinae muris applicarentur, ipsi quoque interius obtinentibus machinis obstare[c] molirentur. Crates quoque viminibus et arborum frondibus validas intexuerunt, machinis erectis, si res exposceret, supersternendos[f]. Sudes ferro acuminatos et igne subustos ad hostes transfodiendos quam plures aptaverunt. Missilia varii generis per fabros expediere. Funium millena[g] volumina ad usus diversos convexerunt. Clipeos quoque habendae testudini ordinandos instituerunt. Preterea centena mortis tormenta non defuere.

a) paucosque multitudini cedere *add.* 1. b) aperuere sese — obtulere 1. c) *post add.* d) V, in *absc.* e) ab hostibus 1. f) supersternendas 1. g) mille 1.

1) Silva ab occidente Virduni.

104. De repetito[a] Virduno[a] a[a] Lothario.

Nuntiantur haec Lothario. Qui tantum facinus accidisse 984. acerrime indignatus, exercitum dimissum revocavit Et sic cum 10000 pugnatorum Virdunum petiit atque adversarios repentinus aggressus est[1]. Primo impetu sagittarii[b] contra hostes ordinati sunt. Missaeque sagittae et arcobalistae[c] cum aliis missilibus tam densae in aere discurrebant, ut a nubibus dilabi terraque exsurgere viderentur. Horum contra impetum testudinem ante se et super capita hostes muro aptavere. In quam relisa missilia ictu frustrato decidebant. Hoc impetu facto, Galli[d] circumquaque obsidionem disposuere. Fossisque preruptis, obfirmaverunt castra, ne, si ad incautos adversarii prosilirent, accessum facilem invenirent.

105. Compositio[e] cuiusdam machinae[e] bellicae.

Quercus proceras radicitus succisas ad machinam bellicam extruendam advexerunt. Ex quibus quatuor trabes tricenorum pedum straverunt solo, ita ut duae in longum proiectae et decem pedum intervallo distinctae duabus aliis per transversum eodem intervallo superiacentibus cohererent. Longitudinis et latitudinis spatium, quod intra commissuras earum tenebatur, decem pedum erat. Quicquid etiam a commissuris extra proiectum erat, simili modo decem pedibus distendebatur. In harum trabium commissuris quatuor sublicas quadragenorum pedum, quadrato quidem scemate, sed procero, aequo spatio a se distantes, adhibitis trocleis erexerunt. Transposueruntque bis per quatuor latera festucas decem pedum, in medio scilicet et in summo, quae traductae sublicas sibi fortiter annecterent. A capitibus vero trabium, quibus sublicae nitebantur, quatuor trabes eductae et pene usque ad festucas superiores obliquatae, sublicis iungebantur, ut sic ex eis machina extrinsecus firmata non titubaret. Super festucas quoque[f], quae in medio et in summo machinam conectebant, tigna straverunt. Quae etiam cratibus contexerunt, super quas dimicaturi stantes et eminentiores facti, *adversarios deorsum iaculis et lapidibus* p. 630. obruerent. Hanc molem extructam ad stationem hostium deducere cogitabant. Sed quia sagittarios suspectos habebant, rationem querebant, qua hostibus sine suorum lesione appropinquaret. Tandem ratione subtilius perscrutante, repertum est, eam ad hostes optima arte detrudi posse.

a) De r, V, *a absc.* b) sagitarii 1. c) archob. 1. d) *post add.* e) Com, m *absc.* f) *e corr.*

1) Haec dubiae fidei esse, Wilmans l. l. et Witte p. 51 n. ostenderunt.

*fol. 42. 106. *Deductio ad[a] hostes superioris[a] machinae[a].

981. Dictabant enim, quatuor stipites multae grossitudinis terrae solidae mandandos; decem pedibus in terra defossis, 8 vero a terra eiectis[b]; qui etiam transpositis per 4 latera repagulis vehementissimis solidarentur; repagulis quoque transmissis, funes inserendos; sed funium capita ab hostibus abducta[c], superiora quidem machinae, interiora vero bobus annecterentur; at interiora longius superioribus protenderentur; superiora vero breviore ductu machinam implicitam haberent, ita ut inter hostes et boves machina staret; unde et fieret, ut, quanto boves ab hostibus trahendo discederent, tanto machina hostibus attracta propinquaret. Quo commento, chilindris suppositis, quibus facilius motum acciperet, machina hostibus nullo laeso appulsa est.

107. Victoria[d] Lotharii[d].

Adversarii quoque similem quidem machinam extruunt, sed altitudine et robore inferiorem. Utraque ergo exstructa[e], a parte utraque ascensum est. Conflictumque ab[f] utrisque[f] promtissime, nec tamen ullo modo cedunt. Rex cum propior muris adesset, fundae iaculo in labro superiore sauciatus est. Cuius iniuria sui accensi, vehementius bello incubuere. Et quia hostes machina et armis fortes nullatenus cedebant, rex uncinos ferreos adhiberi precepit. Qui funibus alligati cum hostium machinae iniecti essent lignisque transversis admorsi, funes alii demittebant, alii demissos[g] excipiebant. Quibus adversariorum machina inclinata atque pene demersa est. Unde alii delabentes per lignorum commissuras descendebant, alii vero saltu sese ad terram demittebant; nonnulli[h] quoque turpi formidine tacti, latibulis vitam sibi defendebant. Hostes mortis periculum urgere videntes, adversariis cedunt vitamque supplices petunt. Iussi quoque arma deponunt et reddunt. Statimque a rege decretum exivit, hostes[i] sine aliqua ultionis iniuria comprehendendos ac illesos sibi adducendos. Comprehensi itaque, inermes ac indempnes preter ictus quos in militari tumultu acceperant, ante regem admissi sunt. Qui regis pedibus advoluti, vitam petebant. Nam regiae maiestatis rei atque convicti, de vita diffidebant. (108.) Rex victoria potitus, Belgicae principes captos suis custodiendos, sed et congruo tempore reddendos mandavit. Reliquam manum redire permisit. Ipse Laudu-

a) ad, ioris, ae *absc.* b) e *e corr.* c) deducta *corr.* abducta *post add.* d) ria, rii *absc.* e) educta *superscr.* exstructa. f) *post add.* g) exmissos 1. h) alii 1. i) s. a. u. i. h. 1.

num cum exercitu rediit ibique procinctum solvit. Urbem Virdunum usque in diem vitae eius supremum absque ulla refragatione obtinuit. Disponebat preterea, quomodo ulterius procedendo regnum suum dilataret, cum res suae successum optimum haberent regnique fortuna per[a] captos primates id persuaderet. Sed Divinitas res mundanas determinans et Belgis requiem et huic regnandi finem dedit.

109. Obitus Lotharii.

Nam cum vernalis clementia eodem anno[1] rebus bruma 986.
afflictis rediret, pro rerum natura[b] inmutato aere, Lauduni egrotare coepit. Unde vexatus ea[c] passione quae colica a phisicis dicitur, in lectum decidit. Cui[d] dolor intolerabilis in parte dextra super verenda erat. Ab umbilico quoque usque ad splenem, et inde usque ad inguen sinistrum, et sic ad anum infestis doloribus pulsabatur. Ilium quoque ac renium iniuria nonnulla erat; thenasmus assiduus; egestio sanguinea; vox aliquoties intercludebatur. Interdum frigore febrium rigebat. Rugitus intestinorum[e], fastidium iuge, ructus conationes sine effectu, ventris extensio, stomachi ardor non deerant. Ingenti itaque luctu tota personat[f] domus. Fit sonitus diversus, clamor varius. Nemini enim eorum[g] qui aderant inlacrimabilis erat ea calamitas[h]. Decem[2] igitur annis Ottoni superstes, tricesimo et septimo[3] anno[i] ex quo patre defuncto regno potitus est, quadragesimo vero et octavo quo a patre regnante coronam et sceptrum regnaturus accepit, a natu autem sexagesimo octavo[4], deficiens naturae concessit. (110.) Interea magnifice funus regium multo divitiarum regalium ambitu accuratur. Fit ei lectus regalibus insignibus adornatus, corpus bissina[k] veste induitur ac desuper palla purpurea gemmis[l] ornata auroque intexta operitur. Lectum regnorum *primates deferebant. *p. 631.
Preibant episcopi et clerus cum euangeliis et crucibus. Penes quos etiam qui eius coronam ferebat[i] multo auro gemmisque pretiosis nitentem cum aliis multis insignibus, eiulando incedebat. Funebre melos lacrimis impedientibus vix proferebatur. Milites etiam mesto vultu suo ordine prosequebantur. Reliqua quoque manus cum lamentis succedebat.

a) in captis 1. b) n. Lauduni 1. c) eo morbo 1. d) C. d. *in loco raso.* e) intestinorum c.; non deerat *add.* 1. f) concrepitat *superscr.* personat c. g) en q. aderat 1. h) cacalamitas c. i) *post add.* k) purpurea 1. l) g. o. *in loco raso.*

1) Cum Virdunum iam a. 984. captum sit, haec aperte falsa sunt; v. Wilmans p. 178. 2) 13. 3) 33°. 4) a. 941. natus erat; Richerus errat, a nato Ludovico IV. numerans; cf. II, 4. III, 2.

986. Sepultus est Remis in coenobio monachorum sancti Remigii, *fol. 42'. cum patre et matre, sicut *ante iusserat suis; quod etiam abest 240 stadiis[a] ab eo loco, in quo finem vitae accepit; multo obsequio universorum parique affectu per tantum spatii deductus.

INCIPIT[b] LIBER IIII.

1. Sepulto Lothario, Ludovicus filius a duce aliisque principibus in regnum subrogatur. Circumvallatur ergo[c] ambitu universorum. Promittunt benivolentiam. Spondent fidem. Stipatores[d] etiam vario cultu[e] facienda dictabant[e]. Alii enim in palatiis[f] ei residendum censebant, ut principes ad se confluentes eius imperio deservirent, ne regia dignitas vilesceret, si alias utpote inops alieni suffragii peteret opes. In omni etiam dignitate id esse cavendum, ne in primordio suscepti honoris segnities et ignavia virtutem habendam superent; nam si id fit[g], totam etiam rem in contemptum et vilitatem pernitiosissime deventuram. Alii quoque cum duce ei commorandum[h] asserebant, eo quod adolescens tanti principis prudentia simul et virtute informari indigeret; sibi quoque utillimum fieri, si potentis dispositioni ad tempus cederet, cum sine eo nec regnandi potentiam habere ex integro posset, et per eum strenue atque utiliter omnia administrari[i] valerent. Rex, partibus auditis, sententiam distulit. Collato vero cum duce consilio, ei abinde tota mente addictus favit.

2. Oratio[k] Ludovici[k] apud ducem ceterosque[k] primates in[k] Adalberonem metropolitanum[k].

Apud quem aliosque quam paucos, preteritorum non inmemor, sic conquestus est: 'Pater meus in egritudinem, qua et periit, decidens, mihi precepit, ut vestro consilio, vestra dispositione regni procurationem haberem; vos[1] etiam loco affinium, loco amicorum[l] ducerem nihilque precipui preter vestram scientiam adorirer. Si vestra fide potirer, sine dubio divitias, exercitus, munimenta regni, asserebat[c], me habiturum. Quae mens in me maxime valet[m]. Placeat itaque consilium profuturum dare, cum a vobis proposui me non discessurum[n]. In vobis enim meum consilium, animum, fortunas sitas esse volui. Adalbero Remorum metropolitanus

a) abest. . . . . . stadiorum 1. b) *linea vacua relicta pergit;* 1. l. IIII *in superiore margine signo apposito scriptum.* c) *post add.* d) St. — dict. *in marg.* e) cul, dic *absc.* f) suarum urbium *add.* 1. g) *ita c.* h) immor. *superser.* com. i) a. regi 1. k) Or, vi, cet, in, m *absc.* l) cognatorum 1. m) semperque dum in vita fuero potissimum vigebit *add.* 1. n) fore *add.* 1

1) *vos — ducerem* et alia Sallusti sunt verba, Iug. c. 14

episcopus, homo omnium quos terra sustinet sceleratissimus, 986. contempto patris mei imperio, Ottoni Francorum hosti in omnibus favit. Eo cooperante Otto exercitum nobis induxit. Eius subtilitate Gallias depopulatus est. Eo itineris duces prestante, indempnis cum exercitu rediit. Qui ut poenas pro tanto commisso solvat, aequum et utile videtur[a], quatinus[b] pestilente compresso metus adoriendi talia quibusque pravis inferatur'.

3. Cuius oratio vim suadendi non habuit, eo quod suggestionibus malorum in summum pontificem efferatus, preter iustum aliqua indigna dixisse videretur. Pro parte tamen ei fautum est, pro parte vero suppressum; ita tamen, ut et regi iniuria non fieret et operi nefario[c] dux non consentiens pareret. Rex tanto animo preceps in metropolitanum, assumpto duce, cum exercitu fertur. Ipsam urbem appetit atque irrumpere contendit. Primatum tamen consilio usus, legatos premisit, per quos quaereret, an episcopus[d] resisteret regi, an ex obiectis purgari statuto tempore paratus esset. Si contra staret, sese mox obsidionem urbi adhibiturum dicerent captamque urbem cum ipso hoste compressurum; si vero obiectis respondere non dubitaret, obsides ab eo sese accepturum ducturumque.

4. Ad haec metropolitanus: 'Cum constet', inquit, 'bonos quosque pravorum calumniis assidue dilacerari, non miror, huic iniuriae locum accidisse. Multo amplius vero miror, egregios principes tam facile posse illici, ut certissime esse credant, quod nec sub iudice sit discussum, et si in discutiendo conferatur, nullis rationibus probabile fiat. Quod si credita discutere placuit, cur armis et exercitu id exigitur? Nonne ergo alia pro aliis nos cogitare faciunt? Si de preteritis agitur, regum salutem *hactenus optavi; eorum genus *p. 632. colui; principum quoque commoda pro ratione amavi. Si de presentibus, regis iussa exsequi non moror; obsides quos vult trado; rationem contra obiecta intendere non differo'. Factis ergo utrimque rationibus, obsides dedit, Ragenerum virum militarem, nobilitate et divitiis clarum, pluresque alios, dum regi sufficeret.

5. Obitus Ludovici.

Rex itaque exercitum amovit Silvanectimque devenit. Ubi dum aestivam venationem exerceret[e], pedestri lapsu decidens, multo epatis dolore vexatus est. Nam quia in epate sanguinis sedem phisici perhibent, ea sede concussa,

a) Aequum namque, ut pravus iusto supplitio dampnetur, utile vero *add.* 1.
b) ut 1. c) nefaria 1. d) *post add.* e) exercerent 1.

987. sanguis in emathoicam[1] redundavit. Cui sanguis copiosus per nares et gulam diffluebat. Mamillae doloribus assiduis pulsabantur. Fervor totius corporis intolerabilis non deerat.
Mai. 22. Unde uno tantum anno patri superstes, 11. Kal. Iun. defitiens, naturae debitum solvit. Cuius discessus eo tempore accidit, quo et metropolitani purgatio de obiectis habenda erat[2]. Aderat igitur purgandus et regiae maiestati satisfacturus. Sed regii funeris calamitate hac lite suppressa, nec controversia partes habuit, nec ex ea iuditium promulgatum fuit. Plurima vero commiseratione ipse episcopus de morte
*fol. 43. regis conquestus est. *Postquam[a] autem regium funus curassent, principum decreto Compendii tumulatus est, cum ipse vivens secus patrem tumulari petierit. Id autem consulto factum est, ne, dum itineris longitudinem eorum quam plures vitarent et a se divisi discederent, rei publicae utillimum differretur consultum. Placuit itaque ante discessum convenire et ex regni commodis consulere.

6. Purgatio Adalberonis de obiectis a Ludovico[b].

Quibus dispositis, dux sic orsus coepit: ‘Huc ex locis diversis regio iussu vocati ad discutiendum ea quae summo pontifici Adalberoni obiecta sunt, multa fide, ut puto, convenistis. Sed divae memoriae[c] rex qui intendebat, quoniam hac vita privatus est, controversiae statum nobis discutiendum reliquit. Si ergo preter eum est qui intendere audeat, eoque animo valet, ut exsequendae litis partem arripiat, adsit coram, quid sentiat edicat, nihil metuens criminato intendat. Si vera proferat, eius verborum approbatores nos sine dubio habebit. Quod si calumniator falsa confinxit, vocem supprimat, ne tanti facinoris argutus poenas solvat’. Ter acclamatum est, ut delator procederet. Ter ab omnibus negatum est. (7.) Dux itaque iterum locutus ait: ‘Si lis iam decidit, quia qui intendat non est, metropolitano, utpote viro nobili et multa sapientia inclito, cedendum est. Ab hac ergo[d] suspitione penitus discedite summumque presulem multo honore excolite. Reveremini hunc talem virum, et quantae virtutis, sapientiae, nobilitatis sit, hactenus predicate. Quid enim prodest suspitionem[e] habere, cui in iuditio non fuere vires quicquam dicere’?

8. Ergo[f] summo pontifici dux reliquorum primatum consensu[g] exsequendae rationis honorem de utilitate regni attribuit,

a) Cum — curarent 1. b) do *absc.* c) D. M. *c.* d) *post. add.* e) itionem *e corr.* f) Purgato c. 1. g) onsu *e corr.*

1) *hematothecam* Guadet proposuit. 2) Quod iam d. 27. Martii factum esse, epistola docet Gerberti, cf. Wilmans p. 178 n.

eo quod ipse divinarum et humanarum rerum scientia ex- 987.
celleret atque facundiae efficacitate plurimum valeret. Factus itaque cum duce omnium medius, ait: 'Rege nostro piissimo inter intellectibilia translato, magni ducis ceterorumque principum benivolentia ab obiectis purgatus, rei publicae consulturus consedi. Nec sedet animo, ut quicquam nisi ad profectum rei publicae edicam. Commune consilium quaero, quia omnibus prodesse cupio. Cum videam, non omnes principes adesse, quorum quoque prudentia et diligentia res regni administrari valeant, ratio querendi regis, ut mihi videtur, ad tempus differenda est, ut statuto tempore et omnes in unum confluant, et uniuscuiusque ratio elimata et in medium prolata suam utilitatem accommodet. Unde et vobis qui hic consulturi adestis placeat, vos mecum magno duci sacramento alligari, et coram spondere, de principe statuendo vos nihil quesituros, nihil molituros, donec in unum redeamus, et sic de habendo principe agitemus. Plurimum enim valet, deliberationi dari spatium temporis; in quo quamcumque rem quisque discutiat, et discussam multa diligentia poliat'. Haec sententia ab omnibus suscepta laudatur. Sacramento itaque duci alligantur. Tempus redeundi et conveniendi constituitur. Sic quoque a se soluti sunt.

9. Conquestio Karoli apud metropolitanum de regno.

Interea Karolus, qui fuerat Lotharii frater, Ludovici patruus, Remis metropolitanum adiit atque sic de regno eum convenit: 'Omnibus notum est, pater venerande, *iure * p. 633.
hereditario debere fratri et nepoti me succedere. Licet enim a fratre de regno pulsus sim, tamen natura nihil humanitatis mihi derogavit; cum omnibus membris[a] natus sum, sine quibus quivis ad dignitatem quamlibet promoveri non potuit. His etiam non careo, quae in regnaturis quibuslibet plurimum queri solent, genere et ut audeam virtute. Cur ergo a finibus eiectus sum, quos a maioribus meis possessos nemo dubitat, cum frater non sit neposque obierit prolemque nullam reliquerint? Pater[1] nos duos fratres superstites reliquit. Frater regnorum dominium totum possedit nihilque mihi concessit. Ego fratri subditus, fideliter non minus aliis militavi. A quo tempore, fateor, nihil mihi carius fuisse salute fratris. Abiectus ergo et infelix quo me potius vertam, cum etiam[b] omnia generis mei presidia extincta sint? Quos preter vos omnium honestarum rerum egens appellem? Per

a) Cum his n. 1. b) *post add.*

1) *Pater — reliquit* Sallusti verba sunt, Iug. c. 14, quem Richerus imitatur.

987. quos nisi per vos paternis honoribus restituar? Utinam mihi fortunisque meis honestus exitus accidisset. Quid enim abiectus spectantibus nisi spectaculum esse potero? Tangat vos aliqua humanitatis miseratio. Compatimini tantis iniuriis fatigato'.

10. Postquam Karolus finem querimoniae fecit, metropolitanus animo immobili[a] persistens, pauca admodum ei respondit: 'Cum', inquiens, 'periuris et sacrilegis aliisque nefariis hominibus ipse semper deditus fueris, nec ab eis adhuc discedere velis, quomodo[b] per tales et cum talibus ad principatum venire moliris'? Ad haec Karolo respondente, non oportere sese suos deserere, sed potius alios adquirere, episcopus intra se recogitabat[c]: 'Cum', inquiens[d], 'omnium dignitatum nunc egens, pravis quibusque annexus est, quorum sotietate nullo modo carere vult, in quantam pernitiem bonorum esset, si electus procederet in fasces'. Tandem sine principum consensu se super hoc nihil[e] facturum respondens, ab eo dimotus[f] est. Karolus spe regni decidens, *fol. 43'. animo *turbato, in Belgicam iter dimovit.

11. Oratio[g] metropolitani[g] pro duce.

Preterea tempore constituto Galliarum principes iurati Silvanecti collecti sunt[1]. Quibus in curia residentibus, duce annuente metropolitanus sic locutus est: 'Divae memoriae[h] Ludovico sine liberis orbi[i] subtracto, querendum multa deliberatione fuit, qui eius vices in regno suppleret, ne res publica absque gubernatore neglecta labefactaretur. Unde et huiusmodi negotium nuper differri utile duximus, ut unusquisque, quod singularis a Deo datum haberet, hic coram consulens, post effunderet; ut, collectis singulorum sententiis, summa totius consilii ex multitudinis massa deformaretur. Reductis ergo iam nunc nobis in unum, multa prudentia, multa fide, videndum[k] est, ne aut odium rationem dissipet, aut amor veritatem enervet. Non ignoramus, Karolum fautores suos habere, qui eum dignum regno ex parentum collatione contendant. Sed si de hoc agitur, nec regnum iure hereditario adquiritur, nec in regnum promovendus est, nisi quem non solum corporis nobilitas, sed et animi sapientia illustrat, fides munit, magnanimitas firmat. Legimus in an-

a) obstinato *superscr.* vel immobili. b) quomo *corr.* quomodo. c) recogitans 1. d) quiens *corr.* inq. e) nil 1. f) motus *e corr.* g) Or, po *obsc.* h) D. M. *c.* i) ab hac vita 1. k) vid *e corr.*

1) Quod alii Noviomi (Noyon) factum esse contendunt; cf. Giesebrecht K. G. I, p. 849; et qui has res fusius exposuit Mourin, 'Les comtes de Paris, histoire de l'avénement de la troisième race', Paris 1870.

nalibus, clarissimi generis imperatoribus[a] ignavia ab dignitate 987. precipitatis, alios modo pares, modo impares successisse. Sed quid dignum Karolo conferri potest, quem fides non regit, torpor enervat, postremo qui tanta capitis imminutione hebuit, ut externo regi servire non horruerit[1] et uxorem de militari ordine sibi imparem duxerit[b, 2]? Quomodo ergo magnus dux patietur, de suis militibus feminam sumptam reginam fieri sibique dominari? Quomodo capiti suo preponet, cuius pares et etiam maiores sibi genua flectunt pedibusque manus supponunt? Considerate rem diligenter, et Karolum sua magis culpa precipitatum quam aliena videte. Rei publicae beatitudinem magis quam calamitatem optate. Si eam infelicem fieri vultis, Karolum promovete. Si fortunatam, egregium ducem Hugonem in regnum coronate. Ne ergo Karoli amor quemque illiciat, nec odium ducis ab utilitate communi quemlibet amoveat! Nam si bonum vituperetis, quomodo malum laudabitis? Si malum laudetis, quomodo bonum contempnetis? Sed talibus quid interminatur ipsa Divinitas? "Vae", inquit, "qui dicitis malum bonum, bonum malum, Ies. 5, 20. ponentes lucem tenebras, et tenebras lucem". Promovete igitur vobis ducem, actu, nobilitate, copiis clarissimum, quem non solum rei publicae, sed et privatarum rerum tutorem invenietis. Ipsa eius benivolentia favente, eum pro patre habebitis. Quis enim ad eum confugit et patrocinium non invenit? Quis suorum auxiliis destitutus, per eum suis non restitutus fuit'?

12. Promotio Hugonis in regnum.

Hac sententia promulgata et ab omnibus laudata, dux omnium consensu in regnum promovetur, et per metropolitanum aliosque episcopos Noviomi coronatus, Gallis, Brittannis, Dahis[3], Aquitanis, Gothis, Hispanis, Wasconibus, rex[c] Kal.[d] Iun.[4] prerogatur. Stipatus itaque regnorum principibus, more regio decreta[e] fecit[f] legesque condidit; felici successu omnia ordinans atque distribuens. Et ut beatitudini suae responderet, multo successu rerum[g] secundarum levatus, ad multam pietatem intendit. Utque[h] post

a) imperatores — precipitatos 1. b) *in marg. scriptum alia manu* deus propitius esto. c) ab omnibus *add.* 1. d) Kal. Iun. *in loco vacuo relicto post add.* e) decretra *corr.* decreta. f) dedit 1. g) *post. add.* h) *alio pergit atramento.*

1) Ducatum inferioris Lotharingiae a rege Theutonico acceperat. 2) Uxor dicitur filia comitis Trecensis. 3) i. e. Danis, Nortmannis. 4) De hac diei nota post addita dubitari potest; alibi dies 3. Iulii indicatur; cf. Giesebrecht l. c. p. 848. — Olleris p. 532. et Mourin p. 349. hoc loco Kal. Iul. legendum esse contra fidem codicis statuunt. Si vero Laudunum hoc anno captum et ab Hugone aestate obsessum statuas (infra p. 137 n. 1), certe Kal. Iunii praeferendae sunt.

987. sui discessum a vita, heredem certum in regno relinqueret, sese consultum cum principibus contulit. Et collato cum eis consilio, Remorum metropolitanum Aurelianis de promotione filii sui Rotberti in regnum prius per legatos, post per sese convenit. Cui cum metropolitanus, non recte posse creari[a] duos reges in eodem anno, responderet, ille mox epistolam a duce citerioris[b] Hispaniae Borrello[1] missam protulit, quae ducem petentem suffragia contra barbaros[2] indicabat. Iam etiam Hispaniae partem hostibus pene expugnatam asserebat[c], et nisi intra menses 10 copias a Gallis accipiat, barbaris totam in deditionem transituram. Petebat itaque, alterum regem creari, ut, si bellico tumultu[d] duorum alter decideret, de principe non diffideret exercitus. Fieri quoque asserebat posse, rege interempto et patria desolata, primatum discordiam, pravorum contra bonos tirannidem et inde totius gentis captivitatem.

13. Promotio Rotberti in regnum.

987. Dec. 25. Metropolitanus sic posse fieri intelligens, dictis regiis cessit. Et quia tunc in nativitate Domini regnorum principes convenerant ad celebrandum regiae coronationis honorem, in basilica sanctae Crucis eius filium Rotbertum, Francis laudantibus, accepta[c] purpura[c] sollempniter coronavit et a Mosa fluvio usque oceanum occidentalibus regem prefecit et ordinavit; tanta industria atque sollertia clarum, ut et in rebus militaribus precelleret et divinis ac canonicis institutis clarissimus haberetur; liberalibus studiis incomberet[e], episcoporum etiam sinodis interesset et cum eis[c] causas aecclesiasticas discuteret ac determinaret.

*fol. 44. 14. *Conquestio Karoli apud amicos de regno.

Interea[f. 3] Karolus apud amicos et cognatos motu gravissimo movebat querelam atque in sui suffragium querimoniis excitabat. Qui lacrimis suffusus: 'Video', inquit, 'aetatem meam procedere et me ipsum in dies patrimonii rebus exui. Unde nec sine lacrimis parvulos meos aspicere valeo, infelicis germina patris. Quibus potius auctor sum futuri doloris quam honoris. Satis infelix pater fui, qui natis adesse vix aliquando potui. Sed saltem vos, amici[g], consulite dolenti patri, subvenite destituto parenti. Adestote natis in aetate

a) ordinari 1. b) inter. 1. c) *post add.* d) si in bello Hispanico 1. e) *sic c.* f) *Quae sequuntur in folio cum 33. cohaerente exarata fortasse prius quam antecedentia scripta sunt.* g) ó amici mei 1.

1) Cf. III, 43. 2) i. e. Sarracenos. 3) Haec non post, sed ante Rotberti electionem ponenda esse, temporum rationes docent; cf. Reimann p. 33.

tenerrima erumnas iam scientibus. Providete[a] abiectis, in 987.
casus, an inrevocabiles nescio, exituris. Suadeat vobis saltem sanguinis communis affinitas[b]. Suadeat et nobilitas non neglegenda. Suadeat et recompensatio, quae sit non sine multiplici fructu reditura'.

15. Mox omnes commoti[c] auxilium spondent et sese[d] ad auxiliandum promptissime parant. Quorum consilio usus, exploratores Karolus mittere cepit, qui sagaciter perpenderent, si qua oportunitas pateret, qua Laudunum ingredi valeret. Directi investigaverunt deprehenderuntque, nullum aditum patere. Cum quibusdam tamen civibus secretum[e] contulere, qui[f] effectum negotio quererent. Quo tempore Adalbero eiusdem urbis[g] episcopus suis civibus plus iusto iniurias de lege agraria[1] irrogabat. Unde quidam ab eo latenter animo discedentes benivolentiamque simulantes, exploratoribus, Karolum sese in urbem recepturos, promittunt[2].

16. Qualiter Karolus Laudunum ingressus sit.

Mox etiam urbis proditionem, si Karolus veniat, pollicentur, et si eis sua[h] dimittat et insuper augeat. Exploratores, pacto sacramentis firmato, haec Karolo reportant. Ille mox suis, quos superiore conquestione excitaverat, hoc mandatum aperuit. Qui unanimes oportuno tempore collecti, ei sese obtulere[i]. Ille copiis assumptis, Laudunum dum sol occideret tempestivus advenit[k], misitque exploratores ad transfugas, ut[l], quid esset agendum, referrent. Latebant itaque inter vinearum dumeta et sepes; parati urbem ingredi, si fortuna admitteret, et armis obniti, si eventus id afferret. Qui missi fuerant ad insidias, per loca constituta et nota proditoribus occurrunt et Karolum cum multo equitatu advenisse[m] nuntiant. Proditores gavisi, exploratores remittunt et Karolo cito adesse mandant. Quibus cognitis, Karolus
*cum suis per montis devexa[n] urbis portam aggressus est. *p. 635.
Sed[o] vigiles[p] cum ex fremitu equorum et aliqua collisione armorum aliquos adesse persentirent et quinam essent a muro inclamarent[q] lapidibusque[r] iactis urgerent, proditores mox, aliquos esse de civibus, responderunt. Quo commento corruptis vigilibus, introrsum portam aperuerunt atque exercitum ipso[s] crepusculo[s] exceperunt. Mox exercitus urbem

a) Prov. — exituris *e corr.* b) aliquam misericordiam ostendere *add.* 1. c) Qua o. c. conquestione 1. d) s. mox 1. e) s. suum 1. f) q. et celare possent et 1. g) A. Laudunensis 1. h) bona s. 1. i) obtulerunt 1. k) *pergebat:* Ergo inter vinearum sepes latuerunt donec missi exp. l) *post add.* m) adesse 1. n) non sine tumultu *add.* 1. o) Quam etiam proditores intr. aper. 1. Sed — vigilibus proditores *in marg. inf.* p) v. a muro 1. q) proditores *primum pergebat.* r) que *post add.* s) *post add.*

1) De censu agrario cogitandum esse, recte monuit Guadet. 2) Haec cum Conc. Rem. c. 5. aliisque testimoniis pugnant.

987. implevit. Portae etiam, ne quis aufugeret, custodibus adhibitis pervasae sunt. Alii[a] itaque personabant bucinis, alii[b] vocibus fremebant, alii armorum sonitu tumultuabantur. Unde cives territi, utpote qui ignorabant quid esset, et de domibus ebullientes, profugio se eripere conabantur. Quorum alii aecclesiarum secretis se occultabant, alii diversis latibulis se claudebant; alii vero saltu se de muris precipitabant. Quorum unus episcopus[c], cum per declivia montis iam elapsus et in vineis ab observatoribus repertus esset, Karolo deductus est et ab eo carcere detrusus. Emmam quoque reginam, cuius instinctu sese repulsum a fratre arbitrabatur, ibi comprehendit eique custodes adhibuit. Reliquam etiam urbis nobilitatem pene totam pervasit. (17.) Postquam sedatis tumultibus civitas tranquilla reddita est, Karolus de urbis munitione et militum victu deliberare atque ordinare coepit. Deputavit[d] ergo vigiles quingentenos, qui noctibus singulis armati excubias per urbem et moenia exercerent. Annonam etiam ex toto pago Veromandensi advehi iussit. Et sic urbem ad resistendum munivit. Nam turrim, quae adhuc muris humilibus perstabat, pinnis eminentibus exstruxit fossisque patentibus circumquaque vallavit. Machinas etiam hostibus effecit. Necnon et ligna[e] advectantur, machinis educendis idonea. Valli quoque exacuuntur[f], cratesque contexuntur. Nec minus fabri accersiuntur, qui missilia fabricent ac quaeque necessaria ferro instaurent. Nec defuere qui tanta subtilitatis *arte balistas emittant, ut apothecam in recta diametro duplici foramine patentem certo iactu traiciant; aves quoque in aere volantes indubitato ictu impeterent transfixasque de sublimi precipitarent.

*fol. 44'.

18. Impetus[g] Hugonis in[g] Karolum.

Quae dum aguntur regum[1] auribus delata sunt. Qui vehementissime moti, non tamen precipiti impetu, sed, ut in omnibus solebant, super hoc diligentissime consultaverunt. Utcumque etiam cordis dolorem dissimulabant. Legatos quaquaversum dirigunt. Gallos, quos hinc Matrona, inde abluit Garunna, contra tirannum invitant. Quibus in unum coactis cum[h] exercitum collegissent, deliberabant, an urbem aggressi expugnarent, antequam ab hostibus amplioribus copiis muniretur, et expugnata tirannum confoderent, eo quod, si is solummodo captus aut occisus foret, mox sese regnum quiete

a) Personantesque 1. b) a. v. freme *in loco raso.* c) u. cum esset ep. 1. d) Deputati ergo sunt v. quingenteni 1. e) millenao trabes . . . idoneae 1. f) exa. c. c. *in loco raso.* g) 1, in *absc.* h) *post add.*

1) Ob hoc vocabulum res hic narratas post Rotberti electionem ponendas esse, non crediderim.

habituros, an cum benivolentia susciperent supplicem, si forte 987.
is se supplicem conferret et dono regum se posse tenere res pervasas exposceret. At qui acrioris animi et constantioris fuere, censebant, fore obsidioni incombendum[a]; hostes urgendos; regionem etiam quam pervaserant, igne penitus consumendam. Collectis itaque 6000 equitum, in hostem vadunt. Tempore statuto urbem appetunt. Obsidionem disponunt. Castrisque loca metati, fossis et aggeribus vallant. (19.) Ubi cum diebus multis resederint, nihil virium, nihil damnationis in hostes exerere valuerunt; tanta eminentia[b] et laterum obiectione urbs inexpugnabilis erat. Dies etiam autumnales[1] breviore circulo ducti his exercitiis non sufficiebant. Noctes quoque prolixae multo sui tempore vigiles afficiebant. Unde cum primatibus consilio habito, redeunt, post[c] vernali[d] tempore redituri. Quibus abductis, Karolus urbem circumquaque perambulat. Sicubi etiam hostibus facilis locus patet, explorat. Obstruit itaque portas, hostium ingressui faciles. Obturat postica post domos latentia. Restaurat muros vetustate lapsos. Turrim quoque potioribus edificiis intra et extra dilatat ac firmat.

20. Profugium episcopi.

In quam episcopus detrusus, cum in conclavi teneretur, funibus per fenestram demissus, tempore nocturno equo vectus aufugit. Et ut se Karolo non favisse monstraret, ad reges sese contulit et a tanta suspitione purgavit. Arbitrabatur enim, quasdam coniecturas posse a calumniatoribus confingi, acsi ipse capiendi oportunitatem parasset. Qui susceptus a rege, utpote fidelitatis exsecutor, non minore gratia habitus est.

21. Interea rigore hiemali elapso, cum aere mitiori 988.
ver rebus arrideret et prata atque campos virescere faceret[2],

a) incumb. *corr.* incomb. b) e. sui 1. c) *post add.* d) t. v. 1.

1) Gerberto teste, epist. 143, Olleris p. 79, ante festum s. Dionysii (Octob. 9.) incertum erat: *si obsidio futura est vel non est;* idem, epist. 145, p. 80, scribit: *obsidio Laudunensis urbis, praetenta pace sequestra intermissa, est* 13. *Kal. Novembr. repetenda.* Quae huc pertinere crediderim. Cf. epist. 128, p. 70: *obsides a K(arolo) accipere et obsidionem solvere . . . voluimus*, ubi postea de conventu 20. Aug. Satanaci habendo sermo est. Haec etiam in hunc annum cadere, eo docemur, quod Adalberonis episcopi tamquam capti mentio fit. Mourin igitur p. 366. recte ter Lauduni obsidionem inceptam esse statuere mihi videtur; sed aestate et autumno a. 987, vere vel potius aestate a. 988, non 988 et 989, ut ille vult. 2) Sequentia etiam in a. 987. collocanda esse, Wilmans p. 179 sqq. statuit et de secunda hac obsidione dubitavit; sed cf. Olleris p. 531, qui tamen haec minus recte a. 989. gesta putat; id quod cum iis pugnat quae ipse de obitu Adalberonis archiepiscopi (c. 24) proposuit.

*p. 636. 988. reges exercitu collecto urbem predictam cum 8000 *aggressi sunt. Castra inprimis aggere et fossa muniunt.

22. Compositio arietis.

Inde exstruitur aries, muris frangendis obnisurus. Cuius machinam ex quatuor mirae grossitudinis et longitudinis trabibus longilatero scemate erexerunt, in cacumine et basi per quatuor latera repagulis transverse annexis; in medio vero solummodo[a] levum latus et dextrum ligna transmissa habuere. At super trabium erectarum superiores commissuras longurios duos straverunt inmotosque effecerunt, partem tertiam superioris spatii trabium in medio obtinentes. A[b] quibus longuriis funes implicitos deposuerunt. Funibus quoque trabem cum ferrato capite multae grossitudinis suspenderunt. Cui etiam trabi in medio et extremo funes alligatos adhibuerunt[c]; qui a multitudine[d] tracti et remissi, ferratae moli motum darent. Unde et huiusmodi machina, quia more arietis retro tracta ante cum impetu ruit, aries appellatur; cuiuscumque soliditatis muris frangendis aptissimus. Quam etiam machinam super tres rotas triangulo scemate positam aptaverunt, quo[e] facilius obliquata, quocumque oporteret verti valeret. At quia urbis situs accedere prohibuit, eo quod ipsa urbs in eminenti montis cacumine eminet[f], aries fabricatus cessit.

23. Digressio Hugonis cum exercitu a Lauduno.

Aug. Post haec cum per dies plurimos in obsidione urbis vigiliis et curis pugnisque frequentibus laboravissent, die quadam custodibus castrorum vino somnoque aggravatis[g], urbani vino exhilarati cum armis ad castra pedestres venerunt. Equites vero consequenter armati subsecuti sunt, rei eventum prestolantes[h], ut, si pugnae locus adesset prosperaque fortuna felicem annueret[i] eventum, cum hoste comminus con-
*fol. 45. fligerent. Cum ergo pedites *iam castris propinquassent custodesque consopitos intellexissent, faces castris immisere. Quorum incendii fumo aer densatus, non solum intuentium visibus tetra[k] nigredine[k] obstabat, at gravi vapore narium et faucium meatus intercludebat. Pedites[l] mox vociferari, clangere milites cepere. Rex et qui cum eo erant elementorum confusione multoque virorum clamore et turbarum clangore turbati, ab urbe sedes mutavere. Nam castra cum cibis et rebus omnibus absumpta[m] videbat. Unde et[n] exercitum ad

a) l. l. et d. s. l. b) In l. c) suspenderunt l. d) mill(tum) *scrib. coeptum.* e) ut l. f) eminebat l. g) grav. l. h) prest. c. i) sponderet *superscr.* annueret. k) *post add.* l) P. m. v. cl m. *in marg.* m) absumptę erant l. n) rex l.

tempus reducere disposuit, ut reditum amplioribus copiis post appararet. Quae omnia Augusti tempore patrata sunt[1]. 988. Aug.

24. Obitus Adalberonis[a] metropolitani[a].

His ita gestis non multo post metropolitanus in egritudinem decidens, quae a Grecis causon[2], a Latinis incendium dicitur, per legatos regi tunc Parisii commoranti indicavit, sese in gravem valitudinem decidisse; unde et ei maturandum, ne Karolus qui cetera Remos[b] etiam pervaderet. Rex accitis qui aderant, mox ire disposuit. Quo in itinere aliquantisper tardante, cum metropolitanus insomnietate simulque et mentis alienatione nimium vexaretur, nullaque crisi omnes dies creticos huic egritudini commodos preteriret, dissolutis elementis, debitum humanitatis 10. Kal. Febr. exsolvit[3]. Qua die rex 989? tempestivus adveniens, urbe receptus est. In exsequiis etiam Ian. 23. pontificis plurima[c] commiseratione condoluit. Nec vero sine lacrimis aliquot de eo querimonias habuit. Corpus quoque multo honore sepulturae dedit. Cives domino destitutos mira benivolentia solatus est. Qui de fidelitate regi servanda et urbe tuenda interrogati, fidem iurant, urbis tuitionem pollicentur. Quibus sacramento astrictis, eisque libertate eligendi domini quem vellent ab rege concessa, rex ab eis dimotus Parisium devenit.

25. Quomodo Arnulfus[d] archiepiscopatum[d] petiit.

Ubi cum de liberalitate et fide civium Remensium laetus moraretur, Arnulfus[e], Lotharii filius[4], per quosdam[f] regis stipatores ab rege episcopatum expetebat, Karolum quoque patruum sese deserturum mandat, fidem spondet; regisque

a) albe, opo *absc.* b) hanc etiam 1. c) plurimam *c.* d) A(rnulfus), archi, m *absc.* e) A. *c.* f) Burch *scribi coeptum.*

1) Cf. Gerberti epist. 158, ed. Olleris p. 88: *post meridiem, occupatis militibus regiis vino et somno, oppidani totis viribus eruptionem fecerunt, nostrisque resistentibus ac eos repellentibus, a mendicis cremata sunt castra. Quo incendio omnis apparatus obsidionis absumptus est. Quae damna* 8. *Kal. Sept. multiplicius restauranda sunt;* Sigeb. a 988: *Hugo rex Karolum in Lauduno obsidet, sed secundo obsidionis mense obsessi prosilientes, castra obsidentium incenderunt, et ipse rex Hugo, plurimis suorum peremptis, turpiter fugiens vix evasit.* 2) καύσων. 3) Olleris p. 529. cum Mabillonio mortem Adalberonis in a. 989. recte collocare videtur. Certe non a. 990. hoc adscribi potest. Nam Arnulfus eius successor 'sexto mense ab eius ordinatione nondum elapso' urbem ab hoste captam vidit; decem et octo continuis mensibus, ut a coepto desisteret, monitus est; post ficte Hugoni regi reconciliatus fidem fregit, et his gestis mense Iunio 991. depositus est (Gerberti epist. 193, p. 109). Igitur vere a. 989. eum promotum esse patet. 4) ex concubina; cf. Hug. Flav. SS. VIII, p. 365, quae minime ex Richero sumta sunt.

989. iniuriam ulturum; contra hostes etiam regis plurima nisurum; urbem Laudunum ab hostibus pervasam in brevi redditurum. Regii stipatores letati, episcopatum petenti quam cito dari, suadent; regi nil perditurum, asserentes, si sibi militaturo et fidem servaturo quod petit largiatur; multo etiam sibi profuturum, si id faciat, quod cum factum sit, omnium salutem affectet. Rex eorum suasionibus adquiescens, Remos devenit, civibus hanc petitionem ostensurus, ne malefidae sponsionis teneretur obnoxius.

26. Oratio regis[a] ad cives Remenses.

Et omnibus accersitis, sic locutus ait: 'Quoniam fidei exsecutores vos probavi, nec me a fide alienum experiemini. Cum enim sit fides, cum quod dicitur fit, quia vos id fecisse perspitio, et me penitus observasse idem fateor. Arnulfus,
* p. 637. divae memoriae[b] *Lotharii[c] ex concubina filius, huius sedis dignitatem per aliquos[d] qui mihi assistunt expetiit; quicquid nobis nuper derogatum est se restituturum pollicitus; necnon et contra hostes multa moliturum. Cuius promissiones et fidem ad vestrum contuli examinanda iuditium, ut aut[e] vestro approbetur[e] examine aut improbetur. Ille petitionibus instat. Potestatis vestrae sit, utrum quod petit accipiat. Nec vero in quoquam ei a me fautum est. Nihil etiam deliberatum. Quicquid id foret, utile duxi ad vestram deferri debere censuram, ut, si honestum fiat, vobis utilitatem et mihi gloriam comparet. Si autem pernitiosum, ego quidem nullius perfidiae, nullius doli, nullius fallatiae penitus arguar. Vos vero aut suffecti[f] doli falsam opinionem cum[e] doloso[e] subibitis, aut, si[e] non[e], in desertorem manus assidue exseretis'.

27. Responsio[g] civium ad regem[g].

Ad haec cives: 'Cum', inquiunt, 'vestrae maiestatis dono eligendi domini optio nobis data sit, multa fide, multo ingenio enitendum est[h], ut et regiae dignitatis derogatio nulla fiat, et nos falsae criminationis notam casumque futuri incommodi vitemus. Arnulfus, quem paulo ante memoratum audivimus, a nobis nuper idem expoposcit; plurima fide, si hoc fiat, regis commoda sese exsecuturum, pollicens; erga cives non modicam benivolentiam habiturum. Sed quia eius, utpote adolescentis, mores affectusque incertos habemus, nostras solum moderationes non sufficere ad haec, arbitramur. Adsint ergo qui vobis id suadent. Conferamus[i] utrimque rationes. Dicat quid quisque potius cogitet; quid potissimum, ne abscondat; ut et ex honesto gloria sit communis, et ex pernitie incommodum aeque patiamur'.

a) r(egis) *absc.* b) D. M. c. c) L. filius 1. d) eos 1. e) *post add.*
f) facti 1. g) io, em *absc.* h) videtur *superscr.* est. i) Conferantur 1.

28. Promotio Arnulfi[a].

Rex civium sententiam approbat, ut coram deliberent 989. iubet. Rationes coram dispositae sunt. Arnulfum itaque, si quod spondet *faciat, dignum summo sacerdotio asserunt. *fol. 45'. Itaque vocatus et ante regem admissus est. Qui de fide habenda erga regem sciscitatus, ad omnium vota modestissime respondit. Ad coenobium ergo monachorum sancti Remigii, quod ab urbe uno miliario situm est, ubi ordinatio episcoporum ex antiquo habenda est, a rege et primatibus deductus est. Ubi rex cum suorum medius resideret, post consilia apud suos secessim habita, liberali eloquio sic affatus est: 'Divae memoriae[b] Ludovico, Lotharii filio, orbi subtracto, si proles superfuisset, eam sibi successisse, dignum foret. Quia vero regiae generationi successio nulla est, idque omnibus ita fore patet, vestri caeterorumque principum, eorum etiam qui in militari ordine potiores erant optione assumptus, premineo. Nunc vero quoniam ex linea regali hic unde sermo est solus superfuit, ne tanti patris nomen adhuc oblivione fuscetur, hunc superstitem alicuius dignitatis honore expoposcistis donari. Si ergo fidei servandae ius polliceatur, urbis tuitionem spondeat, hostibus etiam in nullo sese communicaturum, immo illos impetiturum, promittat, vestri iuditii censura concedere ei episcopatum non pigebit; ita tamen ut secundum prudentium ordinationem sacramenti auctoritate mihi conexus sit'.

29. Cirographi[c] scriptum.

'Et ut penitus mentis conceptum aperiam, post iurationis sacramentum cirographum ab eo scribendum puto; in quo maledictionis anathema habeatur huiusmodi, quod ei imprecetur pro felicibus contumeliosa, pro salutaribus pernitiosa, pro honestis turpia, pro diuturnitate punctum, pro honore contemptum, et ut totum concludatur, pro omnibus bonis omnia mala. Quod etiam bipertitum fieri placet. Alterum mihi, sibi alterum concedatur. Quandoque etiam hoc illi calumnias ingeret, si turpiter a fide declinet'. Hac promulgata sententia, id ita faciendum ab omnibus laudatum est. Procedit itaque Arnulfus coram. Si id inventum laudet, consulitur. An sic suscipiat quod petit, sciscitatur. Ille honoris cupidus inventum laudat. Sese sic posse suscipere, asseverat. Iussus itaque cirographum bipertitum notavit[1]. Regi alterum, alterum sibi servavit.

a) Ar *absc.* b) D. M. *c.* c) Ci *absc.*

1) Quod v. infra c. 60.

989. ### 30. Eukaristia[a] causa perditionis data.

Quod cum regi penitus sufficeret, episcopis tamen, ut[b] fertur[b], non satis id visum est, nisi[c] illud etiam adderetur, ut in missarum celebratione eukaristiam a sacerdote sumeret eamque[d] perditionis causam sibi inprecando coram optaret, si fidem violando umquam desertor fieret. Quod et factum fuit. Nam sacerdos inter celebrandum eukaristiam optulit, et[b] ille consequenter sumpsit atque[e] ad iuditium sibi fieri optavit, si ullo modo fidei violator exsisteret. Quod tandem regi et primatibus fidem fecit.

31. Reprehensio de eodem.

Nonnullis tamen, quorum mens purgatior erat, nefarium[f]
*p. 638. et contra fidei ius *id creditum est. Eiusmodi enim naturae hominem esse aiebant, ut facile[b] per sese corrumpatur in se, amplius vero inpulsionibus ad flagitium extrinsecus posse pertrahi. Asserebant quoque ex decretis patrum et[g] canonum scriptis, neque invitum ad eucaristiam impellendum, neque eucaristiam perditionis causa cuiquam offerendam, cum redemptionis gratia et petentibus offerendam et invitis negandam credendum sit. Indignum etiam videri, panem[h] angelorum et hominum temere indignis dari, cum ipsa Divinitas et inmundos abhorreat et puros mira parcitate foveat, iuxta
Sap. 1, 5. quod scriptum est: 'Spiritus sanctus disciplinae effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu, et corripietur a superveniente iniquitate'.

32. Quod amplius iusto Karolum Arnulfus dilexerit.

Ab episcopis ergo Remorum dioceseos ordinatus Arnulfus et sacerdotalibus infulis decenter insignitus est. Nec multo post a papa Romano missum apostolicae auctoritatis pallium sumpsit. Qui cum ex tanta[i] dignitate procederet insignis, illud tamen infortunii genus arbitrabatur, quod ipse superstes de patrio genere nullum preter Karolum[k] habebat. Miserrimum quoque sibi videri, si is[l] honore frustraretur, in quo solo spes restituendi genus paternum sita foret. Patruo itaque miserescebat; illum cogitabat, illum colebat, illum pro parentibus carissimum habebat. Apud quem collato consilio querebat, quonam modo in culmen honoris illum provehere posset, sic tamen ut ipse regis desertor non appareret.

33. Remorum captio.

Cuius rei rationem sic fieri arbitrabatur, ut statueretur[m] tempus, quo primates quot posset in urbe acsi aliquid ma-

a) E *absc.* b) *post add.* c) si *corr.* nisi. d) eam coram p. e. s. i. opt. 1. e) et 1. f) id n. 1. g) et et *c.* h) cibum 1. i) multa 1. k) K. patruum 1. l) is solus 1. m) statuertur *c.*

gnum ordinaturus ipse colligeret. Tunc etiam Karolus per 989. noctis[a] silentia cum exercitu ad portas urbis adveniret[b]. Nec tunc deesset qui exercitui irruenti[c] portas panderet, iuratus secreti fidem[d]. Exercitus intromissus urbem invaderet atque sese cum primatibus collectis comprehenderet, vim inferret ac ergastulo[e] detruderet. Itaque factum foret, ut et *regia *fol. 46. potestas infirmaretur, et patruo virtus dominandi augesceret, nec ipse desertor videretur. Quod et effectum habuit. (34.) G.[1] et V. comites atque alios viros consulares[f] invitat. Quiddam magnum sese ordinaturum, mandat; unde et multum eis maturandum. Illi sine dilatione advenerunt, in obsequio domini paratissimos se demonstrantes. Arnulfus alia pro aliis dans, quod vere molitur penitus dissimulat. Ad quid potius intendat, omnes ignorant. Uni tantum, de cuius taciturnitate et fide non diffidebat, id totum credulus commisit. Qua nocte Karolus[g] intromittendus[h] esset, aperuit. Et ut tunc portarum claves a suo cervicali tolleret urbemque armatis aperiret, iussit. Nec multo post nox cui hoc debebatur flagitium affuit. Karolus cum exercitu tempore deputato ad portas urbis nocturnus affuit. Algerus presbiter — sic enim vocabatur — introrsum cum clavibus se presentem habuit. A[i] quo[i] mox[i] portae patefactae sunt exercitusque intromissus. Urbs quoque a predonibus direpta et spoliata.

35. Arnulfi[k] suorumque captio[k].

Unde cum clamor per urbem fieret tumultusque discurrentium cives incautos excitaret, Arnulfus aeque turbatum clamore sese simulat. Et fingens metum, turrim petiit atque conscendit. Quem comites[l] secuti, post se ostia obseravere. Karolus Arnulfum perquirens nec reperiens, ubinam lateret, scrutabatur. Cui cum proderetur in turris cacumine latere, ostio mox custodes adhibuit. Et quoniam nec cibum nec arma ante congesserant, Karolo cedunt atque a turri egressi sunt. (36.) Comprehensique et Laudunum ducti, custodibus deputati sunt. Karolo redeunte et fidem ab eis querente, unanimiter[m] refragantur. Odium ergo utrimque simulant. Pium affectum nullo modo produnt. Ab utroque querimonia nonnulla simulabatur, eo quod alter desertor, alter invasor alterius ab utroque enuntiaretur[n]. Tandem Arnulfus[o] sacramento fidem faciens, libertate potitus est et ad sua reversus. Karolo exinde in omnibus favit[2]. Ius

a) notis *corr.* noctis. b) adesset 1. c) ruenti 1. d) secretum hoc numquam proditurum 1. e) custodie *superscr.* ergastulo. f) .uc. *c.* g) exercitus *superscr.* K. h) intromitendus *c.* i) *post add.* k) i, p *absc.* l) cōmites *c.* m) unamimiter *corr.* unanim. n) predicaretur *superscr.* enuntiaretur. o) episcopus *superscr.* Ar.

1) Gislebertus et Vido, ut videtur, de quibus Conc. Rem. c. 5. agitur. 2) Cf. Gerberti epist. 193, p. 109: *Necdum a sua ordinatione sextus mensis elapsus erat, et ecce quasi tempestas urbem ab eo proditam*

quoque fidei regi servandum penitus abrupit. G. et V. per dies aliquot carcere detrusi, non multo post sacramento astricti, redire permissi sunt. Karolus ergo felici successu insignis, Remorum metropolim cum Lauduno ac Suesionis[1] earumque[a] oppidis optinuit.

37. Impetus[b] Hugonis[b].

990. Nec defuit qui id ad regis[c] aures perferrent. Qua rex
* p. 639. contumelia perstrictus, *quid inde agendum foret, sciscitabatur. Comperitque, non precibus, non donis, sed viribus et armis invocata Divinitate hoc esse labefactandum[2]. In[d] tirannum ire disponens, 6000 itaque militum collegit; obsidionem ei adhibere cupiens, si copiae sibi sufficiant; et si ei felix adsit fortuna, tandiu id committere volens, donec aut armis aut inedia hostem precipitet. Proficiscitur ergo magnanimis. Et per terram, unde annonam hostes asportabant, exercitum duxit. Quam etiam penitus depopulatus combussit; sic efferatus, ut nec tugurium saltem deliranti anui relinqueret. Post animo precipiti exercitum in hostem retorquens, obsidionem adhibere nitebatur. Karolus cum ante sibi copias parasset, venienti resistere viriliter conabatur. 4000 etenim pugnatorum Lauduni collegerat animoque firmaverat, ut, si non impeteretur, quiesceret; et resisteret, si urgeretur.

38. Exercitus[e] tripertito[e] ordinatur[e].

Rex interea exercitum inducens, Karoli legionem ordinatam pugnatum videt. Exercitum ergo tripertito dividit, ne multus exercitus mole sui gravatus propriis viribus frustraretur. Tres itaque acies constituit, primam belli primos impetus[f] inituram; secundam, quae labenti succurreret viresque referret; tertiam vero spoliis eripiendis ordinavit. Quibus sic divisis et ordinatis, prima acies signis erectis congressura cum rege incedebat. Reliquae duae locis constitutis paratae succurrere opperiebantur.

39. Karolus cum 4000 obvius procedit, summam Divinitatem invocans, ut ab innumeris paucos protegat; multitudini non fidendum et paucitati non diffidendum, demonstret. Quem incedentem Arnulfus comitabatur, suos adhortans, ut animo forti starent; ordinati et indivisi procederent; de victoria a Deo nullo modo diffiderent; si viriliter invocato Deo

a) eaque 1 b) tus, nis *absc.* c) regum *superscr.* is. d) $\overline{\text{VI}}$ i. m. c. in t. i. d. 1. e) tus, o, tur *absc.* f) tumultus 1.

hostis invasit, sanctuarium Dei polluit, spolia diripuit, clerum et populum captivavit. Post haec vero Arnulphus . . . . conjuratorum manum contra suum regem eiusque exercitum in aciem sub signis Karoli produxit.

1) De hac urbe capta alibi nihil. 2) Cf. Sallust. Catil. c. 52.

starent, cum multa gloria et fama victoriam in brevi adepturos. Processit exercitus uterque, donec alter alterum in prospectu haberet. Et sic uterque fixus herebat. Utrimque non mediocriter dubitatum est, cum Karolus rei militaris inopiam haberet, regem vero animus sui facinoris conscius contra ius agere[a] argueret, cum Karolum paterno honore spoliaverit atque regni iura in sese transfuderit. His uterque herens persistebat. Tandem ratione congrua a primatibus regi[b] suggestum est, aliquantisper cum exercitu standum; si hostis adventaret, *comminus congrediendum; si nullus lacessiret, cum exercitu redeundum. Nec minus a Karolo idem deliberatum fuit. Unde, quia uterque constitit, uterque sibi cessit. Rex exercitum reduxit; Karolus vero Lauduni sese recepit. 990. *fol. 46'.

40. *Odo[b*], interea Drocarum[1] cupidus, de Lauduni captione sese plurimum diffidere apud regem[2] simulate querebatur, cum aries cesserit militesque viribus diffiderent[c], immo etiam urbs ipsa inaccessibili situ obnitentes contempnat. Rex merore confectus, ab Odone subsidia petit; sese vicem recompensaturum, si copias suppeditet et ad integrum urbem expugnet; quod si inpresentiarum aliquid quod largiendum sit petat, sine dubio sese liberaliter exhibiturum. Odo Lauduni inpugnationem simulque et captionem in proximo pollicetur, si tantum a rege Drocas accipiat. Rex vincendi gloriam cupiens, petenti castrum accommodat. Palam omnibus cedit, promissionum de Lauduno credulus. Odo quoque urbem amissam in brevi sese redditurum palam omnibus spondet. Castrum ergo a rege concessum absque mora petit, castrenses sibi sacramenti iure annectens eisque alios aliquot, quorum fidei vigorem sciebat, assotians; regia negotia exinde utiliter satagens. Cuius tamen voluntatis effectus nullus fuit, eo quod tempestiva[d] urbis proditio vetaret et casus repentini aliter[e] fieri arguerent. *fol. 47.

41. *Subtilis[f] machinatio[f] in Karolum et Arnulfum. *fol. 46'. *iterum.*

Ab hoc tempore Adalbero Laudunensium episcopus, qui ante a Karolo captus aufugerat, omni ingenio oportunitatem quaerebat, qua versa vice et Laudunum caperet et Karolum comprehenderet. Legatos itaque huiusmodi negotii officiosissimos Arnulfo dirigens, amicitiam, fidem, suppetiarum subsidia mandat. Ei quoque utpote suo metropolitano sese

a) fecisse *superscr.* agere *c.* b) *post add.* b*) *sequentia in folio minore post inserto addita sunt.* — O. *c. semper.* c) diffidant 1. d) in *ante* tempestiva *del.* e) et aliter 1. f) Sub, ma *absc.*

1) Dreux. 2) Comes procul dubio Carnotensis, qui c. 74 sqq. memoratur.

velle reconciliari. Sibi etiam iniuriae esse, quod transfuga et desertor diceretur, eo quod Karolo post fidem factam[1] non obsecutus sit. Et si vacuum sibi esset, a se id dedecoris velle abicere. Ad eius celsitudinem redire velle, et Karoli amicitiam utpote domini sese optare. Unde et sibi quocumque libitum foret occurrendum mandaret. Arnulfus simulatam fidem nesciens, legatos fallentes excipit; et utpote
*p. 640. boni alicuius *nuntios humanissime honorat. Per hos itaque locum, quo occursuri et sibi collocuturi forent, letabundus designat. Illi se decepisse letati, haec domino referunt. Qui fallatiae seminarium utiliter positum considerans, alcioris machinamenti dolos prodire posse advertit. Post haec in locum statutum sibi occurrunt; amplexibus pluribus atque osculis sibi congratulantes; tantos ibi demonstrantes affectus animi, ut nulla simulatio, nullus dolus videretur.

42. Adalberonis[a] dolosa machinatio[a].

At postquam satis amplexationum, osculorum satis factum est, Adalbero, penes quem simulationis color et doli onus erat, incautum sic prior alloquitur: 'Idem casus eademque fortuna ambos nos male perstringit. Unde et idem consilium eademque[b] ratio nobis captanda videtur. Nuper enim ambo lapsi, vos ab gratia regis, ego a Karoli amicitia decidi. Unde et nunc vos Karolo, ego regi faveo. Ille vobis, iste mihi promptissime credit. Si itaque per vos Karoli amor mihi restituatur, regis gratia vobis non aberit. Quod et facto difficile non erit. Karolum igitur convenite, et pro me, si forte concesserit, orate. De fide erga eum habenda multa dicere non inutile erit. De quibus si quid ei dubium visum fuerit, post, dicite, probandum sacramentis. Si his episcopatus[c] reddiderit sedem, adsint sanctorum reliquiae; paratus sum fidem facere. Si hoc satis erit et reddiderit, de regis gratia plurimum confidite. In hac lingua et manu pax sita est et dissidentia. Regem adibo. Commodum quoddam spondebo, quod non solum sibi, sed et posteris sit profuturum. Dolos Karoli proferam. Incauto nimis metropolitano preiuditium factum asseram. Et quod penitus hoc metropolitanum peniteat, nonnullis amplificationibus asseverabo. Rex suapte mihi credulus hoc gratissimum accipiet. Et quia haec ratio utrimque agitabitur, [d]duo commoda gignentur. Ex quibus duobus tertium elucebit. Nam cum et vobis gratia regum et mihi Karoli reddetur, per nos consequenter aliorum utilitas comparabitur. Sed hic iam verborum finis; iam nunc dicta[e] factis probentur'. Datisque strictim osculis, promissa polliciti, ab se digressi sunt[f].

a) Ad(alberonis), machin *absc.* b) et 1. c) episcopatum 1. d) ex *del* e) dictis 1. f) abscesserunt *superscr.* ab se digressi sunt.

1) Haec cum c. 16. et 20. pugnare videntur.

43. Arnulfus[a] per ignorantiam[a] Karolum patruum[a] seducit.

Arnulfus Karolum petens, Adalberonem magnificat, deceptorem nesciens, valde etiam profuturum asserit fidemque servaturum testatur. Tandem in eo nil dubitandum, seductus persuadet. Karolus nepoti favens, sese id facturum spondet, episcopatum sic redditurum non abnuit. Dum haec apud Karolum fideliter ordinabantur, Adalbero apud regem de Karolo et Arnulfo urbisque captione quaerebat. Et cum tecnas[1] superiores effunderet[b], gratulatio inde spesque urbis repetendae non modica erat. Nec multo post Arnulfus Adalberoni legatos dirigit, Karoli gratiam sibi indultam liberaliter indicat, atque[c] cum multa ambitione excipiendum in urbem; honorem quoque absque mora recepturum; unde nec moras faceret, sed quantotius adveniret, largitatem pollicitam experturus. 991.

44. Adalbero[d] Karolum et Arnulfum sacramento[d] decipit[d].

Adalbero sine dilatione in loco constituto Karolo et Arnulfo accitus occurrit. A quibus benigniter exceptus, non mediocrem letitiam repperit. Si quid discordiae precessit, levi et raro sermone tactum preteriere. Ius amicitiae inter sese exinde amplius colendum, diversis rationibus extulere. Quanta etiam commoditas sit profutura, si amicitia bene usi sint, sepenumero retulere. Quanta quoque[e] gloria, quantus honor, quantum presidium. Necnon et illud libatum est, in brevi fieri posse et suae partis provectionem et hostium precipitationem; nihilque his[f] obstare posse, si sola Divinitas non impediat; si vota sua effectus consequatur, quandoque futurum, ut per sese res publica multo honore, multa gloria cumuletur et floreat. His dictis sacramento sibi annexi sunt atque a se digressi. Adalbero regi se contulit, quae[g] egerat explicans. Quibus rex auditis, negotium approbat, Arnulfum sese *recepturum, si veniat, pollicetur; eius purgationem de obiectis se sponte auditurum; et si recte purgetur, non minori gratia quam ante habendum. Adalbero haec Arnulfo refert. Regem benivolum, clementem sibi asserit; eum etiam eius purgationem sponte audire velle suique gratiam sine mora reddere; unde et ei esse maturandum et quantotius id petendum; otius ergo regem adeundum, ne aliquorum dolus consilium abrumpat. * fol. 48.

45. Arnulfus ad regem[h] se contulit[h] et[h] gratiam ab[h] eo[h] accepit[h].

Ad regem itaque ambo profecti sunt. *Arnulfus admissus * p. 641.

a) Ar(nulfus), ran, pa *absc.* b) aperiret *superscr.* effunderet. c) et 1. d) A, sa, d *absc.* e) et 1. f) eis *superscr.* his g) omnia q. 1. h) regem, it et, b eo, it *absc.*

1) τέχνας, artes.

991. regi, ab eo osculum accepit[1]. Et cum de obiectis aliquam purgationi operam dare vellet, rex sibi sufficere dixit, ut a preteritis quiesceret et exinde sibi fidem inviolabiliter servaret. Sese penitus non ignorare, Karolum ei vim intulisse, et summa id necessitudine factum, ut ad tempus a se discederet et Karolo etiam nolens faveret. Sed quia id factum erat, quod labefactari non poterat, multa ratione ei esse videndum, ut amissae urbis dampnum aliquo modo suppleret. Si urbem habere ut ante non posset, saltem Karolum ad se transire faceret, ut se consentiente quod pervaserat teneret. Haec et ampliora Arnulfus sese facturum pollicetur, tantum ut regis gratia sibi reddatur et ipse apud eum ut metropolitanus honoretur. Rex gratiam indulsit et ut plurimum coram se honorem haberet concessit[2]. Unde et factum est, ut in prandio[a] die eadem regi dexter, Adalbero reginae levus resideret. His ita sese habentibus, Arnulfus ab rege dimotus est. Miram regis benivolentiam Karolo indicavit. Quanto quoque honore apud eum habitus sit explicans, de eius gratia plurimum gloriabatur. A quo tempore regis et Karoli reconciliationem atque favorem quaerebat.

46. Exceptio[b] Adalberonis a Karolo[b].

Quae dum sic sese haberent, Adalbero a rege digressus est, Karolumque petens, Lauduni multa ambitione exceptus est. Ad se sui redeunt, qui ante ab urbe exulaverant. Rem familiarem ut ante disponunt, in nullo dubitantes et pacem[c] postmodum sperantes. Clerum quem amiserat, revisit eique compatitur, benivolentiam spondet, ut a se non deficiant hortatur. Postquam satis colloquii cum suis habuit, de securitate fidei et urbis a Karolo convenitur. Qui[3] sic orsus coepit: 'Quoniam Divinitas in omnibus misericors etiam dum punit misericorditer operatur, iusto eius iuditio me et abiectum et receptum cognosco. Eius aequitate hac urbe me exceptum arbitror, eius benignitate quod superest prestolor. Ipsum etiam vos et hanc urbem mihi reddidisse, opinor. A Deo itaque redditum mihi adiungi quaero. Adsunt sancta, super-

a) inpando 1. b) ptio, Karolo *absc.* c) *post add.*

1) Cf. Gerberti epistolam 193, Olleris p. 109: *gravium episcoporum facto consultu, legatis et literis synodicis ac miti ammonitione Arnulphus conventus, decem et octo continuis mensibus, ut a coepto furore desisteret seque a scelere proditionis et rebellionis, quo impetebatur, regulariter purgaret, noluit. Sed cum a se fautores maximos nequitiae suae discedere sensit, territus regem adiit novisque sacramentis ac novis rerum conditionibus regiae mensae particeps factus est.* 2) Cf. epistolam l. l., qua teste *mox rediens fidem sacramentorum rupit, conditionibus non servatis.* 3) scil. Karolus.

ponite dexteram, fidem contra omnes spondete. Exceptio nulla erit, si vultis mihi comes fieri'. Ille sui voti avidus, quicquid expetitur spondet. Super[a] sancta dextram extendit, non veritus iurare quodcumque propositum fuit. Unde et cunctis credulus, nulli suspectus fuit. In nullo negotio a quoque vitatur. De urbe munienda ipse querit et deliberat. Omnium causam sciscitatur. Pro omnibus consultat. Quare ignotus cunctos[b] latuit. 991.

47. Comprehensio[c] Karoli ab Adalberone.

Interea cum Karoli suorumque habitum penitus pervidisset, sese etiam nulli esse suspectum, dolos multifariam pretendebat, ut et urbem sibi redderet et Karolum regi captum traderet. Karoli itaque colloquio utitur saepius, benivolentiam profert amplius. Sese quoque, si oporteat, sacramentis magis stringendum offert; tanta cautela calliditatis usus, ut omnino dolum simulationis colore obvelaret. Unde cum nocte quadam inter cenandum hilaris resideret, Karolus craterem aureum, in quo panem infregerat vinoque temperaverat, tenens, post multum cogitatum ei obtulit: 'Quoniam', inquiens, 'ex patrum decretis palmas et frondes hodie sanctificastis[1] atque plebem[d] sacris benedictionibus consecrastis nobisque eukaristiam porrexistis, aliquorum susurronum calumnias, qui vobis fidendum negant, vilipendens, cum instet dies passionis domini et salvatoris nostri Ihesu Christi, hoc vasculum vestrae dignitati aptum[e] cum vino et pane infracto vobis porrigo. Hoc poculum in signo habendae et servandae fidei ebibite. Si vero fidem servare animo non stat, poculo parcite, ne horrendam Iudae proditoris speciem referatis'. Quo respondente: 'Craterem recipiam et potum libere ebibam', Karolus mox prosecutus, addendum dixit: 'et fidem faciam'. Ille ebibens prosecutus est: 'et fidem faciam; alioquin cum Iuda interearn'! Et multa his similia anathematis verba cenantibus dedit. Nox futuri luctus et proditionis conscia instabat. Quietum ire constitutum est dormitumque in mane. Adalbero sui doli conscius, dormientibus[f] Karolo et Arnulfo, gladios et arma a capitibus eorum amovit latibulisque mandavit. Hostiarium huius doli ignarum accersiens, cursum accelerare et quendam suorum accersire iubet; ostium sese servaturum interim pollicens. Quo digresso, Adalbero in ipso ostio sese medium fixit, gladium sub veste

a) Nam super 1. b) cunctis 1. c) hensio *absc.* d) populum *superscr.* plebem. e) ptum *corr.* aptum. f) dormienti 1.

1) Dominica palmarum (Mart. 29) indicari videtur. Alii de coena Domini cogitarunt. Cf. Wilmans p. 168.

991. tenens. Cui mox sui assistentes, utpote huius facinoris conscii, ab Adalberone omnes intromissi sunt. Karolus et Ar-
*p. 642. nulfus matutino *somno oppressi, quiescebant. Coram quibus cum hostes facto agmine adessent, et illi expergefacti adversarios advertissent, a lectis prosilientes et arma capessere nitentes, nec reperientes, querunt[a], quidnam matutinus eorum afferat eventus. Adalbero vero: 'Quoniam', inquit, 'arcem hanc mihi nuper surripuistis et ab ea exulem abire coegistis, et vos hinc dissimili tamen fortuna pellemini. Ego enim
*fol. 48'. proprii iuris remansi. Vos alieno subibitis'. *Ad hec Karolus: 'An', inquit, 'o episcope, hesternae cenae memor sis, nimium miror. Non ergo ipsa Divinitatis reverentia inhibebit? nihilne ius sacramenti? nihil hesternae cenae imprecatio'? Et hec dicens, preceps in hostem fertur. Quem furentem armati circumdant atque in lectum repulsum comprimunt. Nec minus Arnulfum pervadunt. Quos comprehensos in eadem turri includunt. Turrim quoque clavibus et seris repagulisque, custodibus adhibitis, muniunt. Unde cum clamor feminarum puerorumque simul et famulorum ululatus in caelum ferretur, cives per urbem turbati et expergefacti sunt. Quicumque Karoli partibus favebant, mox profugio sese liberaverunt. Quod etiam vix factum fuit. Nam cum pene adhuc[b] fugerent, statim tota civitas obfirmari ab[c] Adalberone[c] iussa est, ut omnes quos sibi adversos putabat comprehenderet. Quaesiti fuere, nec reperti. Subductus est et Karoli filius biennis, patris vocabulum habens, et a captivitate liberatus[1]. Adalbero regi Silvanectim legatos otius mittit; quondam amissam urbem iam[c] receptam, Karolum cum uxore et natis captum, atque Arnulfum inter hostes inventum et comprehensum, mandat; unde et sine mora cum quotcumque posset veniat; exercitui colligendo moram nullam intendat: vicinis, quibuscumque confidit, ut post se veniant, legatos mittat; moxque, etsi cum paucis, veniat.

48. Rex[d], captis Karolo[d] et[d] Arnulfo, Laudunum[d] ingreditur[d].

Rex quotcumque potest assumit et sine dilatione Laudunum petit. Nactusque urbem et regia dignitate exceptus, de salute fidelium urbisque ereptione et hostium comprehensione quesivit et addidicit. Die altera civibus accitis, de fide sibi habenda pertractat. Illi, acsi qui capti erant et qui iam in ius alterius cesserant, fidem faciunt et regi sacramento asciscuntur. Urbisque securitate facta, rex Silvanectim[e] post cum captis hostibus rediit. Suos deinde sciscitans, deliberandi rationem querebat.

a) querit 1. b) ad hunc *corr.* adhuc 1. c) *post add.* d) Re, K(arolo) et A, num i *absc.*, editur *e corr.* e) S. rediit 1.

1) Aliter Hugo Flor. c. 7, SS. IX, p. 402.

49. Deliberatio[a] quorumdam[a] apud[a] regem super[a] Karolo.

Qua de re aliorum sententia erat, a Karolo viro claro[b] et regio genere inclito eius[c] natos[d] omnes cum natabus obsides accipiendos; petendum etiam ab eo sacramentum, quo[e] regi fidem faciat; regnum Franciae numquam sese repetiturum, contra natos quoque testamentum inde facturum. Quo facto, Karolum dimittendum, censebant. Aliorum vero sententia[f] huiusmodi erat. Tam clarum et antiqui generis virum non mox reddendum, sed apud regem tam diu habendum, donec qui eius captionem indignaturi sint[g] appareant. Si eo numero et nomine atque duce premineant, ut indigni non sint qui hostes regis Francorum dicantur, sive inferiores sint, attendendum. Si ergo pauci et inferiores indignentur, tenendum censebant; si vero maiores et quam plures, reddendum superiori[c] ratione[c] suadebant. Karolum ergo cum uxore Adelaide et filio Ludovico et filiabus duabus, quarum altera Gerberga, altera Adelaidis dicebatur, necnon et Arnulfo nepote carceri dedit[1]. 991.

50. *De difficultate[h] sui itineris[h] ab[h] urbe[h] Remorum Carnotum[h]. *fol. 49.

Ante[i] horum captionem diebus ferme 14, cum aviditate discendi logicam Yppacratis[k] Choi de studiis[l] liberalibus saepe et multum cogitarem, quadam die equitem Carnotinum[m] in urbe Remorum positus offendi. Qui a me interrogatus, quis et cuius esset, cur et unde venisset, Heribrandi clerici Carnotensis legatum sese et Richero Sancti Remigii monacho se velle loqui, respondit. Ego mox amici nomen et legationis causam advertens, me[n] quem querebat[n] indicavi, datoque[n] osculo, secrete[n] secessimus[n]. Ille mox epistolam protulit hortatoriam ad aphorismorum lectionem. Unde et ego admodum laetatus, assumpto quodam puero cum Carnotino equite, iter Carnotum[c] arripere disposui. Digressus autem, ab abbate[o] meo[2] unius tantum parvaredi solatium accepi. Nummis etiam, mutatoriis ceterisque[p] necessariis vacuus, Orbatium[3] perveni, locum multa caritate inclitum. Ibique domni abbatis D.[4] colloquio recreatus, simulque *et munificentia sustentatus, in crastino iter usque Meldim peragendum arripui. Ingressus vero cum duobus Mart. *p. 643.

a) Deli, quo, apu, super *absc.* b) cloro *c.* c) *post add.* d) o. n. o. c. n. a. 1. e) quo de omnibus sibi obiciendis 1. f) sentia *corr.* sententia c. g) s̄t *c.* h) ultate, is ab ur, notum *absc.* i) fol. 49. 50. *et parva scedula f.* 51. *post inserta sunt.* k) *ita c.* l) studii 1. m) Carnotinam 1. n) (cum illo *post add.*) secrete (?) secessimus 1, *quibus deletis* me — secessimus *in marg. add., ubi* rebat, datoque, crete, us *absc.* o) ā. m̄. *c.* p) ceteriisque *c.*

1) Cf. Hug. Flor. l. l.; aliter Hist. Senon., c. 6, p. 368. 2) Arbodo. 3) Orbais prope viam magnam quae Catalaunis Meldos ducit; Matronam igitur primo die Sparnaci, altero ad Castellum Theodorici transiisse videtur. *P.* 4) Nomen ignotum est.

991. Mart. comitibus lucorum anfractus, non defuere infortunii casus. Nam fallentibus biviis, sex leugarum superfluitate exorbitavimus. Transmisso vero Teodorici castello, parvaredus ante visus bucephalus fieri coepit asello tardiusculus. Iam sol a mesembrino discesserat, totoque aere in pluvias dissoluto, in occasum vergebat, cum fortis ille bucefalus supremo labore victus, inter femora insidentis pueri deficiens corruit, et velut fulgure traiectus, sexto[a] miliario ab urbe exspiravit. Quanta tunc fuit perturbatio, quanta anxietas, illi perpendere valent, qui casus similes aliquando perpessi sunt, et ex similibus similia colligant. Puer inexpertus tanti itineris difficultatem, fessus toto corpore equo amisso iacebat. Impedimenta sine vectore aderant. Imbres nimia infusione ruebant. Caelum nubila pretendebat. Sol iam in occasu minabatur tenebras. Inter haec omnia dubitanti consilium a Deo non defuit. Puerum namque cum impedimentis ibi reliqui; dictatoque ei quid interrogatus a transeuntibus responderet et ut somno imminenti resisteret, solo equite Carnotino comitatus, Meldim perveni. Pontem quoque vix de luce videns, ingredior. Et dum diligentius contemplarer, novis iterum infortuniis angebar. Tantis enim et tot hiatibus patebat, ut vix civium necessarii die eadem per eum transierint. Carnotinus inpiger et in peragendo itinere satis providus, naviculam circumquaque inquirens et nullam inveniens, ad pontis pericula rediit, et ut equi incolumes transmitterentur e caelo emeruit. Nam in locis hiantibus equorum pedibus aliquando clipeum subdens, aliquando tabulas abiectas adiungens, modo incurvatus, modo erectus, modo accedens, modo recurrens, efficaciter cum equis me comitante pertransiit. Nox inhorruerat mundumque tetra caligine obduxerat, cum basilicam sancti Pharonis introii, fratribus adhuc parantibus potum caritatis[1]. Qua die sollempniter pranserant, recitato capitulo[b] de cellarario monasterii, quod fuit causa tam serae potationis. A quibus ut frater exceptus, dulcibus alloquiis cibisque sufficientibus recreatus sum. Carnotinum equitem cum equis vitata pontis[c] pericula iterum attemptaturum puero relicto remisi. Arte premissa pertransiit. Et ad puerum secunda noctis vigilia errabundus pervenit. Vixque eum saepius inclamatum repperit. Quo assumpto cum ad urbem devenisset, suspectus pontis pericula, quae pernitiosa experimento didicerat, cum puero et equis in cuiusdam tugurium declinavit. Ibique per totam diem incibati, nocte illa ad quiescendum, non ad cenandum collecti sunt. Quam noctem ut insomnem duxerim et quanto in ea cruciatu tortus[d] sim, perpendere possunt,

a) tertio 1. b) cap. c. c) *bis scriptum erat.* d) vexatus *superscr.* tortus.

1) Quod in media quadragesima die Iovis, Mart. 18, fuisse, censet Poinsognon.

qui cura carorum aliquando vigilasse coacti sunt. Post vero 991. optata luce reddita, nimia esurie confecti, maturius affuerunt. Eis etiam cibi illati. Annona quoque cum palcis equis anteposita est. Dimittensque abbati Aug.[a][1] puerum peditem, solo Carnotino comitatus, Carnotum raptim deveni. Unde mox equis remissis, ab urbe Meldensi puerum revocavi. Quo reducto, et omni sollicitudine amota, in aphorismis[b] Yppocratis vigilanter studui[b] apud domnum Herbrandum, magnae liberalitatis atque scientiae virum. In quibus cum tantum prognostica morborum accepissem, et[c] simplex egritudinum cognitio cupienti non sufficeret, petii etiam ab eo lectionem eius libri, qui inscribitur de concordia Yppocratis, Galieni[d] et Surani. Quod et[e] obtinui; cum eum in arte peritissimum dinamidia, farmaceutica, butanica atque cirurgica non laterent.

51. Quod ex querela[f] reprehendentium[f] captionem[f] Arnulfi regio[f] iussu[f] sinodus[f] habita[f] est[f].

Sed ut iam[g] superioris negotii seriem repetamus, cum Iun. 17. de episcopi captione aliqui amicorum[h] indignarentur, nonnulli etiam scolasticorum in eius defensionem alia scriberent, alia scripta de canonibus proferrent, idque ad aures regum relatum esset, edicto[i] regio decretum est[2], ut episcopi Galliae[k] omnes qui valent et maxime qui comprovinciales sunt in Gerb. c. 1. unum conveniant; qui autem adesse non possent, suam absentiam per legatos idoneos a[l] suspitione[l] purgarent; ibique[m] certis ac firmis decretorum rationibus aut convictum[n] dampnarent aut pristinae sedis dignitati purgatum[o] restituerent. Collecti sunt ergo in coenobio monachorum sancti Basoli confessoris Remorum diocesanei[3], Remensis[p] quidem metropolitani comprovinciales, Guido Suesorum episcopus, Adalbero Laudunensis episcopus, Herivevus Belvacensis episcopus, Godesmannus Ambianensis episcopus, Ratbodus Noviomensis episcopus, Odo Silvanectensis episcopus; Daibertus Bituricensium *metropolitanus; Lugdunensis[q] metropolitani com- *p. 644. provinciales, Gualterus Augustudunensis episcopus, Bruno

a) Aug. *c.* b) in — studui *in marg.*, *ubi* mis, dui *absc.*; ap. d. h. studui 1. c) cum et 1. d) *ita c.* e) quoque 1. f) uere, enden, tionem, gio ius, us ha, t *absc.* g) iam ad 1. h) scolasticorum 1. i) decreto r. cautum 1. k) o. G. 1. l) *post add.* m) Ibique — convictum *e corr. partim in loco raso.* n) captum *post add.* et convictum, *corr.* convictum. o) restitutum 1. p) ex provincia quidem Remensi G. 1. q) Ex provincia Lugdunensi 1.

1) Gall. christ. VIII, p. 1691. abbas S. Faronis laudatur 'Augustus sive Augustinus, qui obiit ex necrologio 13. Cal. Dec.' 2) Sequentia ex libro Gerberti de hac sinodo, infra c. 73. laudato, sumta sunt; multa vero arbitrarie mutata. 3) Haec Gerberti verba sequentibus interpretari videtur auctor.

991. Iun. 17. Lingonensis episcopus, Milo Matisconensis episcopus; Siguinus[a] Senonensium metropolitanus cum suis, Arnulfo Aurelianensi episcopo, Herberto Autisiodorensi episcopo. Qui in unum considentes, diversorum[b] locorum abbates, qui aderant, post solitariam sui disputationem secum consedere iusserunt.

52. Deliberatio[c] de dignitate[c] habendi[c] iuditii et prelaturae[c].

De habenda igitur sinodo, ratione facta, ordinandum putabant, cui potestas iudicandi de singulis conferretur; * fol. 49'. *quem etiam habendarum[d] rationum custodem atque interpretem accommodarent. Iudicandi itaque dignitas Siguino Senonensium metropolitano commissa est, eo quod aetatis reverentia et vitae merito plurimum commendaretur. Ordinandi vero facultas ac magisterium interpretandi Arnulfo Aurelianensi episcopo credita est, eo quod ipse inter Galliarum episcopos eloquii virtute et efficatia dicendi florebat. His ergo sic habitis, post cleri ingressum, sententiis ad negotium facientibus recitatis, Arnulfus sic prefatus ait:

53. Elocutio[e] Arnulfi[e] in[e] sinodo.

Gerb. c. 2. 'Quoniam, patres reverendi, serenissimorum regum iussu necnon et sacrae religionis causa huc convenimus, multa fide, multo etiam studio cavendum videtur, ne nos, qui gratia sancti Spiritus hic collecti sumus, aut odium alicuius aut amor a rectitudinis norma exorbitare faciat. Et quia hic in nomine Domini collecti sumus, ante conspectum summae Divinitatis veridicis sententiis debemus omnia agitare; nulli loquendi locum surripere; veritati operam dare; pro veritate vivaciter[f] stare; contra obiecta simplicibus ac puris sententiis et intendere et respondere. Unicuique debitus honor servetur. Dicendi potestas omnibus sit. Intendendi etiam[g] et refellendi libertas omnibus concessa sit. Nunc deinde, quoniam me ante omnes fari voluistis, causam huius sinodi[h] coram edicendam arbitror, quatinus bene digesta omnibus ut est videatur. Clarissima illa Remorum metropolis proditione nuper[i] pervasa ab hostibus fuit. Sancta sanctorum hostium impetu contaminata sunt; sanctuarium Dei nefariis quibusque violatum; cives quoque a predonibus direpti. Quorum malorum ille auctor esse criminatur[k], qui ab hostibus tutari debuit, Arnulfus eiusdem urbis episcopus. Hoc ei intenditur. Ad hoc discutiendum regalis dignitas hic nos collegit. Elaborate igitur, patres reverendi, ne unius perfidia dignitas sacerdotalis vilescat'.

a) Ex provincia Senonensi Sig. m. 1. b) diversarum 1. c) ra, digni, udi, prela *absc.* d) habendae rationis 1. e) El, Ar(nulfi), in *absc.* f) contra emulum 1. g) *post add.* h) sinodi *c.* i) p. olim ab 1. k) dicitur 1.

54. Contra haec cum quidam residentium responderent, huiusmodi hominem quantotius[a] convincendum et sic iusto iuditio puniendum[1], Siguinus episcopus non id sese permissurum respondit, ut is, qui maiestatis reus accusatur, sub discutiendi censura ponatur, nisi ante ex iureiurando promissionem indulgentiae ab regibus et episcopis accipiat. Idque faciendum asserebat ex concilii Toletani capite 31. Quod, quia brevitati studemus, omisimus ponere. 991. Iun. 17. Gerb. c. 3.

54*. Sermocinatio[b] Daiberti[b] pro[b] iuditio dando.

Daibertus Bituricensium archiepiscopus[c] dixit[2]: 'Cum constet factum, et de nomine facti dubitatio nulla sit, quantum quoque facinus perpendatur, quomodo ex necessitate reo sit indulgendum, penitus non adverto. Hic enim incurrere necessitas videtur, cum iuditium promulgandum non sit, nisi prius supplicii indulgentia convincendo concessa fuerit. At si ad secularia iura respiciatur, quodcumque scelus quisque commiserit, secundum[d] sceleris modum poenitentiae severitati subiacebit'. c. 4.

55. Herivevus Belvacensis episcopus dixit: 'Cavendum summopere est, ne leges divinas forensibus comparemus. Plurimum enim[d] a se differunt, cum divinarum sit de aecclesiasticis negotiis tractare et secularium secularibus adhiberi. Quarum primae tanto secundas superant, quanto secundae primis inferiores sunt. Unde et divinis per omnia suus honor servandus est. Si ergo frater et coepiscopus noster Arnulfus maiestatis reus convictus fuerit, pro sacerdotali reverentia et sanguinis affinitate a serenissimis regibus indulgendum aliquatenus non abnuo. Iuditii tamen sententiam[e] omnino non effugiet, si sua confessione indignus sacerdotali dignitate manifestabitur'.

56. Indignatio[f] Brunonis[f] in Arnulfum[f].

Bruno Lingonensis episcopus dixit: 'Hunc unde hic[d] sermo habetur in has miserias precipitasse videor, cum contra multorum bonorum vota ad honoris culmen provexi. Et hoc non solum propter carnis affinitatem effeci, sed etiam ut ad melioris vitae statum illum attraherem, cum non ignorarem, ipsum Laudunensis urbis pervasorem *atque nefariae factionis temerarium principem; sub iure cirographi regibus fidem spopondisse; pro nullo preterito aut futuro sacramento fidem c. 5. *p. 645.

a) quam cito 1. b) Sermo, berti pro, da *absc.*; Oratio D. 1. c) D. episcopus 1. d) *post add.* e) severitatem 1. f) Ind, Bru, Ar(nulfum) *absc.*

1) Haec Richerus addidit. 2) Orationis sensum hoc et sequenti cap. auctor mutavit.

991. Iun. 17. Gerb. c. 5. promissam sese umquam violaturum; regum hostes pro ingenio et viribus impetiturum; illisque in nullo communicaturum. Sed quia Karolus avunculus meus[1] regum adversarius patet, cum ei is de quo loquimur communicavit fidemque sacramento dedit, ius fidei promissae penitus abrupit. An Manasse[a] et Rotgerus regum adversarii dicendi non sunt, qui cum Karolo urbis Remorum pervasores fuere et sanctae Dei genitricis Mariae basilicam cum armata manu ingressi sunt sanctuariumque nefario ingressu violaverunt? Hos etiam iste sui consilii custodes et amicorum precipuos habebat. Quod quia evidentissimum est, dicat nunc[b] ipse, cuius[c] impulsione aut suasione istud[d] aggressus sit. Aut certe alii intendet aut convictus testimoniis labascet. Nullus consanguinitatis amor, nulla habitae familiaritatis gratia a recti iudicii forma me aliquo modo seducent'.

57. Laus[e] Godesmanni[e] de magnanimitate[e.f] Brunonis et[e] ut[e] ab eo iuditium proferatur[e] postulatio.

c. 6. Godesmannus Ambianensis episcopus dixit: 'Novimus venerabilis Brunonis magnanimitatem, quem nullus affinitatis[g] amor, nulla familiaritas a veritate sequestrat, at rigor animi et morum probitas veridicum et cui credendum sit promtissime indicant. Ergo[h] quia de examinatione reatus fratris et coepiscopi nostri Arnulfi mentio superius facta est, ab eo quaerendum videtur, quale ex hac re habendum sit iuditium, eo quod ipsum oporteat iuditii temperare censuram, cum ipse sic inter utrumque sit constitutus, ut et regi fidem et Arnulfo ex consanguinitate dilectionem debeat. Unde et nullius doli suspitione tenendus erit, quem fidelitas domini ad iuditium incitabit et caritas proximi a malivolentia prohibebit'.

58. Responsio[i] Brunonis[i].

Ad[k] hec Bruno episcopus: 'Mentem', inquit, 'vestram satis plane intelligo. Hic, qui reus maiestatis accusatur, carnis affinitate mihi coniungitur, utpote avunculi mei Lotharii regis filius. Unde et vestra benignitas mihi fieri iniuriam metuit[l], si dignum de eo a vobis proferatur iuditium. Sed absit, ut amorem consanguinitatis Christi amore preciosiorem habeam. Rem unde agitur sanctitas vestra subtili indagine mecum discutiat; de condemnatione convicto infe-

a) Manas̄ *c.* b) *post add.* c) qua 1. d) id 1. e) Lau, man, nani, et ut a, profo (?) *absc.* f) — tatem *c.* g) consanguinitatis 1. h) At 1. i) Re, Br. *absc.* k) Et B. ep. respondit 1. l) motui *c.*

1) Mater Brunonis filia erat Gerbergae et Giselberti ducis Lotharingorum.

renda nihil metuentes, cum aeque iustum sit, et reum maiestatis dampnari et innocentem[a] laxari'. 991. Iun 17.

59. Demonstratio Ratbodi[b], quod libellum[b] fidelitatis episcopi[b] Lothariensium[b] perperam[b] calumnientur.

Ratbodus Noviomensis episcopus dixit: 'Si placet, patres Gerb. c. 7. reverendi, libellum fidelitatis, ab Arnulfo quondam regibus de habenda fide porrectum, a vobis nunc discutiendum puto. Videtur enim, quod solus in eius dampnatione sufficiat, eo quod fidem iureiurando promissam et manus scripto roboratam sacrilegio[c] periurii[c] penitus violaverit. Sed est quiddam quod remordet, quod scilicet a Lothariensium episcopis, ut fertur, contra illum disputatur. Calumniantur enim, contra leges divinas scriptum, lectum, reconditum. Unde et, si placet, iam *a vobis discutiendus in medium[d] proferatur'. Sinodus * fol. 50. dixit: 'Proferatur'.

60. Textus libelli[e] fidelitatis[e] Arnulfi.

Prolatus est itaque, hanc textus seriem habens[1]: 'Ego c. 8. Arnulfus gratia Dei preveniente Remorum archiepiscopus, promitto regibus Francorum Hugoni et Rotberto, me fidem purissimam servaturum, consilium et auxilium eis secundum meum scire et posse in omnibus negotiis prebiturum; inimicis[f] eorum nec consilio nec auxilio ad eorum infidelitatem scienter adiuturum. Haec in conspectu divinae maiestatis et beatorum spirituum et totius aecclesiae assistens promitto, pro bene servatis laturus premia aeternae beatitudinis. Si vero, quod nolo et quod absit, ab his deviavero, omnis benedictio mea convertatur in maledictionem, et fiant dies mei pauci, et episcopatum meum accipiat alter. Recedant a me amici mei sintque perpetuo inimici. Huic ego cirographo a me edito in testimonium benedictionis vel maledictionis meae subscribo fratresque et filios meos ut subscribant rogo. Ego Arnulfus archiepiscopus subscripsi'.

61. Arnulfus libellum[g] ex parte probat[g] et ex parte vituperat[g].

Quo recitato, a sinodo investigatur[2], an alicuius repre- c. 9. hensionis aut defensionis vim habere videatur. Tunc venerabilis episcopus Arnulfus, eo quod officium interpretandi ei commissum erat: 'Et pro se', inquit, 'ex parte defensionem continet et vires ex parte reprehensoribus accommodat.

a) innoxcentem *deleto* x. b) Ratbo, bell, episcopi L, perperam (?) *absc.* c) *post add.* d) medio 1. e) elli fide *absc.* f) *ita c.* g) bellum, probat, vitu *absc.*

1) Haec fideliter exscripta sunt ex Gerberto c. 8. 2) Haec Richerus ex Arnulfi oratione sumsit.

991. Causa namque, ut scriberetur, eius auctor Arnulfus fuit. Qui
Iun. 17. Gerb. c. 9. cum detestandae cupiditatis morbo nimium laboraret, egit
* p. 646. quod *reprehendi potest, cum iuratus fidem non servavit. Hoc enim reprehensioni succumbit. Et quod sapientes et boni id effecerunt, quod dolis et astutiae perditissimi hominis contrairet, contra querulos defensioni firmitatem affectat viresque ministrat. Et quicquid illud sit, testimonio tamen roborandum est. Procedat Adalgerus presbiter. Adest namque qui rerum seriem proditionis conscius optime novit. Ille, inquam, adsit et vestrae claritudini inauditum scelus edicat, ut et, ubi sit vituperatio habenda, cognoscatis et, ubi laus concedenda, videatis'.

62. Admovetur[a] Adalgerus[a] accusationis[a] causa.

c. 11. Adalgerus itaque accersitus adest. Super hac re interrogatus et nil moratus respondet: 'Utinam, patres sancti, in hac vocatione concedatur mihi aliqua remissionis indulgentia. Sed quia ad id deveni, ut, si quid quod pro me faciat inveniri possit, id contra me stare videatur, verbis brevioribus quod queritis edicam. Dudo, Karoli miles, hortatus est, ut hanc unde hic queritis proditionem aggrederer, sic domino meo placere iuratus. Unde cum ei non crederem, dominum meum per me interrogavi. Sese id fieri velle, respondit. Ut autem hoc dedecus specie honesti velaretur, Karolo manus dedi; eiusque factus, proditionem per sacramentum spopondi. Et feci quidem, sed non iniussus. Quod si vobis falsum videatur, paratus sum omnia iuditiorum genera subire'.

63. [Hic[b] ratio[c] accusationis[c]]. Brevis et[c] dilucida[c] demonstratio[c] criminis[c] a Guidone episcopo[c].

c. 14. Guido[1] Suessionensis episcopus dixit: 'Ut hic ex ratione huius intelligitur, unius reatus forte ambo tenentur. Nam cum hic sese effecisse asserat, non est immunis eius dominus, qui facinus perpetrandum suasit, eo quod sceleris causam se ipsum prebuerit. Quoniam ergo utriusque[d] negotium inditiis evidentibus constat, cum alter facinus suaserit, alter effecerit, iuditii censura vestram paternitatem non latet. Est etiam quod iuditio habendo vires prebeat, quod, cum ipse episcopus proditionis auctor extiterit, ut suum flagitium melioris zeli fervore tegeret, multae excommunicationis et maledictionis anathemate a corpore et sanguine Domini separavit

a) ovetur, rus ae, nis causa *absc.* b) *haec post add. fortasse ad antecedentia pertinent.* c) io, is, et di, mon, minis, piscopo *absc.* d) que *post add.*

1) Richerus narrationis ordinem mutavit, Guidonis orationem ab ea quam Gerbertus tradit diversam finxit.

atque ab ecclesia fidelium suspendit, Remensium predonum 991.
auctores, factores, cooperatores, fautores et a propriis dominis Iun. 17.
rerum sub emptionis nomine abalienatores. Sed[a] cum tanti mali episcopus auctor existat, anathemate involutus manifestissime patet. Quod etiam ad eius condempnationem non minimum valet'.

64. Indignatio[b] Gualteri episcopi[c] in Arnulfum.

Gualterus Augustudunensis episcopus dixit: 'An male- Gerb. c. 13.
sanae mentis hic episcopus non est, qui pro se defensiones nititur, cum regibus et tot patribus eius iniquitas dilucide pateat et insuper presbiteri malorum conscii testimonio convincatur? An ipse mali inventor periculum anathematis evadere potuit, cum ipse mali inventor et fautor inventores et factores[d] fautoresque maledictionis telo perfodit? An ipsam Divinitatem hec perpendere[e] non animadvertit, cum[f] scriptum sit, quod oculi Domini in omni loco contemplantur
bonos et malos? Et certe arbitror, quia dixit insipiens in Prov. 15, 3.
corde suo: Non est Deus. Animadvertite ergo patres, quam Ps. 52, 1.
corrupti sunt et abominabiles[g] facti sunt in studiis suis factor et fautor'.

65. Odonis episcopi admonitio[h] de iuditio[h] accelerando[h].

Odo Silvanectensis episcopus dixit[1]: 'Quoniam religionis cf. c. 12.
causa et iussu serenissimorum regum hic collecti sumus, non est differendum habendi iuditii examen. Id enim reges prestolantur. Clerus et plebs idem expectant. Nec est in diversissimis sententiarum rationibus diutius immorandum, cum res sit evidens et iuditii ratio in promptu sit. De quibus non solum patrum statuta[i] legitis, verum etiam per consequentias rerum equitatis censuram proferre non ignoratis'.

66. Arnulfi persuasio[k, l] ad defensores[l], ut libere[l] disputent.

Arnulfus Aurelianensis episcopus dixit: 'Licet, patres c. 17.
venerandi, hec certissime se sic habeant, ut de Arnulfo predicantur, plurimisque sententiis patrum iusto iuditio damnari valeat, tamen, ne videamur de fratris ruina letantes et in eius damnatione absque iusto ardentes, statuendum communi decreto arbitror, ut, quicumque in[m] eius defensione aliquid dicere nititur, locum defensandi habeat, revolvat volumina,

a) Cuius anathematis 1. b) atio, episcopi *absc.* c) io, is *absc.* d) fautores 1. e) non p. 1. f) e *corr.* 1. g) abhom. 1 h) admo, iuditio, ndo *absc.* i) decreta 1. k) suatsio *corr.* suasio. l) per, defen, ere *absc.* m) pro 1.

1) Ab his longe diversa apud Gerbertum leguntur.

991. proferat quot vult[a] sententias[b], atque omnia quae ad defen-
Iun. 17. sionem paravit, hic coram nil metuens effundat. Atque hoc constituendum reor, ut ultra eis defensandi locus non pateat;
Gerb. c. 18. hic tantum nunc cogitata edicant'. Tunc Siguinus episcopus Arnulfi statutum approbat ac decretalibus interdictis[c] violari inhibet. Si quispiam ergo[d] quid dicere habet, ut edicat, ammonet.

* p. 647. *67. Defensio[e] scolasticorum[e] pro Arnulfo.

c. 19. Et cum plures ibi assisterent, qui in defensione niterentur, maximi tamen defensores fuere abbates Abbo Floria-
* fol. 50'. censis[1] et Ramnulfus Senonensis[2], *atque Iohannes scolasticus Autisiodorensis. Hi enim scientia simul et eloquentia inter suos insignes habebantur. Et indicto silentio, librorum multa volumina aperta sunt, multa quoque ex patrum decretis prolata, nonnulla etiam ad defensionem obiecta. Inter quae quatuor principaliter obiciebant. Aiebant enim, inpri-
c. 23. mis eum suae sedi restituendum; deinde legittimam ei vocationem adhibendam; tum quoque Romano pontifici id innotescendum; et postremo pontificis Romani auctoritate in generali sinodo totum facinus discutiendum. Hoc etiam secundum divinas et humanas leges approbandum asserebant.

68. Infirmatio[f] defensionis[f].

Ab altera vero parte responsum est, eum sedi pristinae non restituendum, eo quod culpis evidentissimis a probabili accusatore convictus, ad flagicia magis preceps, quam ad religionis honorem et dominorum fidem commodus videretur. Nec iam ultra esse vocandum, cum post proditionis nefas per sex continuos menses vocatus fuerit et ad rationem venire contempserit. Romano vero pontifici notificari non posse, eo quod itineris difficultas atque inimicorum minae id plurimum prohiberent[g, 3]. Id vero[h] sceleris iam non esse discutiendum, cum totum constaret, accusator crimen intenderet ac firmamentum multiplex afferret; reus vero convictus nil
c. 30. contra valeret. His episcoporum sententiis multa ratione prolatis, defensores cedunt. (69.) Quibus a defensione cessantibus, episcopi nihil aliud superesse, nisi Arnulfum in medium statuendum[i], censebant, ut pro se quae vellet respon-

a) *bis scriptum erat.* b) sensentias *corr.* sententias. c) inter | interdictis c. d) *post add.* e) Defensi, ticorum *absc.* f) Infir, defensio *absc.* g) Discutiendum vero multa ratione 1. h) *post add.* i) producendum 1.

1) Ita etiam Gerbertus; sed Abbonem tunc nondum abbatis dignitatem nactum fuisse, Guadet monuit. 2) Senones. 3) Haec falsa esse, Gerberti ostendit narratio c. 25 sqq.

deret. Vocatus itaque in ordine episcoporum consedit. Cui 991.
postquam ab episcopis multa illata fuere, quibus conclusus Iun. 17.
cessavit, et ille ut potuit alia[a] intendit, alia reppulit, victus tamen argumentorum rationibus succubuit et sese reum ac sacerdotio indignum coram confessus est.

70. Ingressus[b] regum[b] in sinodum.

Quod cum regibus suggestum est, ipsi cum primatibus Gerb. c. 50.
sacro episcoporum conventui sese inferunt; gratias episcopis reddentes, eo quod pro se et salute principum diu deliberassent. Petunt quoque[c] gestorum seriem sibi evolvi, et in quo constiterint rationum fine. Tunc etiam omnium gestorum series regibus exposita est. Post auditum narrationis ordinem, iam tempus adesse iuditii habendi[d], asseverant.
Tunc episcopi Arnulfum, ut regum genibus provolvatur, com- c. 53.
monent, reatum quoque suum confiteatur atque pro sui vita et membrorum integritate supplicet. Ille mox dominorum pedibus prostratus, crimen confessus est; et sacerdotio se indignum asserens, pro vita et membris suffusus lacrimis postulabat. Unde et universam sinodum in lacrimas coegit. Reges multa pietate flexi, vitam et membrorum integritatem indulgent. Sub custodia sui absque ferro et vinculis habendum decernunt. Et a terra erectus, interrogatur, an abdicationem sui canonum auctoritate sollempniter velit celebrari.

71. Decretale[e].

Quod cum episcoporum ordinationi totum committeret, mox decretum est, ut, quia se indignum sacerdotio confitebatur scelusque non tegebat, sicut gradibus profectus fuit, ita gradibus deponeretur. Suasus ergo, regibus quae ab eis acceperat reddidit, sacerdotales[f] vero infulas[g] episcopis sine mora laxavit. Interrogatus etiam, an abdicationis et repudii libellum faceret, ad votum[h] episcoporum omnia sese facturum, respondit. Et libellum mox scriptum et oblatum coram regibus in concilio legit atque subscripsit.

72. Textus libelli repudii[i] Arnulfi.

Textus autem libelli huiusmodi erat[1]: 'Ego Arnulfus c. 54.
gratia Dei Remorum quondam episcopus, recognoscens fragilitatem meam et pondera peccatorum meorum, testes confessores meos Siguinum archiepiscopum, Daibertum archi-

a) plurima intenderet 1. b) Ing, regum *absc.* c) ergo 1. d) habenda *corr.* habendi. e) Decret *absc.* f) episcopi 1. g) i. ante 1. h) vota 1. i) Tex, repu *absc.*

1) Hic ad verbum est exscriptus.

991. Iun. 17. episcopum, Arnulfum episcopum, Godesmannum episcopum, Heriveum episcopum, Ratbodum episcopum, Walterum episcopum, Brunonem episcopum, Milonem episcopum, Adalberonem episcopum, Odonem episcopum, Widonem episcopum, Heribertum episcopum, constitui mihi iudices delictorum meorum et puram ipsis confessionem dedi, quaerens remedium penitendi et salutem animae meae, ut recederem ab officio et ministerio pontificali, quo me recognosco esse indignum, et alienum me reddens pro reatibus meis, in quibus peccasse secreto ipsis[a] confessus sum et de quibus publice arguebar; eo scilicet modo, ut ipsi sint testes et potestatem[b] habeant substituendi et consecrandi alium in loco meo, qui digne preesse et prodesse possit aecclesiae, cui actenus in-
*p. 648. dignus prefui. Et ut inde *ultra nullam repetitionem aut interpellationem auctoritate canonica facere valeam, manu mea propria subscribens firmavi. Quo ita perlecto, ita subscripsi[c]. Ego Arnulfus quondam Remorum archiepiscopus subscripsi[c']. Necnon et adstantes episcopi ab eo rogati ut subscriberent, subscripserunt[c], atque sic ei responderunt: 'Secundum professionem et subscriptionem tuam cessa ab officio'. Post hec sacramenti iure hos qui sui fuerant absolvit atque libertatem transeundi in ius alterius victus concessit.

73. Depositio[d] Adalgeri[d] presbiteri a[d] gradibus[d].

Gerb. c. 55. Dum hec multa consideratione gererentur, Adalgerus presbiter, eo quod communione privatus esset, regum pedibus provolutus, multa conquestione querebatur, communioni petens restitui, parcius sibi inferendam censuram ratus, eo quod iussus domino obtemperavisset. Quem Arnulfus Aurelianensis episcopus adorsus: 'Num quidnam', inquit, 'iuditii expertem te tua conficta hodie facient? Numquid tu es qui Karolo portas aperuisti et hostiliter cum[e] illo[e] sancta sanctorum ingressus es? Numquid tu es qui adolescentem cum tui similibus perdidisti? Confitere, infandissime'! Quo respon-
*fol. 51. dente: *'Negare[f] non possum', ille mox prosecutus: 'An ideo', inquit, 'communioni restituendus es, ut, domino tuo lugente, tu, nefandissime, rideas'? Tandem decretum est, duorum incommodorum utrumlibet[g] ab eo eligi, aut a gradibus deponi, aut perpetuo anathemate teneri. Qui apud se plurima pertractans, tandem maluit gradibus privari, quam anathemate perpetuo teneri. Et mox episcoporum iussu indumentis sacerdotalibus vestitur. Quae singula absque ulla miseratione[h] detrahentes, ei singuli dicebant: 'Cessa ab officio tuo'.

a) ipsi c. b) p. h. *des. ap. Gerb, ubi minus recte ut videtur editum est*: testes alii succedendi et c. in. c) ss. c. d) Dep, Adal, a gr *absc.* e) *post add.* f) *sequentia in parva schedula.* g) alterum 1. h) misericordia 1.

Laicorum ergo tantum communionem ei reddentes, illum[a] 991.
penitentiae subdunt, atque sic a sinodo soluti sunt. Si quis Iun. 17.
autem plenius scire voluerit, quid quisque eorum de canonibus et patrum decretis in concilio protulerit, quid quoque ab eis ibi sanccitum sit, quid etiam a regibus et episcopis Romano pontifici directum[b], quibus quoque causarum rationibus Arnulfi abdicatio roborata[c], legat librum domni et incomparabilis viri Gerberti[d], huius Arnulfi in episcopatu successoris, qui omnia haec digesta continens, mira eloquentiae suavitate Tulliano eloquio comparatur. Obiectionibus namque et responsionibus, conquestionibus atque orationibus, invectivis coniecturisque et diffinitionibus repletus, luculentissime ac rationabiliter proponit, assumit atque concludit. Qui non solum sinodalibus causis, sed status rethoricae cognoscentibus utillimus habetur.

74. *Conquestio[e] Odonis[e] apud[e] suos de[e] Miliduni ereptione[e]. *fol. 48'.

Interea[f] Odo[1] rerum suarum augmentum querebat. Unde et apud suos, quorum fidem indubitatam sciebat, castrum Meledunum[2] in suum ius transfundi, parabat; sibi, inquiens, miserrimum fore, quod in Sequana fluvio transmittendis exercitibus nullus sibi transitus pateret; unde et id animo sibi incidisse, quatinus[g] Milidunum, quod est circumfluente Sequana tutissimum et duplici portu pervium, ad suam partem retorqueret, cum etiam in Ligeri plures sibi portus paterent; nec de periurii[h] facinore formidandum, cum illud iam ab avo possessum sit et nunc non regis, sed alterius habeatur. Unde et omnibus qui fidem spondebant accelerandum suadebat, ut, quacumque ratione valerent, ad sui dominium transferrent.

75. Inductio[i] ab[i] legato Odonis in[i] presidem Miliduni[i].

Tunc suorum unus castri presidem petens, firmissimam amicitiam simulat fidemque multam pollicetur. Quod et utrimque sacramento mox firmatum fuit. Presidemque affatus, cuius antehac castrum fuerit, quaerit. Ille, cuius fuerit, non abnuit. Iste quoque: 'Quo', inquit, 'ordine ad regium ius accessit'? Ille quoque idem prosequitur. Et iste: 'Cur', inquit, 'Odoni preiuditium fit, cum sepenumero[k] reddi sibi petierit, et se inferior eo nunc potiatur'? 'Quoniam', inquit, 'id regi sic visum est'. Et iste: 'Putasne', inquit, 'ipsam Divinitatem non offendi, cum mortuo patre pupillus absque

a) *post add.* b) d. sit 1. c) r. sit 1. d) G. *c.* e) Co, O(donis) a, de, ere *absc.* f) Nec multo post O. 1, *duobus vocabulis post* O *erasis.* g) quod 1. h) peccati 1. i) In, ab, in, li *absc.* k) sine dubio 1.

1) Cf. c. 40. 2) Melun; cf. Vitam Burchardi, qui Meledunum ab Hugone receperat, Bouq. X, p. 354.

re patrimonio frustratur'? Et ille: 'Ita', inquit. 'Et non solum id, sed et bonorum desperatio fit. Quis enim inter[a] primates Odone potentior[b]? Quis omni honore dignior'? Atque ad haec iste: 'Si', inquit, 'ad Odonem transverti velles, num quidnam ampliori potentia te non sublimandum arbitrare? Si eius esses, eius sine dubio gratiam, consilium, suppetias haberes. Pro uno castro plurima possideres. Unde et tui nominis gloria eo ulterius iret, quo amplius honoris culmen adipiscereris'. Ille vero: 'Quomodo', inquit, 'absque peccato et dedecore hec fieri posse confidis'? Et iste inquit: 'Si te cum castro Odoni confers, quicquid sceleris nasci putas,
*p. 649. meum fiat, meum dicatur. Poenas[c] inde luam et *summae Divinitati rationem reddam. Consule nobilitati tuae. Fac tuarum rerum augmentum. Instat tempus. Oportunitas id suadet, cum inpotentia regnandi rex sit inglorius, et Odonem prosperior semper sequatur successus'. Ille rerum promissarum cupidus, sacramentum petit. Iste facit et pro agendo negotio obsides querit. Ille multum honorem sese habiturum arbitrans, obsides dare non distulit. Quos iste receptos domum duxit et Odoni omnia haec retulit.

*fol. 52.

76. *Pervasio[d] Miliduni[d] ab Odone.

Odoni itaque, ut coeptis instet, suadet. Interea ab Odone copiae clam parantur, ut castrum ingrediatur et optineat. Paratis autem, tempore statuto aggressus appetit et ingreditur. Proditorem simulato furore invadit et carceri mancipat. Qui non multo post carcere emissus, sacramento coram fidem facit et exinde ad resistendum cum Odone sese parat. Quae omnia ad regum aures mox delata feruntur. Reges de castri amissione commoti, in hostes milites parant[e]; proponentes, ab obsidione non sese discessuros, donec aut expugnatum recipiant, aut, si res exposcat, cum hoste comminus vires et arma conferant.

77. Accessus[f] regum ad Milidunum[f].

Paratis itaque copiis, expugnatum accedunt. Et quia castrum circumfluente Sequana ambiebatur, ipsi in litore primo castra disponunt; in ulteriore[g] accitas[h] piratarum acies ordinant. Et ne quo intercideretur obsidio, classes armatas in fluvio circumquaque adhibent. Itaque factum fuit, ut fluviali superficie vecti, castrum navali pugna acriter urgerent. Castrenses non impares inpugnantibus obnituntur. Pro viribus certant. Adversariis nullo modo cedunt. Cum-

a) in *corr.* inter. b) potentio *corr.* potentior. c) Penas *corr.* Poena. d) vasio, ni *absc.* e) parat *corr.* parant. f) sus, ad Mili *absc.* g) riore e *corr.* h) accitae *corr.* accita c.

que diutius resistentes comminus pugnarent nec cederent, postico quod inferius latebat viribus caedentium eruto, piratae admissi sunt. Et a tergo in muro pugnantibus supervenientes, multa caede in eis debaccati sunt. Sic quoque factum est, ut et reliquus exercitus in[a] litore adhuc persistens, classibus pedester intromitteretur castrumque repentinus pervaderet.

78. Castrenses[b] capti [regi][b] dantur[b].

A quibus castrenses capti et victi[c], mox regi oblati sunt. Pro quibus coram[d] rege ab amicis oratione habita, facta regi fide dimissi sunt, cum non tantum rei[e] maiestatis[e] regiae, quantum[f] sui domini fideles dicendi essent. Ad id etiam non perfidiae vitio, sed multa virtute adductos asserebant. His ergo obsidum iure dimissis, et castro domino priori reddito, proditor, cuius dolo huiusmodi infortunium accessit, mox comprehensus, suspendio secus castri portam defecit. Nec minus eius uxor, inusitato ludibrii genere pedibus suspensa, exuviis circumquaque defluentibus nudata, atroci fine iuxta virum interiit. Cum haec agebantur, Odo cum exercitu haud procul rei eventum opperiebatur; ratus castrum a suis posse contra hostes defendi; insidias piratarum[g] aliquantisper suspectas habens. Dum ergo herens de eventu nutaret, affuere nuntii, qui castrum captum suosque comprehensos et inermes factos assererent. Quo audito, exercitum non aequo animo ad sua dimovit. Cui cum a querulis quibusdam intenderetur, propter eum virum consularem[h] suspendio interisse, Odo respondisse fertur, sese amplius lesum suorum comprehensione quam proditoris suspendio.

79. Rixa[i] Odonis et Fulconis[i] de Brittannia[i].

Nec multo post[k] bella civilia reparata sunt. Etenim Fulco[l. 1], qui regum partibus favebat, exercitum in Odonem parabat, quaesiturus ab eo Brittanniae partem, quam non multo ante ei[m] abstulerat. Collegit itaque 4000, qui non comminus confligerent, eo quod eorum vires Odonis[n] potentiae[n] non sufficerent, sed eius[o] terram incendiis et rapinis afficerent. Et tandiu[p] id faciendum arbitrabatur, donec Odo aut tedio victus redderet aut pro ea aliam non inparem conferret[q]. Preceps itaque fertur terramque predis[n], manu-

a) in primo 1. b) enses, i regi(?), ntur *absc.* c) vincti *legendum videtur.* d) ab a. c. r. 1. e) magestatis regię rei 1. f) *e corr.* g) i. tantum p. s. 1. h) $\overline{VC}$ *c.* i) a, F(ulconis), tan *absc.* k) post et 1. l) F. *c.* m) sibi 1. n) *post add.* o) O. 1. p) hoc t. 1. q) redderet 1.

1) Comes Andegavensis.

biis combustionibusque affecit[a]. Et cum apud Blesum[b] loca suburbana succenderet, incendiis aura flante circumquaque erumpentibus, in coenobium monachorum sancti confessoris Laudomari ignis plurimus evolavit. Quod mox combustum, dirutum fuit. Cibi quoque consumpti. Unde nec monachorum migratio defuit. His exemptis, in loca alia exercitum retorquet et vastat. Post cuius digressum Odo in eius terram versa vice exercitum induxit, sic in ea efferatus, ut nec tugurium vel gallum relinqueret, hostem provocans[c] et ut dimicaturus veniat invitans. Ille autem copias non sufficere sibi cognoscens, provocanti cessit atque ad sua rediit. Atque haec fere per biennium[1].

* p. 650. 80. *Oratio[d] legatorum[d] Odonis apud regem[d] de Miliduni pervasione[d·e].

Odo interea castro amisso frustratus, etiam in hoc sese cautissimum habebat. Arbitrabatur etenim duplici calamitate se posse torqueri, cum de[f] castri amissione plurimum doleret et a rege irato non mediocriter valeret urgeri. Unde et regi legatos direxit, per quos sese optime ratiocinari posse de obiectis quibuscumque[g] suggereret: sese in nullo regiam maiestatem lesisse ostensurum. Si de Miliduno agatur, contra regem nil mali molitum, cum non regi, sed suo commilitoni illud abstulisset. Regi nihil derogatum fuisse, cum ipse regis aeque sit ut ille cui abstulit. Nihilque interesse quantum ad regiam dignitatem, quicumque teneat. Sese etiam[h] id iustis causis effecisse, cum illud a suis precessoribus olim[g] possessum approbari possit. Unde etiam videri posse, a[g] se dignius teneri debere quam ab alio quocumque. Tandem si quid piaculi factum est, in sese poenam dedecoris redundasse tantumque scelus pari ignominia abstersum. Unde et facilius sibi indulgendum atque in tanta iniuria amplius parcendum. Rex orationis vim advertens, legatis satisfacit benivolentiamque petenti mandat. Haec legati Odoni referunt. Odo itaque regem adiit. Coram quo oratione utiliter usus, eius gratia potitus est; tanta affabilitate insignis, ut amicitiam pristinam renovarent et in nullo suspectus regi haberetur.

81. Bellum inter Odonem et[i] Fulconem[i] de Brittannia[i].

Hac tempestate itidem civilia bella reparata sunt. Nam Fulco Brittanniae parte frustratus, insidias adhuc parare

a) percutit *superscr.* affecit. b) B. castrum 1. c) provocas *corr.* provocans. d) o, rum, regem, one *absc.* e) capti(one) 1. f) in 1. g) *pos. add.* h) etiam id iustis c. id e. c. i) et F(ulconem), ttan *absc.*

1) De harum rerum tempore parum constat.

contendebat. Collectoque exercitu, in Brittanniam preceps 992.
fertur Namtasque[1] appetit. Cuius custodes alios auro cor-
rupit, *alios quibusdam pollicitationibus illexit. Eis quoque *fol. 52'.
usque ad effectum suasit, quo sibi satisfacerent, ut scilicet
urbis introitum panderent. Qui suasi, sacramento tempus
constituunt. Nec multo post et in urbem admittunt. Ingres-
susque pervadit et a civibus iure sacramenti obsides accepit.
Arcem solam expugnare non valuit, eo quod milites magna-
nimos haberet. Unde et cessit, sese recedere deliberans[a],
ut copiis amplioribus congressurus rediret arcemque expu-
gnaret. (82.) Conanus in exterioribus Brittanniae partibus, qui
locus Bruerech[2] dicitur, de rebus bellicis apud suos per-
tractabat, cum ad eius aures haec delata sunt. Magisque
coepto negotio insistens, exercitum congregat[b] bellumque
fieri parat. *Et[c] quoniam obsidioni instandum tempus suade- *fol. 53.
bat, collectum[d] exercitum urbi inducit eique ad[e] unum latus
obsidionem per terram ordinat. Ad alterum vero per Ligerim
classes piratarum adhibet[f]. Undique ergo obsidione disposita,
a piratis per fluvium, a Brittannis per terram urbani[g] vehe-
menter urgentur. Nec minus qui in arce remanserant a[a]
superioribus iaculorum diversa genera precipitabant. Parique
inpugnatione superiorum atque inferiorum qui medii erant
vexabantur[h]. Nam qui in arce et in obsidione certabant
Conani partes tuebantur. Urbani vero pro[i] Fulconis victoria
operam dabant. *Nec minus Fulco copias parabat et exer- *fol. 52'. contin.
citum tam de suis quam conducticiis congregabat. Audito[k]
vero Conanum urbi[k] obsidionem adhibuisse[k], mox[l] legionem
Brittanniae infert.

83. Dolus[m] Fulconi paratus.

Erat campus non[a] valde[a] procul[a], longitudine sui et latitudine vastus, filicetum in se maximum habens. Hic Conanus[n] locum gerendi belli constituens, insidiarum dolos infodit. Nam fossas quam plures ibi inmergens, virgis[o] et viminibus stipulisque earum hiatus desuper operuit, intus surculis defixis[p], qui superiora continerent[q] et soliditatem superficiei simularent. Et ut[r] simulata superficies penitus lateret, filicem collectam desuper respersit insidiasque dissimulavit.

a) *post add.* b) parat *superscr.* congregat. c) *haec in parva schedula adjecta.* d) totum 1. e) per *superscr.* ad. f) adhibuit *superscr.* et. g) urbi 1. h) vexa *e corr.* i) v. F. victorię 1. k) Aud. — adhibuisse *in marg., ubi.* Audito, urb, adh *absc.* l) congr. Et collectum 1. m) Dol *absc.* n) *signum appositum in marg.* h̄ d̄. o) virgultis 1. p) defixit 1. q) s. c. et *in marg., ubi* supe, cont *absc.* r) ut penitus s. 1.

1) Nantes. 2) Bruc? POINS.

992.

84. Dolus[a] Conani[a] contra hostes[a].

Post insidias[b] ipse acies ordinans, sic fraude usus est, ut diceret, se ibi mansurum nec ulterius hostes quaesiturum; si hostes urgerent, ibi tantum vitam defensurum; nec ob metum id facturum, at ut hostes, si sese querant et impetant, contra ius id faciant; sic enim eorum ruina facilius provenire possit, cum sua temeritate quietos et innoxios aggrediantur. Ibi itaque acies ordinavit, insidias in prospectu habens. Herebat ergo hostesque excepturus opperiebatur. Fulco[c] Conanum herentem videns nec ab eo loco exiturum[d], cum insidias nesciret, suos multo hortatu suadebat, quatinus vehementi[e] conamine impetum facerent hostesque aggredi non dubitarent; de victoria[f] non diffiderent, cum virium spes
*p. 651. optima non desit, si Divinitas[g] aversa *non sit. Dato itaque signo irruunt. Arbitrati quoque solidum iter, fossis indubitate propinquant[h].

85. Precipitatio[i] hostium a[i] Conano[i].

Cumque Brittannos metu herentes arbitrarentur, telis obnitentes, ad fossas irruunt. Precipitatique cum equis inmerguntur, ac[k] caeca ruina confusi, ad 20000[l] inmersi[m] atque compressi sunt. At posterior exercitus, priori[n] precipitato, terga dedit. Unde et Fulco, vitae tantum consulens[o], profugio eripi conabatur.

86. Interfectio[p] Conani[p].

Quem cum fuga exagitaret[q], Conanus interim in dumetum cum[r] tribus[r] sese recepit, armisque depositis, corporis fervorem ad auram[s] mitigabat. Quem quidam adversariorum intuitus, facto impetu illum adorsus, gladio transfixit Fulconisque victoriam extulit[1]. Fulco[t], animo resumpto, Namtas repetit atque ingreditur, qui in arce erant[u] acriter vexans. Qui principe destituti pene exanimes, inpugnanti cedunt fidemque postulati faciunt.

87. Repudium[v] reginae[v] Susannae a[v] rege[v] Rotberto.

His ita sese habentibus, Rotbertus rex cum in 19. aetatis anno iuventutis flore vernaret, Susannam uxorem, genere

a) Do, na, ho *absc.* b) quas 1. c) *ita hoc loco c.* d) e. advertens 1. e) multo 1. f) viribus 1. g) sup *scribi coeptum.* h) proquant *corr.* propinquant 1. i) Pre, ti, a C *absc.* k) Cęcaque 1. l) *ita* ($\overline{XX}$) *c.* m) i. sunt 1. n) fronte precipitata *superscr.* priori *et* o. o) consules *corr.* consulens. p) In, Co *absc.* q) et per *add.* 1. r) *post add.* s) a. mitiorem 1. t) Fulco — repetit *in loco raso.* u) erat *corr.* erant. v) Re, re, a r. *absc.*

1) Pugnam ad vicum Conquiretum (Conquereux) gestam alii tradunt; cf. Rudolf. Glab. II, 3, Bouq. X, p. 15; Fulc. Hist. Andeg., ib. p. 204.; Marchegay, Chron. des églises d'Anjou p. 22.

Italicam[1], eo quod anus esset, facto divortio repudiavit. Quae 992. repudiata, cum ea quae ex dote acceperat repetere vellet nec ei rex adquiesceret, aliorsum animum transvertit. A qua etiam die sua quaerens, regi insidias moliebatur. Nam Monasteriolum castrum, quod in dote acceperat, ad suum ius refundere cupiens, cum id efficere non posset, secus eum aliud nomine ....[a] extruxit; rege interim occupato circa Odonis et Fulconis facinora. Ex cuius munitione arbitrabatur posse omnem navium convectationem prohiberi, cum sibi[b] advenientes sese prius offerrent, unde et eis transitum ulterius inhibere valeret.

88. Reprehensio[c] repudii[c].

Huius repudii scelus a[d] nonnullis, qui intelligentiae purioris fuere, satis[e] laceratum[e] eo tempore fuit, clam tamen nec patenti refragratione culpatum.

89. Sinodus[f] Chelae[f] habita.

Huius temporis diebus cum a papa Romano Benedicto[g.2] abdicatio Arnulfi et promotio Gerberti plurimis epistolarum scriptis calumniarentur, episcopi quoque rei huiusmodi auctores simulque et alii cooperatores diversis reprehensionibus redarguerentur, placuit episcopis Galliae in unum convenire et super hac reprehensione consulere. Quibus Chelae[3] collec- Mai. tis, sinodus habita est. Cui Rotbertus rex presedit, considentibus metropolitanis, Gerberto Remensi, cui tota sinodalium causarum ratio discutienda commissa fuit, Siguino quoque Senonensi, Erchembaldo Turonico, Daiberto Bituricensi aliisque horum comprovintialibus nonnullis. In qua postquam ex patrum decretis rationes de statu sanctae aecclesiae promulgarunt, inter nonnulla utilia constitui et roborari placuit, ut ab ea die idem sentirent, idem vellent, idem Act. 4, 32. cooperarentur, secundum id quod scriptum est: 'Erat eis cor unum et anima una'. Decerni et illud voluere, ut, si in qualibet aecclesia quaecumque tirannis emergeret, quae telo anathematis ferienda[h] videretur, id inprimis ab omnibus consulendum et sic communi decreto agitandum. Et qui anathemate relaxandi forent[i], decreto communi similiter[e] Tob. 4, 19. relaxandos, iuxta quod scriptum est: 'Consilium a sapiente *fol. 54. perquire'. *Placuit quoque sanciri[k], si quid a papa Romano

a) *locus vacuus relictus.* b) c. prius advenientibus s. offerret et 1. c) Re, re *absc.* d) an n. c. e) *post add.* f) Si, Che *absc.* g) B. c. h) iugulanda *superscr.* ferienda. i) sunt 1. k) s. ut 1.

1) Filiam Berengarii II. regis; v. V. Bertulfi, Bouq. X, p. 365; Gen. com. Flandr., SS. IX, p. 306. 2) Iohanne XVI; nam Benedictus VII. a. 983. obierat. 3) Chelles.

992. contra patrum decreta suggereretur, cassum et irritum fieri,
Mai. Tit. 3, 10. iuxta quod apostolus ait: 'Hereticum hominem et ab ecclesia dissentientem penitus devita'. Nec minus abdicationem Arnulfi et promotionem Gerberti, prout ab eis ordinatae et peractae essent, perpetuo placuit sanciri, iuxta quod in canonibus scriptum habetur: 'Sinodo provinciali statutum a nullo temere labefactandum'.

90. Impetus[a] Odonis et Fulconis inter[a] se[a].

994. Hac tempestate bella civilia reparata sunt. Cum enim tirannorum insidiis Odonis et Fulconis de Brittanniae principatu rixa resurgeret, illis dissidentibus reliqui etiam regnorum principes moti dissensere. Rex Fulconis partes tutabat, Odo suorum necnon et piratarum, qui rege deserto ad se transierant, Aquitanorumque copiis fretus incedebat. Unde Fulco in Odonem preceps, eius terram depopulatur et post in ea non[b] procul ab urbe Turonica oppidum[c] exstruit atque munit; copias ponit; militibus implet; et quia ad hoc diruendum Odonem adventurum sperabat, regem petiit, auxilia imploraturus. Cui cum rex auxilium polliceretur, obstina-
*p. 652. tiore animo ferebatur. *Itaque copias contra hostem congressurus parat. Exercitum colligit. Bellumque Odoni indicit. Odo pudore tactus[d], a Gallis Belgis subsidia petit. Si adsint, gratiam sese recompensaturum spondet. Illi liberaliter annuunt fidemque faciunt. Nec minus Flandrenses[e] accersit ab eisque tutelam petiit, vicem pollicens, si quod petit non abnuant. Illi quoque animo liberali quesita accommodant. Piratis etiam legatos dirigens, copias sibi non negari deposcit. Tempus et locus omnibus constituitur, quo collecti sese conferant. Odo interim suos placat, colligit[f] et incitat. Ratusque Belgas et piratas tempestivos, cum suorum paucis tanta celeritate in Fulconem fertur, ut in certamine plus 4000 pugnatorum non haberet. Castro tamen obsidionem adhibet armiferosque disponit. Castrenses multo conatu adurget.

91. Fulconis supplicatio[g] apud[g] Odonem per legatos[g].

Fulco regem morantem non auxiliaturum et Odonis exercitum intolerabilem ratus, remissiori mox animo habitus est. Itaque per legatos Odonis amicitiam expetit. Pro Conani interitu 100[h] pondo argenti sese impensurum mandat. Loco militis interfecti filium suum pro eo militaturum offert. Castrum extructum in eius honore sese eversurum atque a suis evacuaturum; sese quoque ei sponte militatum ire, si id regi

a) petus, in, se *absc.* b) n. p. *in loco raso.* c) castrum *superscr.* oppidum d) t. Gallos Belgas 1. e) Frandrenses *superscr.* l. f) *post add.* g) ppli, apud, egatos *absc.* h) *ita P,* ō p̄ *c.; quid* ō *significet nescio* (*fortasse* mille?); c̄ (*ut Pertz legit*) *esset* 100000.

iniuriosum non foret; quod quia absque regis iniuria fieri 994.
non poterat, eius filio manus per sacramentum daret; itaque fieret, ut ipse cum nato[a] militaret, cum filium suum Odoni pro[b] Conano[b] daret et sese Odonis filio militaturos committeret; daturum se etiam fidem sacramento contra omnium causam preter regis et horum quibus speciali consanguinitate carius addictus est, utpote nati, fratris ac[b] nepotum. His Odo perceptis, suorum usus consilio, haec sese excepturum optime mandat, si Namtas Brittanniae urbem dolo captam reddat et a suis evacuet. Iniuriosum enim id videri, si ablata prius non repetat, et non redditis, cum hoste pacem faciat.

92. Abiectio[c] supplicationis[c] ab [Fulcone][c].

Haec dum exagitarentur et Odo exercitum suum paulatim augeri arbitraretur, priusquam copias congrediendi haberet, rex cum 12000 affuit, cum Fulconem 6000 suorum stiparent. Quibus mixtis, exercitus armatorum densatus est. Unde et Fulco insolentior factus, quae ante supplex obtulerat spernit. Ut bellum fiat, fervidus instat. Et ut vada Ligeris, qui eis interfluebat, pertranseant hostemque impetant, hortatur atque suadet. Odo suos ut spoponderant non venisse advertens, eo quod exercitibus colligendis huius temporis brevitas non sufficeret, animo nimis turbato ferebatur. Attamen cum 4000 refragratus, vada Ligeris prohibebat. (93.) Rex vadi incessu prohibitus, ad Ambatiam[1] castrum retorquet exercitum, quod non procul in eodem litore fluminis inter rupes eminebat, ut ibi transiens et post obliquatus hostibus a tergo inprovisus adsistat eosque adurgeat. Odo regis exercitum non sustinens, legatos ei dirigit: hostem suum, non regem sese impetiisse mandans; nec contra regem quicquam molitum, at contra inimicum; si rex iubeat, se mox ulterius iturum et sibi de omnibus satisfacturum. Rex rationis consequentiam advertens, tantum virum absque causa a se laesum suspectum habebat. Unde et ne penitus[b] a se deficeret, ab eo obsides sub pace sequestra accepit; de[d] omnibus quae ei intenderet post rationem ab eo auditurus. Unde et exercitum reducens, Parisium devenit. Odo quoque nihil amittens, indempnis Meldim cum suis devenit. *Inde etiam post *fol. 54'.
dies non multos castrum quod Dunum[2] dicitur sua dispositurus petiit.

94. Obitus[e] Odonis[e].

Unde cum de suis, quos sub pace[f] sequestra regi delegaverat, plurima consultatione deliberaret, humorum[g] super-

a) natis 1. b) *post add.* c) ectio, lica, is, F(ulcone) *absc.* d) de o. *in loco raso.* e) Obi, Odo *absc.* f) *deletum videtur.* g) homorum *c.*

1) Amboise. 2) Chateaudun.

994. fluitate pro temporis immutatione vexatus, in egritudinem quae a phisicis synantica dicitur[1] decidit. Quae cum intra gulae interiora sedem habeat, ex fleumatis reumatismo progressa, tamen aliquando ad maxillas et genas, aliquando ad toracem et pulmones tumorem cum dolore gravi immittit. Quibus tumentibus atque ferventibus excepta initii die, post diatritum patientem perimit. In hanc igitur Odo lapsus, infestis gulae doloribus circumquaque pulsabatur. Arteriarum quoque fervor sermonis intercisionem operabatur. Nec petiit huiusmodi dolor capitis superiora, at precordia pertemptans, pulmonem et epar peracuto dolore stimulabat. Fuit itaque militum luctus, famulorum clamor, feminarum
*p. 653. frequens exclamatio, *eo quod dominum inconsultum amittebant, et natis dominandi spes nulla relinqueretur, cum reges patri adhuc animo irato perstarent, et Fulco insolentiae spiritu pacem multifariam turbaret. Et tamen in brevi victurus, regibus legatos celeres misit, qui pro se supplices suasorie rogarent et pro iniuriis illatis iustissimam[a] recompensationem sponderent. Rex veteranus malorum correctionem ab legatis excipere volens, a filio indignante inhibitus est. Unde et legatorum allegationem penitus sprevit atque illos immunes redire coęgit. Quibus in itinere moram agentibus, antequam redissent die quarta natae synanticae facta, Odo monachus[b] factus[b] defecit atque sic vitae finem habuit; ad Sanctum Martinum delatus et in[c] loco quod Maius-monasterium[2] dicitur cum multo suorum obsequio sepultus.

95. Iohannes[d] papa Leonem[d] abbatem in[d] Gallias[d] mittit[d], ut[d] Arnulfi abdicationem[d] dissolvat[d].

995. Per idem tempus cum a Germanorum episcopis domno Iohanni papae per epistolas saepenumero suggestum foret, ut Gerberti Remorum metropolitani promotionem abdicaret et Arnulfi abdicationem preter ius factam indignaretur, a papa in[b] Germaniam[b] tunc directus est Leo monachus et abbas, qui vicibus papae potitus cum episcopis Germaniae atque Galliarum huius negotii et indaginem faceret et iuditium diligens[e] inde proferret[3]. Qui humanissime ab episcopis[f] exceptus, de habenda sinodo super hoc negotio cum eis tractabat. A quibus Gallorum regibus, Hugoni videlicet eiusque filio Rotberto, legati[g] directi sunt, qui papae manda-

a) aequissimam *superscr.* iustissimam. b) *post add.* c) in mon *scribi coeptum.* d) Ioh(annes), Leon, in Gal, tit n, dicati, solv *absc.* e) diligentissime promulgaret 1. f) e. Germaniae 1. g) q. legati — R. d. 1.

1) Italis *sinanza.* 2) Marmoutier-lez-Tours. 3) Leo iam a. 992. missus et synodus tunc Aquis, a. 994. Ingelheim habita est; cf. Wilmans p. 58. 60.

um necnon et episcoporum voluntatem super hoc aperiant 995.
isque, ut cum suis episcopis conveniant, rationabiliter suadeant[a]; locum etiam tempusque, quo et quando conveniendum sset, a regibus discerent eorumque[b] animum ex hoc sibi eferrent.

96. Quod[c] regibus [nuntiat]um[c] sit, episcopos Germaniae[c] in [sinodum[c]] convenire.

Legati igitur directi sunt. Legatio quoque prolata. Quam[d] etiam reges serenissima mente excipientes, papae et piscoporum mandatis in nullo tunc refragati sunt; sese consilium super hoc quaesituros respondentes atque aequitatem le omnibus facturos. Legatis itaque abductis, per quosdam egibus indicatum est, Adalberonem Laudunensem episcopum aec dolo ordinasse; omnino etiam apud Odonem illud pridem pertractasse; eorum utrumque in voto habuisse, ut Ottonem[e] regem Galliis inducerent et reges ingenio et viribus oras expungerent; episcopos quoque Germaniae ideo convenire, ut dolum quaesitum expleant. Reges itaque, fraude ercepta, episcopis iam ad locum designatum[f] convenientibus er legatos indicavere[g], sese illuc non ituros, eo quod suorum raecipuos penes[h] se[h] non haberent, sine[h] quorum consilio ihil agendum vel omittendum[i] videbatur; indignum etiam ibi videri, si correctioni episcoporum Germaniae suos subdat, um isti non minus nobiles, non minus potentes, aeque etiam ut amplius sapientes sint; ipsi ergo, si indigent, in Gallias roperent, unde volunt edicant; alioquin, redeant et sua t libet curent. Horum ergo[h] res in contrarium relapsa est. Adalbero enim, qui horum ministrum sese prebuerat, cum lelationis[k] nescius reges moneret, ut occurrentibus obvenirent[l], ex veteranus, fraudium non[h] ignarus, Ludovicum, Karoli ilium, ab eo reposcit, quem in captione Lauduni captum ei ustodiendum commiserat. Repoposcit etiam eiusdem urbis rcem, quam similiter commiserat.

97. Adalbero[m] totius [fraudis[m]] causa reprehenditur[m].

Quo credita reddere reniso, regii stipatores animo indignante subinferunt: 'Cum tu, ó episcope, in perniciem regum et principum apud Ottonem regem et Odonem tirannum plurima quaesieris, quomodo hic ante dominos tuos reges tam magnifica confingere non vereris? Quid Ludovicum et arcem reddere[n] metuis, si fidem regibus te servasse non

a) Qui postquam impetrarent et l. t. 1. b) que *post add.* c) Quod, nuntiat, Gern, sinodum *absc.* d) Quod 1. e) O. r. *c. saepius.* f) quem reges designaverant 1. g) indicavit 1. h) *post add.* i) o. videbantur 1. k) proditionis 1. l) obveniret *c.* m) Ad(albero), fraudis, repreh *absc.* n) redere *corr.* reddere.

995. dubitas? Quid ergo est credita nolle reddere, nisi contra reges infausta moliri? Evidentissime fidem abrupisti, cum apud Ottonem de regum interitu tractasti eorumque honorem subruere temptasti. Unde et periurii reatu detineris. Legationem etiam[a] tamquam ab eis missam Ottoni regi pertulisti ac apud eum dolose ordinasti, ut ipse cum paucis* adveniret et militum multitudinem non[b] longe expeditam haberet. Regibus quoque nostris adversario cum paucis occurrere suasisti atque nihil mali ex hoc proventurum spopondisti. Hanc etiam collocutionem utrimque utillimam fieri, dicebas, cum hos et illum de communibus et privatis familiariter[c] collocuturos simulabas. Verum aliter[d] tibi visum erat, cum hoc
*p. 654. ideo pretendebas[e], ut ab Ottone rege *dominos tuos reges comprehendi faceres regnumque Francorum in ius illius[f] transfunderes, ut tu videlicet Remorum metropolitanus, Odo vero Francorum dux haberetur. Idque tunc nobis omnino patuit, sed ad tempus suppressum fuit. Et ô summae Divinitatis miserationem inestimabilem, quantis miseriis erepti,
*fol. 55. quanto *ludibrio subtracti sumus! Instat tempus, quo paratae insidiae effectum promittunt. Episcopi etenim sub specie religionis acsi de promotione et abdicatione[g] Gerberti atque Arnulfi episcoporum quaesituri, premissis legatis adveniunt. Otto quoque rex Metti adest. A quo non longe exercitus collectus predicatur. Si ergo imus, aut pugnabimus aut capiemur. Si vero non imus, periurii arguemur. Sed ire reges non expedit, eo quod militum copia sufficiens eis non sit. Periurii vero reatus in te redundabit, cum tu solus regibus nesciis iuratus sis'.

98. Ad haec episcopus erubescens, obmutuit. Quem cum unus suorum his exterritum vidit, contra haec responsurus surrexit et sic oblocutorem[h] adorsus est: 'Horum omnium obiector, mihi loquatur[i]. Adsum, qui pro criminato rationem reddo. Unus tantum haec proferat. Caput quoque suum meo obiciat. Arma quoque armis comparet. Necnon et vires viribus conferat'. Hunc pro domino suo insanientem et fervidum Landricus comes[1] sic alloquitur: 'O optime miles, harum ut video fraudium penitus es ignarus[k]. Quae, licet te ignorante, tamen ut predicantur quaesitae sunt. Unde et tempera animum, mitiga fervorem. Belli[l] necessitatem non tibi imponas. Non te impellas, unde ingressus redire non

*) ad locum quod Mosomum appellatur *add.* 1.

a) namque 1. b) n. 1. *aliis superscriptis deletum, sed illis expunctis restitutum.* c) c. f. 1. d) a. id 1. e) pretudebas c. f) alterius transfundi faceres 1. g) a. episcoporum G. 1. h) s. locutus e. 1. i) intendat 1. k) ignarum *corr.* ignarus 1. l) Ne impon *scribi coeptum.*

1) Filius Bodonis comitis Nivernensis.

poteris. Sed nunc meo usus consilio paululum hinc secede 995.
dominumque tuum de his, an vera sint, interroga. Si te ad pugnam hortatur, congredere. Si dicit cessandum, furori parce'. Secessit ergo dominumque vocatum, an sic[a] res habeatur, interrogat. Episcopus, utpote a conscio convictus, rem ita esse, quaerenti confessus est. Unde et pugnam inhibuit. Sedato itaque tanto[b] fervore militis, res penitus innotuit. Detentus ergo regum iussu, utpote desertor custodibus datur. Cuius milites mox regibus sacramento alligati sunt.

99. Synodus[c] quae pro Arnulfo Mosomi[c] habita[c] est.

Dum haec agerentur[d], cum Galliarum episcopi ab regibus Iun. 2.
prohibiti essent, ut ad sinodum statutam non venissent, episcopi tamen Germaniae, ne doli arguerentur si non accederent, statuto tempore Mosomum conveniunt, domni papae legatum secum habentes[1]. Collecti ergo in basilica sanctae Dei genitricis Mariae, ordinatim[e] more ecclesiastico consedere, scilicet Sugerus[f] Mimagardvurdensis, Leodulfus[f] Treverensis, Nocherus Leodicensis et Haimo Virdunensis. Horum medius abbas Leo resedit vicesque domni papae obtinuit. Contra quos etiam Gerbertus Remorum metropolitanus, qui solus ex Galliarum episcopis[g], regibus etiam interdicentibus, advenerat, pro se responsurus, ex adverso resedit. Consederunt quoque diversorum locorum abbates ac clerici nonnulli. Laici etiam Godefridus comes[2] cum duobus filiis suis atque Ragenerus Remensium vicedominus.

100. Praelocutio[h] Haimonis Virdunensis[h] episcopi de[h] causa sinodi[h].

Quibus circumquaque silentibus, episcopus Virdunensis, eo quod linguam Gallicam norat, causam sinodi prolaturus surrexit: 'Quoniam[3]', inquiens, 'ad aures domni papae sepissime perlatum est, Remorum metropolim pervasam et preter ius et aequum proprio pastore frustratam, non semel et bis litteris suggessit, quatinus, nobis in unum collectis, tantum facinus iusta lance utrimque pensaremus et sua auctoritate per nos correctum ad normam reduceremus. Sed quoniam impediente rerum diversitate id facere distulimus,

a) sic sese 1. b) tanta *corr.* tanto 1. c) Concilium quod 1; us, Mo, bi *absc.* d) Interea cum G. e. a r. p. ad 1; D. h. a. c. *in marg.*, *ubi* age cum *absc.* e) ordine e m. 1. f) *post add.* g) ep. et 1. h) tio, du, e, di *absc.*

1) Cf. Acta a. Gerberto, SS. III, p. 690; quibus Richerus usus est. 2) *Godefridus comes et reliqui* Gerb. 3) Orationem finxit, cuius argumentum breviter tantum Gerbertus indicat.

995. Iun. 2. nunc post tot ammonitiones domnum hunc abbatem Leonem et monachum mittere voluit, qui vices suas teneat et rem memoratam nobis oboedientibus discuciat. Per quem etiam scriptum suae voluntatis allegavit, ut, si quid oblivio derogaret, scripto commendatum haberetur. Quod et inpresentiarum audire utile est'. Et statim protulit scriptum atque in aures considentium recitavit, quod, quia brevitati studemus et nobis minus fuit accommodum, nostris scriptis inserere vitavimus[1].

101. Oratio Gerberti[a] pro se in[b] concilio[a] recitata.

Post cuius recitationem Gerbertus surrexit atque orationem pro se scriptam in concilio mox recitavit. Satisque apud illos luculenter peroravit. Sed hanc addere hic placuit, quod plena rationibus plurimam lectori utilitatem comparat. Cuius textus huiusmodi est[c.*]:

* p. 655. *) *(102.) Exordium.

'Semper quidem, reverentissimi patres, hanc diem pre oculis habui, spe ac voto ad eam intendi, ex quo a fratribus meis admonitus, onus hoc sacerdotii non sine periculo capitis mei subii. Tanti erat apud me pereuntis populi salus, tanti vestra auctoritas, qua me tutum fore existimabam. Recordabar preteritorum beneficiorum, dulcis atque affabilis benivolentiae vestrae, qua saepenumero cum multa laude prestantium usus fueram. Cum ecce subitus[d] rumor vos offensos insinuat vitioque dare laborat, quod magna paratum virtute inter alios constabat. Horrui, fateor; et quos ante formidabam gladios, pre indignatione vestra posthabui. Nunc quia propitia Divinitas coram contulit, quibus salutem meam semper commisi, pauca super innocentiam meam referam, et quonam consilio urbi Remorum prelatus sim edisseram. Ego quippe post obitum divi Otthonis augusti, cum statuissem non discedere a clientela patris mei beati Adalberonis, ab eodem ignorans ad sacerdotium preelectus sum; atque in eius discessu ad Dominum coram illustribus viris futurus ecclesiae pastor designatus. Sed Simoniaca heresis in Petri soliditate me stantem inveniens, reppulit, Arnulfum pretulit. Cui tamen plus quam oportuerit fidum obsequium prebui, donec cum per multos et per me apostatare palam intelligens, dato repudii libello, cum omnibus suis apostaticis dereliqui; non spe, nec pactione capessendi eius honoris, ut mei aemuli dicunt, sed monstruosis operibus diaboli[e] territus, in effigie hominis latitantis. Non, inquam, ideo illum dereliqui, sed ne
2 Paral. 19. 2. illud propheticum incurrerem: "Impio prebes auxilium, et

a) G(erberti), in *absc.* b) et a se lectae 1. c) *folium assutum, cui oratio inscripta erat, periit. At addimus eam infra ex codice Lugdunensi inter codd. Vossianos N. 54., ubi multo emendatior, quam apud Centuriatores legebatur, extat.* d) subito contrarius *ed.* e) *deest c.*; e. diaboli virtutis in *ed.*

1) Neque apud Gerbertum legitur.

(106). Quam perlectam legato papae mox legendam porrexit. Tunc episcopi omnes cum Godefrido comite, qui 995. Iun, 2.

iis qui oderunt me amicitia iungeris, et idcirco iram quidem Domini merebaris". Deinde sanctionibus ecclesiasticis per longa temporum spatia peractis legeque perhemptoria consummata, cum nihil aliud restaret, nisi ut iudiciaria principis potestate cohercerctur et tamquam seditiosus ac rebellis a principali cathedra removeretur, lege Africani concilii, iterum a fratribus meis et regni primatibus conventus et commonitus sum, ut, excluso apostata, curam discissi et dilaniati susciperem populi. Quod quidem et diu distuli et postea non satis sponte acquievi, quoniam quae tormentorum genera me comitarentur, omnimodis intellexi. Haec est viarum mearum simplicitas, haec innocentiae puritas, et coram Domino et vobis sacerdotibus in his omnibus munda conscientia'.

(103.) Particio.

'Sed ecce, ex adverso occurrit calumpniator; vocum novitatibus, ut maior fiat invidia, delectatus obloquitur: "Dominum tuum tradidisti, carceri mancipasti, sponsam[1] eius rapuisti, sedem pervasisti!"

(104.) Confirmatio et reprehensio alternatim digestae.

'Itane ego dominum, cuius numquam servus fuerim, cui etiam nullum sacramenti genus umquam prestiterim? Etsi enim ad tempus famulatus sum, fecit hoc imperium patris mei Adalberonis, qui me in Remensi ecclesia commorari precepit, quoadusque pontificis in ea sacrati mores actusque dinoscerem. Quod dum operior, hostium preda factus sum, et quae vestra munificentia magnorumque ducum largitas clara et precipua contulerat, violenta predonum manus abstulit meque pene nudum gladiis suis ereptum doluit. Denique postquam illum apostatam dereliqui, vias et itinera eius non observavi nec quolibet modo ei communicavi. Quomodo ergo eum tradidi, qui, ubi tunc temporis fuerit, nescivi? Sed neque eum carceri mancipavi, qui nunc nuper sub presentia fidelium testium seniorem meum conveni, ut propter me nec ad momentum[a] ulla detineretur custodia. Si enim auctoritas vestra pro me staret, in tantum Arnulfus vilesceret, ut mihi minimum valeret obesse. Quod si contraria mihi, quod absit, sententia vestra decerneret, quid mea interesset, utrum Arnulfus an alius Remorum constitueretur episcopus? Iam de sponsa rapta sedeque pervasa quod dicitur, ridiculosum est. Dico enim primum, numquam illius fuisse sponsam, quam pro legitima donatione spiritualis dotis collatis ante beneficiis expoliavit, proscidit ac dilaniavit. Necdum sacerdotali anulo insignitus erat, et iam omnia, quae denominatae sponsae fuisse videbantur, satellites Symonis vastaverant. Dico etiam, si concederetur quolibet modo illius sponsa fuisse, utique esse desiit, postquam eam pollutam et violatam et, ut ita dicam, adulteratam suis predonibus prostravit. Num igitur eam, aut quam non habuit, aut quam suo scelere perdidit, illius sponsam rapui?

a) ad monitum *ed.*

1) i. e. ecclesiam.

995. Iun. 2. eis intererat, simul surgentes, orsumque seducti, quid agendum inde esset, deliberabant. Et post paululum ipsum Gerbertum invitant. Cui cum post[a] aliquot sermones a domno papa corpus et sanguinem Domini ac sacerdotale officium sub presentia legati prohibere vellent, ille mox ex canonibus

*p. 656. Sedem autem populorum multitudine refertam, advena et *peregrinus, nullis fretus opibus, pervadere qui potui? Sed forte apostolica sedes nobis opponitur, tamquam ea inconsulta summum hoc negocium discussum sit, vel ignorantia, vel contumacia. Certe nihil actum vel agendum fuit, quod apostolicae sedi relatum non fuerit, eiusque per decem et octo menses expectata sententia. Sed dum ab hominibus consilium non capitur, ad Math. 5, 29. filii Dei supereminens eloquium recurritur: "Si oculus", inquit, "tuus scandalizat te" et reliqua[b]. Et fratrem peccantem, coram testibus coramque ecclesia commonitum et non obaudientem, Math. 18, 17. decernit habendum tamquam ethnicum[c] et publicanum. Conventus ergo Arnulfus et commonitus litteris et legatis episcoporum Galliae, ut a coepto furore desisteret et, si valeret, quoquo modo se a perditionis scelere purgaret, dum monita salubria contemnit, habitus est tamquam ethnicus et publicanus. Nec tamen idcirco diiudicatus ut ethnicus ob reverentiam sedis apostolicae sacerdotiique sacri privilegia, sed a se ipso in se ipsum damnationis sententia prolata, hoc solum eum in omni vita sua preclare egisse diiudicatum est; quia nimirum, si eum se ipso damnante episcopi absolverent, poenam sceleris eius incurrerent. "Si", inquit magnus Leo papa, "omnes sacerdotes et mundus assentiat damnandis, damnatio consentientes involvit, non prevaricationem consensus absolvit. Hoc enim Deus omnium indicavit, qui peccantem mundum generali diluvio interemit". Et papa Gelasius: "Error qui semel est cum suo auctore damnatus, in participe quolibet pravae communionis effecto execrationem sui gestat et poenam". Excluso itaque illo a Remensi ecclesia, mihi reluctanti multumque ea quae passus sum et adhuc patior formidanti, a fratribus meis Galliarum episcopis hoc honus sacerdotii sub divini nominis obtestatione impositum est. Quod si forte a sacris legibus quippiam deviatum est, non id malicia, sed temporis importavit necessitas. Alioquin tempore hostili omne ius omneque licitum cavere, quid est aliud quam patriam perdere et necem inferre? Silent equidem leges inter arma; quibus ille feralis bestia Odo[d] ita[e] abusus est, ut reverentissimos sacerdotes Dei quasi vilia mancipia caperet, nec ab ipsis sacrosanctis altaribus temperaret, commeatus publicos intercluderet'.

(105) Epilogus.

'Redeo ad me, reverentissimi patres, cui specialiter ob salutem pereuntis populi totiusque rei publicae curam mors furibunda cum omnibus suis incubuit copiis. Hinc dira egestas, horreas et apotheeas armata manu sibi vindicat; illinc foris gladius et

a) inter l. b) te erue eum, et proiice illum abs te *ed.* c) hetuleum c. *constanter.* d) O. c.; Otto *ed.* e) ita hoc tempore a *ed.*

et decretis confidenter astruxit, nulli hoc imponendum, nisi 995.
aut ex crimine convicto, aut post vocationem venire ad con- Iun. 2.
cilium vel rationem contempnenti; huic penae non sese esse obnoxium, cum ipse etiam prohibitus accesserit et cum nullo adhuc[a] crimine[a] convictus sit. Simulque hoc ex Africano et Toletano conciliis asserebat. Sed ne domno papae omnino[a] reniti videretur, a missarum celebratione sese cessaturum[b] usque in alteram[c] sinodum spopondit. *Et statim his dictis sessum reversi sunt[1]. (107). Quibus considentibus Virdunensis episcopus iterum surgens, eo quod sinodi interpres *fol. 55'.
habebatur, ad[d] alios qui episcoporum consilio non interfuere, sic concionatus ait: 'Quoniam', inquiens[e], 'hoc, unde hic agitur, diffiniri nunc non potest, eo quod controversiae pars altera deficit, placet his domnis episcopis, ut vobis demonstretur, presentis rationis causam in aliud tempus transferendam, ut ibi qui intendat et qui refellat ante iudicem consistant, ut, singulorum partibus discussis, recti iudicii proferatur censura'. *Ab omnibus conceditur[f] et laudatur. Destinatur ergo locus Remis apud coenobium monachorum sancti Remigii; tempus quoque die 8. post natale sancti Iohannis *p. 657.
baptistae[2]. Quibus constitutis et dictis, sinodūs soluta est[g].

---

*Tempore[h] statuto Silvanecti[3] sinodus episcoporum col- *fol. 57'.
lecta est, ubi etiam inter Gerbertum et Arnulfum presen- 995.
taliter ratio discussa est sub presentia Leonis abbatis et monachi legati aliorumque quam plurium.

Berta, Odonis[i] uxor, suarum rerum defensorem atque advocatum Rotbertum regem accepit.

intus pavor, dies ac noctes reddiderunt insomnes[k]. Sola vestra auctoritas, ut tantorum malorum levamen fieret, expectata est; quae tantam vim habere creditur, ut non solum Remensi, sed etiam omni ecclesiae Gallorum desolatae et pene ad nihilum redactae, subsidio esse valeat; quod Divinitate propitia expectamus, et ut fiat, omnes in commune oramus'.

a) *post add.* b) c. spospondit u. in a. s. 1. c) alterām *c.* d) ad — ait *in superiori marg. add.* 1. e) inquit 1. f) l. et c. 1. g) *ita in media pagina desinit.* h) *haec quae pro fundamento operis exigendi habenda esse videntur f.* 57'. *leguntur.* i) O *c.* k) illinc f. g. et i. p. d. ac n. r. insomnes *desunt in c.*

1) *Et sic discessum est* Gerbertus, apud quem de sequentibus nihil. 2) Haec Gerbertus iam antea retulit. 3) Ita Pertz legit; nunc prima vocabula plane evanuerunt. Neque de synodo Silvanecti habita quidquam constat; cf. Wilmans p. 62. Fortasse eadem est quae Causeii 'in presentia Leonis abbatis legati papae Iohannis' habita legitur SS. III, p. 691.

996. Richardus pyratarum dux apoplexia minore periit. Hilduinus quoque vinolentia.

Sinodus quinque episcoporum in Monte Sanctae Mariae habita est. [Heinricus[1] quoque dux obiit[a]].

Febr. 5. Alia item sinodus apud Englcheim indicta est sanctae Agathes festivitate habenda, quae et suo tempore habita est[b].

Berta Rotberto nubere volens, Gerbertum consulit ac ab eo confutatur.

Gerbertus Romam ratiocinaturus vadit, ac ibi ratione papae data, cum nullus accusaret, alia sinodus indicitur[c].

Hugo rex papulis toto corpore confectus, in oppido Hugonis Iudeis[2] extinctus est.

Rotbertus rex patri succedens, suorum consilio Bertam
Oct. 23. duxit uxorem, ea usus ratione, quod melius sit parvum
997. aggredi malum, ut maximum[d] evitetur.

Rotbertus rex, ducta Berta uxore, in Fulconem, qui Odonis adversarius fuerat, fertur et ab eo urbem Turonicam et alia quae pervaserat vim recipit[3].

Rotbertus rex in Aquitania ob nepotem suum Wilelmum obsidione Hildebertum[e, 4] premit.

Gerbertus iterum Romam adit. Ibique cum moram faceret, Arnulfus a[f] Rotberto rege dimittitur.

Gerbertus cum Rotberti regis perfidiam dinosceret, Ottonem regem frequentat, et patefacta sui ingenii peritia, episcopatum Ravennatem ab eo accipit[5].

998. Gregorius papa[6] tandiu permittit Arnulfo[f] officium sacerdotale, donec in temporibus racionabiliter aut legibus adquirat aut legibus amittat[g].

a) *iterum deleta.* b) *vox obtecta.* c) *hucusque atramento fusco quo folia codicis* 1—28. *exarata sunt (quae jam vix legi possunt); reliqua atramentum nigrum foliorum* 28—55'. *praeferunt* d) m. penitus e. 1. e) illum 1. f) *post add.* g) Arnulfum officio sacerdotali 1. h) *hic notitiarum finis. Reliqua pagina vacua remansit, excepta probatione pennae, et hac sententia inferius Richeri manu adiecta:* Libellum quem hoc anno praestitistis, de medicina. et de speciebus metallorum. quando in armario simul fuimus. mihi transmittite.

1) Heinricus Baioariorum dux a. 995, die 27. Augusti obiit 2) i. e. a Iudaeis, medicis fortasse, ut de Karolo Calvo Hincmarus scribit. 3) Cf. Ademar. III, 34, SS. IV, p. 131, qui haec aliter narrat. 4) Aldebertus Petragoricensis ap. Adem. l. l. 5) Richerum Gerbertum comitatum esse ideoque filum narrationis abrupisse, parum probabili coniectura statuit Lenormant; cf. Guadet I, p. XXV. 6) Obiit a. 999, die Februarii 18, et die Aprilis 2. proxime sequenti Gerbertus pontificatum Romanum adeptus est.

INDEX RERUM.

SCRIPSIT IOH. HELLER.

GLOSSARIUM.

aequistantes circuli *i. e. paralleli* 102.
agaso, *equitum curator* 7. 82. 83.
angaria 111. 114.
auricularis digitus 69.
causon, καύςων 139.
cippatus, *cippo (i. e. instrumentum quo reorum pedes constriguntur) vinctus* 99.
dinamidia 68. 153.
emathoica (αἷμα; hematotheca?) 130.
erisipilatum (ἐρυςίπελας) corpus 9. papula erysipilata 38.
exaquari, *aquam emeti* 68.
frigdor, *frigus*, *algor* 69. 91.
intransitivus, *inaccessus* 46.
kliotedrum, *sella plicatilis*, *armsessel* 96.
latiariter, *latine* 117.
leuga 152.
liburna 68.
loxos, λόξος 103.
machronosia, μακρονοσία 34.
mafortum, *operimentum capitis* 2
parvaredus, *parareredus*, equus 15 152.
peribolus, *murus* 32.
reuma, ῥεῦμα 9; reumatismus *ibi*
simbolum, *vexillum* 111.
squibala, *dura egestio* 121.
synantica, *synanticus morbus*, *it* sinanza 172.
tecnae, τέχναι 147.
in noctis tempesta 62. 97.
thenasmus 127.
vicedominus 175.
zoe, ζωή 103.